

เริ่มพูดจากอาหารที่รับประทานในมื้อนั้นว่าได้มาจากในงานพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า(ยำจีนไก่)อ้วรเป็นอาหารศักดิ์สิทธิ์ เพราะได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว) และจะเชื่อมโยงต่อว่าผีปู่ย่าคือใคร ผีปู่ย่าดูแลลูกหลานเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งชี้แนะให้เด็กทำความดี ไม่ทำผิดผีถ้าทำผิดผีแล้วจะถูกผีปู่ย่าลงโทษ เช่นทำให้เจ็บป่วย ลูกผู้หลานต้องรักนวลดส่วนตัว เป็นต้น

“ปื้อแม่เป็นยักษ์ลูก พอด้วยยำจีนไก่มาเป็นกะเก็บไว้ทือลูก พอดูลูกกลับมาปื้อแม่เตรียมอาหารมียำจีนไก่ ตอนนี้ปื้อแม่จะจะสอนลูกเข่นว่า ยำจีนไก่นี้ได้มาจากเสี้ยงผีปู่ย่าที่บ้านย้ายนั่นย้ายนี่ก็ว่าไป ปีไหนเป็นเลี้ยงเดือ ละอ่อนมั่นกะอาจะจะตามปื้อแม่ต่อ แล้วปื้อแม่จะจะสอนลูกเข่นการเลี้ยงผีปู่ย่าเป็นบื้อผิดนี่ยังกัน คนตื้อญักจะจะอธิบายนักบางคนจะจะบอกสอนลูกผีปู่ย่าเป็นจ่ายปักปักสา ต้าเป็นลูกแม่ภูงห้ามให้ป้อจายถูกเนื้อต้องตัว เดียวมันจะผิดผี เจ่นกันป้อจายกะห้ามไปยะแม่ภูง อย่าไปยะหยังผิดผีเดียวผีปู่ผีย่าเป็นจะลงโทษ ผีปู่ผีย่าเป็นแขกเป็นตึงซูว่าลูกหลานไปยะหยังผิด”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภารัฐมนตรีรวมต่ำบล

6.4.3 บทบาทหน้าที่

(ก) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : ทัศนะของนักวิชาการ

ผีปู่ย่าเป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายผู้หลาน ทำหน้าที่ดูแลเรื่องภัยในบ้าน (นฤ鞠

,2523 : 160 – 161) จัดเป็นสถาบันความเชื่อที่เปรียบเสมือนรากรแก้วที่หล่อเลี้ยงระบบครอบครัวและเครือญาติของชาวล้านนา จนมีผู้กล่าวว่าเป็นส่วนหนึ่งของระบบครอบครัวของชาวล้านนา และเป็นกลไกที่ช่วยยั่งคงครอบครัวให้สืบทอดตลอดมา (Chayan 1984 : 439 , 448) (อ้างใน จิราลักษณ์ จงสติมั่น, 2539:71-72)

นักวิชาการผู้ศึกษาเรื่องผีปู่ย่าได้เสนอความเห็นไว้ว่าผีปู่ย่ามีการทำหน้าที่แตกต่างกันไปหลายประการ ประการแรกเห็นว่าการทำหน้าที่หลักหรือการทำหน้าที่ที่ชัดเจนของผีปู่ย่าคือการทำให้ครอบครัวสามารถควบคุมพฤติกรรมทางเพศของลูกสาว ไม่ให้ละเมิดบรรหัตถฐานที่วงศ์ไว้หรือไม่ให้ผิดผี เพื่อป้องกันคนในครอบครัวเจ็บป่วย หรือเป็นการควบคุมการแต่งงานของลูกสาว เช่นห้ามแต่งงานกับผู้ชายที่นับถือผีเดียวกัน หรือให้แต่งงานกับผู้ชายที่ครอบครัวพึงพอใจ (Chayan 1984 : 431 – 432 , Anan Ganjanapan 1984 (a) : 327 – 328 , Paul T. Conhen and Gehan Wijeyewardene 1984 : 261 Turton 1975 : 227 – 228)

ประการที่สอง บางท่านเห็นว่าความเชื่อในผีปู่ย่ามีความสำคัญในเรื่องของพิธีกรรมและกฎหมายประเพณี เพราะเป็นคำนำจินตนาการที่ควบคุมดูแลผู้คน ขันเป็นแรงงานซึ่งจัดว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญและหาได้ยากมาแต่ครั้งโบราณ (Turton 1972 : 246 อ้างใน Chayan

1984 : 433 – 434) และสามารถลงโทษสมาชิกของกลุ่มตระกูลได้ถ้าหากกระทำการผิด เช่น ทะเลาะเบาะแว่งกัน ล่วงละเมิดทางเพศ ฯลฯ หรือละเมิดกฎหมายที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้อื่น แต่โดยทั่วไปแล้วผู้ป่วยมักจะให้คุณมากกว่าให้โทษ (Turton 1975 : 229)

ประการที่สาม ความเชื่อเรื่องนี้ได้ช่วยในการควบคุมแรงงาน คือ ช่วยเพิ่มพูนแรงงานของครอบครัวจากการลูกชายแต่งงานเข้ามาเป็น “คawayang” ให้กับครอบครัวฝ่ายหญิง (Christine Mougne 1981 : 455 ข้างใน Chayan 1984 : 437, 448) เพราะแม้ว่าลูกสาวจะไม่อาจให้แรงงานได้เท่ากับลูกชาย แต่ลูกสาวก็ช่วยให้ครอบครัวได้ลูกชายเข้ามาทดแทนพี่ชายน้องชายที่อาจจะแต่งงานออกไปจากบ้าน (Chayan เพิ่งข้าง : 443)

ประการที่สี่ ความเชื่อในผู้ป่วยสอดคล้องกับแบบแผนการปฏิบัติที่ผู้ชายมักจะไปอยู่กับครอบครัวของผู้หญิงหลังการแต่งงานอย่างน้อยก็ในระยะ 1 – 3 ปีแรก ช่วยทำงานเกษตรในที่ดินของภรรยาและอยู่ภายใต้อำนาจของพ่อตาก่อนจะลงเรือนไปอยู่อาศัยเป็นเกษตรในที่ใกล้เดียวกับบ้านของภรรยาหรือไปอยู่ที่อื่นเมื่อลูกสาวคนต่อไปของครอบครัวแต่งงาน (เพิ่งข้าง : 444 – 445, 447)

ประการที่ห้า บางท่านเห็นว่าความเชื่อในผู้ป่วยได้ช่วยในการควบคุมและจัดสรรที่ดินผ่านทางสายผู้หญิงในสองวิถีทาง ทางหนึ่งโดยแบบแผนการสืบมรดกที่ฟ่อแม่แม่กจะยกบ้าน (เรือน) และที่ดินที่ปลูกบ้านให้แก่ลูกสาวคนสุดท้องที่เลี้ยงดูพ่อแม่ในวาระสุดท้าย และอีกทางหนึ่ง โดยการตั้งถิ่นฐานหลังแต่งงานกับครอบครัวของฝ่ายหญิงซึ่งเป็นรูปแบบดั้งเดิมหรือรูปแบบในอุดมคติ นอกจากนี้ยังมีการสันนิษฐานว่า การสืบมรดกในล้านนาสมัยที่ยังเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพจะเป็นการแบ่งทรัพย์สินให้แก่ลูกผู้หญิงและลูกผู้ชายโดยเท่าเทียมกันแต่หลักที่มักจะถือปฏิบัติกันก็คือ ลูกชายซึ่งมักจะแต่งงานไปอยู่นอกบ้าน ก็อาจจะยกที่ดินนั้นให้แก่พี่สาวหรือน้องสาวของตนเอง (ซึ่งแม่จะแต่งงานแล้วก็มักจะอยู่ใกล้หรือกับพ่อแม่) ส่วนตัวเองก็อาจจะรับทรัพย์สินที่เคลื่อนที่ได้ไปแทน ซึ่งก็คือการควบคุมที่ดินให้อยู่ในมือของครอบครัว โดยผ่านทางลูกสาวนั่นเอง (Hale 1979 : 141 – 142 ข้างใน Chayan 1984 : 435)

ประการที่หก เป็นการสร้างกฎหมายที่การรับมรดกที่ลูกผู้หญิงคนสุดท้อง ซึ่งตามปกติก็มักจะแต่งงานหลังสุด เป็นผู้เลี้ยงดูพ่อแม่ในบ้านปลายชีวิต และจะได้รับที่ดินส่วนของพ่อแม่กับบ้านของพ่อแม่เป็นมรดกเพิ่มเติมจากส่วนที่จะได้รับเท่าๆ กับลูกคนอื่นๆ ในครอบครัวหลังจากที่พ่อแม่เสียชีวิตแล้ว เพื่อเป็นหลักประกันว่าพ่อแม่จะได้รับการดูแลเอาใจใส่ยามสูงอายุ (Chayan เพิ่งข้าง : 446 – 447) และประการสุดท้าย

ประการที่เจ็ด มีผู้เห็นว่ากล่าวโดยรวมความเชื่อผู้ป่วยมีได้ช่วยควบคุมเฉพาะที่ดินหรือการผลิตซ้ำของแรงงานเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการควบคุมอุดมการณ์เพื่อความอยู่รอดของระบบครอบครัวทั้งระบบอีกด้วย โดยที่ผู้ป่วยได้มีหน้าที่สองด้าน ในด้านหนึ่งช่วยส่งเสริมให้ระบบครอบครัว

เจริญรุ่งเรืองและดำรงอยู่ตลอดมาได้ การช่วยគบคุณแรงงานและทีดินเพื่อการดำรงอยู่ของระบบ การผลิตแบบครอบครัว ส่วนอีกด้านหนึ่งก็ช่วยគบคุณอุดมการณ์และจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิกในครัวเรือนเพื่อความอยู่รอดของครอบครัว (เพงจัง : 451 – 452 และชัยน์ วรรธนะภูติ และ คง 2528 : 100)

หมายเหตุ ข้อมูลหน้าที่ผู้ป่วยจากนักวิชาการต่างๆดังกล่าวข้างใน จราจรส์
จงสถิตมั่น, 2539:71-72

(ข) บทบาทหน้าที่ของผู้ป่วย : ทัศนะของชุมชน

จากหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ผู้ป่วย ที่ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลดังกล่าวข้างต้นนั้นทั้งหมดเป็นข้อมูลจาก “คนวงนอก” (objective) และเมื่อนำมาตรวจสอบกับทัศนะข้อคิดเห็นของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลหลวงแก้ว (กลุ่มตัวอย่าง) ซึ่ง เป็น “คนวงใน” (subjective) ได้ดังนี้

- ชาวบ้านในพื้นที่เชื่อว่า “ผู้ป่วย” เป็นวิญญาณของผีบรรพบุรุษจะยังสิงสถิตอยู่ เพื่อคอยปกป้องลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นที่พึ่งทางใจ ในอดีตคนนับถือผู้ใหญ่ คนเฒ่าคนแก่ มาก ในเมื่อป่วยติดเชื้อไวรัสไปแล้วลูกหลานจึงสร้างหิ้งผี/หอผีหรือตูบผีไว้เป็นตัวแทน เมื่อตน ประสบปัญหาที่ไปกราบไหว้บ่ออกกล่าวให้ช่วยเหลือ เป็นภูมายำสำหรับป้องกันไม่ให้เด็กผู้หญิง ถูกล่วงละเมิด นอกจากนี้ยังเป็นการรวมญาติให้ได้มาพบปะพูดคุย ซักถามสาระทุกข์สุขดิบต่อ กัน สนุกสนานและเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

สรุปเป้าหมายในอดีตของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยในพื้นที่ตำบลหลวงแก้ว เพื่อ

- ให้ญาติพี่น้องเคารพต่อบุพการี เคารพต่อผู้อาวุโส ป่วย ตาย
- ให้ผู้อาวุโสเมียบทบาทในการสังสอนลูกหลาน
- ควบคุม/ดูแลศักดิ์ศรีลูกผู้หญิง ห้ามล่วงละเมิด
- การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มเครือญาติ
- ด้านจิตใจ
- สนุกสนานรื่นเริงในหมู่ญาติพี่น้อง

พบว่าในอดีตประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยเน้นที่บทบาทต่อสังคมส่วนรวม ซึ่งหมายถึงสังคมใน กลุ่มญาติพี่น้อง แต่ก็มีบทบาทหน้าที่ในระดับบุคคลเจกชนที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันด้วย

จากการพูดคุยกับประชาชนชาวบ้านเกี่ยวกับการเรียงลำดับความสำคัญของหน้าที่ผู้ป่วยใน อดีต แม่เกี่ยงคำบอกว่าถ้าจะให้เรียงลำดับความสำคัญว่าหน้าที่ไหนสำคัญมาก หน้าที่ไหนสำคัญน้อย นั้น ไม่สามารถที่จะแยกลำดับได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกหน้าที่จะสำคัญเท่ากันจนยากที่ จะแยกแยะได้ แต่จะให้น้ำหนักไปในเรื่อง การดูแลลูกผู้หญิง เพราะในอดีตผู้หญิงไม่มีโอกาสได้รับ

การศึกษาส่วนผู้ชายได้รับการศึกษาที่วัด และผู้หญิงจะต้องเป็นผู้ที่สืบทอดดูแลผู้ป่วยต่อไป ดังนั้น จึงจำเป็นต้องดูแลคุณครองลูกผู้หญิง แต่ในปัจจุบัน ความสำคัญของหน้าที่ผู้ป่วยคือ เป็นที่พึ่งทางใจ ส่วนหน้าที่อื่นๆ ลดบทบาทลง ส่วนการดูแลลูกผู้หญิงหายไปได้ทำหน้าที่นี้

ในความเห็นของพ่อหนานย้าย เมืองมูล และก้านอินจันทร์ ทันวิสัย บอกว่าหน้าที่ของผู้ป่วยในอดีต เป็นการดูแลลูกผู้หญิงและเป็นภูมายของเครือญาติ จะมีความสำคัญเป็นอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆ มีความสำคัญรองลงไป และมีความสำคัญใกล้เคียงกัน จนไม่สามารถจะแยกลำดับได้ เพราะทุกหน้าที่สร้างคนให้เป็นคนดี แต่ในปัจจุบัน การเป็นที่พึ่งทางใจจะมีความสำคัญอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆ แทนจะไม่ได้ทำหน้าที่เลย และการทำหน้าที่ของผู้ป่วยในปัจจุบันจะอยู่เฉพาะในกลุ่มวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่นับถือผู้ป่วยในปัจจุบันจะริบว่า “แล้วการนับถือผู้ป่วยในกลุ่มคนเหล่านี้ ก็เริ่มลดลงมาก ส่วนคนรุ่นหลังไม่ได้เข้าร่วมพิธีการเลี้ยงผู้ป่วย กำนันเปรียบเทียบว่า “คล้ายกับมีตำราแต่ไม่ได้อ่าน” ถ้ารือพื้นคนรุ่นหลังก็จะเข้ามาเรียนรู้

“ผู้ป่วยมันสอนไว้ในใจ หือบังคับใจไว้ หือได้สำนึก”

“จะหือซึ่ว่าเป็นสังคัญาติขาดเจือเดียวกัน ผู้ป่วยให้มันอยู่ประจำใจ ไปไหนมาไหนหือได้ปักป้องกันทุกวิถีทาง ไปปะกันตามทางหรือตี้ได้กงแล้วแต่ ขอหือได้จ่วยกัน เช่นเขาเป็นบ่าวไปประสา เป็นสังคัญาติเดียวกันพอเข้าบ่หือ ก็เขากะจะไปเติกเป็น(ทำไม่ดีไม่ร้าย) แต่ต้ามผู้ป่วยในใจหือว่าอีนันเป็นลูกคนนัน เป็นสังคัญาติเดียวกันกับกู เข้าต้องช่วยใจต้องหัวเหละ เพราะมันมีผู้ป่วยในใจลอด”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจា

ผู้ทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วย

“ผู้ป่วยนี้ ถ้านีกถึงอดีตแต่ๆ ผมว่าตจะก่อนคือภูมายบค่อยถึงในชนบท ที่นี่มีผู้ป่วยขึ้นมาบันเป็นภูมายาแก่นท์ของแต่ละกลุ่มแต่ละชุมชน เพื่อปักป้องดูแลลูกแม่ปฏิ ให้แม่ปฏิรู้สึกว่าตนเองมีศักดิ์ศรีและอักษัคดิ์ศรีของตัวเก่า หือลูกหลานหรือว่าลูกเด่า ลูกแปงนี้เชือในตรงนี้ อย่าละเมิดสิทธิ หรือว่าไปล้าตี้ประเพณี อย่าไปทำในสิ่งตืบดีบ่่งบ่ บันจะผิดผิด อันนี้คือเป็นเรื่องต้นหน้าที่ของผู้ป่วยเป็นครั้งแต่แรก แล้วพอบ่าเดียวนี้ภูมายเข้ามาถึงก็จะเลยตรงนี้ คนก็ร่าเรียนขึ้นไปโดยบ่เหลียวหลังแลลอก ไปเชือตรงนันนัก บ่าค่อบเชือตรงนี้”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภารัฐมนตรีรวมตำบล

6.5 ຜິປ່າຍ່າ : ສື່ອສົງລັກໝົນ

ผู้ป่วย หมายถึงผู้ประจำตระกูลหรือผู้บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นผู้ของปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้ว จนจำไม่ได้ว่าเมื่อไหร่ ในเมื่อปู่ย่าตายายเสียชีวิตไปแล้วลูกหลานจึงสร้างหิ้งหรือตูบผีไว้เป็นตัวแทน เมื่อตนประสบปัญหาใดไปกราบไหว้บอกรกลาวให้ช่วยเหลือ ลูกหลานจึงสร้างหิ้ง(ชั้น)ผี ไว้ที่เนื้อหัวนอน ในห้องของผู้หญิงที่เป็นผู้สืบทอด/ผู้รับผี (เก้าผี)หรือสร้างหอผีหรือตูบผีไว้ในบริเวณรั้วบ้านของผู้หญิงที่เป็นผู้สืบทอด/ผู้รับผี (เก้าผี)

“สมมุติอยู่ในโลกขึ้นมาบ่ดาย แบงคุบแบงหึงว่าเป็นตีอยู่ของผีป่า”

พ่อหนานอนนัต ประมี อายุ 63 ปี บ้านทุ่งหก

คณะกรรมการสภាធัฒนธรรมตำบล

6.5.1 หึงผี/หอผี/ตุบผี

ในการศึกษาหมู่บ้านใต้ ชื่องอยู่ทางด้านทิศเหนือของเมืองเชียงใหม่ ของ Gehan Wijeyewardene (อ้างในนั้นๆ อิทธิจีระจารส, 2523:158) ได้แสดงให้เห็นถึงโครงสร้างของผู้วิถีภูมิปัญญาณในบ้านของคนไทยภาคเหนือ โดยพบว่ามีอันหนึ่งเป็นห้องเล็กๆอยู่ตรงมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของห้องนอน อีกอันหนึ่งเป็นโครงสร้างเรือนเล็กๆเรียกว่าหอผี ตั้งอยู่ล้านบ้านด้านทิศเหนือของตัวบ้าน ชาวบ้านเรียกชื่อต่างๆกัน 3 ชื่อ คือ มีห้องที่เรียกว่าผีเมือง, ผีอาศัยและผีปู่ย่า โดยบอกว่าผีห้องสามนี้เป็นผีบรรพบุรุษ แต่ก็ไม่ได้แสดงแยกแยะผีห้องสามให้เป็นที่ชัดเจน เพียงแต่กล่าวว่าผีห้องสามประทุมนี้อาศัยอยู่กับห้อง และหอห้องสองร่วมกัน นอกจากนี้แล้ว Turton (อ้างในนั้นๆ อิทธิจีระจารส, เพิงอ้าง) ก็พบห้องและหอห้องสองประทุมนี้ เช่นกันในหมู่บ้านที่เขาศึกษาที่จังหวัดเชียงราย ที่เป็นหอเป็นเรือนหลังเล็กๆตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวบ้านเรียกว่า หอผี หรือเก้าผี อีกแห่งหนึ่งเป็นห้องติดอยู่กับฝาเรือนด้านทิศเหนือของห้องนอนชื่อเป็นห้องที่อยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวบ้าน และจากการศึกษาของนั้นๆ อิทธิจีระจารส, เพิงอ้าง พบว่าในบ้านของผู้ที่ให้สัมภาษณ์มีห้องที่ห้องและหอวิถีภูมิปัญญาณบรรพบุรุษ ที่อยู่ในบ้านเป็นผีปู่ย่าและที่อยู่นอกบ้าน เป็นผีอาศัย

- ลักษณะของหิ้งผิ้ตุบผิ้หรือหอผิ้ของแต่ละกลุ่มผิ้ในพื้นที่จะแตกต่างกันไปแล้วแต่ว่าจะสร้างอย่างไร เช่น ที่พับทั่วไปถ้าเป็นหิ้งผิ้ที่สร้างบนบ้านจะสร้างแบบเรียบง่ายคือเป็นไม้กระดานแผ่นเดียวขนาดกว้างประมาณ 15-20 ซ.ม ยาวประมาณ 30-40 ซ.ม ใช้ตะปุ๊ดิแผ่นไม้ติดกับฝาผนังบ้านหรือบางกลุ่มอาจจะเป็นกรอบ/กล่องสี่เหลี่ยม และถ้าเป็นหอผิ้หรือตุบผิ้ที่สร้างไว้ข้างบ้านพบว่าโดยทั่วไปมีขนาดกว้างประมาณ 1 เมตรและยาวประมาณ 1 เมตร บางกลุ่มใช้ไม้จริงสร้าง บางกลุ่มใช้ไม้ไผ่สร้าง โดยมีการตีไม้ระแนงทั้ง 3 ด้าน ส่วนด้านหน้าเปิด และมีบางกลุ่มก่อปูนซีเมนต์ มีทั้งที่มีเสา 4 ตันสูงประมาณ 1 เมตรและที่ไม่มีเสา หลังคามีทั้งใช้สังกะสี หรือใช้หินก้ำมุง

สำหรับตำแหน่งที่ตั้งของหิงฟิ, ตุบผิวหรือหอฟิ เช่น กลุ่มเก้าอี้แม่นูด, เก้าอี้พิสิวรวมและเก้าอี้พิบัวซอนหัง3กลุ่มเหมือนกันคือมีการสร้างหิงเพื่อให้ผิวปูย่าอยู่ร่วมกันโดยสร้างไว้บนหัวนอนติดฝาเรือนทางทิศตะวันออกในห้องนอนของเก้าอี้และมีการสร้างหอฟิ/ตุบผิว(ผิวอะซัก)ไว้ที่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน, เก้าอี้แม่นูดเลี่ยมสร้างสองหิงเป็นการแยกให้ผิวปูและผิวอยู่คนละหิงแต่หิงสองหิงอยู่ติดกันโดยสร้างไว้บนหัวนอนติดฝาเรือนทางทิศตะวันออกในห้องนอนของเก้าอี้และมีการสร้างหอฟิ/ตุบผิว(ผิวอะซัก)ไว้ที่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน, กลุ่มเก้าอี้แม่นูดเกียงคำสร้างหอฟิ/ตุบผิวอยู่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้านและแบ่งเป็น2ห้องห้องด้านทิศตะวันออกเป็นที่อยู่ของผิวปูย่าและห้องทิศตะวันตกเป็นที่อยู่ของผิวอะซักโดยไม่มีหิงผิวในบ้าน, และกลุ่มเก้าอี้แม่นูดมีการสร้างหิงเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ของผิวอะซักโดยสร้างไว้บนหัวนอนติดฝาเรือนทางทิศตะวันออกในห้องนอนของเก้าอี้และมีการสร้างหอฟิ/ตุบผิวเป็นสัญลักษณ์ของผิวปูย่าไว้ที่ข้างบ้านทางทิศตะวันออกของตัวบ้าน เป็นต้น

ที่เหมือนกันของทุกกลุ่มผิวปูย่าคือบนหิงผิวหรือในตุบผิวหรือในหอฟินั้นจะไม่มีสัญลักษณ์ใดๆ ที่บ่งบอกถึงผิวปูย่าเลย ดังนั้นผิวปูย่า จึงไม่มีรูปที่เป็นสัญลักษณ์สำหรับ慣れ จะมีก็แต่หิงผิว หรือตุบผิวหรือหอฟิเท่านั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าถ้าเป็นสัญลักษณ์แทนผิวปูย่าจะสร้างเป็นหิงไว้ในห้องนอนของคนที่เป็นเก้าอี้(ผู้หญิง) แต่ก็มีการสร้างเป็นตุบผิว/หอฟิซึ่งสร้างอยู่ข้างบ้าน เช่นของเก้าแม่ปี้และเก้าแม่เกียงคำ สำหรับสัญลักษณ์แทนผิวอะซักนั้นส่วนมากสร้างเป็นหอฟิ/ตุบผิวไว้ที่ข้างบ้าน แต่ก็มีเก้าแม่ปี้ที่สร้างเป็นหิงไว้ในบ้าน

6.5.2 ยำจื้นไก่

● นอกจากหิงผิว, หอฟิหรือตุบผิวจะเป็นสัญลักษณ์ของผิวปูย่าแล้ว ในวันเลี้ยงผิวปูย่าประจำปีจะมีสัญลักษณ์อีกชนิดหนึ่งคือ “ยำจื้นไก่” เป็นอาหารพื้นเมืองของคนล้านนาและเป็นอาหารชนิดเดียวที่ใช้ในพิธีการเลี้ยงผิวปูย่าประจำปีของทุกกลุ่มผิวปูย่า ไม่มีอาหารอื่นๆเลย พ่อหนานย้าย เมืองมุล บวกว่า

“ยำจื้นไก่คือเอาไก่กับน้ำพิริกมากางนฐนก (ผสม) ยำตวยกัน เมื่อันกับເقاຊຸກເລ້າຊຸກແປ່ງຢາຕີບື້ນ້ອງຜີເດືອຍກັນໆ ມາຮວມກັນໆ ຮວນກັນໆ ອ້ອມມີຄວາມຜູກພັນນີ້ ແນ່ນແພັນ ແນ້ອນຍຳຈິ້ນໄກ່ ”

พ่อหนานอนนัต ประจำ บวกว่า

“ ยำจิ้นไก่เป็นอาหารพื้นเมือง เอกไก่ทุกตัวมาฉีก เป็นอันน้อยๆ เอกมาส่วนกัน ผสมกันนี้อีก มันเข้มข้นขึ้น หือได้กินไก่ทุกตัว ไก่ของทุกคนที่ Ekoma เป็นการกระชับความสัมพันธ์กัน หือมัน เห็นยังไง เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ”

จากคำพูดของปราสาทราชบ้านทั้งสองท่าน จะเห็นว่าการยำจิ้นไก่คือการ Ekoma ที่ตั้งสูง แล้วมาฉีกเป็นชิ้นเล็กๆ แล้ว Ekoma ผสมกับน้ำพริก ให้ไก่กับน้ำพริกเข้ากัน การที่ Ekoma ไก่ ยำเลี้ยงผึ้งย่า หมายถึงไก่เป็นตัวแทนของสมาชิกลูกเลี้ยงทุกคนที่เป็นสมาชิกผีเดียวกัน ได้ มาเลี้ยงผึ้งย่าอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาเป็นเสมือนสัญญาประชาคมที่แต่ละปีจะมีวันที่ญาติพี่น้อง ทุกคนจะต้องมาพบกัน เมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงผึ้งย่า เป็นการ “ยำไก่ชาบดี” กินด้วยกัน เพื่อให้เห็นว่าทุก คนที่มาร่วมพิธีจะได้กินไก่จากทุกตัวที่มาจากสมาชิกทุกคน ทั้งไก่ของตนเองและของคนอื่นที่เป็นผี เดียวกัน เป็นการสร้างความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติผึ้งย่าเดียวกัน ให้แน่นแฟ้น แสดงถึงความ สามัคคี กลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด

สื่อสัญลักษณ์ประเพณีการเลี้ยงผึ้งย่าดังกล่าวเป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับคน คนกับครอบครัวและคนกับสิ่งหนึ่งอื่นๆ ของครอบครัว เพื่อที่จะร้อยใจ سانษายและสร้าง ความสัมพันธ์ให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ในปัจจุบันการรับรู้ความหมายต่างๆ ในประเพณีการเลี้ยงผึ้งย่าของสมาชิกนับว่ามีน้อยมาก ผู้ศึกษาพบว่ามีจำนวนสามคนที่มีความรู้และมีความเข้าใจเรื่องความหมายต่างๆ โดยแต่ละ คนต่างก็มีความรู้คนละระดับคือบางคนรู้มากและลึกด้วย บางคนรู้บ้างแต่ไม่มากนัก เมื่อโครงการ จัดกระบวนการโดยมีเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งที่เป็นเวทีกลุ่มย่อยและเวทีระดับตำบลแล้ว ทำให้ผู้รู้มีโอกาสถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนสู่คนอื่นๆ ทำให้มีคนพูดถึงเรื่องความหมายต่างๆ ใน ประเพณีการเลี้ยงผึ้งย่ามากขึ้น

6.5.3 คำศัพท์ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงผึ้งย่า

บ้านเก้าฝี : บ้านที่ตั้งหนอผึ้งหรือตูบผึ้งหรือหิงฝี ชื่อเป็นบ้านที่ใช้ทำพิธี

กำลังฝี : เป็นผู้ชายที่อยู่ในกลุ่มผีเดียวกัน เป็นแกนนำ มีหน้าที่ปรึกษาหารือกัน และติดต่อสื่อสารระหว่างเก้าฝีกับลูกเลี้ยงทุกคน แล้วมีหน้าที่ดูแล

สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน

ลูกขี้น : ผู้ชายที่แต่งงานและเข้ามาอยู่บ้านฝ่ายหญิง หรือลูกเขย

ลูกเลี้ยงทุกคนที่อยู่ในกลุ่มผีเดียวกัน

ผิดฝี : หมายถึงการที่สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันไปทำผิดข้อห้าม

เสียผีหรือสูมา : หมายถึงการที่สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันไปทำผิดข้อห้าม ต้องมี

การไปบอกร่ำหรือขอโทษแก่ผู้ป่วย ความหมายคือการทำให้เข้าด้วยกัน และเสียหน้า

เลี้ยงผู้ป่วย : หมายถึงการเชิญผู้ป่วยมา กินข่องที่ก่อสูมีเดียวกัน นำมา เช่น ให้ไว้ เป็นคำที่ใช้ในการเลี้ยงผู้ป่วยตามประเพณี

6.6 แบบแผนพิธีกรรม

การเลี้ยงผู้ป่วย จะกระทำในโอกาสดังต่อไปนี้

6.6.1 การเลี้ยงในโอกาสต่างๆ เช่น เนื่องในงานมงคล (การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่)

ต้องการกำลังใจและ/หรือให้ผู้ป่วยช่วยปักปักวิชาและคุ้มครอง มีคนในตระกูลผู้เดียวกันทำพิธี หรือเจ็บป่วย และได้บ่นบานเอาไว้ เมื่อหายจากเจ็บป่วยก็ทำพิธีแก้บัน

6.6.2 การเลี้ยงตามประเพณี

6.6.1 การเลี้ยงในโอกาสต่างๆ

เช่น เนื่องในงานมงคล (การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่) ต้องการกำลังใจและ/หรือให้ผู้ป่วยช่วยปักปักวิชาและคุ้มครอง มีคนในตระกูลผู้เดียวกันทำพิธี หรือเจ็บป่วย และได้บ่นบานเอาไว้ เมื่อหายจากเจ็บป่วยก็ทำพิธีแก้บัน

ในกรณีนี้เมื่อมีกำหนดตายตัวจะต้องทำพิธีเลี้ยงผู้เมื่อไหร่ ขึ้นอยู่กับว่าสมาชิกในกลุ่มผู้นั้นเมื่อไหร่ หรือต้องการกำลังใจหรือมีคนในตระกูลผู้เดียวกันทำพิธีเมื่อไหร่ ก็จะต้องมีการเลี้ยงหรือเสียผู้เมื่อไหร่ก็จะต้อง

เนื่องในงานมงคล เช่น การแต่งงาน ฝ่ายชายต้องมีการเสียผู้หรือสูมาผีสองครั้งคือ ครั้งที่หนึ่งเสียผู้หรือสูมาผีเพื่อบอกให้ผู้ป่วยได้รับรู้ ใช้ดอกไม้และเงินจำนวน 12 บาท และเสียผู้หรือสูมาผีครั้งที่สองคือเกี่ยวกับสินสอดที่จะให้แก่พ่อแม่ฝ่ายหญิงแล้วแต่ทั้งสองฝ่ายจะตกลงกันเอง

การขึ้นบ้านใหม่หรือต้องการกำลังใจและ/หรือให้ผู้ป่วยช่วยปักปักวิชาและคุ้มครอง เรียกว่า “การไป” แจ้งหรือการ “ไปบอกรักษา” โดยเจ้าของงานจะนำดอกไม้ไปที่บ้านเก่าก่อน ของตนจากนั้นให้เก้าผีนำดอกไม้ที่เตรียมมาไปบอกรักษา ถ้าเก้าผีไม่อยู่จะให้ผู้ทำพิธีหรือครูก็ได้ที่อยู่ในกลุ่มผู้เดียวกันและสามารถที่จะพูดหรือบอกกับผู้ป่วยได้

” เน้อ.. บ่าแก้วบ่าคำ จะเดหนอเตเอือน ผู้ป่วยจะไปไชไปไชไปเกี้ดเน้อ
บ่าเดี่ยวน้อย่างไปเดว ไปแอ่ວหาเขากับมีตื้อญตีกิน บ่มีตื้อพักตื้นอน
กไปชรรณะสามัญนีลະ แล้วก็มา บอกหือซูบดาย ”

หรือ

“เออ..นี่เน้อเจ้าปูเจ้าย่าบ่าเดี่ยวนี่ป่ากันน้อนอื่นนั่นก็ดีไปสำ์ไปส์ไปเสี่ยน ไปสอนบุญ
ขอหือเจ้าปูเจ้าย่าไปจ่าวเหลือมันจิมเน้อดลบันดาลหือมันมีวิชาความรู้หือมันสอนได้ “
พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ้ำ
เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า

กรณีที่มีคนในครอบครัวผู้เดียวกันทำพิธี เช่น(1)การละเมิดผู้หอบ ผ่อนแม่ทางฝ่ายผู้ชายต้อง
เข้าดูกันไม่แล้วเงิน 12 บาท ไปเสียผีเพื่อทำพิธีสูมาผีปูย่า (ขอโทษ)

“บ่าเดี่ยวนี้ละอ่อน 2 คนนี้ไปล่วงล้ำข้ามข้าวกันไปกับจ้างคู้จะได เข้าบ้านกิดหล้ามานาลูน
กะบไดตักไดตีอนว่ากล่าวกัน กไปหันไปนีดวยหัน กครั้งใกล้ไฟไขกลัดเดดเมื่อเป็นไปจะอี้
กข้อสูมายาใจผีปูผีย่า ตีผิดอกผิดใจ ยะหือละอ่อนให้เมื่อคำเมื่อคืนก้า หรือว่าไปยะหืออี้
นั่นอื่นบ้านใต้บ้านเนื้อกา กาวาคนไดบ่หลับบ่นอนนั่น เข้าไปถามเมื่อตอนมอตึกว่าอก
ผีปูยายะห้อ แล้วผิดใจ 2 คนนี้ยังกันทำกัน ตะก่อนตัวข้าก็ตักเตือนแล้ว ข้าก็บัญชีก่าวมัน
ยังกันไปละ เป็นว่าบ่าเดี่ยวนี้เอกสารกันจนมีต้องมีได บ่าเดี่ยวนี้ตึกเอกสารกันแล้ว”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ้ำ
เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า

กรณีที่มีการทะเลาะวิวาทกัน ไม่ว่าจะเป็นคนในครอบครัวเดียวกันหรือต่างครอบครัวแต่
อยู่ในกลุ่มผู้เดียวกันก็ต้องมีการไปสูมาผีปูย่า

“เออ ลูกข้ากับลูกหมอนั่นหมอนนิกไดต์ไดต์อยกัน บ่าเดี่ยวนี้ก็ขอผีปูผีย่า อิโลสิหือจิมเน้อ
จะไปติดชนนินทา จะไปกรวดไปแคนน บ่าเดี่ยวก็ไดั้ดัดແປงหือละอ่อนดีกันละ “
พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ้ำ
เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า

ในกรณีเมื่อมีสมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกันทำพิธี ปรากฏกรณีที่จะเกิดขึ้นตามมาคือจะมี
สมาชิกที่อยู่ในกลุ่มผู้เดียวกัน(บางคน)จะมีอาการผิดปกติ เช่นเป็นไข้ ผันต่างๆ หรือมีความรู้สึกว่า
ในร่างกาย/จิตใจไม่ปกติ เมื่อมีสมาชิกในครอบครัวมีอาการอย่างโดยอย่างหนึ่งพ่อแม่จะไปหาหมอ
เมื่อฯจะแจ้งบอกว่ามีสมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกันทำพิธีปูย่า จากนั้นพ่อแม่ที่มีสมาชิกในครอบครัวที่
ไม่สบายจะไปปรึกษาเก้าฝ่าฯจะแจ้งให้กำลังผู้ของตนเองไปหาครอบครัวที่ทำพิธีปูย่าเพื่อให้มีการ
ใกล้เคลียร์/รอมซอมกันและให้ทั้งคู่ที่ทำพิธีผืนน้ำมาขอสูมาผี สิ่งที่ต้องนำมาคือดอกไม้

“บ้าสีคิงไปคุ้กับบ้าคำ บ้านมาทำเน้อ ลูกเป็นบ่าดีตีกัน เป็นไปถามเมื่อไปยะหือลูกเป็น

ห้องน้ำสุน้ำผึ้งฯ บ้าน

แม่หมา บ้านเก้าฝีใบบอกพ่อสีที่เป็นกำลังฝีในกลุ่มฝีเดียวกับตนเอง

เมื่อกำลังฝีใบบอกแก่สมาชิกกลุ่มฝีเดียวกันคือผู้ที่ทำพิเศษและสามารถซ้อมกันได้แล้ว
จากนั้นพ่อแม่และผู้ที่ทำพิเศษของทั้งสองฝ่ายต้องนำดอกไม้ไปที่บ้านเก้าฝีบ้านเพื่อขอให้เก้าฝี หรือ
ผู้ทำพิเศษหรือครรภ์ได้ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มฝีบ้านเดียวกันที่สามารถสื่อสารกับฝีบ้านได้เป็นผู้ทำพิเศษ
มาฝีบ้าน และเมื่อกลับบ้านแล้วพ่อแม่จะอบรมสั่งสอนเรื่องเกี่ยวกับฝีบ้านเดียวและการทำพิเศษ
ฝีในกรณีต่างๆ แก่ลูก

“นี่เน้อเจ้าบุญเจ้าย่า บ่าเดียวนี่ออกเมื่อต่อหموตึกไอกบ่ำนุลกับบ่ำนา มันพิดกันเถียงกัน
ตีกัน ออกเมื่อต่อหموตึกมันบ่ำถูกกันไปยะห้ออีคำเจ็บป่วย ต้าฝีบุญเจ้าไปยะไปทำ
กะขอห้ออินสิ แก่ไข ขอสุนายาใจ ห้อมันหายบ่าดิบบ่ำเดียว เจ็บในอกอนออก
เจ็บนอกอกอนเหีย ขอห้อหาย ละอ่อนมันบ่ำถูกหังขอปูขออย่าอย่าไปขอ”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจ้ำ
เป็นผู้ทำพิเศษฝีบ้าน

กรณีตัวอย่างในพื้นที่

แม่ปีดเล่าให้ฟังว่าในอดีตที่ผ่านมานั้นมีการพิเศษเกิดขึ้นเมื่อกัน เซ่น “แม่ปีดบ้านเก้าฝี
เขานี่ตากก่อนเป็นเอกสารเวลาเอกสาร บ่ำนาบอกฝีบุญเจ้าเป็นคำหัวเกือบทายยะห้อป่าสถาบายนไปหา
หมอกกบ่ำหาย ไปหาเมื่อก็ออกพิเศษได้เป็นกะเอกสารข่าวตอกดอกไม้บอกที่ตูบฝีบุญเจ้านี่เหียแล้วมันก็
หาย จากนั้นมันก็เอกสารหัวหมูมาเลี้ยงที่ตูบนี่ คนที่มาเลี้ยงกะมาคนเดียวไม่มีการไปบอกให้คนอื่น
มาช่วย กำลังฝีกไม่ได้มีการมาพูดคุยกัน

หัวหมูที่เอกสารมาเลี้ยงนั้นหลังจากที่เลี้ยงเสร็จแล้วนั้นก็จะแบ่งให้เก้าฝีบางส่วน ส่วนที่เหลือ
คนที่เอกสารมาเลี้ยงก็เอกสารลับไปกินที่บ้าน ในอดีตนั้นมีการแบ่งกันกับบ้านใกล้เรือนเคียงใน
รอบบ้านเก้าฝี บางที่คนที่เอกสารมาเลี้ยงก็ไม่เอกสารลับก็ยังให้เก้าฝีทั้งหมด”

ข้อห้ามหรือการพิเศษฝีบ้าน

1. แต่งงาน ต้องบอกฝี (ยังพอมีอยู่บ้าง)
2. ผู้หญิงไปเมือง (ยังพอมีอยู่บ้าง)
3. ผู้ชายจับมือถือแขน(หายไป)
4. ผู้ชายพาผู้หญิงมานอนที่บ้าน (มีเพศสัมพันธ์ – พิเศษฝ่ายชาย)(ยังพอมีอยู่บ้าง)
5. ผู้หญิงพาผู้ชายมานอนที่บ้าน (มีเพศสัมพันธ์ – พิเศษฝ่ายหญิง)(ยังพอมีอยู่บ้าง)

6. หญิงสาวไปปนองบ้านคนอื่นเพ่อแม่ไม่รู้ (หายไป)
  7. หญิงสาวนอกลุนอกทาง มีเพศสัมพันธ์(หายไป)
  8. ผู้หญิงไปไหนกับผู้ชาย (หายไป)
  9. ผู้ชายไปเพื่อยรบ้านผู้หญิงแล้วข้ามແປ່ນຕ້ອງ(หากไม่มีແປ່ນຕ້ອງ ผู้ชายເຂອຫວັນຂອບປະຕູ້ຫ້ອງນອນກີ້ອວ່າພິດຜີ)(หายไป)
  10. ญาติพี่น้องເມື່ອງເມື່ອງເກີ່ມເກີ່ມທະເລາກັນ (ຍັງພອນນີ້ບ້າງ)
  11. ทำອະໄວນີ່ບອກຄລ່າວເຊື່ນ (ຍັງພອນນີ້ບ້າງ)
    - ກາວຮ້ອບບ້ານ ປຸລູບບ້ານແລະຂຶ້ນບ້ານໃໝ່
    - ເດີນທາງໄກລ໌ທີ່ໄປທ່ານທີ່ໄປຄ້າຂາຍຕ່າງຄືນ
    - ລູກໄປເຮືອນ ໄປເປັນທ່ານ
    - ເອາສຕວໃຫຍ່ມາເລີ່ຍໃນບ້ານເຊັ່ນໜຸ້ງ ວ້າ ຄວາຍ ຊ້າງ ມໍາ
    - ມີຄນອື່ນມາພັກໃນບ້ານ

ข้อห้ามหรือการผิดผีดังกล่าวของแต่ละกลุ่มผู้ป่วยจะมีลักษณะคล้ายๆกันและพบว่าจะไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะใช้วิธีการถ่ายทอดผ่านสื่อบุคคลโดยการปฏิบัติ เช่นจากสมาชิกในครอบครัวคือพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย สูงหลาน ซึ่งในการปฏิบัติดังกล่าวมีทั้งก่อนวันทำพิธี การเลี้ยงผู้ป่วย ในวันทำพิธีและหลังจากวันทำพิธีแล้วด้วย

“ก่อนวันเลี้ยงผีปูย่ากลางคืนนี้แม่ลูกเป็นจะจ่วยกันกวนขนมเพื่อเอามาซ้อมให้ปูย่าได้กินตอนนี้ลูกจะถามเขาว่าอีเมี่ยงขนมไปหนัง เขายังได้บอกอีว่าลูกหลานหูเรื่องผีปูย่าบังเดี่ยวบ่าต้องยังมันมีขาย แล้วกจะเข้าบ่าค่าอย่าว่างโดย แต่ก่อนเป็นบ่ามีส่วนยาบ่าเดี่ยวเขามีส่วนยาต้องยังกัน”

“ຕະກ່ອນວັນຕີເປັນດາຄວັດຕີບ້ານຜົມ ປ້ອມແມ່ເປັນຈະສອນຜົມໂຕຢາເຈັນບອກວ່າ
ອຍ່າໄປຢະໜ້າງຜິດຜົນເດືອຍົວຝູ່ປູ້ເປັນຈະລົງໂທ່ານ ຜູ້ປູ້ເປັນແຮງເປັນຕິງຫຼື້ວ່າ
ດຸກທລານໄປຢະໜ້າງຜິດ”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัดมนธรรมตำบล

กลับจากพิธีการเลี้ยงผู้ป่วย แต่ละครอบครัวได้อาหารที่เหลือจากในงานกลับมาบ้านด้วย อาหารดังกล่าวส่วนมากใช้เป็นอาหารมื้อค่ำ เมื่อสมาชิกในครอบครัวมากินข้าวร่วมกันแล้วนุ่งย่าตา ยายหรือ พ่อ แม่จะสอนลูกหลาน โดยจะเริ่มพูดจากอาหารที่รับประทานในมื้อนั้นว่าได้มาจาก

ในงานพิธีเลี้ยงผู้ป่วยและจะเชื่อมโยงต่อว่าผู้ป่วยคือใคร ผู้ป่วยดูแลลูกหลานเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งชี้แนะให้เด็กทำความดี ไม่ทำผิดผีถ้าทำผิดผีแล้วจะถูกผู้ป่วยลงโทษ เช่นทำให้เจ็บ ป่วยเป็นต้น

“ป้อมเป็นหักลูก พอดียำจันไกมาเป็นกะเก็บไว้หือลูก พลูกกลับมาป้อมแม่เตรียมอาหารกะนำยำจันไก ตอนนี้ป้อมแกะจะสอนลูกเช่นว่า ยำจันไกนี่ได้มาจากเดี้ยงผู้ป่วยตีบ้านย้ายนั่นยานี่กว่าไป ปีหนึ่นเป็นเลี้ยงเตื่อ ละอ่อนมันกะอาจะภารป้อมแต่อ แล้วป้อมแกะจะสอนลูกเช่นการเดี้ยงผู้ป่วยเป็นบื้อผิดผีหังกัน คนตื้นนักกะจะอธิบายนกบางคนจะบอกสอนลูกผู้ป่วยเป็นจ่าวปักอักสา ต้าเป็นลูกแม่ภูงห้ามให้ป้อมจาก เนื้อดั้งตัว เดียวมันจะผิดผี เจ่นกันนี้ป้อมจากกะห้ามไปะแม่บึง อย่าไปะหังผิดผีเดียวผู้ป่วยเป็นจะลงโทษ ผู้ป่วยเป็นแข็งแรงเป็นตึงซูว่าลูกหลานไปะหังผิด”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

ช่วงหลังวันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยไปแล้ว ช่วงนี้ผู้ที่มีบทบาทหลักคือ(1)ป่วยตายายและพ่อแม่ จะค่อยดูแลลูกหลานที่อยู่ในครอบครัว และจะอบรมสั่งสอนไม่ให้ทำอะไรที่เป็นการผิดผี โดยเฉพาะการดูแลลูกสาว และ(2)กำลังผีที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันจะเป็นผู้ที่ค่อยดูแล อบรมสั่งสอน สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้ามีคระเมด/ผิดผี ก็จะต้องมีการเสียผี/สูมาณีเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันอยู่เย็นเป็นสุข

6.6.2 การเลี้ยงตามประเพณี

การเลี้ยงผู้ป่วยตามประเพณีนั้นจะนิยมทำกันในเดือน5และ/หรือเดือน9(หนึ่น) ตรงกับเดือนกุมภาพันธ์และหรือเดือนมิถุนายน เนื่องจากในช่วงดังกล่าวเป็นช่วงที่ผู้คนร่างงานและหลังจากนี้ไปแล้วทุกคนจะต้องเตรียมลงไร่ลงนา ในอดีตการทำนามิใช้กิจกรรมที่ทำกันเฉพาะบุคคล หรือทำกันแต่ในครัวเรือนเท่านั้น ญาติพี่น้องแต่ละกลุ่มจะเป็นต้องพึงพาและได้รับความร่วมมือจากกันและกัน ความร่วมมือจากญาติพี่น้องเป็นสิ่งจำเป็นในขั้นตอนต่างๆ เช่นการไถนาเพื่อเตรียมพื้นที่ การด่านา ตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยวข้าว ดังที่พ่อหนานอนนเล่าให้ฟังถึงอดีตว่า

“เมื่อก่อนนั้นพอกถึงหน้าที่ลงทำนา ก็จะมีการเอกสารวายไปช่วยกันไถนาเริ่มตั้งแต่บ้านหนึ่นไปจนถึงบ้านใต้ บางปีเป็นเดือนกว่าจะได้กลับมาเข้าบ้าน เพราะว่าเสร็จของคนนี้ต้องไปของอีกคน มีความเสี่ยงไถนาเป็น 10 ตัว เพราะว่าถ้าช้าเดียวพอผ่านหมดก็จะทำนาไม่ได้แล้ว ไม่ได้มีเหมือนฝ่ายเมื่อก่อนตอนนี้จะมีก็ฝ่ายเล็กสำหรับ 2-3 เจ้าเท่านั้น”

ดังนั้นในการทำพิธีการเลี้ยงผู้ป่วยช่วงเดือน9หนึ่นก็เพื่อให้ญาติพี่น้องสมาชิกกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันมาร่วมกันในพิธีเลี้ยงผู้ป่วย เพื่อการร่วมน้ำใจให้เป็นหนึ่งเดียวในการที่จะช่วยเหลือกันใน

การทำไร่ทำนา(เอามือ)ซึ่งถือว่าเป็นการวางแผนการจัดระบบการช่วยเหลือกันในการทำไร่ทำนา เป็นอย่างดี และเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้วประมาณเดือน5หนึ่งบางกลุ่มก็จะทำพิธีเลี้ยงผี บุญอีกครั้งหนึ่งซึ่งครั้งนี้เป็นการเลี้ยงขอบคุณบุญฯตามธรรมเนียมพื้นเมืองที่ได้ช่วยกันทำการผลิต จนสำเร็จ ด้วยดี

“บ่าญี่ว่ายะหงษ์เป็นจึงเลือกจะอัน ของจะนี่เป็นสืบแต่บุญฯ ตาม บุญจะนั่นมา
เชาจะจำเป็นเอาแนวเป็นตลอด เอาชี้่ก่าของเป็นมา
อย่างเดือนเก้านี่ เป็นเตรียมจะจะไถ่จะนา จะต้องไปบอกไปเลี้ยงผีก่อน
ปัญติบั้นของเลี้ยงก่อนแล้วจะบอกกล่าว ตามความคิดของคนตี้จะพึ่งทางใจเน้อ
หือฝนตกดี ช่วยผอตันข้าวตันกล้าให้กานจะนั่น พอถึงเดือนห้านี้แล้วกานหละ
เขามาพบปะสังสรรคกัน เป็นว่าเลี้ยงผี กินหมู ต้อมม่วนกัน”

พ่อ宦านอนันต์ ปารามี อายุ 63 ปี บ้านทุ่งหก

คณะกรรมการสภารัฐมนตรีรวมต่ำบล

ส่วนวันที่จะทำพิธีนั้นนิยมทำกันในวันขึ้นหรือแรม13ค่ำ ของทุกปี การที่จะเลือกทำพิธีวัน ใดวันหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละกลุ่มผีที่จะเลือก ซึ่งเมื่อเลือกวันได้แล้วจะกำหนดตายตัวและให้วันนั้น เป็นวันทำพิธีของกลุ่มผีตนเองและทำสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษเพื่อให้แต่ละคนจดจำได้ แต่ถ้า วันที่เลือกทำพิธีปีใดตรงกับวันพุธจะต้องร่อนเข้ามาทำพิธีก่อน1วัน เพราะเชื่อว่าการทำกานวันพุธผี บุญจะไม่ได้กินสิ่งของที่ทานไปได้

หากจะมีการเปลี่ยนแปลงต้องขออนุญาตจากผีบุญฯก่อน ถ้าผีบุญฯอนุญาตก็สามารถทำ ได้แต่ถ้าผีบุญฯไม่อนุญาตแล้วฝืนทำหรือไม่มีการขออนุญาตก่อน จะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีกับ สมาชิกในครอบครัวของกลุ่มผีบุญฯนั้นได้

ในพื้นที่ตำบลวอแก้วพบว่าบางกลุ่มผีเลี้ยงผีบุญฯปีละครั้ง มีบางกลุ่มเลี้ยงปีละสองครั้ง และนอกรากานนี้แล้วในอดีตมีบางกลุ่มเลี้ยงสามปีต่อครั้ง ต่อมาก็ได้มีการปรับเปลี่ยนเป็นเลี้ยงปีละ ครั้งเพื่อให้บุตรที่น่องได้มีโอกาสพบกันมากขึ้น

ของที่ใช้ในพิธีการเลี้ยงผีบุญฯตามประเพณี จะมีอะไรบ้างนั้นขึ้นอยู่กับแต่ละผีว่าจะกิน อะไรและกินจำนวนเท่าไหร่ เช่นบางผีกินหมู ไก่ วัวหรือควาย เป็นต้น ส่วนจำนวนมีทั้งผีที่กินเป็น ตัวเช่นกินหมูทั้งตัว เมื่อถึงวันทำพิธีสมาชิกต้องรวมเงินกันเพื่อซื้อหมูเป็นตัวและช่วยกันซ่าหมู เพื่อใช้ในการทำพิธี หรือกินหมูเพียงบางส่วนเท่านั้น ปัจจุบันกลุ่มผีบุญฯต่างๆได้มีการปรับตัวเช่น ให้ไก่เป็นตัวหรือไก่แทนเนื้อสัตว์ เนื่องจากว่าทางเศรษฐกิจทำให้กินหมูหรือเนื้อวัวเป็นตัวทุกปี สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันจะไม่สามารถสมทบเงินเพื่อซื้อหมูหรือวัวเป็นตัวได้ มีบางกลุ่มผีที่กินไก่ 3

ปีแล้ว 1 ปีกินหมู (ไม่กินหมูทั้งตัว) เป็นต้น หากจะมีการเปลี่ยนแปลงต้องขออนุญาตจากผู้ป่วยก่อน ถ้าผู้ป่วย่าอนุญาต ก็สามารถทำได้แต่ถ้าผู้ป่วย่าไม่อนุญาตแล้วฝืนทำหรือไม่มีการขออนุญาตก่อน จะเกิดเหตุการณ์ที่ไม่ดีกับสมาชิกในครอบครัวของกลุ่มผู้ป่วย่านี้ได้

การขออนุญาตเปลี่ยนแปลงต่างๆ จะทำกันในวันที่ทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยประจำปี โดยกลุ่มสมาชิกผู้เดียว กันจะมีการปรึกษากันก่อนเมื่อตกลงกันได้แล้ว จึงจะบอกหรือแจ้งแก่ผู้ป่วยเพื่อเป็นการขออนุญาต เมื่อได้บอกกล่าวให้ผู้ป่วยรับรู้แล้วภายใน 3 วันถ้าไม่มีสมาชิกคนใดที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียว กันเกิดการเจ็บป่วยถือว่าผู้ป่วย่าอนุญาต แต่ถ้ามีสมาชิกเจ็บป่วยในช่วงดังกล่าวต้องมีการไปดูหมอยเมื่อถ้าหมอมีข้อกังวลว่าการเจ็บป่วยนั้นเป็นเพาะผู้ป่วย่าไม่พอดี ใจบางสิ่งบางอย่าง นั่นหมายถึงผู้ป่วย่าไม่อนุญาตให้เปลี่ยนแปลงตามที่สมาชิกขอ คำขอที่จะเปลี่ยนแปลงก็ต้องยกเลิกไป

“เจ้าบุญเจ้าย่าอยู่ บ่าเดียวลูกเล้าลูกแบงจะขออนุญาตเลี้ยงบุญเดี้ยงย่าชุบเป็นน้อ

เพราะ 3 ปี เดือบานหน้าลูกหลานตามเต้า ลูกเล้าลูกแบงจึงขอเลี้ยงชุบเป็นน้อ”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจា

เป็นผู้ทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วย

เครื่องทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยตามประเพณี

เครื่องทำพิธี	จำนวน	วัตถุประสงค์
เนื้อสัตว์ เช่น หมู วัว หรือไก่	หมูหรือวัวใช้ 1 ตัวถ้วน เป็นไก่ไม่จำกัด แล้วแต่ จะนำมา雁ยอ	ในอดีตเป็นอาหารที่ต้องกินยาก เนื่องจากต้องรับ ผู้ป่วยได้ กิน เมื่อเชิญมาแล้วได้กิน
หมาก, พลู	1 หรือ 2 ขัน	หมาก, พลูเป็นพืชชนิดหนึ่ง ใช้กินร่วมกัน คนสมัยก่อนนิยมกิน หมาก จึงถือได้ว่าหมากพลูเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตประจำวัน
น้ำดื่ม ใส่น้ำดัน/ แก้ว น้ำ	น้ำดัน 1 ใบ แก้วน้ำ 2 ใบ	ให้ผู้ป่วยได้กินน้ำเย็นจากน้ำดัน สมัยก่อนไม่มีตู้เย็น กินแล้ว ชื่นใจและน้ำมีกลิ่นหอมของดินเผา
เหล้าขาว (ต้มเอง) หรือเรียกว่า น้ำทิพย์	1ขวด	เป็นเครื่องดื่มที่คนโบราณถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิตสังคม ไทยเป็นสืบสานรับเชื่อมความสัมพันธ์และเป็นสื่อที่หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของพืช เช่น ข้าวพะรำต้องใช้ขาวในการ หมักเหล้า โดยเฉพาะเหล้าที่หมักนานๆ จะถือว่าเป็นเหล้าที่ดีที่สุด จึงนำมาเป็นเครื่องสักการะในเครื่องพิธีกรรมา เพื่อเป็นสื่อ สำหรับเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนและคนกับสิ่ง เห็นอธิรวมชาติ
ขنم จือก ข้าวต้มกับ	ไม่จำกัด (แต่ละครอบครัวทำเอง)	ให้ผู้ป่วยได้กิน เป็นขنمที่ชาวบ้านนิยมทำกัน
หมอน เสื่อ	2 ใบ 1 ผืน	ให้ผู้ป่วยได้อิงได้พักผ่อน บางผืนใช้หมอน 3 เหลี่ยมแสดงถึง ความเป็นเจ้านาย ในญี่ปุ่น
ข้าวตอก ดอกไม้ ถูป เทียน	1 กำมือ อย่างละ 12 คู่ 2 ขัน	เพื่อสักการะบุชา เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ ควรถูปประจำอยู่ไปถึงเทวดา ให้มาเป็นพยานว่าลูกเหล้าลูกแบ่งได้นำของมาเลี้ยงผู้ป่วยแล้ว เป็นการแสดงความเคารพสักการะด้วยดอกไม้ ถูปเทียน ซึ่ง เป็นสัญลักษณ์ที่มีแบบแผนการสักการะมาตั้งแต่อดีต
ข้าวตอก/ข้าวสาร/ ข้าวเปลือก	1 กำมือ	ในอดีตใช้ข้าวตอกปัจจุบันหายากจึงใช้ข้าวสารแทน ข้าวตอก/ ข้าวเปลือกเป็นสัญลักษณ์ของการแตกรายแยกออกไป นั่นก็คือ ต้องการให้ญาติพี่น้องขยายออกไป
น้ำขมิ้นส้มป่อย	1 ขัน	เอาไว้สรงสรง ให้ชื่นใจ ทำให้ดูศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผู้ป่วยมีฤทธิ์เดช ขึ้น เป็นที่นับถือของลูกเหล้าลูกแบ่ง
ข้าวสุก	1-2 ปั้น	ข้าวถือว่าเป็นอาหารหลักของคนไทยมาตั้งแต่อดีต ข้าวเป็นสิ่ง จำเป็นต่อชีวิตของทุกๆ คน จึงมีความเชื่อและให้ความเคารพ ต่อข้าวมาโดยตลอด จึงได้นำข้าวมาเป็นเครื่องในพิธีกรรมาที่ สำคัญและขาดไม่ได้
เมี่ยง บุหรี่	อย่างละ 1 ขัน	เป็นของต้อนรับ ให้ผู้ป่วยได้กิน
หอก /ดาบ	อย่างละ 1 เล่ม	ใช้เป็นอาวุธสู้กับข้าศึก ปกป้องบ้านเมือง

หมายเหตุ

สิงของที่สมาชิกทุกคนต้องนำมาว่ามในการทำพิธีประกอบด้วยไก่ ข้าวตอก ดอกไม้ และข้าวนึ่ง สิงของดังกล่าวเป็นสิงของครอบครัว เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ส่วนสิงของอื่นๆนั้นแล้วแต่ว่าสมาชิกคนใดจะสามารถหาและนำมาว่ามได้

6.7 คุณประโยชน์และโทษของผีปู่ย่า

จากข้อมูลที่ผู้ศึกษานำเสนอในประเด็นความเชื่อและบทหน้าที่ทางสังคมของผีปู่ย่าซึ่งด้านนั้น สามารถซึ่ให้เห็นถึงคุณประโยชน์ของผีปู่ย่าที่มีมากมาย แต่ทว่าความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ทุกอย่างย่อมมีทั้ง 2 ส่วนคือ ส่วนที่เป็นคุณประโยชน์และส่วนที่เป็นโทษ ผีปู่ย่า ก็ย่อมอยู่ในสถานะเช่นเดียวกันคือไม่สามารถที่จะหลีกหนีความจริงดังกล่าวได้ ผีปู่ย่าในส่วนที่เป็นโทษนั้น จากการศึกษาของนิวัตร สุวรรณพัฒนา (2540:ค) พบว่าการเข้าสู่การค้าประเวณีของผู้หญิง แสดงให้เห็นการผลิตช้าบทบาทของลูกสาว ในการเป็นผู้รับผิดชอบต่อความอยู่รอดต่อเนื่องของครอบครัว บนเงื่อนไขทางสังคมของการผลิตชุดหนึ่ง ซึ่งการจัดการแรงงานยังถือเป็นความสัมพันธ์ทางการผลิตหนึ่งที่สำคัญในชุมชนชนบท ลูกสาว พ่อแม่และผู้อาวุโสได้ใช้การจัดการเรื่องเพศและการแต่งงานของลูกสาว ผ่านกลไกอุดมการณ์ของครอบครัวเรื่อง “ผีปู่ย่า” ในการแสวงหาและการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางการผลิต สะท้อนให้เห็นความคาดหวังของครอบครัวต่อบทบาทของลูกสาว ในฐานะผู้รับผิดชอบต่อความอยู่รอดและต่อเนื่องของครอบครัว เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขทางสังคม ของการผลิตขึ้นในชุมชนชนบท อันเนื่องมาจากอิทธิพลของระบบเศรษฐกิจแบบเงินตรา และการบริโภคกินยอม ทำให้ “การค้าประเวณี” กลายเป็น “ทางเลือกที่ถูกบังคับ” สำหรับชุมชนชนบท ส่งผลให้เกิดการผลิตช้า และผลิตใหม่ในการจัดการเรื่องทางเพศ และร่างกายของลูกสาว บนเงื่อนไขความสัมพันธ์ใหม่ ที่เพศและร่างกายของลูกสาว “ได้ถูกใช้โดยนัยทางความหมายของ ปัจจัยการผลิตที่สำคัญของครอบครัว ดำเนินไปภายใต้ความคาดหวังของครอบครัวต่อบทบาทความเป็นลูกสาว ผู้รับผิดชอบต่อความอยู่รอดต่อเนื่องของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความหมายเชิงวัฒนธรรมากขึ้น”

ข้อค้นพบจากการงานของนิวัตรเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เมื่อนำไปเชื่อมโยงกับบทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่าที่นักวิชาการหลายท่านได้เสนอไว้ หากจะมีการศึกษาค้นคว้าเพื่อเข้าใจปรากฏการณ์พร้อมทั้งหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวปัญหานำการวิจัยควรจะเป็นอย่างไรจึงจะทำให้งานวิจัยมีคุณค่าต่อการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนและสังคม

- งานศึกษาชิ้นนี้ไม่ได้ตั้งประเด็นคำถามในลักษณะดังกล่าวไว้ จึงทำให้มีข้อมูลในระดับลึกที่จะนำมาอธิบาย มีพื้นข้อมูลที่เกี่ยวข้องบ้างแต่ไม่ลึกเนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องไปอยู่ที่อื่นแล้ว โดยพบว่ามีชาวบ้านพูดถึงในประเด็นดังกล่าวแต่ไม่ได้ชี้ชัดว่าเป็นสิ่งที่ไม่ดีหรือเป็นโทษของผี

ปูย่า เซ่นมีเก้าฝีคิดหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเมื่อประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา มีผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งเป็นสมาชิกในกลุ่มผู้ดังกล่าวมากข้อ “ซื้อฝีออก” จากการเป็นสมาชิกกลุ่มผู้นั้นฯ เก้าฝีเล่าว่าผู้หญิงคนนี้ “มันข้ายกับปื้อชาญ” หมายถึงสำส่อนกับผู้ชายหลายคน (ปีเขายังตัว) และเกิดการเจ็บป่วยขึ้นมาและตัวเองยังทำพุทธิกรรมเช่นเดิมอยู่ จึงมาขอ “ซื้อฝีออก” เพื่อที่ว่าตนเองไปทำอย่างนั้นแล้วจะไม่เจ็บป่วย ซึ่งสุดคล้องกับคำพูดของประธานสภารัฐมนตรีรวมต่ำบลที่บอกว่า ในอดีตในหมู่บ้านมีเด็กผู้หญิงที่ปีเขายังตัวแล้วมาซื้อฝีออก

“การไปเขยายน้ำว่าอยากไปเขยายน้ำแล้วขอซื้อออกจากผี ในหมู่บ้านเราจะมีจ้ำดันก้า”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภารัฐมนตรีรวมต่ำบล

กรณีตัวอย่างการขอความช่วยเหลือจากผีปูย่า

กรณีนายมงคล ช่างสัก

นายมงคล ช่างสัก (กลุ่มเก้าฝีพื้นบ้าน) อายุ 44 ปี มีอาชีพทำการเกษตร ดำรงตำแหน่งสมาชิก อบต. บ้านวอแก้ว เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน เป็นคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่งงานกับนางเกี้ยงคำ ช่างสัก อายุ 43 ปี มีอาชีพค้าขายของชำและเย็บผ้า ฐานะปานกลางมีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว มีบุตรด้วยกัน 2 คน คนแรกเป็นผู้ชายอายุ 26 ปี คนที่สองเป็นผู้หญิงอายุ 18 ปีกำลังศึกษาขั้นมัธยมปีที่ 5

นายมงคล ช่างสัก เคยขอความช่วยเหลือจากผีปูย่าหลายครั้งด้วยกัน ครั้งที่หนึ่งตอนที่กำลังที่จะไปคัดเลือกทหารโดยที่บอกให้พ่อของตนเองไปบอกให้ผีปูย่า ว่าไม่อยากเป็นทหาร เพราะตอนนั้นแต่งงานแล้วกำลังมีลูกคนแรก ลูกยังเล็กอยู่จึงไปบนผีปูย่าเอาไว้ว่าไม่ให้ได้เป็นทหารแล้วก็ไม่ได้เป็นทหารจริงตั้งแต่นั้นมา ก็มีความเชื่อว่าผีปูย่าช่วยเราได้

ครั้งที่สองปี 2534 ตอนที่จะไปทำงานที่ประเทศไทยในไปบนไว้ว่าขอให้ได้ไปแล้วได้งานทำที่ดีไม่เจ็บป่วย และก็ได้ไปทำงานเก็บเงินอยู่ที่บูรี 2 ปีก็กลับบ้าน จากนั้นก็เอาหัวหมูไปเลี้ยง

ครั้งที่สามปี 2537 ตอนนั้นจะไปทำงานที่ประเทศไทยตีหัวนกไปบนผีปูย่าไว้เมื่อกัน เป็นเวลาต่อหนึ่งคนที่จะทำงานเมืองนอกนั้นจะไปครั้งที่สองไม่ได้ ไปบนผีปูย่าขอให้ได้ไปแล้วได้ทำงานที่ดีไม่โกรธทำงาน ก็ได้ออย่างที่ขอไว้ไปทำงานที่ตีหัวนก 2 ปีก็กลับมาบ้าน แล้วก็ไม่ลืมเอาหัวหมูมาเลี้ยงผีปูย่าที่บ้านก้าฝี

ที่ต้องไปบอกผีปูย่าบ้านนั้น เพราะว่าเป็นที่พิงทางใจเห็นคนเฒ่าคนแก่บอกให้ทำ เห็นคนเฒ่าคนแก่ทำ เราก็ทำตาม ถ้าไม่ได้ไม่ได้ใหม่ ได้รับคำตอบว่า

“มันเป็นที่พึงทางใจอยู่กับตัวเราตลอดเวลา และมันก็ผูกพันธ์หันคนเฒ่าคนแก่เป็นทำตั้งแต่เขาเป็นลูกอ่อน เราก็ทำตามแล้วก็เป็นดี ตอนที่ไปอยู่ที่ตีหัวนกได้งานทำดี บ่ำเจ็บป่วย เราก็

ทำไปแล้วมันก็สบายอกสบายใจ ไปอยู่ไก่บ้านไก่เมืองมันก็อุ่นใจ ตอนตีตกตุกได้ยากนีก็คงนี่ปูย่าSEAก็รอดปั่นมาได้กุ่ครัง มันเป็นความเชื่อเฉพาะของSEAเจื่อแล้วมันดีSEAก็ทำต่อไปมันบ่่าได้เสียหายหยัง"

กรณีนางคำมูล สุทะปา

นางคำมูล สุทะปา อายุ 49 ปี (กลุ่มเก้าผู้แม่暮ล) มีอาชีพทำนาและทำสวน แต่งงานกับนายทองสุข สุทะปา อาชีพทำนาและทำสวน มีข้าวเพียงพอกินตลอดทั้งปีและเหลือขายบ้างนอกจากนั้นยังเลี้ยงวัวเนื้อ 10 ตัว ทำสวนหม้าสั่งศูนย์อนุรักษ์ชาไทย ทำให้มีรายได้ประมาณ 50,000 บาทต่อปี ทำผักสวนครัวไว้กินเองที่บ้าน มีลูกชายด้วยกัน 2 คน คนแรกอายุ 31 ปี ทำงานเอกสารที่จังหวัดเชียงใหม่ คนที่สองอายุ 24 ปีทำงานรับจ้างอยู่ในโรงงานในจังหวัดลำปาง การไปขอความช่วยเหลือจากผู้ปูย่าในเรื่องของการเจ็บป่วย

" เวลาที่ปวดหัวเข้าไปอักษรที่โขงยามันก็บำหายบ่่าสู้ยะได้ก็เลยไปบอกไปบันหือผู้ปูย่า เป็นจ่าว หลังจากนั้นมันก็หายเป็นปีดทิ้ง ปีตึงเจื่อแต่เวลาSEAจะไปไหนมาไหนSEAก็มือขึ้นให้ว ขึ้นสาหือเป็นปกบกษักษาSEA"

ที่ต้องไปบอกผู้ปูย่าบ้านเพราะว่า

" SEAไปหาหมาแม้วกตีมันบ่ำหายกลงไปบอกหือผู้ปูย่าจ่าว มันหายบ่ำเจ็บบ่ำเป็นหยัง ไปบอกแล้วมันก็แล้วกอกแล้วใจ มันม่วนใจ เมื่อันมีที่เปิ่งที่อิง เป็นกำลังใจหือSEA "

6.8 ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงหมายถึง การที่ประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่าไม่สามารถพัฒนา/ปรับเปลี่ยนให้สามารถดำรงอยู่ได้และ/หรือถูกลดบทบาทหน้าที่ลง/ไม่สามารถทำหน้าที่เพื่อรับใช้ชุมชนได้ ในที่นี้จะใช้ผลจากการศึกษาปัจจัยที่ทำให้สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง(จากบทที่.....) เป็นหลักในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงของประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่าในพื้นที่ตำบลวังแก้ว

6.8.1 ปัจจัยหลักคือ วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว

จากการที่ในอดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง มีการผลิตข้าวเป็นพืชหลักและเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องมีการช่วยเหลือกันในการผลิตเพื่อความอยู่รอดของคนในครอบครัวและชุมชน ประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่า จึงมีคุณค่า/บทบาทหน้าที่ในการร้อยใจ สร้างสายใยและسانสายสัมพันธ์ของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผู้ปูย่าเดียวกันให้แน่นแฟ้น เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะมีข้าวกินตลอดปีเพาะนาติดพื้นด้วยจะต้องช่วยเหลือกันตาม "พันธะสัญญาใจ" ที่ได้ตกลงร่วมกันในพิธีกรรมการเลี้ยงผู้ปูย่า

ต่อมาเมื่อระบบทุนนิยมเข้าสู่ชุมชน กระแสการผลิตเพื่อขายในกรุงเทพฯ ชาวบ้านวิ่งตามกระแสทุนนิยม ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เช่น ข้าวไม่ใช่สิ่งสำคัญสูงสุด

เปลี่ยนเป็น “เงินคือพระเจ้า” ชาวบ้านทุกคนดินแดนต้องทำงานมากและหนักขึ้นเพื่อเงิน ทำให้ไม่มีเวลา คนในวัยแรงงานเริ่มออกไปทำงานทำในต่างจังหวัด ชาวบ้านเริ่มอยู่แบบตัวครัวตัวมัน การซื้อยาเหลือเกือบกันเริ่มลดลง

“ตระกอนนี้หากน้อไม่เข้าบ้านได้เป็นปีบๆ ข้ามมีตะอีสีมากินกันตีกๆ บะเดียวนียะกันวันละร้อยชา งานเป็นขาดบ่าได้ เป็นจะได้ออก”

นายแก้ว เทพภาพ อายุ 66 ปี บ้านทุ่งหก

เมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป ประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าก็ถอยๆ กลับบทบาทหน้าที่ลง เช่น ที่เคยทำหน้าที่ในการรักษา สร้างสายใยและสานสายสัมพันธ์ของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปุย่าเดียวกันให้แน่นแฟ้น เพื่อการซื้อยาเหลือเกือบกันนั้นมีการปรับเปลี่ยนจน “คุณค่า/หน้าที่” ดังกล่าวไม่มีหลงเหลือในประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเลย ผู้ที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าบอกว่าที่มาร่วมเพื่อ “ทำตามประเพณี” ดังนั้นสิ่งที่พบทั้นในการทำประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าจึงพบเฉพาะส่วนที่เป็น “รูปแบบ” เท่านั้น ส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” หายไปทั้งหมด

ประเพณี/พิธีกรรม ชาวบ้านคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อรับใช้ชาวบ้านในวิถีชีวิต/ปริบัท หนึ่งๆ เท่านั้น ดังนั้นพิธีกรรมจึงเป็นค่าสะท้อนของวิถีชีวิต เมื่อวิถีชีวิตส่วนไหนหายไปพิธีกรรมมันก็จะหายไปด้วย ดังเช่นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านในพื้นที่ตำบลลาวแก้ว ที่เมื่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนไป ประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเปลี่ยนไปด้วยเช่น มีชาวบ้านมาร่วมน้อยลง ที่มาร่วมบอกว่ามาเพื่อ “ทำตามประเพณี” เท่านั้นส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” ของประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าหายไปไม่มีหลงเหลือเลย

ดังคำพูดของประธานสภารัฐมนตรีรวมตำบลลาวแก้วที่ว่า ในอดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตรียบง่าย ส่วนมากอยู่ในหมู่บ้าน เมื่อถึงช่วงประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าสมาชิกแต่ละกลุ่มผีปุย่าจะพากันไปรวมกันที่บ้านเก้าฝี(บ้านตัน/หลัก/ประธานกลุ่มผีปุย่า)ของตนเอง ปัจจุบันต่างคนต่างทำงานแม้คนที่ทำงานในหมู่บ้านก็ไม่เวลามาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเลย ซึ่งสะท้อนให้เห็นปรากฏการณ์ เกี่ยวกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจน

“เรื่องเศรษฐกิจบ่าเดียวที่กับตระกอนบ่าเหมือนกัน ตระกอนเป็นยังไงบ้านแล้วเป็นยังไงบ้าน พอถึงจ่วงเลี้ยงผีปุย่าจะพากันไปห่วงหั่งหมด บ่าเดียวที่แจ้มมาเมืองไปกุญไปยะกันละ บ่าได้มีเวลาามาคิดว่าเมื่อได้เป็นเลี้ยงผีปุย่า คนตี้ไปยะกันบ่าว่าใกล้หรือใกล้โอกาสได้หัวใจได้สมัสการเลี้ยงผีปุย่า่น้อยลงหรือบางคนบ้ามีโอกาสเลย เวลาบ้าก็มาบ้านมันบ่าใจเป็นช่วงที่เลี้ยงผีปุย่า บ้านเดยจะยะหื้อไม่โอกาสหายได้”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภารัฐมนตรีรวมตำบล

6.8.2 ปัจจัยเสริม

นอกจากปัจจัยเรื่องเกี่ยวกับวิธีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าในพื้นที่ตำบลหลวงเกิดการเปลี่ยนแปลงแล้วนั้นยังมีปัจจัยอื่นๆ ซึ่งเป็นปัจจัยเสริมที่มาช่วยเร่งทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

(1) ระบบการศึกษา มีประเด็น/ปราภูภารณ์ที่ต้องการนำเสนอตังนี้

○ เมื่อคณะกรรมการสภารัฐมนตรีรวมตำบลและแกนนำสมาชิกในชุมชนตัดสินใจและเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเพื่อทดลองรือฟื้น มีครูบางคนไม่เห็นด้วยและบอกว่า ”เป็นเรื่องโบราณไม่สมควรมาสอนเด็กในยุคโลกาภิวัตน์ เพราะสมัยนี้เป็นสมัยเทคโนโลยีเข้าเรียนคอมพิวเตอร์ อินเตอร์เน็ต กันแล้วเราจะมาสอนเรื่องงมงายแบบนี้ไม่ไหวแน่”

○ ผู้ศึกษาจัดเรียนครูแกนนำ(เป็นคนในพื้นที่)หั้งสามโรงเรียนเพื่อกระตุ้นและสร้างความตระหนักรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า โดยผู้ศึกษาตั้งคำถามว่า

- ชาวบ้านทำประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเพื่ออะไร
- เก้าผีปุย่าของอาจารย์อยู่ที่บ้านใคร
- อาจารย์เคยเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าหรือไม่

คำถามที่ได้รับจากครูที่ร่วมในเวทีคือ ครูไม่รู้และไม่เคยเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเลย

○ เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานได้มีกิจกรรมกับโรงเรียนโดยครูจัดการเรียนการสอนเรื่องการเลี้ยงผีปุย่า ครูให้นักเรียนชั้นประถมปีที่ 5 ไปถamaผู้ปักครองของตนเองเพื่อหาความรู้เรื่องการเลี้ยงผีปุย่า คำถามที่เด็กนักเรียนไปถamaผู้ปักครองเช่น เก้าผีของตนเองอยู่ที่บ้านใคร และทำไม่ต้องมีการเลี้ยงผีปุย่า เป็นต้น พบว่าผู้ปักครองของเด็กนักเรียนส่วนมากไม่รู้ความหมายและคุณค่าของการเลี้ยงผีปุย่า และไม่ค่อยเห็นความสำคัญ เช่น เมื่อลูกตั้งคำถามจะไม่ตอบคำถามลูกและมีพ่อแม่บังคับบอกรว่า “ถ้าไม่ไปหาพ่อเมืองหรือ” “ให้ไปเรียนหนังสือ มาสนใจเรื่องผีปุย่าทำไม”

“ปีก่อนมีภารกิจชิงหยังบะ”

“ถ้าไม่ไปชิงหยังบะ เรื่องผีปุย่า อื้อไปเปลี่ยนหนังสือ

สนใจเขียนหนังสือบ้าง ใจมานสนใจเรื่องผีปุย่า”

คำถามจากผู้ปักครองเด็กดังกล่าวมีนัยหลายประการเช่น (1) ตนเองไม่มีความรู้หรือรู้แต่ไม่รู้ว่าจะอธิบายให้ลูกเข้าใจได้อย่างไร (2)อาจจะเห็นว่าความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นเรื่องงมงาย น่าอายที่จะเชื่อเรื่องผี เป็นเรื่องที่ไม่ควรพูดคุย เพราะตนเองลูกสังคมภายนอกจะทำอย่างนั้นและ(3) ไม่เห็นคุณค่าของผีปุย่า และไม่เข้าใจเรื่องการเรียนรู้ คิดว่าการที่เด็ก/ลูกสามารถเรื่องของชุมชนไม่

ใช่เป็นการเรียนรู้/ไม่ใช่การพัฒนาเด็ก แต่เห็นว่าการเรียนหังสือตามระบบันสำคัญมากกว่าและถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่ดี

จากประเด็น/ปรากฏการณ์ทั้งสามที่ผู้ศึกษายกตัวอย่างมาใช้สะท้อนให้เห็นถึงระบบการจัดการศึกษาที่ไม่ได้สอนให้เรียนรู้ถึง “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ของประเพณี/พิธีกรรมซึ่งเป็นการคิดและสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาของคนในชุมชน เพื่อคนในชุมชนและโดยคนในชุมชน

จึงพบเห็นสมาชิกในชุมชนขาดความตระหนักรู้เรื่องคุณค่าของการเลี้ยงผึ้งป่า ผู้สูงอายุและผู้ปักครองเด็กส่วนมากไม่รู้คุณค่าและความหมายของการเลี้ยงผึ้งป่า บางคนรู้แต่ไม่สามารถอธิบายหรือถ่ายทอดสู่ลูกหลานได้ ประกอบกับการที่แต่ละคนมีปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้ไม่สามารถเข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผึ้งป่าได้รวมทั้งเด็กและเยาวชนไม่ได้มีโอกาสร่วมในพิธีกรรม ทำให้บุพนาทของผึ้งป่าที่จะเป็นสื่อในการอบรมสั่งสอนสมาชิกในครอบครัวโดยผู้สูงอายุ/พ่อแม่นั้นไม่สามารถทำได้ ในปัจจุบันพ่อแม่และคนหนุ่มสาวในวัยแรงงานต้องออกไปทำงาน ส่วนเด็กและเยาวชนต้องไปเรียนหังสือ กลุ่มคนเหล่านี้ไม่ค่อยมีโอกาสในการที่จะเข้าร่วมในประเพณี/พิธีกรรม/สืบที่พื้นบ้าน ที่ทางชุมชนจัดขึ้น หรือถ้ามีโอกาสเข้าร่วมก็ไม่ได้เข้าร่วมด้วยความรู้สึกที่เห็น “คุณค่า” เพราะไม่มีการให้ความรู้และความเข้าใจเรื่องคุณค่าแก่กลุ่มคนเหล่านี้ แต่เข้าร่วมในความรู้สึกที่ว่า “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพ่อเป็นพิธี”

“ปี้ฝากไก่ไปเก็บกุปี ต้าบ่าลีม บางเตือกมีป้ามานาบอก แต่บ่าได้ไปเตือเพราะ
เขามัวยะกัน ปี้บ่าสู้ว่าเป็นยะเพื่ออะหยัง ปี้ฝากไก่ไปตามตีคนเฒ่าเป็นเคยบอกนะกะ”

นางสุภาวดี มะโนคำ อายุ 38 ปี บ้านหล่ายทุ่ง
ผู้ไม่เคยร่วมในพิธีแต่เคยฝ่าของไปทำบุญ

(2) ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ เนื่องประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนา

เศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) มุ่งเน้นการพัฒนาทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ดังที่ได้นำเสนอข้างต้นเพื่อให้เห็นว่าเป็นประเด็นหลักที่ทำให้ภารกิจของชาวบ้านเปลี่ยนไป ประกอบกับระบบการจัดการศึกษาที่จะต้องอื้อต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจ/นโยบายของรัฐด้วย ดังนั้นกลยุทธ์ที่รัฐใช้ในการพัฒนาคือ “การเข้าแทนที่” (substitution) และจาก “บันลงล่าง” (top – down)

จากการใช้กลยุทธ์ดังกล่าวชาวบ้านในพื้นที่ตำบลวอแก้วจึงบอกว่าในช่วงที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันยังไม่เคยเห็นมีความพยายามถึงการพัฒนาชุมชนโดยใช้ วัฒนธรรม/ประเพณี/พิธีกรรมของชุมชนเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเลย มีแต่ชาวบ้านที่ทำกันเองสืบทอดตามประเพณี

(3) ระบบการปักครองที่ใช้กฎหมายจากส่วนกลาง ระบบการปักครองที่เข้าสู่

หมู่บ้านและตำบลโดยใช้กลไกของระบบราชการ เช่น กำหนดและผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปักครองสมาชิกในชุมชนโดยใช้กฎหมายจากส่วนกลางเป็นหลักในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ซึ่งเป็นการ “เข้ามาแทนที่”

ของเก่าที่เคยมีในชุมชน ทำให้บ้านทบทวนของประชาชนชาวบ้านและผู้สูงอายุที่ในอดีตเคยมีบ้านหน้าที่เป็นผู้แก้ไขปัญหาต่างๆของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันโดยใช้ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยเป็นสื่อสันติอยลดลงและหายไปเนื่อที่สุด

“คนตี้เป็นผู้ใหญ่บ้าน กำหนดควรเน้นต์การใช้ประเพณีห้องถังในการแก้ไขปัญหา เช่น ใช้วิธีการไกล่เกลี้ยให้คนเม่าเข้ามาช่วยและใช้ระบบเครือญาติของผู้ป่วยมาช่วยด้วย ผู้ใหญ่บ้านต้องบอกต้องสอนว่าต์ทำผิดนั้นเป็นการทำผิดประเพณี ผิดศีลธรรมและ ผิดผีป่วย เขายังเป็นผีเดียวกัน เป็นญาติบ้าน้องเดียวกัน สรุทำผิดผีต้องไปสมมาตี ควรเน้นอย่างนี้”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภាយัฒนธรรมตำบล

(4) เงื่อนไขและข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย นอกจากปัจจัยต่างๆ

ดังกล่าวมาแล้วยังมีข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย เช่น

○ กระบวนการสืบทอด ลักษณะการสืบทอดไม่มีการสอนโดยตรง แต่จะ เป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยการเข้าร่วมปฏิบัติจริง จนเกิดความรู้สึกแล้วจึงค่อยๆ สะสม ประสบการณ์และพัฒนาเป็นองค์ความรู้ ซึ่งผู้รู้(ประชาชนชาวบ้าน)แต่ละคนจะมีความรู้ในเรื่องเดียวกันที่ต่างระดับกัน เนื่องจากแต่ละคนมีความสนใจและมีความสามารถในการที่จะวิเคราะห์ แตกต่างกัน ดังนั้นองค์ความรู้โดยเฉพาะส่วนที่เป็น"คุณค่า" จึงค่อยๆ เลื่อนหายไปคงเหลือเฉพาะส่วนที่เป็น"รูปแบบ" เท่านั้น การที่ในอดีตทุกคนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันมี"สัจจะการสืบทอด" นั้นคือต้องมาร่วม แต่สถานการณ์เปลี่ยนไปมาก ดังคำพูดของคนในชุมชนที่เป็นตัวชี้ชัดถึง ขาดระบบการสืบทอด

“ปื้อยู่กับบ้านเก้าฝี ปื้หันเป็นยะกุปี ปื้กะห่วงโดยเป็นกุปีแต่ปื้บ่าหัวว่าเป็นยะเพื่อหยัง หู้กะว่ายะตามตีคนเก่าคนแก่เป็นเคยยะนะกะ”

นางศรีไพร จันอุ่น อายุ 52 ปี บ้านน้ำจำ

ลูกสาวที่อาศัยอยู่ในบ้านเก้าฝี

○ ช่องทางการสืบทอด ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยโดยส่วนใหญ่มีช่องทางการสืบทอดเป็นปีละ 1 หรือ 2 ครั้ง คือการทำตามประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา นอกจากรักษาสืบทอด พบว่าถูกลดช่องทางการสืบทอดด้วย เช่น ในอดีตก่อนวันทำพิธี ปู ย่า ตา ยายหรือพ่อแม่จะเตรียมสิ่งของเพื่อนำไปร่วมในพิธีเลี้ยงผู้ป่วยในวันรุ่งขึ้น ในการเตรียมสิ่งของจะให้คนในครอบครัวมีส่วนร่วมและจะมีการสอนลูกหลานด้วย นอกจากนี้เมื่อเสร็จจากพิธีการเลี้ยงผู้ป่วยแล้ว แต่ละครอบครัว

จะนำ "ยำจันไก่" จากในพิธีเลี้ยงผีปู่ย่ากลับมาที่บ้านเพื่อให้สมาชิกในครอบครัวได้กินและมีการพูดคุยเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าด้วย แต่ปัจจุบันช่องทางดังกล่าวได้หายไป

ผีปู่ย่าในยุคปัจจุบันเป็นเรื่องของคนแก่คนเดาเป็นที่พึงทางใจ เวลาที่ลูกหลานเดินทางไปทำงานที่อื่น ใกล้หรือลูกไปเรียนต่างจังหวัด คนผู้ที่เป็นแม่ หรือเป็นย่าจะเป็นคนมาขอความช่วยเหลือจากผีปู่ย่าให้สอบได้ ให้ปกปักษากลุกหลานของตนอยู่ดีมีสุขชี้ลูกหลานน้อยคนนักที่จะรู้ว่าพ่อแม่ของตนเองเคยบอกผีปู่ย่าให้เป็นกำลังใจ ดังเช่นแม่เกี้ยงคำเล่าว่า

"ตอนที่คุณนิภาไปเรียนไปสอบคุณแม่เกี้ยงคำก็บอกให้ผีปู่ย่าช่วยเหลือเป็นกำลังใจ แต่แม่เกี้ยงคำเองไม่เคยบอกให้คุณนิภาได้รับรู้เลย"

6.9 ปัญหาใหม่ในวันที่ไม่มีผีปู่ย่า

ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่า ในสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม นโยบายการทำให้ทันสมัยซึ่งเป็นกระแสหลักที่มาในนามของการพัฒนา โดยเฉพาะระบบทุนนิยมที่มีทั้งการผลิตเพื่อขายและการบริโภคนิยม เมื่อกระแสตั้งกล่าวโหมกระหน่ำเข้าสู่ตำบลหลวงแก้วอย่างต่อเนื่องทำให้คนในตำบลหลวงแก้วต้องดิ้นรนตามกระแสให้ทันเมื่อมีคนในเมือง เช่นมีการผลิตอ้อยและยาสูบตามระบบพันธุ์สัญญาเพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้า พิชักก์ที่ต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านต้องซื้อ หรือแม้แต่นำดื่ม(น้ำดื่มที่ผลิตจากโรงงาน)ที่บางครอบครัวต้องซื้อ คนต้องทำงานมากขึ้น คือต้องทำงานแข่งกับเวลา ผลที่ตามมาคือต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างอยู่ ไม่มีเวลาคิดถึงคนอื่นแม้แต่ลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัว นอกจากนี้แล้วคนวัยหนุ่มสาวในหมู่บ้านเริ่มออกไปทำงานทำในเมืองเนื่องจากงานผลิตพืชตามระบบพันธุ์สัญญาเป็นงานที่หนักและบางปีต้องขาดทุนด้วย

เมื่อประเดิมเรื่องเศรษฐกิจทำให้คนในชุมชนเริ่มเป็นปัจเจกมากขึ้น ดังนั้นในการจัดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า คนที่มาร่วมจะบอกว่าที่มาเพราะ "ทำตามประเพณี" หรือบางครั้งมีการปรับเปลี่ยนประเพณีเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน(คนในชุมชนไม่ค่อยมีเวลา และเป็นปัจเจกมากขึ้น) จึงเน้นที่ "รูปแบบ" ลีมส่วนที่เป็น "คุณค่า" ดังนั้นผีปู่ย่าจึงไม่สามารถที่จะมาช่วยร้อยรวมใจของคนที่เป็นญาติพี่น้องได้อีกแล้ว เพราะว่าคนที่มาร่วมในการเลี้ยงผีปู่ย่าก็ลดลงเหลือแต่คนเด่าคนแก่ที่มาเข้าร่วม และที่มาว่ามก็เพราะว่า "ทำตามประเพณี" หรือ "ทำพอกเป็นพิธี" เท่านั้น

ในปัจจุบันความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าของคนในตำบลหลวงแก้วเริ่มจางหาย โดยเฉพาะคนรุ่นลูกรุ่นหลาน เนื่องจากการให้เข้ามาของกระแสวัฒนธรรมตะวันตก เช่นระบบทุนนิยม สื่อสมัยใหม่ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และระบบการศึกษา ทำให้คุณค่าและความสำคัญของการนับถือลดลง ผลที่ตามมาคือความเป็นปัจเจกมากขึ้น เงินคือพระเจ้า การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเครือญาติเดียวกันเริ่มหายไป คนในชุมชนเริ่มไม่รู้จักกัน ลูกหลานไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้สูงอายุ/พ่อแม่

จากการจัดเรื่องที่ระดับตำบลเพื่อให้แก่นำประชุมชุมชนและคณะกรรมการสภารัฐนchrom ครอบคลุมร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนเมื่อบาทหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเริ่มลดลง สามารถสรุปปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ดังนี้

1. ญาติพี่น้องเริ่มไม่ค่อยรู้จักกัน และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเริ่มลดลง
2. เป็นปัจจัยมากขึ้น ทำให้ญาติพี่น้องไม่สามารถที่จะอบรมลูกหลานได้
3. ผู้สูงอายุไม่มีบทบาทในการนำสืบพื้นบ้านมาเป็นเครื่องมือในการอบรม สั่งสอนลูกหลานได้
4. ผู้สูงอายุและเด็กที่ด้อยโอกาสขาดญาติพี่น้องที่จะมาช่วยกันดูแล

5. เยาวชนทั้งชายหญิง มีปัญหาเรื่องยาเสพติด มีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันควรและตั้งท้องโดยไม่ได้ตั้งใจ

“ก็คิดผิด บ่าเดียวใส่สายเดี่ยวกันแล้ว ถ้าเป็นกำบ่าเก่ามันเป็นล้ำไปแล้ว อันนี้เป็นก่อนุ่งอยู่กับบ้านนั้นก่อน คุณแม่สมัยบ่าเก่าจะ ใจเลยจะหื้อจิตใจจะอ่อนมันให้ไว้ไปหมด สมัยต่อๆ กันเป็นว่าป้อจายไปแล้วหาสาบ บ่าเดียวสาบไปแล้วหาป้อจายหนา บ่าเดียวช้ำง่ายแรมเม้าตีมีโทรศัพท์มีห้องนีมันง่ายเกิน นัดกันกำเดียวอันก่อน ป้อแม่บ่ต้องซักกะได้ เป็นว่าจะอ่อนแก่เดด อย่างว่าจะก่อน โดยป้อจายกันลุบๆ บางคนเอาผ้ามาเมี่ยยว ใจเรียนเดย บ้านผมมีหลายคน สมัยนี้มว่าถ้ามันบ่มียาคุม มันจะเป็นจะได่น่อ กะลูกเหี้ยนจะก่อน ต้องบ่มีป้อนักพ่อง”

นายสว่าง จันชา อายุ 56 ปี บ้านทุ่งจ้าว

6. ในชุมชนมีคนติดเชื้อเอดส์

ดังแม่เกียงคำว่า “เด็กทุกวันนีมันนุ่งเสื้อสายเดี่ยว โซ่สะตือ นั่งขับรถจักรยานยนต์ให้ผู้ชายนั่งกอดเอวซ่อนท้าย ไม่นานเห็นตั้งท้อง และมีติดเอดส์ด้วย”

“ละอ่อนบะเดี่ยวนีมันนุ่งแขนเดี่ยวเดี่ยวเขินสะตือ แม่บุิงขับรถเครื่องบ่อจายผมแดงนั่งซ้อนท้ายกอดเอวแม่บุิง บ้านนากะหันแม่บุิงดึงท้อง บางคนเป็นเอดส์”

7. ขาดความมั่นใจ / ความเชื่อมั่นลดลง

คนทุกวันนีมีแต่เปลี่ยนอกรับเอวตั้มනธรมข้างนอกมากไม่รู้จักตนเอง ใจไม่หนักแน่นพอ ไม่รู้จักกรากรแห่งของตนเอง ทำให้ขาดความเชื่อมั่น เพราะไม่มีที่ยึดเหนี่ยวทางใจ

“ปรีรีบเพียบสมนติ闷จะขับรถไปในจังหวัด รถแมสกาพดี น้ำมันมีเต็มถัง ระบบเบรกไฟ
หยังเรียบร้อย ใบขับขี่มี ทำให้ผู้มีความมั่นใจขับรถไปอย่างสนับายน แต่ถ้าขาดอะหยังไป
ถ้าอย่างเช่นบ่ามีใบขับขี่พอกไปหันเจ้าหน้าที่ก็จะระแวงเหละ อาการจะแสดงออก
เหมือนกับว่าเข้าบ่่าได้บอกผู้ใดผู้ย่า ระหว่างนั้นเดินทางไปตัวจะกราวนกราวย กลัวจะ^{จะ}
เกิดอันตราย แต่ตัวเข้าได้ให้สาบอกผู้ใดผู้ย่าก่อนไปขออื้อเป็นจ่วยบกอกสักสาเข้า ความ
มั่นใจจะจะเกิดขึ้นจะหยังจะไปให้มั่นดึงมีความมั่นใจ แต่บ่่าเดียวเนี๊ยะอ่อนมั่นบ่านหัว
จักยัง บ่านดึงบ่ามั่นใจ บ่่าเจือตัวเก่ามั่นจึงเจือเพื่อน ยาเสพติด อันหยังมั่นดึงนัก”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหนอง

ประธานสภាយัมณธรรมตำบล

6.10 สรุป

ชาวบ้านในตำบลลวอแก้วมีความเชื่อแบบเดียวกันกับคนล้านนาทั่วไปที่เชื่อว่า บรรพบุรุษ
เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย เมื่อตายไปจะกลับเป็นผีที่คอยปกปักษากำลังคุ้มครองลูกหลานในสาย
ตระกูลให้อยู่ร่วมกันอย่างผาสุข และปลดภัย ภายใต้ความเชื่อและจาริที่ถือปฏิบัติแบบเดียวกัน
กับคนในล้านนา ผีบรรพบุรุษเป็นผีที่อยู่ในกลุ่มตระกูล/เครือญาติ เรียกว่า “ผีปู่ย่า” ซึ่งสืบทอดทาง
ฝ่ายผู้หลง

การเลี้ยงผีปู่ย่า จะมี 2 แบบ (1) การเลี้ยงในโอกาสต่างๆ เช่น เนื่องในงานมงคล (การแต่งงาน
การขึ้นบ้านใหม่) ต้องการทำสังฆะและ/or ให้ผีปู่ย่าช่วยปกปักษากำลังคุ้มครอง มีคนในตระกูลผี
เดียวกันทำพิธี หรือเจ็บป่วย และได้บันบานเข้าไว้ เมื่อหายจากเจ็บป่วยก็ทำพิธีแก้บันและ (2) การ
เลี้ยงตามประเพณีโดยแต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจะมีการทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีกลุ่มละ 1-2 ครั้ง

ในอดีตชาวบ้านอยู่ในสังคมเกษตรกรรม ทำการผลิตเพื่อการพึ่งตนเอง ข้าวเป็นพืชหลักที่
มีความสำคัญสำหรับการอยู่รอดของชีวิต ภายใต้ข้อจำกัดเรื่องแรงงานและเครื่องหุ่นแรงเช่นเคย
ที่จะใช้ในการผลิตยังมีน้อย ดังนั้นแต่ละครอบครัวจึงไม่สามารถที่จะทำการผลิตได้เองจำเป็นที่
ต้องพึ่งพาอาศัยญาติพี่น้องมาช่วยเหลือกัน ประณญาตชาวบ้านจึงได้คิดและสร้างสรรค์ประเพณีการ
เลี้ยงผีปู่ย่าขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกุศลบายให้ญาติพี่น้องมาร่วมกันเพื่อช่วยเหลือกัน ดังนั้น
ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีหน้าที่หลักคือเป็นเวที/พื้นที่สำหรับให้ญาติพี่น้องมาร่วมกันวางแผน
การช่วยเหลือกันในการผลิตข้าว และเพื่อควบคุมลูกหลานให้ประพฤติปฏิบัติตามประเพณี
ซึ่งทั้งหมดจะเป็นบทบาทของผู้สูงอายุ

ในช่วงประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนไป การผลิตทางด้านการ
เกษตรไม่จำเป็นต้องอาศัยญาติพี่น้องมาช่วยเหลือ เพราะมีเครื่องหุ่นแรงมากขึ้นและสามารถใช้เงิน^{เงิน}
จ้างแรงงานได้ ประกอบกับมีปัจจัยอื่นๆ เช่น มาช่วยหนุนเสริมและช่วยเร่ง ทำให้ประเพณีการเลี้ยง
ผีปู่ย่าถูกลดบทบาทหน้าที่ลงจนเหลือแต่ “รูปแบบ” และ “ทำพิธีเป็นพิธี” เท่านั้น

เมื่อ “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ของประเพณีการเลี้ยงผีปี๋่าหาญไป ผลที่ตามมาคือ การรู้จักกันและการช่วยเหลือกันของญาติพี่น้องลดลง ความมั่นใจ/ความเชื่อมั่นในตนเองลดลง ผู้สูงอายุไม่มีบทบาทในการดูแล/กล่อมเกลาลูกหลาน ทำให้เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมตามสังคม เมื่อง เช่นการมีเพศสัมพันธ์ในช่วงที่ยังไม่พร้อม การตั้งครรภ์โดยไม่ได้ตั้งใจ และมีบางคนติดเชื้อเออดส์

บทที่ 7

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากอดีต สู่ ปัจจุบัน : ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าของคนในตำบลหลวงแก้ว

ข้อมูลในบทที่ 7 นี้ได้มาจากการสำรวจความคิดเห็นกิจกรรมในบทที่ 3 (ขั้นที่ 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล : การสร้างความมั่นใจให้กลุ่มเป้าหมาย ในประเด็นการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสืบพื้นบ้าน ในบทนี้จะนำเสนอให้เห็นภาพรวมของพื้นที่ที่ทำการศึกษาและการเปลี่ยนแปลงจากอดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจะเสนอให้เห็นว่าในการเปลี่ยนแปลงของตำบลหลวงแก้วนั้นเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าอย่างไร ซึ่งมีประเด็นที่นำเสนอดังนี้

7.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

7.2 การเปลี่ยนแปลงของตำบลหลวงแก้ว

7.2.1 ช่วงอยู่ดีมีสุข : อยากรกินเห็ดเข้าป่า อยากรกินป่าลงหัว

7.2.2 ช่วงยะกันนัก กะเป็นหนึ้นัก

7.2.3 ช่วงลูกหลานไปยังกันกรุงเทพฯ โฉนดที่ดินอยู่ต่ำนาครา

7.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : ผลกระทบต่อความเชื่อในผีปู่ย่า

7.3.1 ยุคลำบากก่ำยแยม มีความสุขใจ : ผีปู่ย่ามากันลุบๆ

7.3.2 ยุคก่านมันนัก เพื่อเงินอย่างเดียว : ผีปู่ย่าเหลือแต่ชาガ

7.4 สรุป

คำว่า "วัฒนธรรม" ในที่นี้ใช้แนวคิดของ R. Williams (อ้างในกาญจนฯ แก้วเทพ, 2539:34) ที่นิยามว่าในการศึกษาวัฒนธรรมควรศึกษาทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุ เช่น ถ้วย ชามและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น การก่อตัวของโครงสร้างสังคม ซึ่งมุ่งหมายให้สร้างสรรค์ขึ้นมา มิติของวัฒนธรรมด้านนี้เรียกว่า "วัตถุวิสัยของวัฒนธรรม" (Objectivity of culture) และต้องศึกษาเกี่ยวกับความคิดใต้ตระหง่าน (Reflection) ที่มีอยู่ในสำนึกของมนุษย์ต่อสิ่งแวดล้อมรอบตัว มิติด้านนี้เรียกว่า "อัตวิสัยของวัฒนธรรม" (Subjectivity) โดยทั่วไปเรียกว่า "สำนึกหรือจิตสำนึก"

"สำนึกหรือจิตสำนึก" (consciousness) ในทางจิตวิทยาหมายถึงการรู้ตัวว่าตัวเองกำลังเป็นอะไร ทำอะไร ตรงข้ามกับคำว่าจิตใต้สำนึกซึ่งทำอย่างไม่รู้ตัว ใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางจิตของคนแต่ละคน แต่ในความหมายของการพัฒนาหรือกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงนั้น หมายถึงสภาวะทางจิตที่รู้ตัวหรือไม่ว่าความคิด ความรู้สึกและการกระทำของคนนั้นกำลังสอดคล้องและรับใช้ผลประโยชน์ของตนเองและผู้ที่อยู่ในสภาพเดียวกับตนเอง หรือว่ากำลังสอดคล้องและรับ

ใช้คนอื่นอยู่ ดังนั้นเมื่อพูดถึงผู้มีมีจิตสำนึกคือผู้ที่รู้ตัวหรือมีสติอยู่ว่าการกระทำ ความรู้สึกและความคิดของตนนั้นสอดคล้องกับผลประโยชน์ของใคร (บุญเทียน ทองประสาณ,2531:68-69)

7.1 สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

จังหวัดลำปาง โดยสภาพภูมิศาสตร์ ตั้งอยู่บนผืนแม่น้ำแม่โขงและแม่น้ำลำคู 1 ใน 4 แควเจ้าพระยา อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ตามเส้นทางหลวงพหลโยธิน ประมาณ 602 กิโลเมตร มีอาณาเขตเชื่อมโยงกับจังหวัดอื่นๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดเชียงใหม่ พะเยา เชียงราย ทิศตะวันออกติดต่อกับแพร่ สุโขทัย ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดลำพูน

จังหวัดลำปาง แบ่งการปกครองออกเป็น 13 อำเภอ 96 ตำบล 783 หมู่บ้าน

ตำบลลวอแก้ว ตั้งอยู่ในเขตป่าครองคำเมืองห้ามหั้งชัตตา ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 18 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 109,862 ตารางกิโลเมตร หรือ 68,663 ไร่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่มีลักษณะพื้นที่เป็นภูเขาและเนินเขาโดยมีพื้นที่ป่าสงวนบางส่วน คือป่าสงวนแห่งชาติผึ้งขาวแม่วัง อุทยานชุมตาล และมีที่ราบเชิงเขาซึ่งเป็นที่การเกษตร

จำนวน ครัวเรือน และ ประชากรของตำบล (ข้อมูล ณ 29 ธ.ค.2544) มีจำนวนครัวเรือน 1,288 ครอบครัว ประชากรรวม 4,546 คนแบ่งเป็นชาย 2,314 คน หญิง 2,232 คน

ตำบลลวอแก้ว มี 7 หมู่บ้าน (ประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านต่างๆ รายละเอียดมีในภาคผนวก) มีโรงเรียนจำนวน 3 แห่งและมีสถานีอนามัยจำนวน 1 แห่ง

7.2 การเปลี่ยนแปลงของตำบลลวอแก้ว

การเปลี่ยนแปลงของสถาบันศาสนาในตำบลลวอแก้ว ได้ดำเนินไปตามแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์เรื่อง "ทางโลก/ทางธรรม" คือนับตั้งแต่ประเทศไทยเปิดตัวต่อโลกตะวันตก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 สังคมไทยได้เริ่มก้าวสู่กระบวนการทำประเทศให้ทันสมัย (Modernization) กระบวนการนี้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง จนมาถึงจุดเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เมื่อมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ(พ.ศ.2504) เพราะมีการสร้างองค์กรเพื่อการพัฒนา มีแนวคิดและกลวิธีเพื่อการพัฒนาอย่างชัดเจน นั่นคือสังคมไทยได้เคลื่อนย้ายผ่านกระบวนการทำให้เป็นโลกชาวас (Secularization) แล้ว ซึ่งทั้งแนวคิดและกระบวนการนี้มีผลกระทบต่อมิติทางศาสนาในพื้นที่ตำบลลวอแก้วอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในประเทศไทยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ที่ทำการศึกษาครั้นนี้ คณะกรรมการศึกษาได้แบ่งชุมชนที่ทำการศึกษาออกเป็น 3 ช่วง โดยใช้เกณฑ์เรื่องพัฒนาการของตำบลลวอแก้ว คือ(5.2.1)ช่วงอยู่ดีมีสุข : อยากกินเห็ดเข้าไป อยากกินป่าลงหัวway (5.2.2) ช่วงยะกันนัก กะเป็นหนึ้นัก และ(5.2.3) ช่วงลุกหลานไปยังกันกรุงเทพฯ โอนดที่ดินอยู่ต่อธนาคาร โดยแต่ละช่วงมีรายละเอียดดังนี้

7.2.1 ช่วงอยู่ดีมีสุข : อยากกินเห็ดเข้าไป อยากกินป่าลงหัว

(เป็นช่วงการผลิตแบบดั้งเดิมเพื่อการยังชีพเป็นหลัก)

ในอดีตการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในแต่ละหมู่บ้านนั้นมีความสำคัญมาก ต้องอาศัยความรู้ และประสบการณ์ที่มีการถ่ายทอดสืบท่อกันมา ในการเลือกพื้นที่เพื่อให้สามารถในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขนั้นคือต้องมีทรัพยากรธรรมชาติ เช่นมีที่ดินเพียงพอสำหรับการบุกเบิกเป็นที่นาที่ไร่ สำหรับทุกครอบครัว มีแหล่งน้ำสำหรับการอุปโภคและบริโภค มีแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกอย่างพอเพียงและมีป่าที่เป็นแหล่งน้ำมานานซึ่งปัจจัย 4 เพียงพอที่สามารถจะดำเนินชีวิตอยู่ได้ ขณะเดียวกันก็ต้องปลดภัยจากภัยธรรมชาติทั้งปวง เมื่อชุมชนได้เลือกพื้นที่ในการดำเนินชีวิตแล้ว การเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวจะเริ่มขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการลองถูกลองผิด ทำในสิ่งที่สอดคล้องกับธรรมชาติแต่บางครั้งก็ทำในสิ่งที่ขัดแย้งกับธรรมชาติบ้าง หลายครั้งการเรียนรู้ต้องแลกด้วยชีวิต บทเรียนและประสบการณ์ของทุกชีวิตนำมาประดิษฐ์สังสมกล้ายเป็นองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่เป็นพื้นฐานสำคัญคือความรู้ความเข้าใจอย่างลุ่มลึกและรอบด้านในระบบนิเวศของท้องถิ่นที่ชุมชนตั้งอยู่ ในธรรมชาติของดิน น้ำ ป่า พันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ ความเชื่อมโยง และความเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล การเข้าใจในระบบและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ขณะที่ชุมชนก็เข้าใจว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่ต้องพึ่งพาอาศัยและเกื้อกูล

จากความเข้าใจและเห็นคุณค่าของธรรมชาติที่มีต่อชีวิต ชุมชนได้สร้างสรรค์ขึ้นเป็นระบบความเชื่อ ซึ่งแฝงไปด้วยปรัชญาการเคารพต่อธรรมชาติ รวมทั้งมีกฎเกณฑ์ในการใช้ประโยชน์ และการดูแลรักษา ซึ่งแสดงออกมาในลักษณะ “ จิตวิญญาณแห่งธรรมชาติ ” เช่นผีชุนน้ำ , ผีป่า , ผีทุ่งผีนา , ผีเจ้าที่ , เทพารักษ์ , และผีฝาย เป็นต้น อันจะเป็นกฎเกณฑ์ควบคุมให้ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพียงเพื่อการดำเนินชีวิตเท่านั้น ชุมชนจึงจัดให้มีพิธีกรรมเลี้ยงผีทุกปี เพื่อเป็นการขอบคุณที่ให้ได้ใช้ความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติ ขอโทษที่ได้ล่วงเกินธรรมชาติและเป็นความสามัคคีของคนในชุมชน กฎเกณฑ์ภายใต้ความเชื่อนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงองค์ความรู้ในการจัดการหมายถึงการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษาธรรมชาติอย่างยั่งยืน

การเลี้ยงผีเมืองฝาย ปัญหาสำคัญของการทำนาคือปัญหาการเก็บกักน้ำฝนที่ตกลงมาแล้วจะไหลลงสู่ทางใต้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นการทำเมืองฝายคือการขุดลอกลำคลองส่งน้ำและทำเขื่อนกันเพื่อเปิดปิดน้ำมาใช้ตามความต้องการ จึงเป็นกิจกรรมที่เป็นหัวใจของชาวชุมชน มีการจัดรูปแบบองค์กรที่ชัดเจนและที่ขาดเสียไม่ได้คือความเชื่อเรื่องผี คือเชื่อว่ามีผีประจำที่เมืองฝาย คอยปักปักษาและบันดาลให้น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ทุกๆปีเจ้าของนาที่ใช้น้ำจากการบ่มเมืองฝาย จะต้องไปร่วมพิธีและร่วมกันชุดลอกลำคลองเมืองทุกคน จะขาดไม่ได้ ผีประจำเมืองฝายคือ “ ผีชุน ”

น้ำ” เป็นผู้ที่เริ่มก่อสร้างเมืองฝ่าย渺อไกวิ การทำพิธีก้มีความหมายถึงการสำนึกในบุญคุณของผู้ เมืองฝ่าย และหลังจากทำพิธีเสร็จแล้วก็มีการกินเลี้ยงร่วมกันที่เมืองฝ่ายเพื่อเชื่อมความสามัคคีระหว่างผู้ใช้น้ำในลำแม่น้ำของเดียวกัน

ภายในชุมชนเองก็มีกิจสีวิทที่ต้องพึงพาอาศัยกันในทุกๆ ด้าน เช่นกัน นับตั้งแต่การช่วยกันสร้างบ้าน ช่วยกันในการผลิต การดำเนินการ และเกี่ยวข้าว ฯลฯ การช่วยกันในประเพณีน้ำบ้านใหม่ บวช遁ร บวชพระ แต่งงาน งานศพ ตลอดจนการช่วยกันในงานบุญ งานวัดและงานส่วนรวม ต่างๆ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันนี้อยู่บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติ ความเป็นพี่เป็นน้องกัน โดยชุมชนได้มีการสร้างกฎเกณฑ์ในความเชื่อเรื่องผีปู่ย่า ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษของแต่ละเครือญาติ หากสมาชิกในเครือญาติจะมีการจัดงานใดๆ ก็จะบอกกล่าวให้ผีปู่ย่าได้รับรู้ สมาชิกในเครือญาติทุกคนก็จะมาช่วยงาน หากใครมีเรื่องเดือดร้อน ก็จะบอกผีปู่ย่า และญาติทุกคนก็จะมาช่วยกันแก่ปู่หา แม่ไม่มีเรื่องใดๆ ตามทุกๆ ปี ก็จะมีการจัดเลี้ยงผีปู่ย่า สมาชิกในเครือญาติทุกคนก็จะมาร่วมในพิธีซึ่งจะเป็นการพูดคุยปรึกษาหารือสาระทุกๆ สุขดิบกัน เป็นการตอกย้ำความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

นอกจากผีปู่ย่าที่เป็นแกนในจิตวิญญาณแห่งความเป็นพื่นเมือง ยังมีความเชื่อในระดับชุมชนที่ให้ทุกๆ เครือญาติได้มีความรู้สึกร่วมในความเป็นชุมชนเดียวกันคือ ผีเสื้อบ้าน ชาวบ้านทุกคน ก็จะร่วมกันจัดพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้านขึ้นทุกๆ ปี เช่นเดียวกัน

การจัดระบบในชุมชนฯ จะมีการจัดแบ่งสมาชิกให้เป็นกลุ่มที่เล็กลงเพื่อการจัดการที่ง่ายขึ้น เรียกว่า “ระบบหมวด/ปีอกบ้าน” การจัดหมวด/ปีอกบ้าน จะใช้ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนและการที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันเป็นเกณฑ์ เช่นหมวด/ปีอกห้วยวัด หมวด/ปีอกกลางทุ่ง หรือหมวด/ปีอกกลางบ้าน เป็นต้น แต่ละหมวด/ปีอกจะมีผู้นำเรียกว่า “หัวหมวด” คือหน้าที่สื่อสารระหว่างสมาชิกในหมวด/ปีอกกับผู้นำหมู่บ้าน และกับวัด เช่นการเก็บรวบรวมเงินทำบุญในหมวด การระดมความคิด ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่สำคัญคือการระดมคนจากในหมวดไปช่วยทำกิจกรรมในวัด ในบางงานที่ต้องใช้เวลาติดต่อ กันเป็นเวลานาน จะให้คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไปก็จะทำให้มีเวลาทำมาหากิน ชุมชนก็จะจัดให้มีการเรียนหมวด ซึ่งเป็นการเฉลี่ยภาระอย่างเท่าเทียมกันและเป็นการจัดการงานส่วนรวมกับงานส่วนตัวอย่างเหมาะสม

นอกจากการจัดระบบในชุมชนแล้วยังมีการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนไปร่วมกันในระบบ “หัววัด” กล่าวคือวัดหนึ่งๆ จะมีความสัมพันธ์กับวัดอื่นๆ มีการช่วยเหลือไปมาหากัน และกันชาวบ้านเรียกว่า “หัววัดติงกัน” เวลาวัดใดมีงานสำคัญ เช่นงานปอยหลวง ซึ่งเป็นงานฉลองความร่วมแรงร่วมใจกันในการก่อสร้างศาสนสถานจนกระทั่งแล้วเสร็จ วัดเจ้าภาพจะส่งใบภีกับบอกกล่าวเชิญชวนวัดต่างๆ ที่อยู่ในหัววัดเดียวกัน จากนั้นจะมีตัวแทนจากชุมชนมาร่วมงานอาจมีวังสะล้อ ซอ ซึ่ง และซ่างฟ้อนแห่มาพร้อมทั้งต้นเงินและเครื่องไทยทันทั้งหลาຍที่ชาวบ้าน

เรียกว่า “ครัวทาน” ครุณภูติพื้นของอยู่ในชุมชนที่มีงานก็จะถือเป็นโอกาสไปเยี่ยมเยียนพบปะพูดคุยและแสดงความดีใจในการชล่องครัวนี้ เจ้าบ้านก็จะจัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่มไว้ต้อนรับเมื่อกิน ดื่ม พูดคุยกันเรียบร้อยแล้วทางฝ่ายญาติที่มาเยือนก็จะร่วมทำบุญ “صومปอย” ตามจิตครัวทราย

การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างวัดที่อยู่ในระบบหัววัดเดียวกัน เป็นลักษณะ “เอามืออาวัน” ที่มีทั้งการรับและการให้ ต่างตอบแทนกันและกันอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย การช่วยเหลือเกื้อกูลในแบบการอาบมืออาวันกัน เช่นนี้ชึ้นช้าอยู่ในจิตใจของชาวบ้านผ่านความเป็นเครือญาติและความเป็นชุมชนที่แสดงออกมากในการช่วยกันในการทำงานการไปช่วยกันเวลาที่มีงาน ยามเจ็บไข้ได้ป่วยไปเยี่ยมให้กำลังใจกัน ถึงยามตายก็ไปเผาดี ฯลฯ

ประมาณ พ.ศ. 2435 ตำบลหลวงแก้ว มีชื่อว่า ตำบลบ้านว่อ โดยมี หัวบุญยืน เป็นกำนันหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “แครวน” คนแรก ต่อมาก็อ ชุนพิเนท แครวนสิงห์แก้ว จนถึงสมัยของแครวนอันทางราชการจึงรวม ตำบลบ้านว่อ เข้ากับตำบลหนองหล่ม มีแครวนหมื่นเป็นผู้ปกครองตำบลหนองหล่ม ตำบลบ้านว่ออยู่ในเขตปกครองของตำบลหนองหล่มอยู่หลายปีทางราชการจึงได้แยกตำบลบ้านว่อ ออกมายจากตำบลหนองหล่ม ในปี พ.ศ. 2499 และได้เปลี่ยนชื่อใหม่มาเป็นตำบลหลวงแก้ว จนถึงปัจจุบัน

ประมาณ ปี พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา เริ่มมีการตัดถนนเข้ามาในตำบลหลวงแก้วเนื่องจากนายทุนจากภายนอกที่ได้รับสัมปทานป่า ชุมชนมีความสหกิจขึ้นในการติดต่อกับภายนอก เป็นส่วนทางที่จะนำสินค้าออกสู่ตลาดได้แก่ข้าว ถั่วลิสง ถ่าน ซึ่งมีผลผลิตไม่มากนัก เนื่องจากวิถีผลิตเป็นแบบดั้งเดิม การทำงานจะใช้ความพยายามในการเตรียมพื้นที่

วัดเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ ของคนในชุมชน พ่อนานแก้ว มนิวงศ์ บอกว่าวัดแรกในตำบลน่าจะเป็นวัดหลวงแก้ว เพราะคนรุ่นก่อนที่เป็นหนาน(ผู้ที่เคยบวชเป็นพระ)ก็เป็นพระที่วัดหลวงแก้วแต่เมื่อทราบว่าสร้างเมื่อใด สรวนัดทุ่งหก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2409 โดยพ่อนานแก้วเที่ยบจากอายุของครูบาผู้มาก ที่แก่กว่า พ่อตา ซึ่งพ่อตาบอกว่าปีที่แก่เกิดเป็นปีที่สร้างวัดทุ่งหก ต่อมาก็มีการสร้างวัดดอนปีง (บ้านหล่ายทุ่ง) วัดทุ่งผา วัดทุ่งจิว และวัดแม่ติ่ว ตามลำดับ นอกจากนี้วัดยังเป็นแหล่งให้ความรู้ ขัดเกลาจิตใจ และสอนหนังสือให้กับเด็กอีกด้วย ในอดีตหนังสือที่สอนในวัดจะเป็น ตัวเมือง คันที่ไปเรียนจะเป็นเด็กผู้ชายเท่านั้น ประมาณปี พ.ศ. 2475 จึงมีการเรียนการสอนเป็นภาษาไทยแต่ยังคงสอนกันในวัด ในช่วงนี้ถ้าในหมู่บ้านมีงานประเพณีต่างๆเด็กนักเรียนจะได้มีโอกาสไปร่วมงานประเพณีกับพ่อแม่ของตนเองด้วยเนื่องจากประเพณีต่างๆส่วนมากจะเกี่ยวข้องกับพระ เมื่อพระเป็นผู้สอนดังนั้นโรงเรียนจะต้องหยุดการเรียนการสอนเพื่อให้พระไปร่วมในพิธี และทำให้เด็กได้มีโอกาสไปร่วมในพิธีด้วย

ปี 2480 ได้มีการสร้างโรงเรียนแห่งแรกขึ้นในตำบลแกล้ว ที่บ้านหล่ายทุ่ง ทางการจัดให้มีคุณภาพสอน แต่ครูที่สอนหนังสือส่วนหนึ่งก็ยังเป็นพระอยู่ ต่อมาจึงมีการสร้าง โรงเรียนบ้านทุ่งหก โรงเรียนบ้านแกล้ว และโรงเรียนบ้านทุ่งผา ตามลำดับ โดยทั้งหมดจะสอนถึงชั้น ประถมปีที่ 4 เท่านั้น เด็กส่วนใหญ่จะเรียนจบเพียงชั้นป.4 ระยะหลังจะมีเพียงบางคนเท่านั้นที่ได้เรียนต่อสำหรับผู้ที่จะเรียนต่อต้องไปเรียนในอำเภอห้างฉัตร

ในอดีตเมื่อคนในชุมชนเจ็บป่วยจะใช้ยาสมุนไพรในการรักษาควบคู่กับการใช้ยาตาม และการถ่ายยาเมื่อ ตามผู้ หากป่วยหนักจะหาคนเจ็บใส่เกวียนนำส่งโรงพยาบาลในเมือง ต่อมาจึงมี สาธารณสุขอำเภอและโรงพยาบาลประจำอำเภอ

7.2.2 ช่วงยังกันนัก กะเป็นหนึ่งนัก

(เป็นช่วงที่กระแสการพัฒนาจากภายนอกใหม่กระหน่ำเข้าในชุมชน เป็นการผลิตเพื่อขาย) ตั้งแต่มีการเปิดสัมปทานป่า ตันไม้ได้ถูกโค่นทำลายเป็นจำนวนมาก ต่อมาทางราชการจึง 'ได้ยกเลิกการสัมปทานป่า แต่กระบวนการลักลอบตัดไม้ยังคงมีให้เห็นอยู่ทั่วไป ในฤดูแล้งป่าไม้มัก จะถูกไฟเผาทำลายอีก จากป่าที่ซึ่งชื้นเขียวชี่ จึงมีแต่ความแห้งแล้ง น้ำในลำห้วยที่เคยไหลตลอดปี ในฤดูแล้งจะแห้งขาดเหลือเพียงน้ำที่ซึ่งในอ่องเท่านั้น ลำห้วยสำคัญทั้ง 4 สาย คือ ห้วยแม่เพร ห้วยแม่เปี๊บ ห้วยแม่เป็ด ห้วยแม่ติว ถูกทับถมด้วยดินตะกอนและทรายจนตื้นเขินแทบไม่มีอ่องน้ำให้เห็น เมื่อเข้าปีทำไม้ไม่ได้ เนื่องจากเจ้าหน้าที่กดขันอย่างหนัก ทำให้ชาวบ้านต้องหันไปประกอบอาชีพทางการเกษตรอย่างจริงจัง ขณะนั้น

ปี พ.ศ. 2490 ถัวลิสเป็นพืชชนิดแรกที่ชาวบ้านใช้ปลูกเพื่อขาย ต่อมาจึงมีพ่อค้าจากภายนอกมาส่งเสริมให้ปลูกยาสูบส่งโรงปม

ปี พ.ศ. 2511-12 ชาวบ้านเริ่มหันมาปลูกอ้อยส่งโรงงานน้ำตาลเก่าค่า (ขณะนั้นเป็นรัฐวิสาหกิจ) แต่ก็ยังไม่สามารถปลูกกันได้ค่อนจะมากๆ จนกระทั่งปี 2517 โรงงานได้ให้การส่งเสริมการปลูกอ้อยอย่างจริงจัง โดยส่งรถแทรกเตอร์มาเกรดพื้นที่ป่าส่วนนับพันไร่ ให้บุ่ย ยา พันธุ์อ้อยแก่ชาวไร่ ทุนทั้งหมดจะหักเมื่อตัดอ้อยส่งโรงงาน วิธีการปลูกที่ต้องใช้บุ่ย ใช้ยา ปราบศัตรูพืช และปลูกข้าวที่เดิมหลายปีจึงทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น แต่ผลผลิตได้น้อยไม่คุ้มทุน ชาวบ้านเริ่มขาดทุนและเริ่มเป็นหนี้มากขึ้น ปี 2534-35 หลายครอบครัวจึงเลิกปลูกอ้อย ความเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดในช่วงชาวบ้านหันมาปลูกยาสูบและอ้อย(ในช่วงแรก) คือ ความเป็นอยู่ของชาวบ้านดีขึ้น บ้านหลังเก่าจะถูกรื้อปลูกใหม่ ด้วยเสาปูนซีเมนต์ พื้นและฝ่าทำด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้องลอน สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆตามมาอย่างมากมาย ทั้งมอเตอร์ไซค์ โทรศัพท์มือถือ เครื่องเสียง เป็นต้น

ตำบลลาวแก้วได้รับการพัฒนาเรื่อยมา เส้นทางคมนาคมในตำบลและที่ใช้ติดต่อภายนอกได้รับการปรับปรุง จากทางเดินเท้าจนกลายมาเป็นถนนลูกรังประมาณปี 2510 และได้รับการปรับปรุงเป็นถนน柏油ทางในปัจจุบัน ทำให้คมนาคมสะดวกขึ้น มีรถโดยสารวิ่งเข้าออกกวันละ 1 เที่ยว คนในชุมชนจึงได้ติดต่อกับคนข้างนอกมากขึ้น

ดังคำพูดของนายมงคล ช่างสัก บอกว่าเมื่อคนในชุมชนปลูกพืชเศรษฐกิจคือปลูกพืชตามพันธุ์สัญญาของบริษัท ดังนั้นคนในชุมชนต้องทำงานแข่งกับเวลามากขึ้น เริ่มไม่มีเวลาให้กับสมาชิกในครอบครัว ตามด้วยไม่มีเวลาว่างกิจกรรมประเพณีต่างๆของชุมชนด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบการผลิตเพื่อขายทำให้วิถีชีวิตของคนเปลี่ยนไปอย่างมาก

“ตอนตีจากบ้านปลูกอ้อย ปลูกยาสูบนี่ จากบ้านต้องออกบ้านตี4ตี5ไปเก็บใบยาสูบ แล้วก็ไปยับสานอ้อยต่อว่าจะได้ปักเข้าบ้านกะผ่อตะวันเริ่มต้นตุ่นปูน ยะกานอย่างอี้ ทั้งปีมีเวลาคิดถึงคนอื่นบางเตือกะบ่ำมีเวลาคิดถึงลูกหลานของตัวเก่าได้ย”

นายมงคล ช่างสัก อายุ 44 ปี บ้านวอแก้ว

ในปี พ.ศ. 2510 โรงเรียนบ้านวอแก้วได้ขยายการสอนถึงชั้นประถมศึกษาตอนปลาย (ป.7) ซึ่งก่อนหน้านั้นจะต้องไปเรียนต่อที่ ต.หนองหล่ม ทำให้เด็กในตำบลลาวแก้วได้มีโอกาสเรียนหนังสือกันในชั้นสูงมากขึ้น ปัจจุบันมีโรงเรียน 3 แห่ง เป็นโรงเรียนขยายโอกาส 1 แห่ง

กำหนดนักเรียนตั้งแต่ช่วงดังกล่าวเป็นต้นมา เด็กเริ่มที่จะไม่ได้มีโอกาสร่วมงานประเพณีต่างๆของหมู่บ้าน ถ้างานประเพณีนั้นไม่ได้ตรงกับวันสารหรือวันอาทิตย์ เด็กเริ่มห่างจากชุมชนเนื่องจากโรงเรียนจัดการเรียนการสอนเน้นหลักสูตรมาจากส่วนกลาง ไม่เห็นความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน ทำให้เด็กเริ่มไม่มีโอกาสร่วมในประเพณีของชุมชน ไม่รู้คุณค่าของประเพณี นอกเหนือนี้แล้วเมื่อเด็กเรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนในหมู่บ้านแล้วได้มีโอกาสไปเรียนต่อในระดับจังหวัด ยิ่งทำให้เด็กห่างจากวัฒนธรรมชุมชนเป็นอย่างมาก

คำพูดดังกล่าวสะท้อนถึงระบบการศึกษาที่แยกตัวออกจากวิถีชีวิตของชุมชน (โรงเรียนยังตั้งอยู่ในชุมชนแต่วิธีคิดในการจัดการศึกษาแยกตัวออกจากวิถีชีวิตของชุมชน)

“ตีลະອ่อนบ่าได้สันใจประเพณีและพิธีกรรมก่าๆๆ เป็นเพาะละอ่อนต้องเข้าโรงเรียน บ่ำมีโอกาสที่จะมาร่วมในงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ละอ่อนบ่าได้ออยู่ใกล้ชิดกับพ่อแม่จึงบ่าได้รับรู้ เมื่ออยู่ติดโรงเรียนครูได้แต่สอนตีเป็นวิชาการ บ่ำได้สอนในเรื่องประเพณีและพิธีกรรมของหมู่บ้าน จึงยังให้ลະอ่อนค่อยๆห่างออกไป”

กำหนดนักเรียนชั้นที่ 1 ทันกิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหลก

ประธานสภាយัฒนธรรมตำบลลาวแก้ว

ปี พ.ศ. 2511 การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้สร้างโรงไฟฟ้านำเครื่องบันไฟฟ้า มาเดินเครื่องตั้งแต่เวลา 18.00 น. ถึง 24.00 น. ใช้ในบ้านวอแก้วและบ้านหล่ายทุ่ง แต่ก็ยังมีไฟฟ้าใช้ไม่ครบทุกหลังคาเรือน บางส่วนยังคงใช้ตะเกียงน้ำมันก้าดเหมือนเดิม ต่อมาปี พ.ศ. 2525 จึงมีไฟฟ้าใช้ทั้งตำบล เมื่อการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคขยายสายไฟฟ้าแรงสูงเข้ามา รายได้จากการปลูกอ้อย ยาสูบ ถั่วลิสง จีดันนำไปชื้อ โทรศัพท์ พัดลม ตู้เย็น เครื่องเลี่ยง และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ คนในชุมชนได้มีโอกาสสรับรู้เรื่องราว ข่าวสาร ความบันเทิง ต่างๆ รวมถึงเด็กๆ ด้วย

ชาวบ้านบอกว่า ในอดีตถ้าจะมีการปรึกษาหารืออะไรกัน พ่อหลวง(ผู้นำชุมชน)จะตีกระระไม่ที่บ้าน หรือให้พระตีกลองที่วัด ซึ่งจะเป็นสัญญาณบอกว่า วันนี้จะมีการประชุม ทุกคนเมื่อได้ยินสัญญาณจะรู้ทันที และวันนั้นจะต้องรีบกินข้าวเพื่อไปประชุม ทุกคนจะมาพร้อมหน้าพร้อมตา กัน ต่อมาเมื่อเปลี่ยนเป็นการใช้เสียงตามสายในหมู่บ้าน ถ้าจะเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้านจะประกาศเสียงตามสายและจะบอกด้วยว่าวันนี้จะมีการประชุมเรื่องอะไร ชาวบ้านจะรู้ว่ามีการประชุมเรื่องอะไรบ้างถ้าไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับเข้าก็จะไม่ไปร่วมประชุม ทำให้การประชุมชาวบ้านทุกวันนี้มีคนมาร่วมประชุมน้อยมาก

ในปี พ.ศ. 2514 สถานีอนามัยได้มาตั้งในตำบลวอแก้ว เมื่อเจ็บป่วยคนในชุมชนจึงได้รับการดูแลจากคนที่มีความรู้ทางการแพทย์สมัยใหม่ สมุนไพรพื้นบ้านหรือวิธีการที่เคยใช้รักษาในยามเจ็บป่วยจึงค่อยๆ ถูกละเลยไป หากป่วยหนัก ก็จะไปที่โรงพยาบาลประจำอำเภอซึ่งห่างประมาณ 13 กิโลเมตร หรือโรงพยาบาลประจำจังหวัดซึ่งห่างประมาณ 25 กิโลเมตร

ปี พ.ศ. 2525 รถโนน่า(ค่ายเหล็ก) ได้เริ่มเข้ามาแทนที่ความที่ใช้โนน่า เพราะต้องการความรวดเร็วในการทำงาน ที่ต้องทำให้ทันก่อนที่น้ำในน้ำจะหมด เมื่อมีคนเริ่มจึงมีคนตามจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุด ราย คันໄล คราดไม่ จึงหมดความหมาย ที่จะได้เป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังได้เห็นและผูกพังไปตามกาลเวลา เมื่อความเริ่มต่างๆ เข้ามาสู่ชุมชน คนในชุมชนมีเงินทองใช้สอยมากขึ้น จึงมีความต้องการแสวงความสะดวกสบายต่างๆ เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน

ในปี พ.ศ. 2539 บริษัทที่ได้รับสัมปทานติดตั้งโทรศัพท์จากองค์กรโทรศัพท์จังหวัด เขตการใช้โทรศัพท์เข้ามาสู่ตำบลวอแก้ว ทำให้การติดต่อสื่อสารกับคนที่อยู่นอกชุมชนมีความสะดวกมากขึ้น จากเดิมที่มีเพียงการใช้บริการจากไปรษณีย์เท่านั้น

7.2.3 ช่วงลูกหลานไปยังกันกรุงเทพฯ ใจดีน้อยต่อบนราคาน

(เป็นช่วงที่สมาชิกในครอบครัวเริ่มออกจากชุมชนไปทำงานทำต่างจังหวัด)

วิถีการผลิตแบบทุนนิยม ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อยังชีพ เป็นการผลิตเพื่อการพาณิชย์ ทำให้ชาวบ้านมีเงินใช้จ่ายซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคมากขึ้น เมื่อการปลูกอ้อยประสบปัญหาดินเสื่อมคุณภาพ ต้นทุนการผลิตสูง ราคากลับผลิตไม่แน่นอน จึงจำเป็นต้องเลิกปลูก ในปี พ.ศ. 2534-35 จึงทำให้เกิดการว่างงานขึ้นคนวัยแรงงาน จำนวนไม่น้อยที่ต้องออก

ไปขายแรงงานในเมือง หรือต่างจังหวัด ทั้งในโรงงานอุตสาหกรรมและงานก่อสร้าง ที่ดินนับพันไร่ที่เคยปลูกอ้อย จึงถูกทิ้งให้ว่างเปล่า ประกอบกับในขณะนั้น ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย การเงินสะพัด ธุรกิจก่อสร้างรุ่งเรือง จึงมีพ่อค้า นายทุนเข้ามากว้านซื้อที่ดิน โดยผ่านนายหน้าขายที่ดินในพื้นที่ ชาวบ้านที่มีที่ดินว่างเปล่าอยู่ไม่ได้ทำประโยชน์อะไร ประกอบกับรายได้ที่เคยได้จากการปลูกอ้อย ก็ไม่มี จึงยอมขายให้กับนายทุนเพื่อนำเงินที่ได้มาใช้จ่ายในครอบครัว บางคนได้บุกเบิกที่ฟืนใหม่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนซึ่งเคยเป็นแหล่งอาหารหรือเป็นชุมป์เปอร์ม่าเก็ตของคนในชุมชน เพื่อที่จะนำที่ดินมาขายให้กับนายทุน ปัจจุบันที่ดินนับพันไร่จึงตกเป็นสมบัติของนายทุน ชาวบ้านที่เคยหาหน่อไม้ เห็ดป่า ผัก และผลผลิตจากป่าเพื่อนำมาบริโภคในครัวเรือน บางส่วนนำขาย จึงไม่สามารถที่จะหาประโยชน์ได้อีกต่อไป

“บ่าเดี่ยวลูกหลานไปยังกันกรุงเทพฯ คนในหมู่บ้านจะกันนักขั้น
แต่บ่ามีเงิน แรมบ่าพอกเป็นหนี้เป็นโดย ตะกอนใบโฉนดที่ดินอยู่กับบ้าน
บ่าเดี่ยวจะกันนักก่าว่าเก่าแต่โฉนดที่ดินอยู่ตีนนาครา เพวะทุกอย่างมันต้องใจเงิน”

แม่หลวงตา แปงวัน อายุ82ปี บ้านหมู่3

จากการที่สมาชิกในชุมชนเริ่มออกไปทำงานทำไม่ว่าจะเป็นในเมือง หรือต่างจังหวัด เช่น เชียงใหม่และ/หรือกรุงเทพฯ ผลที่ตามมาคือคนเหล่านี้เริ่มห่างจากวิถีชีวิตชุมชนที่ตนเองเคยอยู่ ไม่ได้มีโอกาสร่วมในประเพณีต่างๆของชุมชน ผลกระทบที่เห็นได้ชัดเจนคือ ช่วง7-8ปีที่ผ่านมาคนในชุมชนติดเชื้อเอดส์เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันผู้ติดเชื้อเหล่านี้ส่วนมากเสียชีวิตแล้วผลกระทบที่เกิดขึ้นคือมีเด็กกำพร้าเป็นจำนวนมากที่ต้องอาศัยอยู่กับปู่ย่า ตา ยายที่อายุมากแล้วและกลุ่มคนเหล่านี้ขาดการช่วยเหลือจากสมาชิกในชุมชน

7.3 การเปลี่ยนแปลงของชุมชน : ผลกระทบต่อความเชื่อมั่นในผู้ป่วย

วิถีชีวิตของคนในตำบลหลวงแก้วในอดีตมีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องแต่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไปซึ่งอยู่ในช่วงอยู่ดีมีสุข : อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินป้าลงหัวย ต่อมากการเปลี่ยนแปลงเริ่มมาเร็วขึ้นซึ่งอยู่ในช่วงยังก้าวแรก กำเป็นหนึ้งก้าว มาจนถึงช่วง20กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันที่ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วซึ่งอยู่ในช่วงลูกหลานไปยังกันกรุงเทพฯ โฉนดที่ดินอยู่ตีนนาครา

จากการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งสามช่วงดังกล่าวเมื่อนำมาทับกับปรากฏการณ์เรื่องผู้ป่วยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงในประเด็นเรื่องผู้ป่วยที่ชัดเจน ผู้ศึกษาขอเข้า

เกณฑ์ที่คุณในพื้นที่แบ่งการเปลี่ยนแปลงของผู้ป่วยเป็น 2 ยุค ใหญ่ๆ คือ (5.3.1) ยุคลำบากก้าว แต่มีความสุขใจ : ผู้ป่วยมา กันลุบๆ และ (5.3.2) ยุคก้ามมันนัก เพื่อเงินอย่างเดียว : ผู้ป่วยเหลือแต่ชาาก

7.3.1 ยุคลำบากก้าว แต่มีความสุขใจ : ผู้ป่วยมา กันลุบๆ

(เป็นช่วงที่คุณในชุมชนมีความมั่นใจในผู้ป่วย เพราะเชื่อว่าผู้ป่วยเป็นบ้าหลอนวิธีชีวิต)

ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2500 เป็นช่วงที่ผู้ป่วยมีความรุ่งเรืองในตำบลหลวงแก้ว ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นและยึดถือผู้ป่วยเป็นหลัก เพราะระบบราชการยังเข้าไม่ถึงสามาชิกในหมู่บ้าน (ยังไม่มีการใช้ระบบราชการอย่างจริงจัง) เช่นการศึกษา yang มีวัดเป็นศูนย์กลางทั้งในด้านการให้การศึกษาและการกล่อมเกลาทางจิตใจ นอกจากรัตตະจะมีบ้านดังกล่าวแล้ว ชุมชนยังเป็นแหล่งเรียนรู้ของสามาชิก ด้วยซึ่งเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยได้จากการสอนตระหง่านคือได้มีการทดลองปฏิบัติและได้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ เช่นการเข้าร่วมในประเพณีหรือพิธีกรรมต่างๆอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการสังเกตและการจดจำ “ครูพักลักษณะ” การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าวจะทำให้ค่อยๆซึมซับเข้าถึงจิตใจของคนได้ การปักครองมีผู้นำตามธรรมชาติเป็นผู้ที่มีบ้านสำคัญในการจัดการเพื่อความสงบสุขของคนในชุมชน เช่นพรอดูแลเรื่องการศึกษา และประเพณี/พิธีกรรมทางศาสนา มีผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นผู้นำทางด้านพิธีกรรมอื่นๆ เช่นผู้นำในการทำประเพณีการเลี้ยงผีอนันต์, การเลี้ยงผีเสื้อบ้านและการเลี้ยงผู้ป่วย ผู้นำในการรักษาโรคต่างๆ การจัดการระบบการใช้น้ำเพื่อการผลิต ชุมชนมีการจัดการโดยมีระบบเหมือนฝ่ายซึ่งมีผู้นำ เช่นล่ำน้ำ เป็นผู้ดูแลจัดการ นอกจากนี้แล้วแต่ละชุมชนยังมีการแบ่งเป็นปีกหรือแบ่งเป็นหมวดโดยมีหัวหมวด (ซึ่งแต่ตั้งโดยสามาชิกในกลุ่ม) เป็นผู้ดูแล เป็นต้น

เมื่อระบบราชการยังเข้าไม่ถึงสามาชิกในชุมชน ดังนั้นผู้ป่วยจึงเป็นทั้งกฎหมาย และเป็นระเบียบของสังคมเพื่อดูแลช่วยเหลือกันภายในกลุ่มเครือญาติ รวมทั้งเป็นโรงพยาบาลทางด้านจิตใจในยามเจ็บไข้ได้ป่วย ดังเช่นจากคำบอกเล่าของแม่เกียงคำหนึ่งในแก้วผู้ป่วยในตำบลหลวง ก้าว

“ผนตก ผนแล้ง ข้าวพอกิน ไม่พอกิน คนเจ็บ คนป่วย สัตว์เลี้ยงหายหรือล้มตาย คนในชุมชนตอนนั้นเชื่อว่าเป็นเรื่องการกระทำของผีเสางต่างๆ ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งของธรรมชาติที่มองไม่เห็น ทำให้คนในชุมชนมีความเชื่อมั่นในเรื่องของผีดี หรือผู้ป่วย เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยสิ่งแรกที่คิดถึงคือผู้ป่วย มีการมาบอกรข้อความช่วยเหลือจากผู้ป่วยให้รักษาปกป่องให้น้ำจากภารเจ็บป่วยในครัวนั้นๆ”

เนื่องด้วยในช่วงเวลานี้เป็นช่วงที่ชีวิตความเป็นอยู่ต้องพึ่งพิงกับธรรมชาติ เป็นสังคมที่พึ่งพาตนเอง อยู่อย่างพอเพียงในระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพ ผู้คนมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน กับธรรมชาติกับญาติพี่น้องทั้งใกล้และไกล มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาหารการกิน เช่นข้าวทุกครอบครัวต้องมีการปลูกข้าวไว้กิน สำหรับกุ้ง หอย ปู ปลา สามารถหาได้จากในห้วย และในร่อง

ส่วนผักต่างๆและเห็ดมีน้ำป่า นอกจานนี้แล้วในป้ายน้ำสมุนไพรที่ชาวบ้านสามารถนำมาใช้ป้องกันและรักษาโรคได้ด้วย สิ่งของดังกล่าวถ้ามีมากเกินไปจะมีการแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องหรือบางครั้งนำไปแลกเปลี่ยนกัน ในครอบบีชาวบ้านสามารถอยู่ได้โดยมีทั้งการพึ่งพิงครอบครัวและการช่วยเหลือกันของสมาชิกในชุมชน ชุมชนในอดีตจึงเปรียบเสมือนชุมป์เปอร์มาเก็ตของชาวบ้าน เพราะในน้ำมีปลา ในน้ำมีข้าว อยากกินเห็ดเข้าป่า อยากกินปลาลงหัวย

สภาพความเป็นอยู่ในตอนนั้นคนในชุมชนมีน้อย ยังไม่มีเครื่องทุนแรงมากนัก และต้องอาศัยนาพื้น (นาฝน) เป็นหลัก การทำการเกษตรจะเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกันของญาติพี่น้อง ดังนั้นชาวบ้านต้องมีการวางแผนการช่วยเหลือกันทั้งในการปลูกและการเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “การอาภิเอย”

ดังนั้นการเลี้ยงผึ้งป่าในเดือน 9 แรมหรือออก 13 ค่ำ ในครั้งนี้จะเป็นการเตรียมตัวและวางแผนในการทำงานเพื่อการผลิตร่วมกันของคนในเก้าผึ้งป่าเดียวกัน มีการรวมกันเลี้ยงผึ้งป่ามีการ “กินห้อมต้อมม่วน” ในบรรดาเครื่องญาติ แม่หลวงมูล อายุ 74 ปี ได้เล่าให้ฟังว่า

“คนมันตึงมากันดุบๆ ตึงกะอ่อนคนให้บูคุณเม่า มากินห้อมต้อมม่วน มากะมาคุยกันที่บ้านเก้าผึ้ง เมื่อวันนี้เป็นละอ่อนได้กินหัวไก่นี้ดีใจขนาด ละอ่อนตึงสูกันแหงก่อน”

ในวันดังกล่าววนออกจากริมแม่น้ำป่าสักเป็นระดับกู่มุ่นเครื่องญาติเดียวกันแล้ว ในระดับหมู่บ้านยังมีประเพณีการเลี้ยงผึ้งเสือบ้านและมีการเลี้ยงผึ้งน้ำซึ่งเป็นระดับตำบลด้วย เพื่อขอให้ดูแลทั้งคนที่จะทำงานและบ้านศาลาล่าต่อผึ้งต่างๆเหล่านี้ให้ช่วยดูแลทั้งคนและข้าวกล้าหรือผลผลิตต่างๆที่จะเกิดขึ้น ให้อยู่ดีมีสุขไม่เจ็บป่วยและพืชผลงาม ได้ผลดี

สภาพเหล่านี้ทำให้เกิดความป่วงดองกันในหมู่ญาติพี่น้อง ความสามัคคี และสภาพความเป็นอยู่อาชีวะหลากหลายเรื่องการทำมาหากินแต่ทุกคนก็ได้อยู่กันพร้อมหน้า พ่อแม่และลูกมีความผูกพันธ์กัน

ตำบลหลวงแก้วในอดีตไม่ใช่เป็นภาพที่สวยงามที่ไม่มีปัญหาใดๆเลย ทุกหมู่บ้านมีปัญหาทั้งนั้นไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วม หรือสัตว์ป่าทำลายพืชผลเสียหาย ข้าวไม่พอกิน โรคภัยไข้เจ็บมีมาก ยารักษาโรคมีน้อย โรงพยาบาลอยู่ไกล การคุณนาคมและการสื่อสารยากลำบาก และการลักขโมยก็มีเช่นกัน คนตำบลหลวงแก้วในอดีตแม้ว่าจะพบกับปัญหาต่างๆมากมาย แต่ปัจจุบัน ตา ยาย ของเขาก็สามารถผ่านปัญหาอุปสรรคต่างๆเอาชีวิตรอดมาได้ สามารถสร้างหลักบังสร้าง(แบงบ้านแบงเรือน)ให้ลูกหลานอยู่ได้มาจนถึงทุกวันนี้ ที่เป็นเช่นนี้ได้ เพราะในอดีตคนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ (การพึ่งตนเองได้หมายถึงการแก้ไขปัญหาต่างๆได้ด้วยตนเอง โดยการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับครอบครัว สิ่งเหลือของครอบครัว กับผู้คนในชุมชนและระหว่างชุมชน) ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นมีระบบการแก้ไขที่ต้องช่วยเหลือกันอยู่ ซึ่งเป็นคุณค่าที่สำคัญของคนในอดีตโดยผ่านทางประเพณีและ/หรือพิธีกรรมต่างๆของคนในชุมชน แต่ละเดือนจะมีประเพณีและ/หรือพิธีกรรม

ต่างๆ มากหมายบางเดือนมีหนึ่งครั้งบางเดือนมีหลายประเพณี เพื่อสร้างสายใยรักยั่งยืนในชุมชน ให้เป็นหนึ่งเดียว

7.3.2 ยุคก้านมันนัก เพื่อเงินอย่างเดียว : ผู้ปูย่าเหลือแต่ชาガ

(เป็นช่วงที่ความเชื่อมั่นในผู้ปูย่าเริ่มลดลง)

ประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504) เป็นต้นมา ทำให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในช่วง 40 กว่าปีที่ผ่านมา (ความจริงว่าแก้วในอดีต มีการเปลี่ยนแปลงตลอดอย่างต่อเนื่องเพียงแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงช้าๆ ค่อยเป็นค่อยไป คนในชุมชนชุมบทค่อยๆ เรียนรู้และปรับตัวตาม) ในสภาพสังคมไทยที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้ง ในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการทำให้ทันสมัยซึ่งเป็นภาระให้สังคม ที่มาในนามของการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแม้จะทำให้หลายอย่างในชุมชนดีขึ้น และ สะทวักสบายน้ำท่วม แต่ภาพที่ชัดเจนที่สุดคือเมืองเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว และเราก็ไม่สามารถ ปฏิเสธได้ว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองไม่มีผลต่อสังคมชนบท เนื่องจากการพัฒนามีอยู่นั้น เกิดขึ้นจากการดูดซับทรัพยากรจากชนบททั้งในด้านกำลังคน และทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ นอก จากการดูดซับทรัพยากรจากชนบทออกไปแล้วยังมีการนำแนวคิดเรื่องความทันสมัยมาใส่ให้กับ คนในชุมชน ชนบทด้วย

หลังปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมาการพัฒนาเพื่อความสะดวกสบายเริ่มเข้ามายังชุมชนมากขึ้น เช่น มีการทำถนนที่สามารถใช้รถในการเดินทางติดต่อกับภายนอกสะดวกขึ้น โรงเรียนแห่งแรกเกิด ขึ้นในชุมชนเป็นโรงเรียนที่แยกออกจากวัด

“ตั่งก่อนโรงเรียนกับวัดจะอยู่ติดกัน คือความรู้อยู่คู่กัน ศีลธรรมที่สอนมีจิตใจ อดทนน้อม ต่อมาวัดกับโรงเรียนแยกกันคือต่างคนต่างไป คนจะบ่ามีคุณธรรมในใจ นี่คือการเปลี่ยนแปลงในทุกวันนี้”

กานันอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหาก

ประชานสภาวัฒนธรรมตำบลว่าแก้ว

เด็กที่เคยไปโรงเรียนในโรงเรียนนัดย้ายมาเข้าโรงเรียนที่สร้างขึ้นใหม่ เด็กเริ่มเข้าโรงเรียนมากขึ้น มีน้อยคนที่จะไม่ได้เข้าโรงเรียน ในช่วงแรกยังมีพระและปราชญ์ชาวบ้านเป็นครูสอนเด็ก ต่อมาเริ่มมีครูจากภายนอกและหลักสูตรการเรียนการสอนถูกออกแบบมาจากการส่วนกลาง เน้นความเป็นวิทยาศาสตร์ ละเลยกูมปัญญาชาวบ้าน ครูมีหน้าที่สอนให้เด็กท่องจำเพื่อใช้ในการสอบ เด็กๆ จึงไม่มีโอกาสเข้าร่วมในประเพณี/พิธีกรรมที่เป็นของชุมชน บทบาทของชุมชนในการกล่อมเกลา ทางสังคมจึงค่อยๆ หายไป เด็กๆ ไม่เชื่อและดูถูกภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง (หาว่าพ่อแม่ต้นเอง

งmany) คุณค่าที่เด็กเคยได้รับทางด้านจิตใจที่ได้รับโดยที่ไม่รู้ตัวดังเช่นในอดีตก็ไม่ได้เกิดขึ้น เด็กถูกพรางออกจากชุมชนไปเรียนเรื่องราวของคนอื่นที่ไม่ใช่เรื่องของตนเอง ดังคำสะท้อนของคนในชุมชน

“คิดว่าปัจจุบันนี่คุณมีการศึกษาเล่าเรียนนี้ก้าวหน้าไปล่ะ พอยังนิวิทยาศาสตร์กากันจะว่าหลังอันนี้เป็นของบ่าจริง ละอ่อนกับไสยาสต์ก์เลยเขย่าไปอย่างวิทยาศาสตร์นี่เป็นยะห้อฝันตากได้เข้าเลยไปทางนั่นเหีย พอละอ่อนมาหันคนเฝ่าคนแก่ยะเข้าบอกว่าคนหัวใจบราณ คนเก่าคนแก่ เย้าไปอู้เข้าๆ กะบ่าเชือกันเลยห่างไปดีก้า”

พ่อหนานย้าย เมืองมุล อายุ 58 ปี บ้านทุ่งหก หมู่เมื่อ

การรับรู้สิ่งใหม่ๆ ที่สามารถเห็นได้ด้วยตาและต้องพิสูจน์ได้นั้นเริ่มเข้ามาอยู่ในจิตใจของคนรุ่นใหม่แทนที่ความเชื่อแบบเก่าที่มองไม่เห็นด้วยตา เช่นเมื่อเจ็บป่วยก็มีสถานพยาบาลสมัยใหม่ เช่นสถานนีอนามัย หรือโรงพยาบาล ความคิดของคนในชุมชนก็เปลี่ยนจากเดิมที่เมื่อเจ็บป่วยจะคิดถึงผีป่าหรือผีปุย่า ก็คิดถึงหมอดคิดถึงโรงพยาบาลก่อน เมื่อไม่หายจริงแล้วก็ค่อยย้อนกลับมาตามหมอดเมื่ออีกที ความคิดเช่นนี้เริ่มเกิดขึ้นกับผู้ที่มีการศึกษา ดังเช่นเมื่อคณะกรรมการสภាភัฒนาชุมชนรวมตัวและแกนนำสมาชิกในชุมชนเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเพื่อทดลองรือฟื้น/สืบทอด มีครูบางคนไม่เห็นด้วยและบอกว่า

“เป็นเรื่องโบราณไม่สมควรมาสอนเด็กในยุคโลกร่วมโลกนี้ เป็นสมัยนี้เป็นสมัยเทคโนโลยีเข้าเรียนคอมพิวเตอร์ อินเตอร์เน็ต กันแล้วเราจะมาสอนเรื่องงมงายแบบนี้ไม่ไหวแน่”

หรือในกรณีของแม่เกี้ยงคำ ที่เป็นเก้าผีปุย่า โดยสมาชิกในกลุ่มได้ตกลงกันว่าจะมีการอคอมเพิลเพื่อทำเป็นกองทุนในการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มฯ เมื่อสมาชิกกลุ่มรวมเงินกันได้แล้วและตกลงกันว่าตั้งชื่อ “กลุ่มผีปุย่า” แม่เกี้ยงคำเป็นคนนำเงินไปฝากธนาคาร แต่เจ้าหน้าที่ธนาคารมองว่าเป็นเรื่องงมงาย

ต่อมาไฟฟ้าก็เข้ามาในชุมชนความต้องการความเป็นตัวของตนเองมากขึ้น มีเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ เช่น ทีวี ซึ่งเป็นตัวตัดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหรือแม้กระทั่งในบ้านเป็นอย่างดี ดังคำกล่าวของแม่บุญลว่า

“ละอ่อนบ่าเดี่ยมันใจบ่ำใจได้ เวลาบันไดดูทีวีแล้วบันแทบบ่อกินข้าวกินน้ำเลยว่าหยังมันตึงบ่ำพัง”

จากคำสาหัสท่อนดังกล่าวนั้นทำให้เห็นความเป็นตนของและไม่เชือฟังคนสูงอายุมากขึ้นตามลำดับ ซึ่งตรงกับแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์"ทางโลก/ทางธรรม" ที่ว่าสถาบันสื่อมวลชนเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนแปลงเพาะสถานบันสื่อมวลชนมีองค์ประกอบอยู่ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นคำสอน องค์กร บุคลากร กิจกรรม วัตถุ และหน้าที่ที่สามารถเข้ามาเปลี่ยนแปลงสถาบันเดิมได้ และเมื่อมีสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกมากขึ้นความต้องการใช้เงินก็มีมากขึ้น ในช่วงดังกล่าวเริ่มมีการส่งเสริมให้ปลูกพืชพานิชย์ เช่น อ้อยและยาสูบ (เป็นการทำเกษตรแบบพันธุ์สัญญา) ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการลงทุนเป็นจำนวนมากดังนั้นต้องมีการขยายพื้นที่ มีการใช้สารเคมี มีการใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ฯลฯ เมื่อมีเงินไม่พอต้องกู้ยืมโดยการนำเอกสารสิทธิ์ที่ดินไปจำนอง แรงงานที่ต้องใช้เป็นจำนวนมากเมื่อแรงงานในครอบครัวทำไม่ทันก็ต้องมีการจ้างแรงงานเกิดขึ้น และเริ่มมีการใช้เครื่องทุนแรงต่างๆ เช่นรถไถนาเดินตาม และรถแทรคเตอร์ เป็นต้น วัฏจักรการผลิตต่างๆรวมทั้งราคาของผลผลิต จะถูกกำหนดโดยพ่อค้าคนกลางหรือบริษัท ดังนั้น การผลิตบางครั้งทำให้ชาวบ้านต้องขาดทุน เมื่อชาวบ้านขาดทุนบางคนต้องการทดลองอีกเพื่อว่า ความผันจะเป็นจริง(จะได้มีเงินมากๆ) ก็ต้องกู้ยืมเงินมาลงทุนอีกครั้ง บางคนที่คิดว่าไม่ไหวแล้ว ลูกหลานที่อยู่ในหมู่บ้านไม่มีอะไรทำประจำกับยังมีหนี้สินไม้รู้จะหาเงินที่ไหนมาใช้หนี้ วัยแรงงานในครอบครัวก็จำเป็นจะต้องอพยพไปทำงานทำในเมือง

เมื่อคนในชุมชนเริ่มสูญเสียที่ดิน เป็นหนี้สินเพราะลงทุนล้มเหลวไปแล้วปีเล่า แล้วยังมาสูญเสียความสัมพันธ์อันเคยเป็นสายใยชีวิต เช่นความสัมพันธ์ในครอบครัวพ่อแม่เริ่มไม่มีเวลาให้ลูกเพราต้องทำงานหนักแข่งกับเวลาเพื่อหาเงิน สมาชิกทุกคนในครอบครัวต้องทำงานเพื่อให้หนี้สินโดยเฉพาะเยาวชนหนุ่ม สาวที่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่น สูญเสียความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องกับชุมชนและกับครอบครัวต้องทำงานหนักมากขึ้นเพื่อหาเงินมาเสพสุขทางวัตถุ ให้เป็นคนทันสมัยตามกระแสหลัก ทำให้ไม่มีเวลาชุกคิดถึงชีวิตทั้งครอบครัวและแม้แต่คนในครอบครัวของตนเองก็ตาม

“ตึ่งวันนี้แจ้งบ่าแจ้งต้องออกจากบ้านไปยังกันแล้ว บ่ามีเวลาคุยกับคนในครอบครัวบ่ามีเวลาตีจะมานั่งอุ้มคุยกับชาวบ้าน บานมีเวลาคิดถึงคนอื่นเลย เพราะกันมันนัก เพื่อเงินอย่างเดียว”

นายมงคล ช่างสัก อายุ44ปี บ้านหมู่3

เมื่อชีวิตของชาวบ้านต้องผูกพันธ์กับการทำงานเพื่อหาเงินแบบหามรุ่งหามค่ำ การแข่งขันก่อเกิดขึ้นในชุมชน ญาติพี่น้องที่เคยช่วยเหลือกันในเรื่องของแรงงานก็เริ่มที่จะมองเรื่องความมากน้อย ความคุ้มค่า ความไม่คุ้มค่าเกิดขึ้น ดังที่ลุงศรีวันบอกว่า

“คนบ่าเดี่ยวจากลัวเสียเปรียบกัน ถ้าบอกเขาหื้อไปอาจมีอย่างคนก็ว่าของมันนักกว่าของเข้าไปจ่ายมันแล้วมันมาตอบเมื่อเขามันแล้ววันเสาก็เสียเปรียบ เข้าใจบอกว่าจ้างเขามันสบายใจดี”

คำพูดดังกล่าวซึ่งให้เห็นถึงระบบ “เงินคือพระเจ้า” ทำให้คนมองทุกอย่างต้องเป็นเงินแม้แต่รัฐนธรรมาธิชนซึ่งเป็นเบ้าหลอมวิถีชีวิต ชาวบ้านก็เชื่อมโยงเข้ากับเรื่องเงิน เมื่อทุกอย่างต้องมีเรื่องเงินเข้ามาเกี่ยวข้อง ส่วนเรื่องน้ำใจ และเรื่องความเสียสละเพื่อส่วนรวมได้หายไป ดังนั้น เราจึงพบเห็นการจัดงานเกี่ยวกับประเพณี/วัฒนธรรมชนชั้นจะทำ “พอเป็นพิธี” เท่านั้น คำตามที่ตามมาคือถ้าสถานการณ์ของชุมชนเป็นเช่นนี้ และผู้ศึกษาเชื่อว่าชุมชนอื่นๆ ก็คงไม่แตกต่างจากที่นี่มากนัก อนาคตชาวบ้านจะอยู่กันอย่างไรเมื่อทุกอย่างขึ้นอยู่กับเงินอย่างเดียว

7.4 สรุป

- ในอดีตชาวบ้านมีพื้นที่ / เวทีสาธารณะ เช่นลานกลางหมู่บ้านหรือลานวัดหรือการจัดงานประเพณีต่างๆ พื้นที่เหล่านี้จะเป็นเวทีการพบปะกันของคนทุกเพศ ทุกวัยและทุกชั้น เวทีเปิดโอกาสให้ประชาชนชาวบ้าน และคนเมืองแแก่ได้มีโอกาสปรึกษาหารือกัน หรือเป็นเวทีถ่ายทอดองค์ความรู้จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง หรือสำหรับอบรมสั่งสอนลูกหลาน

วิถีชีวิตของชาวบ้านในช่วงนี้เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ ทำให้ชาวบ้านมีเวลาในการที่จะคิด ทบทวนและปรับเปลี่ยนการจัดประเพณี/พิธีกรรมต่างๆ ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมในช่วงนั้นๆ

ประเพณี/พิธีกรรมจึงเป็นเบ้าหลอมเพื่อการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ของคนในชุมชน

- ในช่วงสมัยคอมพล ป. พิบูลลงคราม เชื่อว่า วัฒนธรรมของชาตินั้นจำเป็นต้องมี “วัฒนธรรมเดียว” (Culture) แต่ในขณะที่ความเป็นจริงของสังคมไทยมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เช่น วัฒนธรรมชนชั้นสูง วัฒนธรรมชวนา และวัฒนธรรมกลุ่มย่อยต่างๆ ดังนั้น คอมพล ป. จึงดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนแต่เฉพาะ “วัฒนธรรมแห่งชาติหรือวัฒนธรรมของรัฐที่เน้นวัฒนธรรมเชื้อผู้นำ” (รูปแบบสูงสุดของวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม) กด เก็บและทำลายวัฒนธรรมย่อยอื่นๆ เช่นในภาคเหนือให้มีการเพาะปลูกบันทึกประธรรมที่เป็นภาษาล้านนาให้หมด เป็นต้น นั่นคือการใช้กลยุทธ์แบบเข้าแทนที่ (substitution) คือการดูดซึ้งเก่าทิ้งให้หมด และใส่ของใหม่ลงไปทั้งหมด

วิธีการปฏิบัติเช่นนี้ทำให้ชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมย่อยต่างๆ เริ่มขาดความมั่นใจในการยึดถือและปฏิบัติในวัฒนธรรมย่อยของตนเอง

ต่อมาเมื่อประเทศไทยเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ การพัฒนาประเทศเน้นด้านเศรษฐกิจ กระแสทุนนิยมจากภายนอกจึงเริ่มพัดใหม่กระหน่ำเข้าสู่ชุมชน ชาวบ้านรับกระแสทุนนิยมเต็มที่ ผลที่ตามมาคือชาวบ้านต้องทำงานหนักมากขึ้น ไม่มีเวลาให้กับถ่ายพื้นท้อง เป็นปัจจัยมากขึ้น การซ่อมเหลือเกือบกันเริ่มหายไป ประเพณี/พิธีกรรมที่เคยเป็นเป้าหมายชีวิตและในช่วงที่ผ่านมาเริ่มขาดความมั่นใจเดิ่นในช่วงวิกฤต เช่นนี้ทำให้ชาวบ้านยิ่งขาดความมั่นใจมากขึ้น เราจึงพยายศัพท์ “ความมั่นใจ” ให้เป็น “ภูมิปัญญา” ให้เป็น “ภูมิปัญญา” เท่านั้น ส่วน “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ได้หายไป

- ดังนั้นกระบวนการสร้างความมั่นใจให้ “เจ้าของวัฒนธรรม” จึงเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก และเมื่อความมั่นใจเริ่มกลับคืนมาสู่ชาวบ้านแล้ว การรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อให้รับใช้ชาวบ้าน (เจ้าของวัฒนธรรม) นั้นไม่ใช่เรื่องยากสำหรับชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม

บทที่ 8

กระบวนการทดลองรือฟื้น ประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า

เมื่อชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อที่จะทำการทดลองรือฟื้น ในบทนี้ จะเสนอให้เห็นขั้นตอน/กระบวนการดำเนินกิจกรรม การทดลองรือฟื้นประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า ในบทนี้มีประเด็นที่จะนำเสนอดังนี้

8.1 กระบวนการดำเนินกิจกรรม

8.2 "รูปแบบ" และ "คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย" ของประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า

8.2.1 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหา ของประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต : วิถีชีวิตแบบพึงตนเอง

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

(1.1) ก่อนวันทำพิธี

(1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตแบบพึงตนเอง

8.2.2 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหา ของประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่าก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

(1.1) ก่อนวันทำพิธี

(1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

8.2.3 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินกิจกรรม

. กระบวนการรือฟื้นประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า

(1) ข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ใช้ในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

(1.1) ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและอนาคต

(1.2) ข้อมูลตำบลในปัจจุบัน

(1.3) ปัจจัยที่ทำให้ประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง

- (1.4) องค์ประกอบอย่างของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
 (2) การมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่มต่างๆ

(2.1) โรงเรียน

(2.2) ชุมชน

(2.3) กลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลอง

ข. ผลที่เกิดขึ้น (รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า) เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

(1.1) ก่อนทำพิธีกรรม

(1.2) วันทำพิธีกรรม

(1.3) หลังวันทำพิธีกรรม

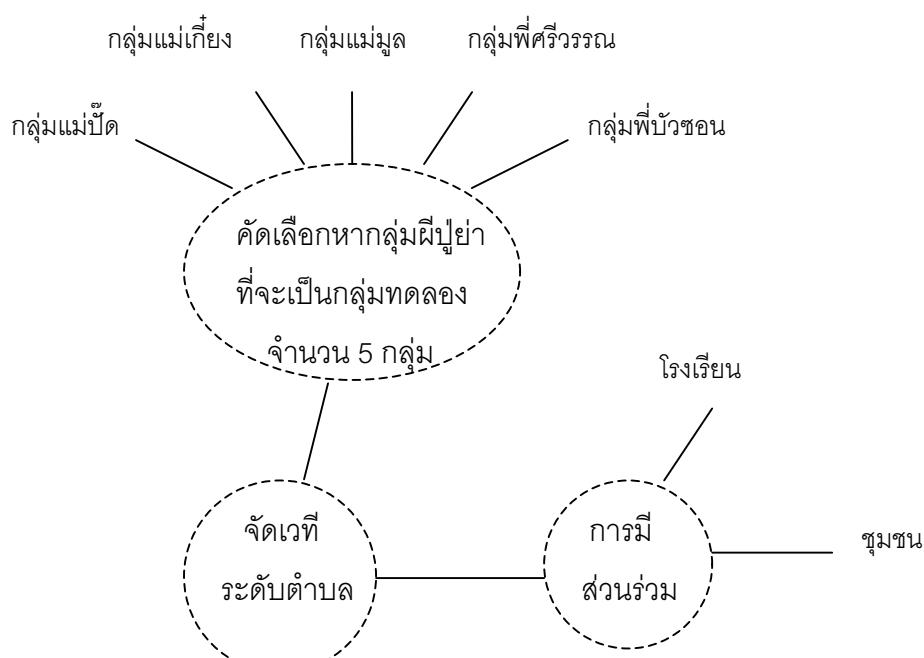
(2) ภาพรวมการสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : เมื่อผ่านกระบวนการรื้อฟื้นมาแล้ว

8.3 สรุป

รายละเอียดมีดังนี้

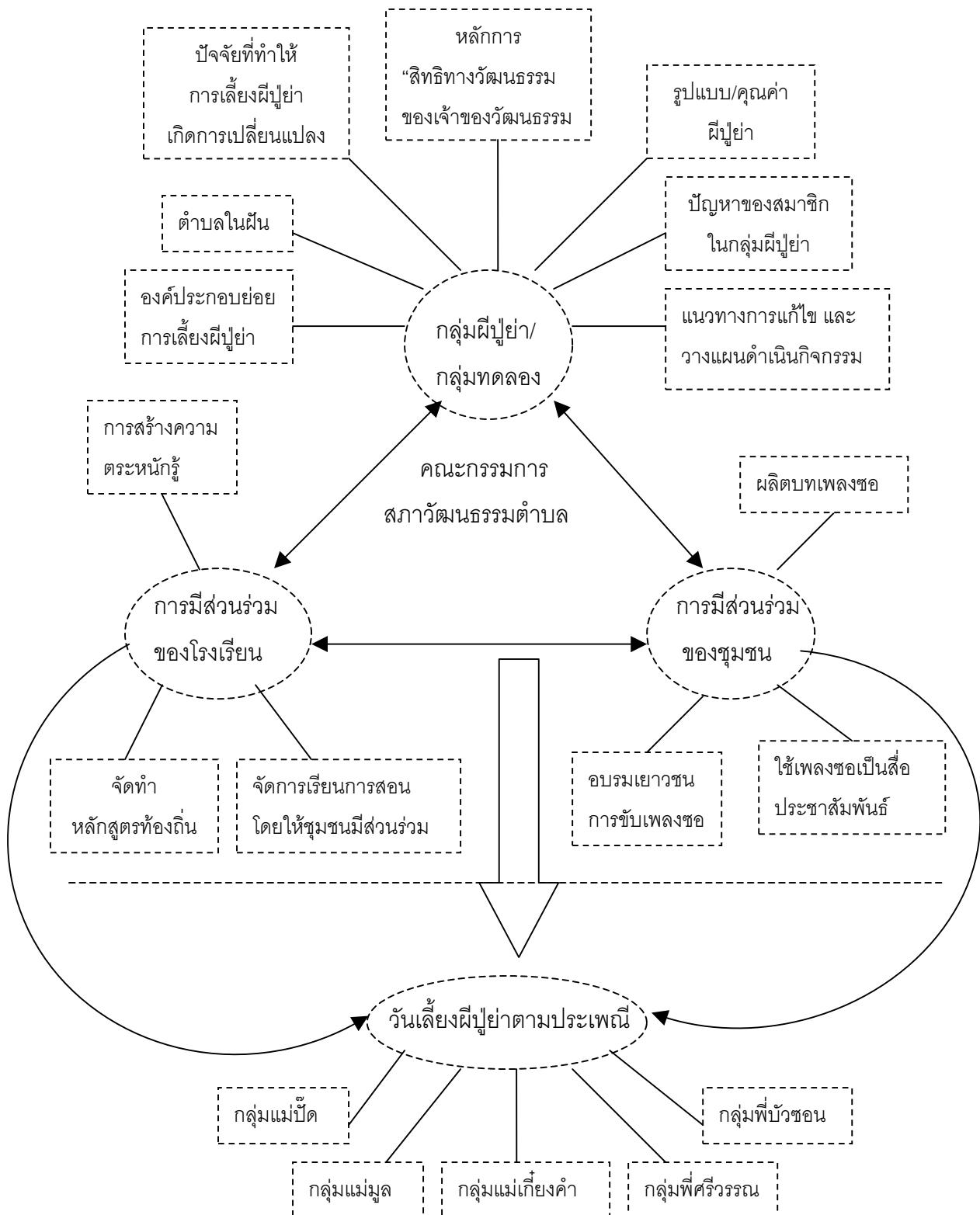
8.1 กระบวนการดำเนินกิจกรรม

- จัดเทวีระดับตำบล เพื่อคัดเลือกกลุ่มผีปู่ย่าที่จะเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 5 กลุ่ม และเพื่อหาแนวร่วมจากโรงเรียนและชุมชน โดยใช้ฐานข้อมูลจากปัจจัยที่ทำให้

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลงและข้อมูลจากองค์ประกอบอย่างประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- จัดเวลาที่ครูเกนนำเพื่อร่วมกันรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า โดยมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การสร้างความตระหนักรู้เรื่อง"รูปแบบ"และ"คุณค่า"ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า อบรมการจัดทำหลักสูตรห้องถิน และครูจัดการเรียนการสอนเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม
- จัดเวลาศิลปินพื้นบ้านและเยาวชนเพื่อร่วมกันรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า มีกิจกรรมต่างๆ เช่น การผลิตบทเพลงขอเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า การอบรมการขับขอให้กับเยาวชน และการใช้บทเพลงขอเป็นสื่อประชาสัมพันธ์
- จัดเวลาทีกลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองครั้งละ 1 กลุ่ม เพื่อให้สมาชิกร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา

- ในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณี กลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองหั้ง5กลุ่มได้มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนที่แต่ละกลุ่มได้วางแผนไว้

8.2 “รูปแบบ” และ “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ในการนำเสนอประเพณีวิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจะแบ่งเป็น 3 ช่วง โดยใช้เกณฑ์เรื่องก่อนและหลังที่โครงการวิจัยเข้าไปดำเนินกิจกรรม

8.2.1 วิธีการรูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต.วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

8.2.2 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหา ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

8.2.3 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินกิจกรรม

ตราสารที่ 1 เปรียบเทียบส่วนที่เป็น "รูปแบบ" และ "รูปแบบของหมาย" ของประเพณีภูมิปัญญา (อัลตร้า / ก่อนให้ครองภารกิจ / ครองภารกิจ) (เน้นภูมิปัญญา)

ประดิษฐ์ ก่อนเก็บทำพิมพ์	ชื่องาน เอกสาร	อดีต : รัฐวิวัฒนาภัณฑ์ของ (ก่อนรีบุค พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิธีวิชที่เปลี่ยนไป (พ.ศ. 2520 ถึงก่อนครองภารกิจฯ)	เมื่อครองภารกิจเข้าไปดำเนินงาน
รูปแบบ	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาและสืบทอดภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - มีการจัดทำพิธีกรรมทางศาสนาเช่นพิธีบAPT ฯลฯ	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - ยกยิ่ง แต่ห่อ แบบสูญเสียของชาติ	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - มีการจัดทำพิธีกรรมทางศาสนาเช่นพิธีบAPT ฯลฯ	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - ยกยิ่ง แต่ห่อ แบบสูญเสียของชาติ
วุฒิทางวิชาชีพ	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - พิธีกรรมเช่น "รูปแบบ" ทั้งที่เป็น "รูปแบบ" แต่ไม่ใช่การร่ายรำ "สูญเสีย" ของชาติ "บAPT ฯลฯ" "บAPT ฯลฯ"	- ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก - ผู้นำที่มีความสามารถพิเศษที่รักษาภูมิปัญญาไว้ให้เด็ก
หลังน้ำหน้าพิธี	- มีการถือครองปฏิบัติตาม "สัญญาภารกิจภูมิปัญญา" ที่ให้ไว้ใน วันเสียบัตรน้ำหน้าพิธี	- ไม่มีกิจกรรมใดๆ ในช่วงและต่อมา	- ไม่มีกิจกรรมใดๆ ในช่วงและต่อมา	- ไม่ต้องรักษาภูมิปัญญา ไม่ต้องรักษาภูมิปัญญา

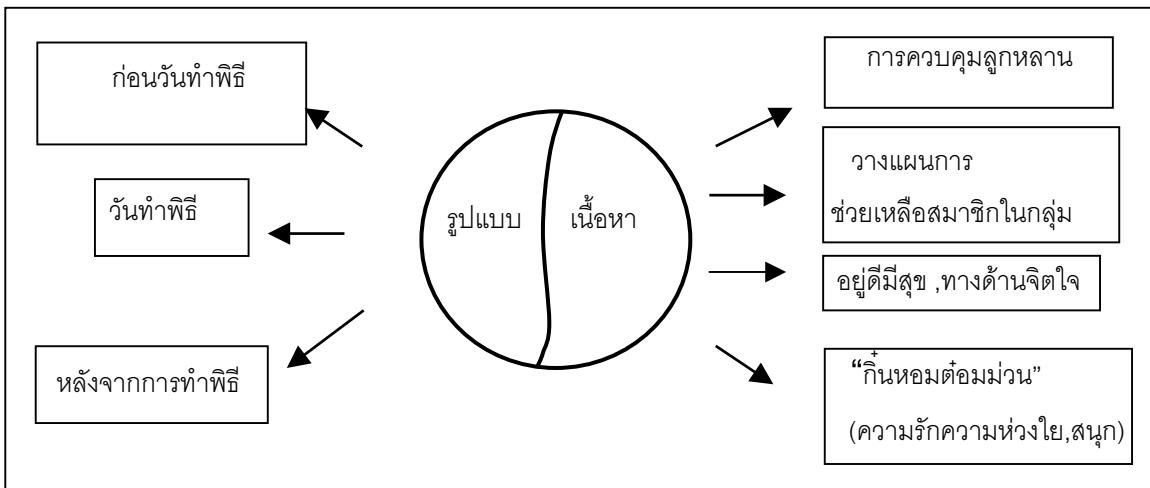

ที่วังเวลา ประดิษฐ์ นร	อดีต : วิศวกรแบบพื้นฐาน (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิศวกรที่ปรึกษา (ปี พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน)	เมื่อครองราชย์ไม่ได้นาน (ปี พ.ศ. 2545 ถึง พ.ศ. 2547)
สภากาชาดไทย ประจำปี	สภากาชาดไทย ประจำปี	<p>- ยกย่องให้รัฐบาลไทยดำเนินการด้านสุขภาพดีที่สุดในอาเซียน</p> <p>- รับรองให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สุดในอาเซียน</p> <p>- ยกย่องให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สุดในอาเซียน</p> <p>- รับรองให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สุดในอาเซียน</p>	<p>ทรงคุณท่านที่ปรึกษาในพระองค์ในพื้นที่ - ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สุดในอาเซียน</p> <p>ทรงคุณให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สุดในอาเซียน</p> <p>ทรงคุณให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สุดในอาเซียน</p> <p>ทรงคุณให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สุดในอาเซียน</p>

ชื่อเวลา ประจำเดือน	อดีต : วิศวกรรมไฟฟ้านอก (ก่อนปี พ.ศ. 2520)	ปัจจุบัน : วิศวกรรมไฟฟ้านอก (ปี พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน)	เมื่อวิศวกรรมไฟฟ้าไปดำเนินงาน	
			ปัจจุบัน	เมื่อวิศวกรรมไฟฟ้าไปดำเนินงาน
ปัจจุบัน	อดีต ปัจจุบัน ปัจจุบัน	ปัจจุบัน	- ปัจจุบัน ปัจจุบัน	- ปัจจุบัน
ปัจจุบัน	ปัจจุบัน	ปัจจุบัน	- ปัจจุบัน	- ปัจจุบัน
ปัจจุบัน	ปัจจุบัน	ปัจจุบัน	- ปัจจุบัน	- ปัจจุบัน

รายละเอียด วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของแต่ละช่วง

8.2.1 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง (ก่อนปี พ.ศ. 2520)

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล การจัดเวทีเสวนากลุ่ม ย่อยและการจัดเวทีระดับตำบล สามารถสรุปวิธีการ รูปแบบและเนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีตแบ่งได้เป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

(1.1) ก่อนวันทำพิธี

(1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

(1.1) ก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า 1 หรือ 2 วัน เก้าผีจะไปหาผู้ทำพิธีกรรมที่บ้านหรือบางครั้งผู้ทำพิธีกรรมจะไปหาเก้าผีที่บ้าน เพื่อพูดคุยปรึกษากันส่วนมากเป็นการย้ำเตือนว่าจะถึงวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าแล้ว

ที่บ้านเก้าผีมีการเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในการ เช่น ให้เท่าที่บ้านตนเองมีอยู่ ไม่ต้องไปหาซื้อมาจากที่อื่น บางคนมีการทำความสะอาดห้องผี ตุบผีหรือหอผี ส่วนสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันจะรู้ว่าวันพุธนี้เป็นวันเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มของตนเอง ไม่ต้องมีความกังวลล่าวหรือย้ำเตือน โดยรู้ด้วยความศรัทธาและจิตสำนึกร่วมกันของแต่ละบ้าน เมื่อจะถึงวันเลี้ยงผีปู่ย่า

“ผมว่าตีตะก่อนเป็นพากันมาอย่างพร้อมเพียง อย่างหนึ่งคือมีความเจือเดียวกัน และมันฝังอยู่ในใจแล้ว”

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก
ประธานสภาวัฒนธรรมตำบล

แต่ละครอบครัวสมาชิกจะมีหน้าที่ เช่นพ่อหาไก่ ปูย่า ตายายหรือแม่ช่วยกันจัดเตรียม ดอกไม้ บางครอบครัวทำขันมด้วย ซึ่งนี่จะมีการอุบัติสั่งสอนสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะเด็ก ผู้หญิงให้รักนวลดส่วนตัว และสอนลูกหลานไม่ให้ไปทำผิดผีด้วย

“ก่อนวันเลี้ยงผีปูย่า กลางคืนนี้แม่ลูกเป็นจะจ่ายกันกวนขنمเพื่อเอามาออมให้ปูย่าได้กิน ตอนนี้ลูกจะถามเขาว่าอีเมี่ยจะขنمไปหยัง เขายังได้บอกลูกห้ามหัวเรื่องผีปูย่า บะเดียวบ่าต้องยะมันมีขาย แล้วจะเข้าบ่าค่อยว่างโดย แต่ก่อนเป็นบ่ำมีส่วนยา บ่ำเดียวเขามีส่วนยาต้องยะกัน”

นางเลี่ยม จันต้า อายุ 69 บ้านนำจ่า ผู้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปูย่า

(1.2) วันทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า สมาชิกกลุ่มผีเดียวกันแต่ละครอบครัวเมื่อรับประทานอาหารเข้าเรียบร้อยแล้ว ปูย่า ตา ยาย พ่อและแม่จะพาลูกหลาน นำสิ่งของเช่นไก่ หรือไข่ ข้าวตอก ดอกไม้และสิ่งของอื่นๆที่คิดว่าจำเป็นจะต้องใช้ในการทำพิธีเลี้ยงผีปูย่า และมีอยู่ในบ้านของตนเอง เช่นพีซักที่จะใช้ในการทำอาหาร เป็นต้น นำสิ่งของดังกล่าวไปที่บ้านเก้าฝีของตนเอง

“ตีตะก่อนพอกถึงวันเป็นตึมมากันลุบๆ บ่ำต้องบอกบ่าต้องห้องหา”

นางมอย เตชะ อายุ 77 ปี บ้านทุ่งหก สมาชิกกลุ่มผี

ในวันเลี้ยงผีปูย่าสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

- การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีการเลี้ยงผีปูย่า ที่บ้านเก้าฝี สมาชิกที่มาก่อนจะช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของ เช่นเตรียมถ้วยตักใส่ดอกไม้ ข้าวสารและถูปสำหรับไหว้ผีปูย่า วางไว้ที่หน้าหิ้ง ผี ถ้าหิ้งผีปูย่ามีหนึ่งหิ้งก็จะจัดเตรียมถ้วยตักสำหรับใส่ดอกไม้ ถูป ข้าวสารและถ้วยตักสำหรับอาหารเพียงหนึ่งถ้วย ถ้าหิ้งผีปูย่าและผีปูย่าแยกกันก็จะจัดเตรียมถ้วยตักสำหรับใส่ดอกไม้ ถูป ข้าวสารและถ้วยตักสำหรับอาหารสองถ้วยแยกกัน

เมื่อสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันมาถึงบ้านเก้าฝีแล้วจะนำสิ่งของที่จะใช้ เช่นไหว้รวมกันแต่ละจุด เช่น ข้าวเหนียวใน ไก่หรือไข่ และ/หรือสิ่งของอื่นๆที่เตรียมมา เช่นเหล้า ผลไม้ ขันมหือพีซัก ต่างๆ จะเข้าไปไว้รวมกันที่หลังบ้าน ส่วนดอกไม้ ถูปและข้าวสารจะนำไปไว้ในถ้วยที่เตรียมไว้ที่

บริเวณด้านหน้าห้องผู้ป่วย และจะมีการบอกรถล่า/แจ้งให้ผู้ป่วยรับรู้ว่าตนได้มาร่วมในพิธีครั้งนี้ด้วย หรือถ้ามีญาติพี่น้องคนใดไม่ได้มาร่วมแต่ฝากของมา ผู้ที่นำสิ่งของมาด้วยก็จะบอกให้ผู้ป่วยรับรู้ด้วย

“ผู้ป่วยอยู่วันนี้ลูกได้อาสิ่งของมาอีกนิดหน่อยต่อมกว่าเดิม
บ่า(บอกซื่อ)...อี(บอกซื่อ)....มันบ่าได้มามันอยู่แล้ว มันจะฝากของมาอีกนิดหน่อยต่อมกว่าเดิม
โดยกัน”

นางมอย เดชะ อายุ 77 ปี บ้านทุ่งหก
ผู้ที่เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย กลุ่มเก้าผู้แม่เลี้ยม

จากนั้นสมาชิกที่มาในงาน(ส่วนมากเป็นผู้หญิง)กลุ่มหนึ่งจะช่วยกันช่วยกันจัดให้ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะช่วยกันเตรียมเครื่องที่ใช้ในการทำอาหาร เช่นพิริกแห้ง ห้อมแดง กระเทียม ข่า ตะไคร้ เม็ดมะขามวัน(พืชสมุนไพรภาคเหนือ) หั้งหมุดนำไปคั่วและตำให้ละเอียดรวมเรียกว่า”น้ำพริกยำจืดไก่” อาหารที่ทำจะมีเพียงชนิดเดียวคือยำไก่(ยำจืดไก่)ตามสูตรภาคเหนือ

วิธีการทำยำจืดไก่ คือเอาไก่เป็นตัวที่สมาชิกนำมาร่วมไปต้มให้สุก จากนั้นช่วยกันฉีกไก่เป็นชิ้นเล็กๆพอกำจันหมดทุกตัว นำไก่ที่ฉีกเป็นชิ้นๆไปใส่รวมกันในหม้อใบใหญ่ เอาเครื่องแกงที่เตรียมไว้แล้วมาผสานกับไก่ในหม้อเดิมน้ำที่ใช้ต้มไก่พอกุ่กุก ใส่น้ำปลา ห้อม ผักชีที่หั่นเป็นชิ้นเล็กๆ อาหารที่ทำห้ามคนทำซิมก่อน เพราะผีจะไม่กิน

ผู้ที่มีหน้าที่ดังกล่าวจะจากจะเตรียมสิ่งของแล้วก็มีการพูดคุยซักถามสาระทุกๆสุขดิบกันไปด้วย ส่วนคนที่มาร่วมงานแต่ไม่มีหน้าที่ใดๆก็จะนั่งพูดคุยกันในบ้านหรือตามใต้ต้นไม้ เรื่องที่พูดคุยกันส่วนมากเป็นเรื่องการทำอาหารและที่เกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว เช่นมีใครไปทำงานที่ไหนบ้าง มีความเป็นอยู่อย่างไร เป็นต้น

เมื่อเตรียมอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องเตรียมสำรับอาหาร จำนวนสำรับอาหารขึ้นกับว่าในบ้านเก้าผู้นั้นจัดทึ้งผู้(ผู้ป่วย)หรือหอผู้หรือตูบผู้(ผู้อะซัก)อย่างไร เช่นถ้าทึ้งผู้ป่วยมีหนึ่งก็จะจัดเตรียมถูกสำรับอาหารเพียงหนึ่งถาด ถ้าทึ้งผู้ป่วยและผู้อะซักหนึ่งทึ้งก็จะจัดเตรียมถูกสำรับอาหารสองถาด หรือทึ้งผู้ป่วยหนึ่งที่และตูบผู้อะซักหนึ่งทึ้งก็จะจัดเตรียมถูกสำรับอาหารสองถาดแยกกัน ด้วย

ในสำรับอาหารประกอบด้วย(1)ข้าวเหนียวนึ่ง1ถ้วย (ได้มาจากที่สมาชิกนำมาจากบ้านของตนเองแล้วผู้เตรียมสำรับอาหารจะนำข้าวเหนียวนึ่งจากของสมาชิกทุกคนฯลฯประมาณหนึ่งหิบมือใส่รวมกันเป็นหนึ่งถ้วย) ข้าวเหนียวนึ่งที่สมาชิกทุกคนนำมาด้วยกันน้ำส่วนหนึ่งนำไปให้ผู้ป่วยได้กินและส่วนที่เหลือสำหรับใช้กินร่วมกันหลังจากเสร็จพิธี (2)อาหารคือยำจืดไก่1-2ถ้วยและข้อน (3)ขنمและหรือผลไม้(4)เมี่ยง บุหรี่ หมากและพลุ (5)เหล้า1ขวดและแก้ว1ใบที่มีเหล้าด้วย(6)น้ำดื่มใส่น้ำตันและแก้วใส่น้ำ

- การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ฝ่ายแม่บ้านเมื่อเตรียมสำรับอาหารและสิ่งของที่จะใช้ไหว้ เรียบร้อยแล้ว จะนำไปให้ผู้ทำพิธีสำรับสถานที่ทำพิธีนั้นจะทำที่หน้าหิ้งผี(อยู่ในห้องนอนของเก้า ผี)หรือห้องผีหรือดูบผีเท่านั้น ดังนั้นถ้าบ้านเก้าผีหิ้งผีแห่งเดียวคือรวมทั้งผีปู่ย่า ผู้ทำพิธีจะทำที่หน้าหิ้งผีปู่ย่าแห่งเดียวแต่ถ้าบ้านเก้าผีที่แยกฝ่ายบ้านบ้านส่วนผีปู่ข้างบ้านหรือผีปู่ย่างบ้านและผีอะซักอยู่ด้านล่าง ผู้ทำพิธีจะต้องนำสำรับอาหารแบ่งไปทำพิธีสองแห่ง

สำรับอาหารและสิ่งของต่างๆ เมื่อนำมาวางไว้ที่หน้าหิ้งผีหรือห้องผีหรือดูบผีแล้ว ผู้ทำพิธีจะนั่งที่หน้าสำรับอาหารและสิ่งของที่ใช้ไหว้ นอกจากนั้นแล้วอาจจะมีเก้าผีและสมาชิกผีเดียวกัน(ลูก เล่าลูกแบง)มานั่งดูด้วยก็ได้ จากนั้นผู้ทำพิธีจะสื่อสารกับผีปู่ย่าเพื่อเชิญผีปู่ย่ามากินโดยใช้ภาษาพื้นเมือง เช่น

“ผีปู่ผีย่า เจ้าปู่เจ้าย่า ขณะนี้หมู่ข้าเป็นลูกเล่าลูกแบง ตึงหมดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กะได้มาวันนี้ตามประเพณีตี้ได้มาเดี้ยงดูห้อเจ้าปู่เจ้าย่ามาอีบกินด้วยเน้อ และขอห้อผีปู่ ผีย่าจ่าวบกปักอักษรลูกเล่าลูกแบงห้ออยู่ดีมีสุข มีโชคเมื่ลาภ ลูกหลาน ตึงหลายอยู่ตี้ในนະดี ไปสำาไปเมียน ยะกันยะงาน กะขอห้อดูแลอักษรและจ่าวเหลือ บ่าวจะเป็นลูกหลานคนไหหน บ้านเนื้อบ้านใต้ตี้เป็นลูกหลานเจ้าปู่เจ้าย่านี่ ขอห้อจ่าวเหลืออภกุญชุกคน ยื้อเป็นสำาร์จในการไปสำาไปเมียนพันทุกข์พันภัยเน้อ ขอห้อเจ้าปู่ เจ้าย่าบกปักอักษรชาโดย”

พ่อหนานแก้ว วิชาไทย อายุ 62 ปี บ้านน้ำจาม ผู้ทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

นอกจาคนี้แล้วผู้ที่ร่วมในพิธีบางคนจะพูดเสริมผู้ที่ทำพิธี เช่นบางคนที่มีลูกหลานไปทำงานต่างจังหวัดจะพูดว่า

“ปู่ย่าເຂອຍลูกเล่าลูกแบงบ่าคำ อີແກ້ວມັນໄປຢະກຳນກຽງເທິງມັນບ່າໄດ້ມາແຕ່ມັນກະຟາກຂອງມາຫຼືບຸ່ຍ່າໄດ້ກິນຂອຫຼດູແລບກປັກອັກສາມັນໂຕຍເນື້ອ”

นางมูล แก้วคำ อายุ 67 ปี บ้านหุ่งตุ่นผู้ร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

จากนั้นผู้ทำพิธีและสมาชิกผู้ที่นั่งดูจะพูดคุยเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ เช่นการทำมาหากิน ลูกหลานอยู่ที่ไหนบ้าง เป็นต้น ซึ่งจะเป็นกลุ่มอยู่ๆ ช่วงดังกล่าวหมายถึงเป็นช่วงเวลาที่ให้ผีปู่ย่าได้กินอาหารทั้งระยะเวลาประมาณ 10-15 นาที จากนั้นผู้ทำพิธีจะเข้าไปปั่งที่เดิมและจะขอเก็บสิ่งของและขอให้ลูกหลานได้กินสิ่งของที่เหลือ

“ເອົາເຈົ້າໄປເຈົ້າຕີ່ຈິນນາເລື່ອເປົ້າເດືອຍນີ້ອື່ນໜຳສໍາຮາງແລ້ວກ່າ ຄໍາອື່ນໜຳສໍາຮາງແລ້ວ
ຄູກເລ່າຄູກແປ້ງກະຈະຂອກນີ້ໜີ້ໜັກນີ້ແນ້ວ”

ພ່ອໜານແກ້ວ ວິຊາໄທ ອາຍຸ 62 ປີ ບ້ານນໍາຈຳ ຜູ້ທຳພິທີການເລື່ອເປົ້າຜູ້ຢ່າ

ຜູ້ທຳພິທີຈະບອກໃຫ້ແນ່ບ້ານຂ່າຍກັນຍກສໍາຮັບອາຫານແລະສິ່ງຂອງທີ່ໃໝ່ເຫັນອົກໄປໜ້ານອກ ສ່ວນ
ດອກໄນ້ ອູປະແລະຂ້າວສານັ້ນຈະເກີບໄວ້ບັນທຶກ ອື່ນດີ່ເປັນອັນເສົ້າພິທີການເລື່ອເປົ້າຜູ້ຢ່າ ຜົ່ງຈະເສົ້າ
ປະມານຫົວທີ່ຈະຮັບປະທານອາຫານລາງວັນ

● ກິນຂອງໜັກຝີ ອູ້ດີມືສຸຂ ອາຫານທີ່ນຳອອກມາຈາກພິທີການໄວ້ຈະຄູກນຳມາຈາກກັບ
ອາຫານທີ່ເຫັນອູ້ຫຼັງ ຂ້າວເໜີຍນີ້ຈາກໃນພິທີໄວ້ ຜົ່ງດີ່ເປັນຂອງສັກດີສີທີ່(Sacred)ຈະນຳມາຮັມ
ກັບຂ້າວເໜີຍທີ່ສາມາຊີກນຳມາທັງໝົດແລະເຫັນເດືອຍກັນກັບຢໍາຈິນໄກ່ຈາກໃນພິທີໄວ້(ຈາກໃນຄ້າຍ)ຈະນຳ
ມາຮັມກັບຢໍາຈິນໄກ່ທີ່ອູ້ໃນໜົມໃບໃໝ່ ຈາກນັ້ນສາມາຊີກຈຶ່ງຈັດແປ່ງຢໍາຈິນໄກ່ແລະຂ້າວໄປກິນຮ່ວມກັນ
ຮັມທັງໝົດທີ່ໃໝ່ເລື່ອເປົ້າຜູ້ຢ່າແລ້ວຈະນຳມາແປ່ງກັນດື່ມກິນ(ເຫັນທັງໝົດເປັນເຫັນມັກແລະຫາວັນຕົ້ມ
ເອງ) ພຸດຄຸຍຫັກຄາມສາຮະຖຸກໍສຸຂົດົບ ດົນເຜົ່າຄົນແກ່ສອນລູກຫລານ ແສດຄວາມຮັກຄວາມໜ່ວງໄຍ່ເຫັນ
ການທີ່ດົນເຜົ່າຄົນແກ່ເຄົມືອັບຫຼວ ລູບໜ້າແລະລູບຫຼັງລູກຫລານ ໃຫ້ສີລີໃຫ້ພຣ ແລະໃຫ້ຄວາມອຸນແກ່
ລູກຫລານ ແລະຮ່ວມກັນວາງແຜນການຂ່າຍແລ້ວກຳນົດເກົ່າກັນກັບຢໍາຈິນໄກ່ ແລະສຸກສັນນາຮ່ວມກັນ ຈາກ
ນັ້ນຈຶ່ງແຍກຍ້າຍກັນກັບບ້ານ ກ່ອນກັບບ້ານສາມາຊີກທີ່ມາຮ່ວມແຕ່ລະຄຣອບຄຣວຈະນຳອາຫານ(ຢໍາຈິນໄກ່)
ທີ່ເຫັນອູ້ກັບບ້ານດ້ວຍ ຜູ້ທີ່ໄມ້ໄດ້ມາຮ່ວມແຕ່ຝາກເຈີນຫົວໜ້ອສິ່ງຂອງມາຮ່ວມກົງຈະໄດ້ຮັບແປ່ງບັນອາຫານທີ່ເຫັນ
ດ້ວຍເຫັນເດືອຍກັນ ແລະເນື່ອທຸກຄົນຮ່ວມກັນກິນອາຫານເສົ້າຈີບຮ້ອຍແລ້ວ ຖຸກຄົນໄດ້ຂ່າຍກັນເກີບກວດທໍາ
ຄວາມສະອາດບ້ານເນື້ອເສົ້າຈີບຮ້ອຍແລ້ວຈຶ່ງແຍກຍ້າຍກັນກັບ

ສຽງປັບຕັ້ງແຕ່ຫົວທີ່ສາມາຊີກຮ່ວມກັນຈັດເຕີຣີມສິ່ງຂອງທີ່ຈະໃໝ່ໃນການເຫັນໄວ້ ຫົວພິທີການເຫັນໄວ້
ແລະຫົວກິນຂອງໜັກຝີ ອູ້ດີມືສຸຂ ກະບວນການທັງໝົດນີ້ຫາວັນເຈີນເວົ້າ ”ກິນໜອມຕ້ອມມ່ວນ”

● ກັບຈາກພິທີການເລື່ອເປົ້າຜູ້ຢ່າ ແຕ່ລະຄຣອບຄຣວໄດ້ອາຫານທີ່ເຫັນອູ້ຈາກໃນກັບມາ
ບ້ານດ້ວຍອາຫານດັກລ່າວສ່ວນນາກໃໝ່ເປັນອາຫານນີ້ອໍາດໍາ ເນື້ອສາມາຊີກໃນຄຣອບຄຣວມາກິນຂ້າວຮ່ວມກັນ
ແລ້ວຢ່າ ຕາ ຍາຍຫົວໜ້ອ ພອ ແມ່ຈະສອນລູກຫລານ ໂດຍຈະເຮີມພຸດຈາກອາຫານທີ່ຮັບປະທານໃນນີ້ນັ້ນວ່າ
ໄດ້ມາຈາກໃນການພິທີເລື່ອເປົ້າຜູ້ຢ່າແລະຈະເຂື້ອມໂຍງຕ່ອງວ່າຜູ້ຢ່າຄື່ອງໄລ ຜູ້ຢ່າດູແລ້ວລູກຫລານເຮືອງອະໄໄ
ບ້ານ ພ້ອມທັງໝືແນະໄໝເດີກທໍາຄວາມດີ ໄນທຳພິດຝີຄ້າທຳພິດຝີແລ້ວຈະຄູກຝູ້ຢ່າລົງໂທະເຫັນທໍາໃຫ້ເຈັບ
ປ່າຍເປັນຕົ້ນ

“ປ້ອມແປ້ນອັກລູກ ພອໄດ້ຢໍາຈິນໄກ່ມາເປັນກະເກີບໄວ້ຫຼູກ ພອລູກກັບມາປ້ອມແຕ່ເຕີຣີມ
ອາຫານກະນີຢໍາຈິນໄກ່ ຕອນນີ້ປ້ອມແກຈະສອນລູກເຫັນວ່າ ຢໍາຈິນໄກ່ນີ້ໄດ້ມາຈາກເລື່ອເປົ້າຜູ້ຢ່າຕີ່
ບ້ານຍ້າຍນັ້ນຍາຍນີ້ກວ່າໄປ ປີໃຫນເປັນເລື່ອເຫັນ ລະອ່ອນມັນກະອາຈຈະການປ້ອມແຕ່ອ ແລ້ວ

ป้าแม่จะสอนลูกเข่นการเลี้ยงผึ้งป่าเป็นบ่อหรือผิดผีแห้งกัน คนตีสั้นก็จะขออธิบายนัก
บางคนจะจะบอกสอนลูกผึ้งป่าเป็นจ่ายปักหักษา ตัวเป็นลูกแม่ญิงห้ามให้ป้อจายถูก
เนื้อต้องตัว เดียวมันจะผิดผี เจ็นกันป้อจายจะห้ามไปยะแม่ญิง อย่าไปยะห้วยผิดผีเดียวผี
ป่าเป็นจะลงให้เช ผึ้งผีป่าเป็นแสงเป็นตึงสู้ว่าลูกหลานไปยะห้วยผิด"

นายอินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภารัฐนธรรมตำบล

(1.3) ช่วงหลังวันทำพิธีเลี้ยงผึ้งป่า ช่วงนี้ผู้ที่นับบทาทคือ(1)ผู้ต่ำอายและพ่อ

แม่จะค่อยๆ เล่าลูกหลานที่อยู่ในครอบครัว และจะอบรมสั่งสอนไม่ให้ทำอะไรที่เป็นการผิดผี โดย
เฉพาะการดูแลลูกสาว และ(2) กำลังผีที่อยู่ในกลุ่มผึ้งป่าเดียวกันจะเป็นผู้ที่ค่อยๆ แล อบรมสั่งสอน
สมาชิกในกลุ่มผึ้งป่าเดียวกันอีกชั้นหนึ่งด้วย ถ้ามีคระเมด/ผิดผี ก็จะต้องมีการเสียผี/สูมาผีเพื่อ
ให้สมาชิกในกลุ่มผึ้งป่าเดียวกันอยู่เย็นเป็นสุข

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มผึ้งป่า

(2.1) เก้าผี เป็นสัญลักษณ์ของผึ้งป่าที่สมาชิกในกลุ่มผึ้งป่าเดียวกันให้
ความเคารพนับถือ เป็นคนที่อยู่ในบ้านที่มีหึ้งผี, หอผี, ตูบผึ้งป่า บางครั้งเป็นคนนำในการทำพิธี
เลี้ยงผึ้งป่า ทั้งในประเพณีประจำปีและในวันสำคัญต่างๆ

● หน้าที่ เป็นคนทำพิธีและเป็นผู้ที่จะสืบสานกับผึ้งป่า ในวันที่มีการทำพิธีเลี้ยง
ผึ้งป่าจะเป็นคนกล่าวนำในการทำพิธี และในยามที่มีสมาชิกลูกเหล้าลูกแบงที่เดือดร้อนมาขอ
ความช่วยเหลือก็จะเอามา ข้าวตอกดอกไม้มาขอให้เก้าผีเป็นคนบอกให้กับผึ้งป่า ค่อยๆ แล ตูบและ
หึ้งผี รักษาภูระเบียบ ดูแลสมาชิกในกลุ่มผึ้งป่าเดียวกันให้มีการช่วยเหลือกัน และเป็นผู้
สืบทอดความเชื่อ/คุณการณ์ของผึ้งป่า ทั้งหมดเป็น"สัจจะการสืบทอด" ที่คนที่เป็นเก้าผีต้อง
ปฏิบัติตามประเพณีและสืบทอดต่อไป

● การสืบทอด จะสืบทอดผ่านทางลูกผู้หญิงที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกัน ไม่มี
การสอนแต่การเรียนรู้ผ่านการสังเกตและการจดจำ

● คุณสมบัติเก้าผี

■ จะต้องเป็นผู้หญิงอยู่ในบ้านเก้าผีและเป็นกลุ่มผีเดียวกัน เพราะจะถือว่า
เป็นผู้ที่รู้เรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับพิธีการในการเลี้ยงผึ้งป่า ปราษฎช่วงบ้าน
ให้คำว่า "ลูกกับนั่งกับ" นั่นคือผู้หญิงคนที่จะสืบทอดเป็นเก้าผี ได้มีโอกาส
เห็นขั้นตอนมาอย่างต่อเนื่องจะทำให้ ความเชื่อและคุณการณ์ของผึ้งป่า
ซึ่งซับเข้าในจิตใจและสายเลือดของคนที่จะสืบทอดเป็นเก้าผี ดังนั้นผู้

หลบไปที่จะสืบทอดจึงค่อยๆ ที่จะมีความสนใจและไม่สนใจตนเองที่จะทำ
หน้าที่นั้น

- หรือเป็นสมาชิกลูกเหล่าลูกเป็นที่อยู่ในกลุ่มผีปูย่าเดียวกันที่มีความสนใจ
(กรณีที่คนที่อยู่ในบ้านเก้าฝีไม้มีโครงสร้างจะสืบทอดหรือไม่มีลูกผู้หลบไปที่
จะสืบทอด)

(2.2) ผู้ทำพิธี เป็นคนนำในการทำพิธีเลี้ยงผีปูย่าในแต่ละครั้ง ทั้งในประเพณี

ประจำปีและ/หรือในวันสำคัญต่างๆ บางกลุ่มมีเฉพาะเก้าฝีเป็นผู้ทำพิธี บางกลุ่มมีทั้งเก้าฝีและผู้
หลบไปที่เป็นผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มผีปูย่าเดียวกันช่วยกัน บางกลุ่มมีผู้ชายที่มีความรู้เช่นผ่านการบวช
มาแล้วและอยู่ในกลุ่มผีปูย่าเดียวกันเป็นผู้ทำพิธีและ/หรือว่ามีกับเก้าฝี ช่วยกันทำพิธี

- หน้าที่ เป็นคนที่จะสื่อสารกับผีปูย่า ในวันที่มีการทำพิธีเลี้ยงผีปูย่าจะเป็นคน
กล่าวนำในการขอพรจากผีปูย่า และในยามที่มีสมาชิกลูกเหล่าลูกเป็นที่เดือดร้อนมากความช่วย
เหลือก็จะเอามาช่วยกันให้ผู้ทำพิธีเป็นคนบอกให้กับผีปูย่า ทั้งหมดเป็น"สัจจะการสืบ
ทอด" ที่คนที่เป็นผู้ทำพิธีต้องปฏิบัติตามประเพณีและสืบทอดต่อไป

- การสืบทอด จะเป็นผู้หลบไปที่อยู่ในกลุ่มผีปูย่าเดียวกัน แต่ต้องมี
ความรู้สามารถที่จะสื่อสารกับผีปูย่าได้และต้องเป็นคนที่สมาชิกในกลุ่มผีปูย่าเดียวกันให้การสนับสนุน
ไม่มีการสอน แต่การเรียนรู้ผ่านการสังเกตและการจดจำ

● คุณสมบัติผู้ทำพิธี

- จะเป็นผู้หลบไปที่อยู่ในกลุ่มผีปูย่าเดียวกัน
- มีความสนใจ และสามารถที่จะสื่อสารกับผีปูย่าได้
- สมาชิกในกลุ่มให้การยอมรับ

(2.3) กำลังฝี เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปูย่าเดียวกันที่ถูกคัดเลือกขึ้นมาเพื่อที่จะดูแล

ว่ากล่าวตักเตือนลูกหลาน(ผู้ดูแลภูระเบี่ยบ)

- หน้าที่ เป็นกลไกหลักในการวางแผนงานร่วมกับเก้าฝีและ/หรือผู้ทำพิธี เป็น
ผู้ประสานงานระหว่างเก้าฝีและ/หรือผู้ทำพิธีกับสมาชิกในกลุ่มผีปูย่าเดียวกัน เป็นคนที่ค่อยดูแล
สังสอน ว่ากล่าวสมาชิกในกลุ่มผีปูย่าเดียวกันให้ทำตามภูระเบี่ยบของกลุ่ม ทั้งหมดเป็น"สัจจะ^๔
การสืบทอด" ที่คนที่เป็นกำลังฝีต้องปฏิบัติตามประเพณีและสืบทอดต่อไป

- การสืบทอด เก้าฝีจะเลือกจากคนในสมาชิกกลุ่มผีปูย่าเดียวกัน ที่มีความ
สนใจและใส่ใจในเรื่องผีปูย่า

● คุณสมบัติของกำลังฝี

- เป็นสมาชิกลูกเหล่าลูกเป็นในเก้าฝีปูย่าเดียวกัน

- เป็นผู้ขายทั้งหมดที่อยู่ในเก้าอี้นั่นๆ
- เป็นคนที่สามารถให้ความเชื่อถือสามารถว่ากล่าวตักเตือน สมาชิกลูกเหล่าลูกแบ่งได้

(2.4) ลูกเล่าลูกแบ่ง คือทุกคนที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน

- หน้าที่ มากว่าแกนเลี้ยงผู้ป่วยโดยเฉพาะในพิธีการเลี้ยงตามประเพณีและปฏิบัติตามกฎระเบียบของกลุ่ม ซึ่งทุกคนถือเป็น “สัจจะการสืบทอด” ที่ทุกคนต้องปฏิบัติตาม ประเพณีและสืบทอดต่อไป
  - การสืบทอด ลูกเล่าลูกแบ่งสืบทอดทางผู้หญิงในสายตระกูลเดียวกัน ดังนั้น ผู้หญิงที่แต่งงานต้องนับถือผู้ป่วยฝ่ายแม่ของตนเอง และเมื่อมีลูกๆทุกคน(ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย)ก็ต้องนับถือผู้เดียวกันที่แม่ของตนเองนับถือ

(3) บทบาทหน้าที่ของผู้ป่วย : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยในอดีต/ความเชื่อเดิม มีเป้าหมายในระดับกลุ่มญาติพื้นเมืองเพื่อ

- ให้ญาติพื้นเมืองเคารพต่อนุพการี เคารพต่อผู้อาวุโส ป่วยตาย
- ให้ผู้อาวุโสมีบทบาทในการสังสอนลูกหลาน
- ดูแลศักดิ์ศรีลูกผู้หญิง ควบคุมลูกหลานห้ามล่วงละเมิด
- การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของกลุ่มเครือญาติ
- เป็นที่พึ่งทางใจ ให้กำลังใจ
- สนับสนานรื่นเริงในหมู่ญาติพื้นเมือง

จากการพูดคุยกับแม่เกี่ยงค้า ผู้เป็นเก้าอี้ผู้ป่วยในพื้นที่ดำเนินงาน เกี่ยวกับลำดับความสำคัญของหน้าที่ผู้ป่วยในอดีตแม่เกี่ยงค้าบอกว่าถ้าจะให้เรียงลำดับความสำคัญว่าหน้าที่ไหนสำคัญมาก หน้าที่ไหนสำคัญน้อย นั้น ไม่สามารถที่จะแยกลำดับได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกหน้าที่จะสำคัญเท่ากันจนยากที่จะแยกแยะได้ แต่จะให้นำหน้ากไปในเรื่อง การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นหลัก จากนั้นเป็นการดูแลลูกผู้หญิง และเป็นกูหามายของเครือญาติ

8.2.2 วิธีการ รูปแบบ/เนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป (ประมาณ20ปีที่ผ่านมาจนถึงก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม)

คณะผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าร่วมสังเกตในประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยในพื้นที่ดำเนินงานจำนวน 7 กลุ่มผู้ป่วย ในจำนวนนี้มี 5 กลุ่ม (กลุ่มที่ทดลอง) ที่คณะผู้ศึกษาได้เข้าไปร่วมสังเกตกลุ่มละ 2 ครั้งคือก่อนที่ชาวบ้านจะเลือกผู้ป่วยเพื่อที่จะทำการทดลองรื้อฟื้นและหลังจากที่ได้มีกระบวนการ

การทดลองแล้วส่วนอีก 2 กลุ่มเข้าไปร่วมสังเกตกลุ่มละ 1 ครั้งคือหลังจากที่ได้มีกระบวนการการทดลองกับ 5 กลุ่มแล้ว

ในช่วงตั้งแต่ประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาจนถึงปี 2545 (ก่อนที่โครงการวิจัยนี้จะเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่) พบว่าหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า ที่ยังดำรงอยู่ในชุมชนคือการทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจแก่สมาชิกในกลุ่มผีปูย่าเดียว กันเท่านั้น ซึ่งหน้าที่นี้ยังสามารถช่วยสมาชิกบางคนได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในการทำพิธีการเลี้ยงผีปูย่าประจำปีของแต่ละกลุ่มนั้นสมาชิกที่มาร่วมส่วนมากเป็นผู้ที่ยังต้องการความช่วยเหลือในด้านกำลังใจ สำหรับสมาชิกคนอื่นๆที่ไม่ได้ต้องการความช่วยเหลือด้านนี้แล้วก็จะไม่เข้ามาร่วมในพิธี ซึ่งแต่ละคนก็จะให้เหตุผลต่างกันไป ส่วนมากบอกว่าไม่ร่วงต้องไปทำงาน และมีบางคนบอกว่าลืม

“บางปีจะลืมบ่ำได้ไปเข้าบ้านบอกหือ บางเดือนมันติดการตั้งงานเขามันก็บ่ำได้ไปสักก้ามันก็ตึงบ่ำเป็นหยัง “

นายประเสริฐ ขาวหล้า อายุ 63 ปี บ้านน้ำจำ

“ที่บ่ำได้ไปเข้าร่วมเลี้ยงผีปูย่านั้นก็ เพราะว่า เมาไปปะกันแจ้งบ่ำแจ้งก็อกไปปะกันแล้ว กว่าจะปิกมันก็คำแล้ว แล้วแรมอย่างอีเมี่ยนก็ไปแล้วบ้านไหนไปคุนแล้ว บ่ำได้ไปก็ว่ามันบ่ำเป็นหยังเขามันบ่ำร่างแม่เป็นไปเบ็นก์บอกเพื่อหือเข้าแล้ว ตีผ่านมากกบ่ำเป็นหยัง “

นางศรีพร คำจริยา อายุ 46 ปี บ้านหล่ายทุ่ง

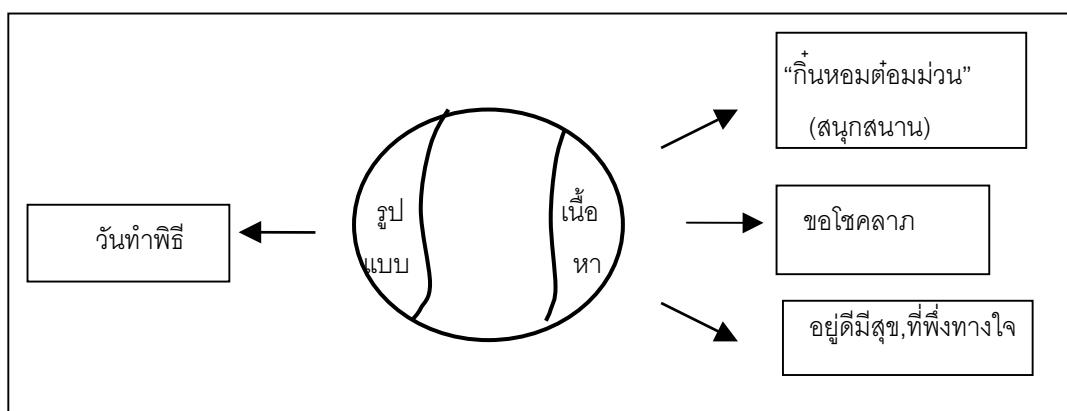
ตารางที่ 2 จำนวนสมาชิกที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า (ก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม) ข้อมูลจากกลุ่มผีปูย่าที่เป็นกลุ่มทดลองจำนวน 5 กลุ่ม

ปี 2545 (ก่อนที่จะดำเนินงานโครงการนี้) มีจำนวนสมาชิกที่มาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปูย่าดังนี้

กลุ่ม เก้าผีปูย่า	จำนวนสมาชิกทั้งหมด (ครอบครัว)	จำนวนสมาชิกมาร่วม ปี 2545 (คน)	หมายเหตุ
แม่ปัต	138	32	ผู้เข้าร่วมมีผู้ชาย 5 คน
แม่บุญ	48	5	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด
นางศรีวรรณ	39	8	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด
นางบัวชนก	37	6	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด
แม่เกี้ยงคำ	35	6	ผู้เข้าร่วมเป็นแม่บ้านทั้งหมด

จากการพูดคุยกับก้าฝีปูย่า/ผู้ทำพิธี กำลังฝี และลูกเล่าลูกแบ่ง ทุกคนพูดตรงกันว่าในประเด็นสถานการณ์เกี่ยวกับจำนวนผู้เข้าร่วมในพิธีดังกล่าวพบว่าเป็นอย่างนี้มาประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงเริ่มค่อยๆ เกิดขึ้นเมื่อชาวบ้านเริ่มทำงานมากขึ้น เช่น เมื่อทั้งบ้านข้าว เก็บเกี่ยวข้าวเสร็จก็ปลูกยาสูบ ปลูกถั่วเหลือง ปลูกอ้อย เก็บเกี่ยวผลผลิต มีงานทำเกือบทั้งปีไม่ค่อยมีเวลาว่างแต่ก็ทำให้หลายคนเป็นหนี้สินมากขึ้นทำให้คนในหมู่บ้านเริ่มออกไปทำงานต่างจังหวัด และเริ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ที่เปลี่ยนแปลงมากช่วงประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา จำนวนผู้มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่าอาจมีการเปลี่ยนแปลงบ้างแต่ไม่มากนัก (บางปีมากบางปีน้อยกว่านี้) กลุ่มคนที่เข้ามาร่วมส่วนมากเป็นคนหน้าเดิมๆ ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้นิยมออกงานร่วมในประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่าแล้ว บางครั้งเมื่อสมาชิกในครอบครัวมีปัญหาตัวแทนของสมาชิกในครอบครัว (ส่วนมากเป็นแม่บ้าน) จะมาบันกับผู้ปูย่า

สรุป รูปแบบ/เนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่า ประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา จันทึกก่อนโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม

สิ่งของที่สมาชิกนำมาร่วมในพิธีรวมไม่แตกต่างจากในอดีต คือ (1) เป็นสิ่งของที่สมาชิกต้องนำมา มีข้าวสาร (เปลี่ยนจากข้าวตอกเนื่องจากหายาก) ดอกไม้ ดูบ ไก่หรือไข่ และข้าวนึ่ง และ (2) สิ่งของอื่นๆ ที่แล้วแต่ผู้มาจะนำมาเพิ่มเติม เช่น หมาก พลุ บุหรี่ ขันม ผลไม้ต่างๆ และเหล้า เป็นต้น

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่าในช่วงนี้ เมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต คือ รูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตมากนักส่วนที่เปลี่ยนแปลงมากคือคุณค่า/เนื้อหา ดังนี้

- (1.1) ก่อนวันทำพิธี
- (1.2) วันทำพิธี

(1.3) หลังวันทำพิธี

รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

(1.1) ช่วงก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พบว่าเก้าฝีกับผู้ทำพิธี แต่ละคนต่างก็ไม่ได้ไปตอก ข้า ซึ่งกันและกันว่า ใกล้ถึงวันเลี้ยงผีปู่ย่าแล้ว และที่บ้านเก้าฝีก็ไม่มีการทำความสะอาดห้อง ผีปู่ย่าและไม่มีการเตรียมสิ่งของใดๆทั้งนั้น เป็นปกติเหมือนทุกวันที่ผ่านมา

(1.2) ช่วงวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พบว่าสมาชิกที่มาช่วยมีจำนวนน้อยมาก(ข้อมูล ดังตารางข้างต้น) ส่วนมากมีแต่ผู้หญิงอายุประมาณ 40 ปีขึ้นไป ในการทำพิธีกรรมพบว่า

- การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นทั้งส่วนที่เป็นรูปแบบและเนื้อหาไม่แตกต่างจากในอดีตมากนัก

- การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านั้นโดยรูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตมากนัก อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป แต่ส่วนที่เป็นคุณค่า/เนื้อหาที่เกี่ยวกับความเชื่อได้เปลี่ยนไป โดยเฉพาะส่วนที่เป็น"สัญญาใจ"ในการที่จะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการปักป้องคุ้มครองลูกหลานไม่มีหลงเหลืออยู่เลย

เมื่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไปมาก ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่นผู้ที่มาร่วมจะช่วยกันพูดโดยเฉพาะช่วงที่ขอให้ผีปู่ย่าช่วยคุ้มครองดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข และมีบางคนขอเลขขอหวยเช่น

“ลูกหลานตุ้กยาก ปู่ย่าบอกเลขเด็ดหือトイ้เน้อ”

ผู้เข้าร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- กินชาจากของฝี ยะหืออยู่ดีมีสุข รูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตแต่"คุณค่า/เนื้อหา"ได้หายไปทั้งหมดทั้งส่วนที่เป็นนามธรรม(การพูดคุยกันเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน)และส่วนที่เป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นรูปธรรมที่สามารถจดจำได้ดีกว่าเดิม เช่น ความรักความห่วงใยที่มีต่อกัน การเชื่อมร้อยดวงใจให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้น "กินห้อมต้อมม่วง" จึงเหลือแต่เพียงการได้มีโอกาสกินอาหารและสนุกสนานร่วมกันเท่านั้น และเมื่อเสร็จพิธีรวมทุกคนช่วยกันเก็บภาชนะทำความสะอาดบ้านแล้วแยกย้ายกันกลับ

- กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละครอบครัวได้อาหาร(ยำจีนไก่)ที่เหลือจากในงานกลับมากินที่บ้านสมาชิกในครอบครัวไม่มีครุภาระถึงการได้มารับประทานที่บ้านของวันนี้เลย ดังนั้น "ยำจีนไก่"จากประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงไม่แตกต่างจาก"ยำจีนไก่"ที่สมาชิกในครอบครัวเคยกินจากหลายวันที่ผ่านมา เพราะไม่มีจิตวิญญาณ/อุดมการณ์ของผีปู่ย่าแหงอยู่เลย

(1.3) ช่วงหลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พ่อแม่ ปู่ย่าตายายและกำลังพี่ที่อยู่ในกลุ่มผี

ปูรยาเดียวกันไม่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอน และดูแลลูกหลานที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปูรยาเดียวกันโดย ต่างคนต่างอยู่ นอกจากต่างคนต่างอยู่แล้วบางครั้งญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปูรยาเดียวกันก็ไม่มีสิทธิที่จะตักเตือน/สั่งสอนลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มผีปูรยาเดียวกันด้วยซ้ำไป เช่นกรณีของยายมาลาได้ยกตัวอย่างของเด็กชายสุริยา เดซอนทร์ (น้องแซมป์) อายุ 14 ปี บ้านหมู่ 3 ที่นางมาลาเคยเห็นว่าเด็กชายนั้นตัวบอบบาง มีอหังการสูง ด้วยความหวังดีเพราะเห็นว่าเป็นลูกหลาน จึงบอกให้แม่ของน้องแซมป์รู้ แม่น้องแซมป์คงว่าให้น้องแซมป์หลังจากเหตุการณ์นั้น เมื่อน้องแซมป์เจอหน้ายາมala จะทำสีหน้าไม่พอใจ ยายมาลาว่า

“ ตะเมินยายหันน้องแซมป์รู้ด้วยว่า ผ่านหน้าบ้าน ปล่อยมือสองข้างเดียว ก็ไปบอกหัวแม่ มัน ที่นี่พอบนหน้ายาหยาด มันทำสีหน้าบ่อบอใจ ท่าจะว่ายุ่งเรื่องของมันยะหยังอีกน้อ “

หรือดังคำล่าวของพ่อหนานอนนั้นว่า

“ตะก่อนคนกับผีเกี่ยวโยงสัมพันธ์กันเป็นมีเก้ามีเหล้า ตั้คนจะยะหยังต้องคิดว่ามันผิดผี ก่อ กลัวผีจะยะชี้คำว่ากลัวผีคือกลัวการเจ็บ ใช้ ได้ป่วย นั่นนะ โดยเฉพาะเป็นผีเดียว กันต้องยักแพงกัน จะว่าหือกัน ตักเตือนสอนกันได้ บ่เดียนี่มันหายไปต่างคนต่างบ่่าเจ้อ គรัวรือ ใครจะบ่่าได้ ถือว่าเป็นลูกกูมึงบ่ามีสิทธิ ลูกกูนี่ใครบ่่าต้องมาว่า ”

พ่อหนานอนนั้น ปารามี อายุ 63 ปี บ้านทุ่งหก

คณะกรรมการสภารัฐนธรรมตำบล

ในช่วงตั้งแต่ประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปี 2545 (ก่อนที่โครงการวิจัยนี้จะเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่) พบว่าในการทำพิธีการเลี้ยงผีปูรยา มีการเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อเทียบกับในอดีตที่ผ่านมาทั้งก่อนและหลังวันงาน สมาชิกในครอบครัวไม่มีกิจกรรมใดๆ กิจกรรมมีเฉพาะในวันที่ทำพิธีเลี้ยงผีปูรยาเท่านั้นซึ่งเน้นที่ “รูปแบบ” คือ “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพอยเป็นพิธี” เท่านั้น หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปูรยา ที่ยังคงอยู่ในชุมชนคือการทำหน้าที่ช่วยเหลือด้านจิตใจให้แก่สมาชิกเท่านั้น

(2) การสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มผีปูรยา

(2.1) เก้ามี และ/หรือ ผู้ทำพิธี ยังทำหน้าที่เป็นผู้สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปูรยา ได้อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะส่วนที่เป็นพิธีกรรม (รูปแบบ) แต่สิ่งที่ขาดหายไปคือส่วนที่เป็นคุณค่าไม่มีการสืบทอดส่วนนี้เลย เช่น หน้าที่ดูแลสมาชิกในกลุ่มผีปูรยาเดียวกันให้มีการช่วยเหลือกัน การปักป้อง คุ้มครองและการดูแลลูกหลาน ไม่มีเหลือในกลุ่มผีปูรยาอีกแล้ว

“สัดจะการสืบทอด” ส่วนที่เป็นคุณค่าหายไปจากเก้ามี/ผู้ทำพิธี

(2.2) กำลังผี พบว่าผู้ที่เป็นกำลังผีของแต่ละกลุ่มผีปูรยาส่วนมากไม่ได้เข้าร่วมใน

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า หน้าที่หั้งหมอดที่เคยทำในอดีตจึงขาดหายไปด้วย นอกจากไม่ได้ทำหน้าที่แล้วยังทำหน้าที่ผิดไปด้วยคือพบว่ากลุ่มคนที่เป็นกำลังฝีไม้มีได้เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า “สัจจะการสืบทอด” ส่วนที่เป็นคุณค่าหายไปจากผู้ที่เป็นกำลังฝี

(2.3) ลูกเล่าลูกแบ่ง ส่วนมากไม่ได้เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ทำให้ “สัจจะการสืบทอด” ที่เคยมีในอดีตจางหายไป ผู้สูงอายุหรือพ่อแม่ขาดการถ่ายทอดอุดมการณ์ของผีปู่ย่าในเรื่องเกี่ยวกับการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในกลุ่มญาติพี่น้อง

(3) บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมากด้วย จากอดีตที่มีวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเอง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับญาติพี่น้อง ระดับหมู่บ้านและระดับตำบล โดยมีปัจจัยต่างๆทั้งจากภายนอกและปัจจัยภายในที่ชับช้อนมาก ทำให้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนก็ยอมที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะมนุษย์เป็นคนสร้างวัฒนธรรม(เพื่อรับใช้มนุษย์) เมื่อสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมก็ต้องเปลี่ยน วัฒนธรรมมีหน้าที่ในการจรวจโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมนั้นๆ(นิธิ เอี่ยวศรีวงศ์,2536:11) ดังนั้นเมื่อพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าคงเหลือแต่ “รูปแบบ” ส่วน “คุณค่า” หายไป ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหายไปด้วย เพราะผีปู่ย่าเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีหน้าที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจของสมาชิกในกลุ่มญาติพี่น้องในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

ดังนั้นผีปู่ย่าจึงเหลือหน้าที่เพียงแค่ “เป็นที่พึ่งทางใจ” ซึ่งเป็นหน้าที่ระดับปัจเจกให้กับคนบางกลุ่มเท่านั้น เพราะกลุ่มคนเหล่านี้ยังไม่สามารถหาอย่างอื่นมาเป็นที่พึ่งทางใจเพื่อทดแทนผีปู่ย่าได้ ส่วนหน้าที่อื่นๆลดบทบาทลง ส่วนการดูแลลูกผู้หลานอย่างไม่ได้ทำหน้าที่นี้ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพ่อหนานย้าย เมืองมูล และกำนันอินจันทร์ ทันวิสัย บอกว่าในปัจจุบันการเป็นที่พึ่งทางใจจะมีความสำคัญอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆ แบบจะไม่ได้ทำหน้าที่เลย และการทำหน้าที่ของผีปู่ย่าในปัจจุบันจะอยู่เฉพาะในวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่นับถือผีปู่ย่าท่านนั้น เพราะคนรุ่นหลังไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า กำนันเปรียบเทียบว่า “คล้ายกับมีตำราแต่ไม่ได้อ่าน”

8.2.3 วิธีการ รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานวิจัย

ในกระบวนการดำเนินกิจกรรมเพื่อรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า แบ่งเป็น

ก. กระบวนการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

(1) ข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ใช้ในการวางแผนดำเนินกิจกรรม

- (1.1) ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและอนาคต
- (1.2) ข้อมูลตำบลในปัจจุบัน
- (1.3) ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง
- (1.4) องค์ประกอบอย่างของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- (2) การมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่มต่างๆ
  - (2.1) โรงเรียน
  - (2.2) ชุมชน
  - (2.3) กลุ่มผีปู่ย่าที่จะเป็นกลุ่มทดลอง

ข. ผลที่เกิดขึ้น(รูปแบบและเนื้อหาของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า)เมื่อโครงการเข้าไปดำเนิน

กิจกรรม

- (1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม
  - (1.1) ก่อนทำพิธีกรรม
  - (1.2) วันทำพิธีกรรม
  - (1.3) หลังวันทำพิธีกรรม
- (2) ภาพรวมการสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่า
- (3) บทบาทหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

กระบวนการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

เมื่อคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลได้ร่วมกันคัดเลือกกลุ่มผีปู่ย่าที่จะเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 5 กลุ่ม และมีมติที่จะต้องให้โรงเรียนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าด้วย เนื่องจากผลการศึกษาพบว่าโรงเรียนและสมาชิกในชุมชนเป็นปัจจัยเสริมที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง

ในกระบวนการทั้งหมดผู้ศึกษาใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” นั้น คือให้ชาวบ้านซึ่งเป็น “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้ตัดสินใจว่าจะรื้อถอนบ้างและจะรื้ออย่างไร โดยในการตัดสินใจจะใช้ผลการศึกษาเป็นข้อมูลในการตัดสินใจของชาวบ้าน

(1) ข้อมูลที่กลุ่มเป้าหมายใช้ในการวางแผนการดำเนินกิจกรรม ข้อมูลทั้งหมดได้จากการกระบวนการในบทที่ 3 ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การจัดเวทีสนทนากลุ่มอย่างและการจัดเวทีระดับตำบล ข้อมูลประกอบด้วย

- (1.1) ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและในอนาคต

- คนในชุมชนไม่รู้จักภูติพื้น土
- คนในชุมชนมีการเอาด้วยกันมากขึ้น

- ไม่มีการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนเสื่อเกือกภูภักดี ต่างคนต่างอยู่
- ขาดความสามัคคี ขาดคุณธรรม
- ใจผู้ร้ายซุกซุ่ม
- ยาเสพติดมากขึ้น

(1.2) ข้อมูลตำบลในผืน สิ่งที่ชาวบ้านต้องการเห็น/อยากรู้ในอนาคต

- แต่ละคนทำหน้าที่ของตนเองให้ดี
- คนในชุมชนมีการซ่อมแซมหรือเปลี่ยนเสื่อเกือกภูภักดี
- มีการดูแลเด็กและผู้สูงอายุที่ด้อยโอกาส/ขาดคุณธรรม
- คนมีคุณธรรม (ด้านจิตใจ / อ่อนน้อม)
- ผู้ใหญ่กับเด็กมีความรัก ความสามัคคีและเข้าใจกัน
- อยู่แบบพอเพียง
- จราจรคงไว้ซึ่งประเพณี / วัฒนธรรมท้องถิ่น

(1.3) ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปีปุ่ยฯ เกิดการเปลี่ยนแปลง

ประกอบด้วย

- ปัจจัยหลักคือวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างรวดเร็ว เพราะกระแสการพัฒนาที่เน้นระบบทุนนิยมเป็นหลัก
- ปัจจัยเสริม เช่นระบบการศึกษา ผู้นำแบบเป็นทางการที่ใช้กฎหมายเป็นหลัก ขาดการสนับสนุนจากราชการ และนอกจากนี้ยังมีจากเงื่อนไขและเป็นข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผีปีปุ่ยฯ โดยตรง เช่น ขาดช่องทางการสื่อสารและขาดผู้ที่จะมาสืบต่อ ดำเนินต้น

(1.4) องค์ประกอบอย่างของประเพณีการเลี้ยงผีปีปุ่ยฯ

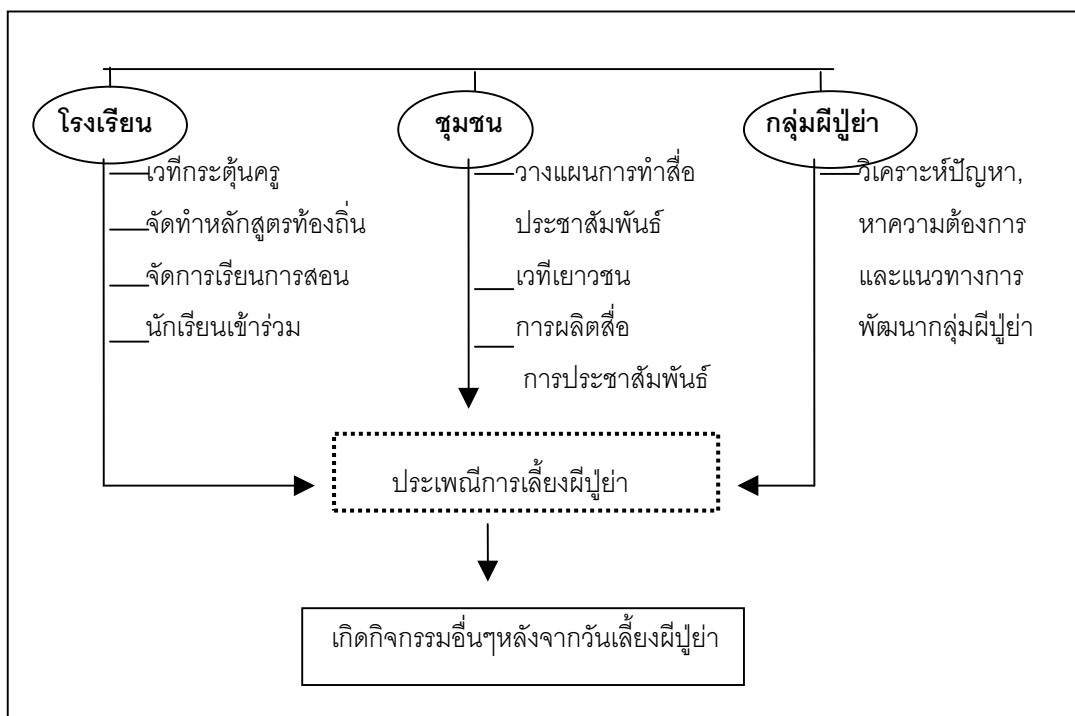
รายละเอียดในตาราง

๓ สรุปองค์ประกอบของเครื่องหมายที่ใช้เพื่อกำหนดว่าสิ่งของใดเป็นสิ่งของที่

ผู้เกี่ยว ข้อง	สัดส่วนการสืบพอด/หน้าที่ ในการ สืบสิ่งของเครื่องเข้าไปดำเนินงาน	สัดส่วนการสืบพอด/หน้าที่ ในการ สืบสิ่งของเครื่องเข้าไปดำเนินงาน	แนวทางการแก้ไข
กำลังผู้ ช่วย	สัดส่วนการสืบพอด/หน้าที่ ในการ สืบสิ่งของเครื่องเข้าไปดำเนินงาน	สัดส่วนการสืบพอด/หน้าที่ ในการ สืบสิ่งของเครื่องเข้าไปดำเนินงาน	<p>แนวทางการแก้ไข</p> <p>ก่อนมีครรภการเข้าไปดำเนินงาน</p>
กำลังผู้ ช่วย	<p>ประเมินให้หลักในการคิด/วางแผนร่วมกับ เพื่อส่งหน้าที่ให้เครื่องเข้าไปดำเนินงาน</p> <p>หากไม่ผู้ชำนาญ ให้เข้าร่วมในประชุมเพื่อให้คำแนะนำ ให้ผู้รับผิดชอบทราบในส่วนที่ขาดหาย แล้วสามารถนำไปปฏิบัติตามภาระเบ็ดเตล็ด</p>	<p>ส่งหน้าที่ให้เครื่องเข้าไปดำเนินงาน</p> <p>พิจารณาการสืบสิ่งของเครื่องเข้าไปดำเนินงาน ไม่มีผู้ช่วย/ให้เอกสารที่สำคัญ ดำเนินการร่วมกับเครื่องเข้าไปดำเนินงาน</p> <p>ดำเนินการร่วมกับเครื่องเข้าไปดำเนินงาน ไม่มีผู้ช่วย/ให้เอกสารที่สำคัญ ดำเนินการร่วมกับเครื่องเข้าไปดำเนินงาน</p>	<p>-จัดเตรียมให้เพื่อทราบรู้ความเข้าใจ เครื่องพิจารณาการสืบสิ่งของเครื่องเข้าไปดำเนินงาน โดยให้ความรู้/เล่าเป็นยังไงจะดี</p> <p>-ให้เตรียมเอกสารสุ่มงานและงานใหญ่ ปัญหาดังกล่าวได้ซึ่งทั้งทั้งสอง กรณี</p> <p>-ให้เตรียมเอกสารสุ่มงานและงานใหญ่ ปัญหาดังกล่าวได้ซึ่งทั้งทั้งสอง กรณี</p> <p>-ให้เตรียมเอกสารสุ่มงานและงานใหญ่ ปัญหาดังกล่าวได้ซึ่งทั้งทั้งสอง กรณี</p>

(2) การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆในการรือฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลจัดทำที่ระดับตำบลและให้ทีมผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสังคมการสืบทอด/หน้าที่ในอดีต ปัจจุบัน สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงและแนวทางการแก้ไข ในองค์ประกอบของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าเกิดการเปลี่ยนแปลง ปัญหาของชุมชนและตำบลในผืน เพื่อที่คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลวางแผนร่วมกับประชาชนชาวบ้าน เกี่ยวกับการแบ่งบทบาทหน้าที่และวางแผนการทำงานกับโรงเรียนชุมชนและกลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองในระยะต่อไป ซึ่งได้ครอบคลุมดำเนินงานดังนี้

ทีมผู้ศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและประชาชนชาวบ้าน ได้มีการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มต่างๆ ก่อนวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าดังนี้

(2.1) กิจกรรมการมีส่วนร่วมของโรงเรียน ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- เวทีกระตุ้นและสร้างความตระหนักรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- ครุยลงพื้นที่ชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- เวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- อบรมการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องประเพณีการผีปู่ย่า
- คณะกรรมการสภาฯ ในโรงเรียนร่วมกันพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- ครูนำเสนอบล็อกสูตรท้องถิ่นเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าต่อคุณะ กรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล
- ครูจัดการเรียนการสอนเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า โดยให้ชุมชน มีส่วนร่วม
- เด็กนักเรียนร่วมพิธีกรรมการเลี้ยงผีปุย่า

(2.2) กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่

- เที่ยวชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า
- ศิลปิน (ช่างชอ) ในพื้นที่ศึกษาข้อมูลระดับลึกเรื่องผีปุย่า
- ช่างชอวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
- เอียนบทเพลงชอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า (บทเพลงชอ มีในภาคผนวก)
- ฝึกสอนเยาวชนที่สนใจเรื่องการชอ
- ศิลปินร่วมกับเยาวชนบันทึกเทปค่าวಚอผีปุย่า
- แกนนำเยาวชนประสานผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านประชาสัมพันธ์และเปิด เทป/ซีดีค่าวಚอผีปุย่าผ่านหอกระจายข่าว/เสียงตามสาย ในหมู่บ้านก่อน วันทำพิธีเลี้ยงผีปุย่า 2 – 3 วัน

(2.3) กิจกรรมการสร้างเสริมและพัฒนาภคุณผีปุย่าที่เป็นกลุ่มทดลอง

- เก้าอี้และ/หรือตัวแทนกำลังผี(ของกลุ่มผีปุย่าที่จะทำการทดลองพัฒนา จำนวน5กลุ่ม) ไปประสานงานกับกำลังผีหลักในกลุ่มของตนเองเพื่อชี้แจงนโยบายของสภาวัฒน ธรรมและแนวทางการดำเนินการทดลองพัฒนาภคุณผีปุย่า พร้อมทั้งนัดกลุ่มเป้าหมายเพื่อจัดเวลาที่ ครั้งละกลุ่ม
  - จัดเวลาครั้งละ1กลุ่ม (กลุ่มเป้าหมายเป็นเก้าอี้และกำลังผีหลักของกลุ่ม) ประเด็นการพูดคุย ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า ให้กับกลุ่มเป้าหมาย ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มพร้อมทั้งหาแนวทางการแก้ไขปัญหา การวิเคราะห์ ปัญหาในการจัดพิธีการเลี้ยงผีปุย่าที่ผ่านมา ความต้องการ/สิ่งที่อยากรื้นในการจัดพิธีการเลี้ยงผี ปุย่าในครั้งต่อไปและแนวทางการแก้ไข ให้กับกลุ่มเป้าหมายวางแผนเตรียมงานสำหรับจัดพิธีการ เลี้ยงผีปุย่าในครั้งต่อไป โดยกิจกรรมทั้งหมดเน้นที่หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าคือการช่วย เหลือเกือบภัยกันของสมาชิกในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน

สรุปปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ป่วย 5 กลุ่มที่ทำการทดลอง

- ข้อมูลปัญหาของกลุ่มผู้ป่วยแต่ละกลุ่มจะแบ่งโดยใช้เกณฑ์เรื่อง ปัญหาส่วนรวม/ปัญหาส่วนตัวของสมาชิก
- สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สมาชิกแต่ละกลุ่มคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมาตนั้น จะใช้เกณฑ์เรื่อง วิธีการแบบเก่า/แบบใหม่ เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง

เก้าผู้ป่วยจากกลุ่มของแม่เกี้ยงคำ

ผู้เข้าร่วมทั้งหมดจำนวน 15 คน แบ่งเป็นผู้ชาย 4 คน และผู้หญิง 11 คน (เยาวชน 2 คน)

ประกอบด้วย เก้าผู้ ผู้ทำพิธี กำลังผี ลูกขี้นและเยาวชน

สรุปข้อมูลปัญหาของกลุ่มผู้ป่วยแม่เกี้ยงคำ

แบ่งเป็น 2 หมวด

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีป่วย

- สมาชิกกลุ่มผู้ป่วยเข้าร่วมในพิธีรวมประจำปีมีน้อย
- เก้าผี, กำลังผีและลูกเล่าลูกแบ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วยที่ละเอียดโดยเฉพาะส่วนที่เป็น "คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย"
- เก้าผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผู้ป่วย

- การช่วยเหลือกันของญาติพี่น้อง เช่นการเอาเมื่อนหายไป
- เด็ก/เยาวชนผู้ชาย ล่วงละเมิดเด็ก/เยาวชนผู้หญิง(ผิดหลบิง ผิดชาย)
- เด็ก/เยาวชนติดยาเสพติด
- ผู้สูงอายุขาดคุณดูแล

แนวทางการแก้ไขปัญหา

➤ วิธีการแบบเก่า

- ว่ากล่าวตักเตือนโดยพ่อแม่ เก้าผี กำลังผี โดยให้กำลังผีเป็นกลไกหลัก และประสานงานกับเก้าผี
- หนุ่มสาวห้ามจีบกันในกลุ่มผีเดียวกัน

➤ วิธีการแบบใหม่

- จัดตั้ง " กองทุนผีป่วย " เพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีป่วยเดียวกัน
- กำหนดวันทำพิธีให้แม่เกี้ยงคำเป็นแทนหลักในการไปบอกรำลังผีและกำลังผีจะกระจายส่งข่าวโดยผ่านสมาชิกในกลุ่มที่อยู่ใกล้กัน

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- พ่อแม่ช่วยเตือนลูก หวาน เมื่อใกล้ถึงวันพระเพณี คนที่อยู่ใกล้ใกล้ให้โทรศัพท์ไปบอก อย่างน้อยเพื่อจะให้อัญเชิญใจตลอด
- ในวันทำพิธีให้มีการแนะนำสมาชิกในกลุ่มผู้ที่มาร่วม และให้มีการพูดคุย เรื่องคุณค่า และหน้าที่ ของผู้ป่วยให้มากขึ้น พร้อมทั้งแจกเอกสารเกี่ยวกับหน้าที่ของพระเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ย้ำจันไก่ที่เหลือจากในพิธีเอกสารลับบ้านและพ่อแม่ควรเล่าให้ลูกฟังด้วย

เก้าอี้ปูย่ากับกลุ่มแม่舅ล

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 10 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 6 คน (มีเยาวชนเข้าร่วม 1 คน) และผู้ชาย 4 คน ประกอบด้วย เก้าอี้ ผู้ทำพิธี กำลังผี และเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผู้ป่วย

- เก้าอี้และกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหวาน สมาชิกในกลุ่ม
- เก้าอี้, กำลังผีและลูกเล่าลูกแบ่งไม่มีความสู้ความเข้าใจเรื่องพระเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”
- สมาชิกกลุ่มผู้ป่วยมาร่วมในวันทำพิธีรวมมีน้อย

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผู้ป่วย

- เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเอดส์ เด็กอยู่กับผู้สูงอายุขาดคนดูแล
- ผิดหนูนิยมด้วย
- ยาเสพติด

แนวทางการแก้ไข

➤ วิธีการแบบเก่า

- ใช้พระเพณีตามต้อง โดยคนในกลุ่มผู้ป่วยเป็นตัวแทนต้องให้กับครอบครัวของผู้สูงอายุที่ขาดคนดูแล
- ให้แกนหลัก(เก้าอี้และกำลังผี)ไปเยี่ยมบ้าน พูดคุยกับพ่อแม่ที่เด็กติดยาเสพติดและครอบครัวกำพร้าอื่นๆ (แม่หลวง, คำมูล, แม่มาลา, ป้าหลัน, ป้าท่า)
- ให้เก้าอี้เป็นแกนหลักในการไปแจ้งข่าว กำลังผีฯ ไปบอกต่อให้มาร่วมพิธี (แม่มาลา, แม่ปื้น, แม่หน่อแก้ว, แม่ไวย, ป้าท่า, ป้าหลัน, จรวยา, ป้า)

➤ วิธีการแบบใหม่

- หลังจากวันทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าเส้าจะชวนลูกหลานมาร่วมกันคิดทำกิจกรรมต่างๆที่เป็นการเชื่อมระหว่างเด็ก/เยาวชนกับผู้ป้าครอง และผู้สูงอายุที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

➤ วิธีการสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- ในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าให้มีการสอนลูกสอนหลานเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า มีการบันทึกรายชื่อสมาชิกกลุ่ม จากเอกสารความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าและการช่วยเหลือกัน ให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในพิธีกรรมมากขึ้น เช่นมีการผูกข้อมือเพื่อเป็นการมัดใจสมาชิกให้เป็นหนึ่งเดียวเพื่อการช่วยเหลือกันและเป็นการดูแลลูกหลานทางด้านจิตใจ

เก้าผีปู่ย่ากลุ่มแม่ปีด

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 28 คน แบ่งเป็นผู้หญิง14คน ผู้ชาย12คน และเยาวชน2คน

ประกอบด้วย เก้าผี ผู้ทำพิธี พระสงฆ์ กำลังผี ลูกเล่าลูกแบ่งและเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีปู่ย่า

- สมาชิกไม่รู้คุณค่าและหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
- เก้าผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม
- สมาชิกกลุ่มผีปู่ย่ามาร่วมพิธีน้อยและไม่รู้จักกันทั้งหมด
- เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผีปู่ย่า

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผีปู่ย่า

- เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราเวอเดส์ เด็กอยู่กับผู้สูงอายุขาดคนดูแล
- สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันไม่ช่วยเหลือกัน ต่างคนต่างอยู่และไม่รู้จักกันด้วย
- ยาเสพติด
- ผู้สูงอายุขาดคนดูแล
- บางครอบครัวยากจนมากขาดคนดูแล
- เยาวชนคนรุ่นหลังขาดความเชื่อถือพ่อแม่

แนวทางการแก้ไข

➤ วิธีการแบบเก่า

- เนื่องจากสมาชิกมีจำนวนมาก ให้มีการจัดตั้งตัวแทน(คล้ายกับระบบหัวหน้าหมู่)เพื่อช่วยเหลือ แนะนำซึ่งกันและกันและสามารถดูแลกันได้ทั่วถึง

➤ วิธีการแบบใหม่

- จัดทำรายชื่อสมาชิก
- แจกเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีและหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในวันเดี้ยงผีปู่ย่า
- ให้เยาวชนร่วมกับผู้สูงอายุนำสะอาด ชอ ซึ่ง เข้ามาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- จัดทำภาระเบี่ยบที่สอดคล้องกับคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า และอ่านให้ทุกคนฟังในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า พร้อมทั้งหาแนวทางการช่วยเหลือกันรวมทั้งการดูแลเด็กและเยาวชนภายในกลุ่ม ภาระเบี่ยบมีดังนี้
  - เลี้ยงประเพณีทุกปี ในเดือน 5 และ 13 ค่ำ หากตรงกับวันพุธให้เลื่อนขึ้นมา 1 วัน
  - ทุกหลังคาเรือนต้องมาร่วม และมีลูกหลานมาร่วมด้วย พร้อมกับต้องมีข้าวตอก, ดอกไม้, ขูป, ไก่/ไข่, ข้าว, เงิน
  - ทุกหลังคาเรือนต้องมีตัวแทนมาร่วมอย่างน้อย 1 คน และให้พากลุ่มหลานมาด้วย
  - ในกลุ่มผีจัดตั้งกรรมการหัวหน้าหมู่ดูแลประมาณ 7-10 หลังคาเรือน
  - หัวหน้าหมู่มีหน้าที่แจ้งข่าวให้สมาชิกที่รับผิดชอบทราบ
  - ถ้าสมาชิกในกลุ่มผิดฝี (ผิดหนิง ผิดชาย) ต้องมีการปรับ / เสียฝี
  - ถ้ามีการทะเลวิวาทในกลุ่มผีเดียวกันเป็นการผิดฝีต้องลงโทษ
  - ในกลุ่มผีเดียวกันถือว่าเป็นญาติพี่น้อง ต้องเคารพนับถือ หักแบ่งกัน
  - ในกลุ่มผีเดียวกัน ต้องว่ากันล่าวตักเตือนกันได้
  - กรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งสามารถว่ากล่าวสมาชิกในกลุ่มผีได้ทุกกรณี ถ้ากรรมการเดือนแล้วไม่รับฟังต้องนำเรื่องเข้ากรรมการกลาง

- ถ้าสมาชิกในกลุ่มนี้ปัญหาเดือดร้อนทุกเรื่อง(เอดด์ ยาสेपติด ยากจน ขาดคนดูแล ฯลฯ) คณะกรรมการต้องนำข้อมูลมาวางแผนแก้ไขปัญหา
- สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎถ้าไม่ปฏิบัติถือว่าผิดผี ต้องมาเสียผี

เก้าผีป่าย่ากลุ่มนางศรีวรรณ

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 14 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 8 คน ผู้ชาย 5 คน และเยาวชน 1 คน ประกอบด้วย เก้าผี ผู้ทำพิธี กำลังผี และเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผีป่าย่า

- เก้าผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม
- เก้าผี, กำลังผีและลูกเลี้ยงเป็นไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยง ผีป่าย่า ส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”
- สมาชิกกลุ่มผีป่าย่ามาร่วมในงานทำพิธีกรรมมีน้อย

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผีป่าย่า

- เด็กกำพร้า พ่อแม่เสียชีวิตด้วยเอดด์ เด็กอยู่กับตายายขาดคนดูแล
- ผู้สูงอายุ อยู่กันเอง
- ผิดหลูบ ผิดชาย
- สมาชิกในกลุ่มบางคนยากจนมากและขาดการช่วยเหลือกัน

แนวทางการแก้ไข

➤ วิธีการแบบเก่า

- วันทำพิธีมีกิจกรรมที่ให้สมาชิกมาร่วมและสอนลูกหลานให้รู้จักกัน และช่วยเหลือกันโดยให้ผู้สูงอายุมีบทบาทมากขึ้น และให้เด็กและเยาวชนมีส่วนร่วมด้วย

➤ วิธีการแบบใหม่

- ก่อนวันทำพิธีมีคนไปบอกรักษาสมาชิกในกลุ่ม (นางวี, นางเทียน, นางมาและนายสีวัน)
- ตั้งกองทุน
  - เก็บเงินครอบครัวละ 50 บาท

- ให้สมาชิกในกลุ่มมีเดียกันกู้ยืมเน้นทำเกษตรปลอดสารพิษเพื่อการพึ่งตนเองโดยให้เยาวชนในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมด้วย
- ให้เยาวชนร่วมเป็นคณะกรรมการ

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- วันเดี้ยงผึ้งป่าให้มีกิจกรรมที่หลากหลาย เช่นการเขียนชื่อสมาชิก และการพูดคุยให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเดี้ยงผึ้งป่า

เก้าผีป่ากลุ่มนางบัวชอน

ผู้เข้าร่วมทั้งหมด 13 คน แบ่งเป็นผู้หญิง 6 คน ผู้ชาย 5 คน และเยาวชน 2 คน ประกอบด้วยเก้าผี ผู้ทำพิธี กำลังผี ลูกขี้นและเยาวชน

ข้อมูลปัญหาในกลุ่ม

➤ ปัญหาเกี่ยวกับผึ้งป่า

- เก้าผีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน สมาชิกในกลุ่ม
- เก้าผี, กำลังผีและลูกเล่าลูกแบ่งไม่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเดี้ยงผึ้งป่า ส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”
- สมาชิกกลุ่มผึ้งป่ามาร่วมในวันทำพิธีกรรมมีน้อย

➤ ปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มผึ้งป่า

- เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราะเออด์ เด็กอยู่กับตายายขาดคนดูแล
- ผู้สูงอายุขาดคนดูแล / ขาดกำลังใจ

แนวทางการแก้ไขปัญหา

➤ วิธีการแบบเก่า

- ให้คนที่มาร่วมพิธีกลับไปพูดคุยกับลูกหลานเกี่ยวกับเรื่องการเดี้ยงผึ้งป่า
- มีการไปแกล่เยี่ยมเด็กกำพร้า ผู้สูงอายุ ตามสาทุกชั้นชั้น ให้กำลังใจ

➤ วิธีการแบบใหม่

- ให้มีการไปบอกรับสมาชิกโดยແນນนำหลัก และเน้นให้พำนักหลานมาด้วย
- มีการตั้งกองทุน เพื่อช่วยเหลือกัน

➤ วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่

- วันเดี้ยงผึ้งป่าให้มีกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อรวมใจสานสายสัมพันธ์ญาติพี่น้อง เช่นมีการทำน้ำมันส้มป้อม การเขียนชื่อสมาชิกในครอบครัวและการมัดมีญาติพี่น้องสมาชิกในกลุ่มผี เดียกันเพื่อเป็นกำลังใจ

ตารางที่ 4 สรุปภาพรวมปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มทดลองห้องทั้ง 5 กลุ่ม

กลุ่มทดลอง ประเด็น	แม่ เกี่ยงคำ	แม่模	แม่ปั๊ด	นางศรี วรรณ	นาง บัวชนก	รวม
<u>ก. ปัญหาเกี่ยวกับผีปู่ย่า</u>						
1. เก้าฝีและกำลังผีไม่มีบทบาทในการดูแลภูมิปัญญา และสมาชิกในกลุ่ม	✓	✓	✓	✓	✓	5
2. สมาชิกในกลุ่มไม่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่เป็น“คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”	✓	✓	✓	✓	✓	5
3. สมาชิกกลุ่มผีปู่ย่ามาร่วมในกิจกรรมพิธีกรรมมีน้อย	✓	✓	✓	✓	✓	5
4. เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผีปู่ย่า	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	4	4	4	4	4	
<u>ข. ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่า</u>						
1. เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราเดอดส์ เด็กอยู่กับตายายขาดคนดูแล	X	✓	✓	✓	✓	4
2. ผู้สูงอายุขาดคนดูแล / ขาดกำลังใจ	✓	X	✓	✓	✓	4
3. ผิดหวัง ผิดชาย	✓	✓	X	✓	X	3
4. สมาชิกในกลุ่มบางคนยากจนมาก และขาดการช่วยเหลือกัน	X	X	✓	✓	X	2
5. สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันไม่ช่วยเหลือกัน ต่างคนต่างอยู่ และไม่ถูกกัน	✓	✓	✓	✓	✓	5
6. ยาเสพติด	✓	✓	✓	X	X	3
7. เยาวชนขาดความเชื่อถือพ่อแม่	X	X	✓	X	X	1
รวม	4	4	6	5	3	
<u>แนวทางการแก้ไขปัญหา</u>						
1. วิธีการแบบเก่า	✓	✓	✓	✓	✓	5
2. วิธีการแบบใหม่	✓	✓	✓	✓	✓	5
3. วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับใหม่	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	3	3	3	3	3	

หมายเหตุ

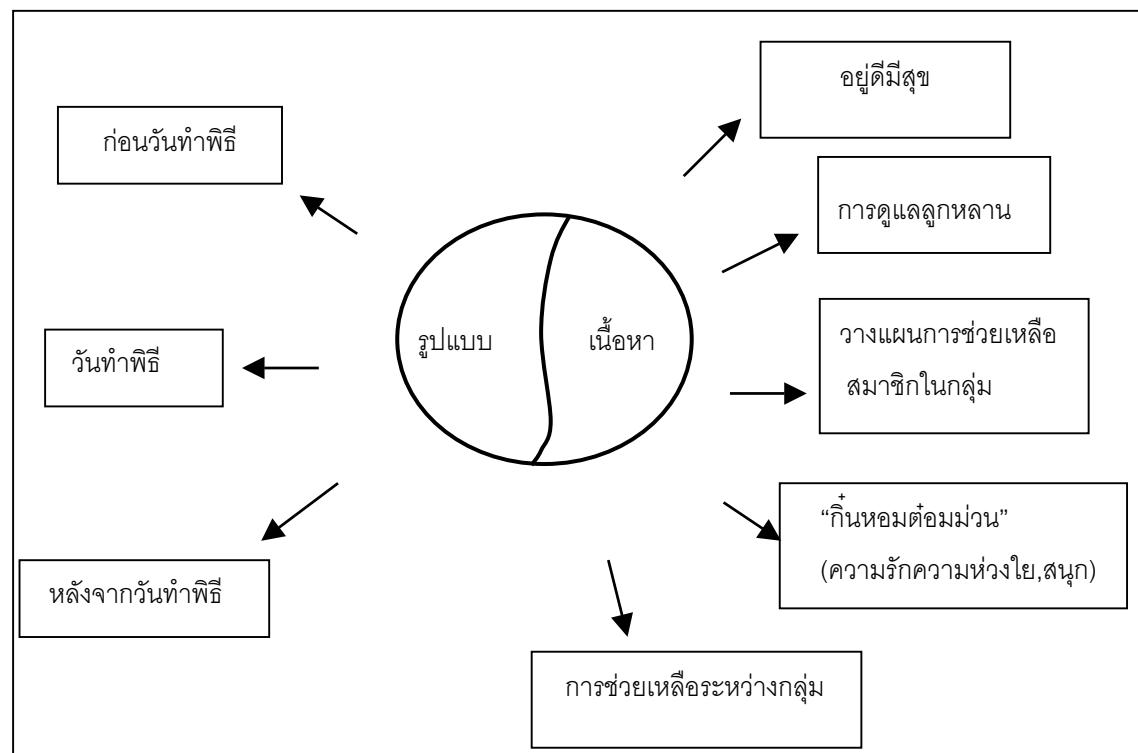
✓ มีปัญหา/มีวิธีการแก้ไขปัญหา   X ไม่มีปัญหา

สรุปจากตารางที่ 4 พบว่าปัญหาที่แก่นำของกลุ่มผู้ป่วยแต่ละกลุ่มได้รับความเห็นปัญหาที่เกี่ยวกับผู้ป่วยทั้ง 5 กลุ่มมีเหมือนกันคือ (1) เก้ามีและกำลังฝึกมีบทบาทในการดูแลลูกหลาน(2) สมาชิกในกลุ่มไม่มีความรู้และความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย (3) มีสมาชิกมาร่วมในภัยทำพิธีน้อย และ(4) เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผู้ป่วย

ส่วนปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยพบว่า ปัญหาที่ทั้ง 5 กลุ่มมีเหมือนกันคือสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ปัญหาอื่นๆ ที่รองลงมาได้แก่ปัญหาเกี่ยวกับเด็กกำพร้าเดอดที่ต้องอาศัยอยู่กับผู้ป่วย ตายาย แต่ขาดญาติพี่น้องดูแล ปัญหาเรื่องผู้สูงอายุขาดกำลังใจ ปัญหาเรื่องซื้อขาย ยาเสพติดและสุดท้ายเป็นปัญหาเรื่องเยาวชนขาดความนับถือพ่อแม่

สำหรับแนวทางการแก้ไขปัญหาพบว่าแก่นำกลุ่มผู้ป่วยทั้ง 5 กลุ่มมีการคิดกิจกรรมการแก้ไขปัญหาทั้งที่เป็นการรื้อฟื้นแบบเก่า การใช้วิธีการแบบใหม่ และใช้วิธีการผสมผสานระหว่างแบบเก่าและแบบใหม่

ข. ผลที่เกิดขึ้น (รูปแบบ/เนื้อหา ของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย) เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม

(1) ขั้นตอนการทำพิธีกรรม

รูปแบบและเนื้อหาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในช่วงนี้แบ่งเป็น 3 ช่วง(เมื่อเปรียบเทียบกับช่วงก่อนโครงการเข้าไปดำเนินงาน)คือ

(1.1) ช่วงก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

(1.2) ช่วงวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

(1.3) ช่วงหลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

จากกระบวนการที่โครงการเข้าไปดำเนินงานร่วมกับกลุ่มต่างๆ พบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่เกี่ยวกับพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าตามประเพณี ดังนี้

(1.1) ช่วงก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

- พบร่วมกับกลุ่มมีการดำเนินกิจกรรมกับแกนนำสมาชิกในกลุ่มของตนเอง โดยมีการวิเคราะห์เกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่ผ่านมา ปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม และร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อร่วมกันสืบทอดอุดมการณ์ผีปู่ย่าคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน (ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว)

- ครูในโรงเรียนให้เด็กนักเรียนไปเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ากับผู้รู้ในชุมชน ผู้สูงอายุและ/หรือผู้ปกครองของตนเอง

- ก่อนทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า 1-2 วัน มีการจัดทำข้อความต่อไปนี้

(กำลังผี) ในกลุ่มของตนเพื่อให้ไปบอกต่อสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

- มีแกนนำเยาวชนไปประสานงานกับผู้นำชุมชนเพื่อให้มีการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าของแต่ละกลุ่มไปร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มของตนเอง โดยใช้หอกระจายข่าวในหมู่บ้านเป็นสื่อกลางและมีการเปิดเทปค่าวಚอผีปู่ย่าผ่านหอกระจายข่าวด้วย

(1.2) กิจกรรมวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

- สรุปทั้ง5กลุ่มมีสมาชิกมาร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่ามากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับปีที่ผ่านมาจำนวนสมาชิกมาร่วมเป็นทุกกลุ่ม มีทั้งพ่อบ้าน แม่บ้าน ผู้สูงอายุ มีเด็กและเยาวชนเข้าร่วมด้วย (โรงเรียนหดให้เด็กเข้าร่วมพิธีกรรม) กลุ่มคนที่มาร่วมมีทั้งผู้ที่มีฐานะดี ยากจน และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19

ตารางที่ 5 เบริยบเทียบจำนวนสมาชิกที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่ม
ทดลองระหว่างก่อนดำเนินโครงการและหลังจากการดำเนินโครงการ

บ้านเก่าผีปู่ย่า	จำนวนสมาชิกทั้งหมด (ครอบครัว)	จำนวนสมาชิกมาร่วม ปี 2545 (คน)	จำนวนสมาชิกมาร่วม ปี 2546 (คน)
แม่ปีด	138	32	96
แม่เมุด	48	5	34
พี่ศรีวรรณ	39	8	29
พี่บัวชอน	37	6	25
แม่เกี้ยงคำ	35	6	28

● สิ่งของที่สมาชิกนำมาร่วมในพิธีกรรมไม่แตกต่างจากในอดีต คือ(1)เป็นสิ่งของที่สมาชิกต้องนำมา มีข้าวสาร(เปลี่ยนจากข้าวตอกเนื่องจากหายาก) ดอกไม้ ชูป ไก่หรือไข่ และข้าวเนื้อ(2)สิ่งของอื่นๆที่เหลวแต่่ว่าสมาชิกคนใดจะนำมาเพิ่มเติม เช่น หมาก พลู บุหรี่ ขันม ผลไม้ต่างๆ และ เหล้า เป็นต้น ในการทำพิธีกรรมทั้ง4ขั้นตอนพบว่า

✓ การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นมีทั้งส่วนที่เป็นรูปแบบและเนื้อหาไม่แตกต่างจากในอดีตมากนัก แต่ครั้งนี้มีเพื่อบ้านมากขึ้นและพบว่าพ่อบ้านได้มีส่วนร่วมเข่นการเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่จะใช้ในพิธีกรรม และในบ้านเก่าผีปู่ย่าจะมีการเปิดเทปค่าว卓ผีปู่ย่าด้วย สำหรับผู้ที่ไม่มีหน้าที่ก็จะนั่งจับกลุ่มพูดคุยถกสาระทุกชีวิติบ เช่น มีกลุ่มผู้สูงอายุพูดคุย กับกลุ่มเด็กและเยาวชน จากนั้นจะมีแก่นนำหลักที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน เช่นเป็นคณะกรรมการสภាភัฒนาชุมชนตำบล หรือเป็นคณะกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบลหรือปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งหมดเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าซึ่งส่วนมากเป็นคนที่ได้ร่วมกระบวนการ/เวทีของงานวิจัยมาแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นแก่นนำหลักในการเปิดเวทีพูดคุยให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าแก่สมาชิกที่มาร่วมในพิธีกรรม

✓ การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าโดยรูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตมากนักแต่ครั้งนี้มีเพิ่มเข้ามาคือส่วนที่เป็น"คุณค่า/เนื้อหา" โดยแต่ละกลุ่มมีการทำกิจกรรมต่างๆเพื่อเป็นสื่อ/สัญญาให้เห็นถึงการร้อยรัดดวงใจ สร้างสายใยและسانสายสัมพันธ์ญาติพี่น้องให้มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น บางกลุ่มทำน้ำมนต์ส้มปอย เตรียมผ้ายกุงข้อมือ เยียนรายชื่อสมาชิกในครอบครัวของตนเองที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันครอบครัวละ1แผ่น เยียนสัญญาที่จะช่วยเหลือกันของสมาชิกในกลุ่ม เยียนหน้าที่ของผีปู่ย่าและอาเอกสารหน้าที่ของผีปู่ย่าที่ทางโครงการแจกให้มาร่วมด้วย พบร่วมแต่ละกลุ่มมีการเตรียมวัสดุดังกล่าวแล้วนำวัสดุเหล่านี้เข้าร่วมเป็นสิ่งของที่ใช้ในการทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าร่วมกับสิ่งของอื่นๆที่เคยทำมาในอดีตเช่นยำจันไก่ ข้าวเหนียว เหล้า และผล

ไม่ เป็นต้น และเมื่อพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีผู้ทำพิธีและ/หรือกำลังฝี นำสิ่งของที่ใช้ เช่น ไหว้ทั้งหมดออกจากห้องฝี/หอฝี/ตุบฝี แล้วไปดำเนินการต่อ เช่น

- ข้าวเหนียวนึ่งและยำจีนไก่ แม่น้ำจะนำไปรวมกับที่มีอยู่แล้วผสานกัน จานนั้นจัดแบ่งมากินร่วมกันทุกคน
- เหล้าต้มที่ผ่านพิธีกรรมมาแล้วจะมีคนเอาไปแจกให้ทุกคนได้ตามคนละเล็กละน้อย
- วัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ที่ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว เช่น เอกสารที่เกี่ยวกับสัญญาที่จะช่วยเหลือกันของสมาชิกในกลุ่ม และหน้าที่ของผู้ป่วยนั้น กำลังฝีจะเอามาอ่านให้สมาชิกทั้งหมดได้รับรู้ร่วมกัน รายชื่อสมาชิกในครอบครัวของตนเองที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันครอบครัวละ 1 แผ่นนั้นให้เอกลับไปเก็บรักษาไว้ที่บ้านของตนเอง สำหรับน้ำมันส้มปอยนั้นได้นำมาให้ทุกคนใช้มีอุ่นและลูบบ่นศรีษะตนเองเพื่อเป็นศรีษะ แล้วยกข้อมือ นั้นได้มีการนำมาให้ผู้สูงอายุผูกข้อมือให้กับสมาชิกทุกคน เพื่อเป็นการออบรมสั่งสอน ให้ผู้ป่วยช่วยคุ้มครอง ให้กำลังใจและรวมใจเป็นหนึ่งเดียว นอกจากนี้แล้วน้ำมันส้มปอยและฝ่ายผูกข้อมือทางสมาชิกทุกคนได้เอกลับบ้านเพื่อประพรให้กับผู้ที่ไม่ได้เข้าร่วมในพิธีกรรมด้วย ทุกคนที่เข้าร่วมในพิธีกรรมและได้ผ่านกิจกรรมดังกล่าวบอกว่าทำแล้วสบายใจ มีความสุขใจ เหมือนมีผู้ป่วยช่วยคุ้มครองดูแลตลอด

เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนไปมาก ทำให้ผู้ที่เข้าร่วมย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วยจึงยังพบมีสมาชิกบางคนที่เข้าร่วมในพิธีกรรมขอเลขขอหวยจากผู้ป่วยด้วย

✓ กินซากของผี ยักษ์ออยู่ดีมีสุข รูปแบบไม่แตกต่างจากในอดีตและมีการพูดถึง “คุณค่า” ด้วยและพบว่าหั้งหองกลุ่มมีกิจกรรมหั้งที่เป็น “รูปธรรม” เช่น การพูดคุยวางแผนเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของสมาชิกในกลุ่ม การแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม การดูแลลูกหลาน การจัดตั้งกองทุน การให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมลูกหลาน และการให้กำลังใจกันในสมาชิกกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน โดยแต่ละกิจกรรมมีรายละเอียดและการปฏิบัติค่อนข้างชัดเจน นอกเหนือนี้แล้ว ในช่วงกินข้าวเด็กและเยาวชนยังไปขอพรจากผู้สูงอายุ มีการอุบกอดลูกหลานซึ่งเป็นสื่อความสัมพันธ์ทางใจ ความรักความห่วงใยที่มีต่อกันในกลุ่มสัญญาติพื่น้อง และส่วนที่เป็น “นามธรรม” พบว่ามีการให้ “สัญญาใจ” กันเกี่ยวกับการที่สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันจะช่วยเหลือกัน ดังนั้น “กินขอบต้มม่วน” จึงมีคุณค่ากับสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน

✓ กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละครอบครัวได้อาหาร(ยำจีนไก่)ที่เหลือจากในงานกลับมา กินที่บ้านสมาชิกในครอบครัว แม่บ้านที่มาร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจะพูดให้สมาชิกในครอบครัวฟังเรื่องกิจกรรมที่เกิดขึ้นในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าครั้งนี้

(1.3) หลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

- เวทีคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อสรุปผลการดำเนินกิจกรรมและวางแผนต่อไป
- เวทีการนำเสนอประสบการณ์ของกลุ่มผีปู่ย่า 5 กลุ่มที่ได้ผ่านกระบวนการทดลองพัฒนา ไปจัดเวทีร่วมกับสมาชิกในกลุ่มของตนเองเพื่อหาแนวทางการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องโดยเฉพาะกิจกรรมเพื่อสูญเสียในกลุ่มของตนเอง เช่น การจัดเก็บข้อมูลเรื่องรายรับรายจ่ายของสมาชิกทุกครอบครัวในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองเพื่อหาแนวทางการลดรายจ่ายในครอบครัว , การสนับสนุนกิจกรรมที่เด็กและเยาวชนที่สนใจสืบสานเรียนรู้เรื่องราวบ้านที่มีความรู้เรื่องสะล้อ ซื้อ ซึ่งซ่าวัยสอนลูกหลาน สอนค่าวซื้อ เด็กและเยาวชนทำเกษตรปลดสารพิษเพื่อการพึ่งตนเอง บางกลุ่มหาผู้ปักครองเด็กที่มีความรู้เรื่องการทำขนมพื้นบ้าน และการตัดตุน เป็นต้น มาสอนเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเอง ฯลฯ

กิจกรรมต่างๆที่แต่ละกลุ่มคิดขึ้นมานั้นพบว่าเกิดจากการที่เก้าฝีได้ปรึกษากับกลังฝี จากนั้นมีการประสานงานกับผู้ปักครองเด็กที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน เมื่อทุกคนเห็นว่าควรทำกิจกรรมต่อเนื่อง ผู้ปักครองจึงส่งเด็กและเยาวชนที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันเข้าร่วมกิจกรรม โดยแกนนำหลักจะถามจากเด็กและเยาวชนว่าสนใจอยากรู้อะไร โดยพบว่าเป้าหมายหลักของกิจกรรมของทุกกลุ่มนั้นเพื่อร้อยใจ สร้างสายใย سانเสียงสัมพันธ์ ระหว่างเด็ก เยาวชน ผู้ปักครองและผู้สูงอายุ ที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน ให้ແเนนเพื่อนเพื่อตูแลและพร้อมจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันต่อไป

ตัวอย่างกลุ่มผีปู่ย่าที่ทำกิจกรรมกับเด็กและเยาวชน

มีการทำกิจกรรมกับเด็กในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเอง หลังจากที่ตัวแทนเก้าฝีกลุ่มแม่มูล (นางคำมูล สุทะปา และนางมาล่า ปันพันธ์) ได้เข้าร่วมประชุมกับสภาวัฒนธรรมหลายครั้ง หลังจากวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าแล้วได้ปรึกษากับแม่มูล ซึ่งเป็นเก้าฝีและนางศรีมา ลูกสาวของแม่มูล เกี่ยวกับการให้เด็กในกลุ่มผีปู่ย่า มาทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อให้เด็กในกลุ่มผีเดียวกันได้รู้จักกัน รู้รัก สามัคคีกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นการดึงเอาหน้าที่ของผีปู่ย่ามาใช้ให้เกิดประโยชน์ กับลูกหลาน ทุกคนเห็นดีด้วย จึงมีการประสานงานกับผู้ปักครองของเด็กที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันและตกลงนัดหมายให้เด็กมาทำกิจกรรมร่วมกันที่บ้านแม่มูลซึ่งเป็นบ้านเก้าฝี

การนัดหมายเด็กเข้าร่วมกิจกรรม แต่ละคนจะซ่อมกันบอกเด็กที่อยู่ในกลุ่มฝีปู่าให้มาร่วมกิจกรรม และให้เด็กบอกต่อๆ กันไป และอีกทางหนึ่งก็จะบอกผ่านทางผู้ปกครองหรือยายของเด็กให้บอกลูก หลาน มาร่วมทำกิจกรรม เช่น แม่舅 สุวรรณสุรัสไปซื้อของที่ตลาดก็จะบอกกับนางตุน แก้ว ขี้ติงค์ษา ซึ่งมีหลานกำพร้า พ่อแม่ต่ายเพราะเอ็ดส์ ว่า “ ตุนแก้ววันอาทิตย์นี้บอกหลานมาที่บ้านเน้อ มาลากะสอนแบงชุน ”

กิจกรรมที่ทำในครั้งแรก นางมาลา จะเป็นผู้สอน

- ให้เด็กแนะนำตัวว่าเป็นลูกหลานของใคร ซึ่งเมื่อหมดทุกคนแล้ว นางมาลาจะสรุปให้เด็กๆ เห็นว่าทุกคนเป็นญาติพี่น้องกัน ถือเป็นเดียวกัน

- การตัดตุง โดยใช้กระดาษว่าจะแล้วใช้กรรไกรตัดตุงเป็นลวดลายต่างๆ

- ถ้าเยี่ยวหอด นำถั่วเยี่ยวที่ลอกเปลือกออกแล้ว ไปแข็งน้ำให้พอง เทน้ำออกใส่ถั่วเยี่ยว สะเด็ดน้ำ เอาน้ำมันใส่กะกะตังไฟให้ร้อนจีงเอาถั่วเยี่ยวงไปทอดให้กรอบ จึงตักถั่วเยี่ยวขึ้นทึ่งไว้ให้เย็น ใส่เกลือป่นเล็กน้อย คลุกเคล้าให้เข้ากัน ตักใส่ถุงเล็กๆ มัดปากถุงด้วยหลอดพลาสติกเส้นเล็กๆ สำหรับใช้มัดขันม เก็บไว้ได้นาน

การทำกิจกรรมแต่ละอย่าง นางมาลาจะเป็นผู้อธิบายวิธีทำให้เด็กฟังก่อน 1 รอบ แล้วจึงสาธิตให้เด็กดูแล้วจะให้เด็กทดลองทำเอง หลังจากทำกิจกรรมเสร็จแล้ว ก็จะให้เด็กเขียนมีไปให้เก้าฝี และผู้ใหญ่ที่มาดูเด็กทำกิจกรรมชิมก่อน ที่เหลือเด็กก็จะแบ่งกัน โดยเฉพาะถั่วเยี่ยวหอดเมื่อให้แบ่งกัน เด็กๆ จะแบ่งกัน เนื่องจากถั่วเยี่ยวหอดที่ตักใส่ถุง จะมัดปากถุงด้วยหลอดพลาสติกเส้นเล็กที่ใช้มัดขันม ในขณะที่ตักใส่ถุงเด็กแต่ละคนจะตักใส่ในบริมาณที่แตกต่างกัน บางคนจะอัดจนแน่นแล้วมัดปากถุงรวมกันเป็นพวงฯลฯ 10 ถุง เมื่อแบ่งกันเด็กที่รู้ว่าพวงใหญ่ใส่ถั่วมากก็จะแบ่งดึงเอาถั่วเยี่ยวจากพวงนั้น(แบ่งคนละ 5 ถุง) แต่ก็ไม่สามารถที่จะดึงเส้นพลาสติกให้ขาดได้ นางคำนูล จึงบอกให้หยุด แล้วให้ไปหากรรไกมาตัด พร้อมกับสอนเด็กว่า

” หันก่อเส้นพลาสติกถึงแม้จะเส้นน้อยๆ เมื่อเอามารวมกัน เขาก็บ่าสามารถดึงห้อขาดได้แต่ถ้าดึงเส้นเดียวมันขาดได้ง่าย เบรียบกับหมูเราถ้าอีกกัน สามัคคีกัน ไก่ยังหยังห้อบ่าได้ จะยะหยังมันก็สำเร็จ ”

- นัดทำกิจกรรมครั้งต่อไป ผู้ทำกิจกรรมจะตามเด็กว่าอย่างทำอะไร เพาะอะไร และจะนัดเด็กมาทำกิจกรรมร่วมกันทุกเดือนฯลฯ 1 ครั้ง

ผลที่ตามมาหลังจากการทำกิจกรรม

จากการพูดคุยกับยายมาลา บันพันธ์ และนางคำนูล สุทะปา ได้พูดตรงกันว่า หลังจากที่ให้เด็กมาทำกิจกรรมร่วมกัน เมื่อเด็กพบหน้ามักจะพูดทักทายดี บางครั้งชี้จักรยานอยู่ก็จะตะโกนตาม “ ยายมาลาไปไหน ครับ/เจ้า ” “ ป้ามูลไปไหนครับ/เจ้า ” และเด็กมักจะไปตามถึงบ้านเพื่อถาม

ว่าจะทำกิจกรรมกันอีกวันไหน ซึ่งแตกต่างจากก่อนที่ทำกิจกรรม เด็กจะไม่ทักทาย ไม่เคยไปปีบ้าน เวลาพูดด้วยจะไม่ค่อยพูดด้วย

ยายมาลาได้ยกตัวอย่างกรณีของเด็กชายสุริยา เดชอนทร์ (น้อง เชมป์) อายุ 14 ปี บ้าน หมู่ 3 ที่บ้านมาลาเคยเห็นชีร์รามอเตอร์ไซด์แล้วปล่อยมือหั้งสองข้าง ด้วยความหวังดีเพราะเห็นว่า เป็นลูกหลาน จึงบอกให้แม่ของน้อง เชมป์รู้ แม่น้อง เชมป์คงว่าให้น้อง เชมป์หังจากเหตุการณ์นั้น เมื่อน้อง เชมป์เจอนหน้านางมาลา จะทำสีหน้าไม่พอใจ แต่เมื่อได้ทำกิจกรรมร่วมกัน พอกเจอกันก็จะ ถ้าม จะพูดด้วยอย่างดี ต่อไปคงจะว่ากล่าวตักเตือนได้

ยายมาลาว่า ”ตระหนินายหันน้อง เชมป์ชี้รักเครื่องผ่านหน้าบ้าน ปล่อยมือหั้งสองข้างเลย ก็ ไปบอกหือแม่มัน ที่นี่พอบนหน้ายายหนา มันทำสีหน้าบ่อบอใจ ท่าจะว่าอย่างเรื่องของมันจะยังอื้นอ แต่พอมายะขั่นด้วยกัน เวลาปะยายตี้ใหญ่จะเอ็นใส่ฯ ถ้ามายายไปไหน บางทีก็ไปหาที่บ้าน ตะกอนมันก็คงบ่่าสู้ว่าบ้านอยู่ไหนແนห์ช คิดว่าต่อไปเวลาเข้าจะเตือนจะว่าหงส์หือเข้า เวลาเข้า ยะหงส์บ่าดี เขาก็จะฟังเข้าอยู่”

จากการพูดคุยกับยายมาลา ปันพันธ์ อายุ 62 ปี หมู่ 4 บอกว่าที่ผ่านมาคิดว่าเด็กวัยนี้ แต่ เด็กจะไม่ทัก เวลาเราพูดด้วยเด็กจะไม่ค่อยพูดด้วย แต่พอมาราทำกิจกรรมฝึกปูย่า เขายัง มาทำขั้นตอน ทำอะไรหลายๆอย่าง เมื่อเจอกันเด็กจะทักทาย จะถาม แม่มาลาให้เหตุผลว่า “เพราะเด็กมันสู้จัก เข้า มันเกยกัน” หมายถึงว่าเด็กจะรู้จักกัน แม่มาลาเป็นคนในฝูปูย่าเดียว กัน เป็นญาติกัน และมี ความสันติสุนกันมากขึ้นหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จึงทักทายพูดคุยด้วยเมื่อเจอกันที่ตลาด หรือถนนในหมู่บ้าน

หรือในกรณีของ ด.ญ.บุษกร ศิธิกันทา (น้องปอ) อายุ 8 ปี หมู่ 4 เป็นเด็กที่ได้รับผล กระเทบจากโรคเอดส์ พ่อแม่เสียชีวิตต่อศัยอยู่กับยาย ได้มาร่วมกิจกรรมด้วย แม่มาลาบอกว่า ที่ ผ่านมาเมื่อพูดด้วยน้องปอจะไม่ยอมพูดด้วย หลังจากที่ได้มาร่วมกิจกรรม จะยอมพูดมากขึ้น แม่ มาลาใช้คำว่า “น้องปอ บ่่าเดี่ยวนีมันกูนังตะ” หมายถึงว่าเดี่ยวนีน้องปอ มีความคุ้นเคยแล้ว จึงกล้า พูดกับคนอื่นมากขึ้น ซึ่งก่อนหน้านี้น หากพูดด้วยก็จะเขยไม่ยอมพูดด้วย

นางคำมูล สุทธะปา อายุ 48 ปี หมู่ 4 พูดถึงเด็กที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมว่า เดี่ยวนีเด็กมักจะ ทักทาย พูดคุยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน จะพูดทักทายเมื่อเจอกัน โดยเฉพาะช่วงที่ใกล้จะทำกิจกรรม เมื่อเจอนหน้านักเด็กมักจะถามว่า

“ป้ามูลเดือนนี้จะยะน้ำเต้าหู้ หรือ.....แตึก้า”

ซึ่งแตกต่างจากเมื่อก่อนที่เด็กมักจะไม่ค่อยทัก เวลาพูดด้วยบางทีก็จะไม่ตอบ ซึ่งคิดว่าที่ ทำแบบนี้เป็นสิ่งที่ดี ที่เด็กจะได้รู้จักกันเอง และรู้จักผู้ใหญ่ด้วย คิดว่าจะทำต่อไปเรื่อยๆ

จากการพูดคุยกับ ด.ญ.วิรัญญา สุวรรณสุรัส อายุ 14 ปี หมู่ 4 และ ด.ญ.ศศิธร พรจำรัส อายุ 8 ปี หมู่ 4 และ ด.ช.สุริยา เดชอนทร์ อายุ 13 ปี หมู่ 3 พูดตรงกันว่า

“ก่อนที่จะทำกิจกรรมปี๋ย่า จะไม่รู้ว่าผู้ป่วยของตนเองอยู่ที่ไหน เพราะไม่มีครอบครัวให้เมื่อได้มาร่วมกิจกรรมจึงรู้ว่าเก่าผู้ป่วยของตนเองอยู่บ้านแม่หลวง”

ลุงปวน ลือชัย อายุ 67 ปี หมู่ 2 อยู่กับภรรยา มีอาชีพ ทำงานทำสวน มีลูก 3 คน เสียชีวิตทั้งหมด ลูกชายคนโต และลูกสาวคนเล็ก เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ มีylan 2 คนที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ (ylan ไม่ได้อยู่ด้วย) ถึงแม้จะไม่มีความรู้ในเรื่องตัวโน้ตคนตัวรี แต่ลุงปวนก็อาศัยการฝึกฝนตั้งแต่สมัยยังหนุ่ม มาสอนให้กับเด็กๆ ที่มีแต่โน้ตเพลงแต่ไม่รู้จักทำงานของเพลง ลุงปวนบอกว่า

“ยังสึกว่าดีใจ ตีได้สอนละอ่อน ได้ถ่ายทอดสิ่งที่มีอยู่ในตัวเข้าห้องกับเข้าได้ถูก ถ้าเข้าบ่าสอนเข้า วันหน้ามันก็จะตัวยไปกับเข้าตาย”

ลุงปวนบอกว่าจริงๆแล้วมีคนที่เล่นดนตรีเป็นเยี่ยมเลย แต่เข้าไม่ค่อยสอน แต่ลุงปวนเห็นว่าถ้าเราไม่สอนเด็กๆจะไม่รู้ เล่นไม่เป็น ดนตรีก็จะไม่มีการสืบทอด

นายมงคล เรือนสุข (หน่อง) อายุ 16 ปี หมู่ 5 กำลังเรียนหนังสือชั้น ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีนิสัยชอบเล่นดนตรีพื้นบ้าน มาตั้งแต่เด็กๆ บางครั้งจะใช้วิธีครูพักลักษณะ จากคนข้างบ้านที่เล่นดนตรีในวงเหล้า เมื่อมีโอกาสก็จะลองหยิบมาหัดเล่นเอง ความสนุกจากการฟังดนตรี จึงทำให้สามารถเล่นเครื่องดนตรีได้เกือบทุกชนิด ยกเว้นเครื่องดนตรีสากล จึงเป็นที่โดดเด่นในรุ่นๆเดียวกัน ชนิดหาด้วยยาก ทุกครั้งที่พ่อทำซึ่ง หรือจะล้อ (อาชีพเสริมแล้วแต่มีคนมาสั่ง) หน่องจะต้องเป็นคนตั้งสายให้ บางครั้งจะต้องทดลองเล่นให้คนที่ซื้อฟังก่อน หน่องจึงต้องไปกับพ่อทุกครั้งที่ได้ขายเครื่องดนตรี (พ่อเล่นดนตรีไม่เป็น) กับความรู้สึกที่ได้เข้าร่วมชื่อมเล่นดนตรี หน่อง บอกว่า

“ชอบ ม่วนตีได้มาซื้อมาตัวกัน ได้ปะเพื่อนผู้ง ถ้าเล่นคนเดียวมันก็หาย จะเล่นได้บ่amein ก็ภูมิใจเหมือนกันที่เราเล่นห้องคนอื่นผ่อ”

น.ส.พชรินทร์ สุริยา (มิน) อายุ 15 ปี หมู่ 4 เป็นลูกคนเดียวของพ่อแม่ เป็นคนที่กล้าหาญ กล้าแสดงออก เป็นคนตั้งใจที่จะทำงานให้สำเร็จ จึงมักจะเป็นผู้นำของกลุ่มในการทำกิจกรรมเป็นอีกคนหนึ่งที่มีความสนใจ และตั้งใจที่จะเล่นดนตรีพื้นบ้าน เวลาว่างจึงมักจะหัดเล่นเสมอๆ ความรู้สึกที่ได้เล่นดนตรี มีน บวกกว่า

“ชอบตีได้มาเล่นดนตรีได้ถูกจัดเพื่อนๆต้องมุ่งบ้านอื่น ทำให้มีความสนิทสนมกัน อีกอย่าง มันเป็นการสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านเข้า คนเล่นดนตรีมีน้อย จึงยังสึกภูมิใจด้วย”

พี่ศรีมา เศียรอุ่น (เป็นเก้าผู้ด้วย) อายุ 48 ปี หมู่ 7 สามีเสียชีวิตแล้ว มีลูก 2 คน มีอาชีพ ทำงาน รับจ้างทัวร์ไป จะใช้เวลาว่างในการแต่งเพลง, ซื้อ ให้เด็กๆในละ>tag บ้านมาหัดร้องที่บ้านในตอนกลางคืน ในระยะหลังจะนัดเด็กให้มาจดเนื้อเพลง และหัดร้อง ทุกคืนวันศุกร์ นอกจากบทเพลง, ซื้อ จะสอนเด็กคำสอนอยู่ในเนื้อหาแล้ว พี่ศรีมาอย่างได้สอนมารยาท และการปฏิบัติตัวให้กับ

เด็กๆที่มาเรียนด้วย เพื่อให้เด็กได้รู้และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในความรู้สึกที่ได้สอนเด็กพิศรี นาบกว่า

” ดีใจตื้อได้สอนละอ่อน ตื้อเข้ามาสอนนี่ ก็อยากจะหือเข้าได้สักของบ่่าเดิมบ่่าเก่า ดึงละ อ่อนเข้ามาห้องมาเล่นตรงนี้ เข้าจะได้บีบีปีตางอื่น ตีบ่่าดี ถึงได้บ่นัก ดึงมาได้สัก 2-3 คนก็ยังดี”

ต.ญ.กัณกิริมย์ โพธิ (น้ำ) อายุ 11 ปี หนู 7 เป็นเด็กในละ>tag>บ้านของพี่สีมา รุ่นแรกที่ได้ มาหัดร้องเพลงขอ กับพี่ศรีมา ซึ่งมีเพียง 3 คนเท่านั้น(ปัจจุบันมี 14 คน) ความรู้สึกที่ได้มาหัดร้อง เพลง, ขอ กับพี่ศรีมาว่า

“ ชอบที่ได้มาหัดขอ เพราะเกยได้ยินเพลงกำเมืองแล้วมันม่วนดี เนื้อเพลง มันถูกใจ ”

สรุปบทบาทหน้าที่และกิจกรรมของกลุ่มผู้ปูย่าที่ผ่านการทดลอง ทั้ง 5 กลุ่ม

กลุ่มแม่เกี้ยงคำ

● บทบาทของเก้าผู้

-เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผู้ปูย่า

-เป็นแกนนำหลักในการพูดคุยประดิษฐ์เดินปัญหาและการแก้ไขปัญหาของสมาชิกใน กลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผู้ปูย่า

-ประสานงานกับกำลังผู้และลูกเล่าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผู้ปูย่า เช่นการสร้างหอผู้ปูย่าหลังใหม่ เป็นต้น)

-วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา

-กระตุ้นให้กำลังผู้/สมาชิกในกลุ่มฯเห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนา ประเมินการเลี้ยงผู้ปูย่า และปฏิบัติตามที่กกลุ่มได้ว่ามกันวางแผนไว้

-ไปบอกรายงานแก่กำลังผู้ในกลุ่มเดียวกัน

-เป็นแกนหลักในการสร้างเครือข่ายกับเก้าผู้ปูย่าอื่นๆที่อยู่ในหมู่บ้านตนเอง

-ช่วยเหลือกลุ่มผู้ปูย่าอื่นๆที่อยู่ในหมู่บ้านตนเอง

-ดูแลลูกหลานและสมาชิกในกลุ่มของตนเอง

● บทบาทของกำลังผู้

-ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไข ปัญหา

-ไปบอกรายงานแก่สมาชิกในกลุ่มผู้ปูย่าเดียวกัน

-เข้าร่วมในประเมินการเลี้ยงผู้ปูย่า (ช่วยทำงานต่างๆในพิธี)

-ดูแลลูกหลาน

- กิจกรรมหลักของกลุ่มแม่เกี่ยงคำ

- แม่เกี่ยงคำไปปักชวนスマชิกกลุ่มผิดีกวันมาร่วมกิจกรรม
- กำลังผึ่งข่ายกันไปบอกスマชิกกลุ่ม
- ก่อนวันเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่า เก้าฝั่งกับกำลังผึ่งมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือスマชิกในกลุ่มผิดีกวัน, หาแนวทางให้スマชิกมาร่วมในวันเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่าให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้スマชิกในกลุ่มเข้าร่วม
- เกิดการออมเงินเป็นกองทุนผึ่งปุ๋ย่าเพื่อช่วยเหลือスマชิกในกลุ่มผิดีกวัน
- กำลังผึ่งข่ายดูแลスマชิกในกลุ่มผิดีกวันไม่ให้เกิดปัญหา
- วันเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่ามีการแนะนำลูกหลวงスマชิกในกลุ่มผิดีกวัน
- มีการรวบรวมรายชื่อスマชิกในกลุ่มผึ่งปุ๋ย่า
- เก้าฝั่งเป็นแกนหลักในการพูดคุยให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่าและนำกระดาษที่เขียนเกี่ยวกับหน้าที่ของผึ่งปุ๋ย่ามาอ่านให้スマชิกฟัง
- เปิดเทปชอตผึ่งปุ๋ย่า

กลุ่มแม่ปั้ด

- บทบาทของเก้าฝี

- เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผึ่งปุ๋ย่า
- ประสานงานกับกำลังผึ่งและลูกเล่าลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผึ่งปุ๋ย่า เช่นการสร้างหนองปุ๋ย่าหลังใหม่ เป็นต้น)
- ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของスマชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่า
- ไปบอกข่าวแก่กำลังผึ่งในกลุ่มเดียวกัน

- บทบาทของกำลังผึ่ง

- กระตุนให้เก้าฝี, กำลังผึ่ง/スマชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่า
- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผึ่งและスマชิกในกลุ่ม
- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของスマชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่า
- ไปบอกข่าวแก่スマชิกในกลุ่มผึ่งปุ๋ย่าเดียวกัน
- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผึ่งปุ๋ย่า (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประดิษฐ์ ปัญหาและการแก้ไขปัญหาของスマชิกในกลุ่ม)
- เก็บรวบรวมปัญหาของスマชิกในกลุ่มผึ่งปุ๋ย่าเดียวกัน

- ดูแลลูกหลานและให้สมาชิกปฏิบัติตามที่ได้วางแผนไว้

- กิจกรรมหลักของกลุ่มแม่ปั๊ด

- กำลังผู้ช่วยกันไปบอกรสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

- ก่อนวันเลี้ยงผู้ป่วย เก้าอี้กับกำลังผู้มีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกัน, หาแนวทางให้สมาชิกมาร่วมในวันเลี้ยงผู้ป่วยให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มยังคงเดิน

- ให้กำลังผู้คนดูแลสมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกัน 7 ครอบครัว และเก็บข้อมูลปัญหาของสมาชิกที่ติดดูแล เพื่อนำปัญหาของสมาชิกมาพูดคุยกันและหาแนวทางช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกัน

- มีการเขียนกฎระเบียบเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกันร่วมกันปฏิบัติ เช่น สมาชิกในกลุ่มไม่เทะเละกัน ต้องช่วยเหลือกัน เป็นต้น

- มีการจัดทำรายชื่อสมาชิกทุกคน

- วันเลี้ยงผู้ป่วยแต่ละครอบครัวพาลูกหลานมาร่วมและมีการพูดคุยเรื่องคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย และมีการอ่านกฎระเบียบด้วย

- ผู้สูงอายุมีบทบาทในการบอกรู้ภารกิจและมีการผูกข้อมือ(มัดมือ) ซึ่งเป็นการทำให้กำลังใจในการที่จะช่วยคุ้มครองลูกหลาน

- มีการเปิดเทปขอผู้ป่วยและมีเยาวชนนำดนตรีพื้นเมือง (สะล้อ ชือ ซึง) มาแสดงด้วย

กลุ่มแม่ปั๊ด

- บทบาทของเก้าอี้

- เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผู้ป่วย

- เป็นผู้มีบทบาทในการให้คำปรึกษาแก่ลูกหลาน

- ประสานงานกับกำลังผู้และลูกเล่าลูกแพ้ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผู้ป่วย เช่น การสร้างหอผู้ป่วยหลังใหม่ เป็นต้น)

- ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผู้ป่วย

- ไปบอกรายงานแก่กำลังผู้ในกลุ่มเดียวกัน

- บทบาทของกำลังผู้

- กระตุนให้เก้าอี้, กำลังผู้/สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผู้และสมาชิกในกลุ่ม

-เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปุ่ยฯ

-เป็นอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีปุ่ยฯเดียวกัน

-เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ยฯ (เป็นแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหา และการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)

-ดูแลลูกหลานและให้สมาชิกปฏิบัติตามที่กลุ่มร่วมกันคิดและวางแผน

- **กิจกรรมหลักของกลุ่มแม่舅ล**

-กำลังผีช่วยกันไปบอกรสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

-ก่อนวันเลี้ยงผีปุ่ยฯ เก้าผู้กับกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทาง การช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน, หาแนวทางให้สมาชิกมาร่วมในวันเลี้ยงผีปุ่ยฯให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มเข้าร่วม

-วันเลี้ยงผีปุ่ยฯ มีการพูดคุยกันถึงแนวทางการช่วยเหลือผู้สูงอายุและสมาชิกในกลุ่มที่มีปัญหา

-มีการไปเยี่ยมผู้สูงอายุ และมีการรวบรวมสิ่งของที่ตามต้องการผู้สูงอายุที่ได้รับ

ผลกระทบจากโควิด-19

-ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรม/ให้กำลังใจลูกหลาน เช่นการผูกข้อมือ(มัดมือ)ให้ พร/เป็นลือสัญลักษณ์ถึงการดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข นอกจากนี้แล้วผู้ที่มาร่วมในพิธีเข้าฝ่ายมัด มือกลับบ้านเพื่อมัดมือให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปร่วมในพิธี และส่งให้ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย

-จัดทำระบบรายชื่อของสมาชิกในกลุ่ม

-มีการเปิดเทปของผีปุ่ยฯ และพูดคุยให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ยฯ

-วางแผนจัดกิจกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มนางศรีวรรณ

- **บทบาทของเก้าผู้**

-เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผีปุ่ยฯ

-ประสานงานกับกำลังผีและลูกเลี้ยงลูกแบ่ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผีปุ่ยฯ เช่นการสร้างหอผีปุ่ยฯหลังใหม่ เป็นต้น)

-ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปุ่ยฯ

-เป็นอกข่าวแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน

- บทบาทของกำลังผี

- กระตุ้นให้เก้าผี, กำลังผี/ สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/ พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ย่า

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปุ่ย่า

- ไปบอกข่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีปุ่ย่าเดียวกัน

- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ย่า (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)

- ดูแลให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามระเบียบที่กลุ่มได้วางไว้

- กิจกรรมหลักของกลุ่มนางศรีวรรณ

- กำลังผีช่วยกันไปบอกสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

- ก่อนวันเลี้ยงผีปุ่ย่า เก้าผีกับกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน, หาแนวทางให้สมาชิกมาร่วมในวันเลี้ยงผีปุ่ย่าให้มากขึ้น และหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มอัศว澎กัน

- วันเลี้ยงผีปุ่ย่า ผู้สูงอายุมีการผูกข้อมือ(มัดมือ)ให้พรลูกหลานที่มาร่วมในพิธีนอกจากนี้แล้วผู้ที่มาร่วมในพิธีเค้าฝ่ายมัดมือกลับบ้านเพื่อมัดมือให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปร่วมในพิธี และส่งให้ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย

- มีการพูดคุยกันถึงแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มที่เกิดการออมเงินเพื่อซ่อมเหลือกัน ให้สมาชิกกู้เงินไปทำเกษตรแบบเพียงสำหรับกินในครอบครัวเหลือจึงขายและเป็นพืชที่ไร้สารพิษ มีการเลี้ยงกบ เลี้ยงปลาในบ่อชีเมนต์ เป็นต้น

- มีการออมบุญให้ผู้สูงอายุที่ขาดคนดูแล คนพิการและเด็กที่ด้อยโอกาส

- จัดทำรายชื่อสมาชิกในกลุ่ม

- มีการเปิดเทปชอปผีปุ่ย่าและให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ย่า

ผีปุ่ย่า

กลุ่มนางบัวชอน

- บทบาทของเก้าผี

- เป็นผู้ทำพิธีที่เกี่ยวกับผีปุ่ย่า

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม ในทั้งก่อนวันทำพิธีและวันทำพิธีการเลี้ยงผีปุ่ย่า

- ประสานงานกับกำลังผีและลูกเล้าลูกแบง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยวกับผีปู่ย่า เช่นการสร้างหอผีปู่ย่าหลังใหม่ เป็นต้น)

- กระตุนให้กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนา ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- ไปบอกร่างแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน

● บทบาทของกำลังผี

- กระตุนให้เก้าผี, กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนา ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- ไปบอกร่างแก่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็น

ปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)

- ดูแลลูกหลานและสมาชิกในกลุ่ม

● บทบาทของลูกขี้น

- กระตุนให้เก้าผี, กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนา ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม

- เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธีและในวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

- เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็น

ปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)

- ประสานงานให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติตามแผนที่ได้วางไว้

● กิจกรรมหลักของกลุ่มนางบัวขอน

- เก้าผีและกำลังผีช่วยกันไปบอกรสมาชิกกลุ่มให้มาร่วมกิจกรรม

- ก่อนวันเลี้ยงผีปู่ย่า เก้าผีกับลูกขี้นและกำลังผีมีการประชุมเพื่อหาปัญหาและหาแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน, หาแนวทางให้สมาชิกมาร่วมในวันเลี้ยงผีปู่ย่าให้มากขึ้นและหาแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มเข้าร่วมกัน

- วันเลี้ยงผีปู่ย่า มีการพูดคุยกันถึงแนวทางการช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม

- มีการเขียนชื่อสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันของแต่ละครอบครัว

- มีการทำน้ำขึ้นส้มปอย ผู้สูงอายุมีการผูกข้อมือ(มัดมือ)ให้พรุกหลานที่มาร่วมในพิธี นอกเหนือน้ำแล้วผู้ที่มาร่วมในพิธีเข้าฝ่ายมัดมือและน้ำขึ้นส้มปอยกลับบ้านเพื่อมัดมือให้ลูกหลานที่ไม่ได้ไปร่วมในพิธี และส่งให้ลูกหลานที่อยู่ต่างจังหวัดด้วย

- มีการเขียนกฎระเบียบเกี่ยวกับการช่วยเหลือกันของสมาชิก และมีการคุยกันถึงเรื่องการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือลูกหลานสมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกัน หลังจากนั้นทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยแล้วแกนนำของกลุ่มได้มีการพูดคุยปรึกษาหารือกันหลายครั้งและได้มีการจัดตั้งเป็นกองทุนผู้ป่วยเพื่อลูกหลานแล้ว

- มีการนำเอกสารข้อมูลหน้าที่ของผู้ป่วยมาอ่านให้สมาชิกฟังและให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย

ตารางที่ 6 สรุปกิจกรรมของกลุ่มผู้ป่วย(กลุ่มทดลอง)ที่ได้ดำเนินการในประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย

กิจกรรม	กลุ่มทดลอง	แม่เกี้ยงค่า	แม่บุล	แม่บีด	นางศรีวรรณ	นางบัวช้อน	รวม
<u>1. ก่อนวันทำพิธี</u>							
1.1 เวทีการวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนของแกนนำแต่ละกลุ่ม	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
1.2 แกนนำไปบอกรสมาชิกให้มาร่วมในพิธีเลี้ยงผู้ป่วย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม	2	2	2	2	2	2	
<u>2. วันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วย</u>							
2.1 สมาชิกนำสิ่งของมาเช่นไห้ว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
2.2 สมาชิกร่วมกันเตรียมอาหารที่จะใช้ในการเข็นไห้ว	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
2.3 ทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
2.4 “กินหมอมต้มม่วง”	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
- ด้านการศึกษา เช่นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องผู้ป่วย	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
- ด้านสังคม เช่นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5
- ด้านสุขภาพ เช่นทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	5

กิจกรรม	กลุ่มทดลอง	แม่ เกี้ยงคำ	แม่บูด	แม่ปัด	นางศรี วรรณ	นาง บัวชน	รวม
-ด้านเศรษฐกิจ เช่นกองทุน หรือทำเกษตร เพื่อตนเอง		✓	✓	✓	✓	✓	5
-ด้านสิ่งแวดล้อม เช่นเกษตรปลูกดสารพิช		X	X	X	✓	X	1
-การให้ความสำคัญ/การสนับสนุนให้ผู้สูง อายุมีบทบาทมากขึ้น		✓	✓	✓	✓	✓	5
-ด้านการดูแลลูกหลาน เช่นการให้ความ สนใจปัญหาของเด็กและ/หรือการพัฒนา เด็กมากขึ้น		✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม		10	10	10	11	10	
<u>3. หลังวันทำพิธี</u>							
3.1 มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง		✓	✓	✓	✓	✓	5
รวม		1	1	1	1	1	

หมายเหตุ

✓ มีกิจกรรม   X ไม่มีกิจกรรม

(2) ภาพรวมการสืบทอดหน้าที่ของสมาชิกในประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า : เมื่อผ่าน
การทดลองรื้อฟื้นมาแล้ว

ใช้เกณฑ์บทบาทหน้าที่แบบเก่าและแบบใหม่

(2.1) บทบาทหน้าที่ของเก้าผู้และผู้ทำพิธี

● บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย

-เป็นผู้ทำพิธีประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า

-ประสานงานกับกลั่งผีและลูกเล่าลูกแป้ง (เมื่อต้องการทำอะไรที่เกี่ยว

กับผีปุย่า เช่นการสร้างหอผีปุย่าหลังใหม่ เป็นต้น)

● บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย

-เป็นแกนนำหลักในการพูดคุยประเดิ้นปัญหาและการแก้ไขปัญหาของ

สมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธี ในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธีการเลี้ยงผีปุย่า

-ร่วมวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มและหาแนวทางการ

แก้ไขปัญหา

-กระตุนให้กลั่งผี/สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/

พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า

- ไปปอ กช่าวแก่กำลังผีในกลุ่มเดียวกัน
- เป็นแกนหลักในการสร้างเครือข่ายกับเก้าผีปู่ย่าอื่นๆที่อยู่ในหมู่บ้านตน

เช่น

(2.2) บทบาทหน้าที่ของกำลังผี

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย
  - เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการประสานงานกับกำลังผีและสมาชิกในกลุ่ม
  - เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า (เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการพูดคุยประเด็นปัญหาและการแก้ไขปัญหาสมาชิกในกลุ่ม)
- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย
  - ในอดีตกำลังผีเป็นผู้ชายแต่ปัจจุบันมีทั้งผู้หญิงและผู้ชาย
  - กระตุนให้เก้าผี, กำลังผี/สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
    - เป็นกลุ่มแกนนำหลักในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่มทั้งก่อนวันทำพิธี ในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า
    - ไปปอ กช่าวแก่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน
    - เก็บรวบรวมปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันและร่วมวางแผนการแก้ไขปัญหา

แผนการแก้ไขปัญหา

- เป็นแกนนำหลักในการคิดกิจกรรมการพัฒนาลูกหลานในกลุ่มของตน

เช่น

(2.3) บทบาทของลูกเล่าลูกแป้ง

- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย
  - เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า พร้อมทั้งชักชวนสมาชิกในครอบครัวร่วมกิจกรรมต่างๆที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิดขึ้นมาเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม
    - มีการพูดคุยเกี่ยวกับอุดมการณ์ของผีปู่ย่าให้กับสมาชิกในครอบครัวฟัง
    - ปราชญาบ้านที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้สู่ลูกหลาน
- บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย
  - มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม
    - พ่อแม่มีบทบาทในการสนับสนุนให้ลูกหลานเข้าร่วมกิจกรรมที่กลุ่มผี

ปูร์่าของตนเองจัดขึ้น และได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมด้วย

-เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและคิดกิจกรรมร่วมกับแกนนำกำลังฝูงกลุ่มเดียวกัน

(2.4) บทบาทของลูกชิ้น (ลูกเขย)

● บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย

-กระตุนให้เก้าฝี, กำลังฝี/สมาชิกในกลุ่มฯ เห็นความสำคัญของการที่ต้องปรับ/พัฒนาประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า

-มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งก่อนวันทำพิธี ในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธีการเลี้ยงผีปูย่า

-เข้าร่วมในประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า

(3) บทบาทหน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า : เมื่อผ่านการทดลองรื้อฟื้นมาแล้ว

จากกระบวนการที่ใช้ในการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า(ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้ว) และเมื่อกลุ่มผีปูย่าทั้ง 5 กลุ่ม (กลุ่มทดลอง) ได้ผ่านกระบวนการต่างๆจนถึงวันทำพิธีเลี้ยงผีปูย่าและหลังจากวันทำพิธีเลี้ยงผีปูย่าผ่านไปแล้ว สามารถที่จะสรุปได้ว่า ประเพณีการเลี้ยงผีปูย่ามีบทบาทหน้าที่หลักคือเป็น “สื่อ” หรือ “ก้าวใจ” ในการร้อยรัตดาวใจ เชื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์ให้สมาชิกในกลุ่มผีปูย่าเดียวกันมาช่วยเหลือกัน เพื่อสมาชิกในกลุ่มผีปูย่าเดียวกัน พบร่วมประเพณีการเลี้ยงผีปูย่าเป็นพื้นที่/เวทีที่ทำหน้าที่ต่างๆดังนี้

● บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบเก่า ประกอบด้วย

- ด้านการศึกษา เช่นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องผีปูย่า
- ด้านสังคม เช่นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน
- ด้านสุขภาพ เช่นทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ
- การให้ความสำคัญ/การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีบทบาทมากขึ้น

● บทบาทหน้าที่ที่เป็นแบบใหม่ ประกอบด้วย

- ด้านเศรษฐกิจ เช่นกองทุน หรือทำเกษตรพึ่งตนเอง
- ด้านสิ่งแวดล้อม เช่นทำเกษตรปลอดสารพิษ
- ด้านการดูแลลูกหลาน เช่นการให้ความสนใจปัญหาของเด็กและ/หรือการพัฒนาเด็กมากขึ้น

นอกจากประเพณีการเลี้ยงผีปูย่าจะเป็น “สื่อ” หรือ “ก้าวใจ” เอกพาะสำหรับ

สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันดังกล่าวข้างต้นแล้ว ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยเป็น “สื่อ” ในการสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยในระดับต่างๆ ซึ่งทั้งหมดเป็นกิจกรรมที่คนในชุมชนคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ในอดีตไม่เคยมี

- ระดับกลุ่มผู้ป่วยกับกลุ่มผู้ป่วย เช่นเก้าฝี/กำลังผีจากกลุ่มผู้ป่วยของแม่ท่านมาว่ามีเรียนรู้ในเวทีกับกลุ่มผู้ป่วยของแม่ปีด
- ระดับหมู่บ้าน เช่นแม่เกี้ยงคำชี้เป็นเก้าฝี ได้ซักชวนเก้าฝีคนอื่นๆที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์เรื่องการพัฒนากลุ่มผู้ป่วยเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง
- ระดับตำบล เช่นสภាពัฒนธรรมตำบลมีการจัดเวทีอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เก้าฝี/กำลังผีของกลุ่มผู้ป่วยทุกกลุ่มในตำบลได้มีโอกาสเข้าร่วมในเวที

8.3 สรุป

กระบวนการทดลองรือฟื้นประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ซึ่งชาวบ้านตัดสินใจเลือกเพื่อใช้เป็นสื่อในการดำเนินกิจกรรมสำหรับตอบสนอง/รับใช้ “เจ้าของวัฒนธรรม” นั้นมีกระบวนการดำเนินกิจกรรมดังนี้

- ใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรม” ให้เจ้าของวัฒนธรรมเป็นผู้ตัดสินใจ
- นำข้อมูลผลการศึกษาที่เกี่ยวข้อง เช่นเรื่องปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยเกิดการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ปัญหาของคนในตำบล และตำบลในผืน เป็นต้น เพื่อให้ชาวบ้านใช้เป็นข้อมูลในการตัดสินใจและวางแผนดำเนินกิจกรรม
- คณะกรรมการสภាពัฒนธรรมตำบลและประธานงานกับครูในโรงเรียนและศิลปินในหมู่บ้านเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรือฟื้นประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย
- คณะกรรมการสภាពัฒนธรรมตำบลประسانงานกับครูในโรงเรียนและศิลปินในหมู่บ้านเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรือฟื้นประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย
- กลุ่มผู้ป่วยที่เป็นกลุ่มทดลอง แต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง
- “อุปแบบ” และ “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ในอดีตชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึงตนเอง ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยจึงเป็นสื่อในการรวมสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันเพื่อการช่วยเหลือกัน กลุ่มผู้ป่วยที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภพ ฯลฯ ต่อมาเมื่อชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่าง

มาก “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” การซ่อมแซมเหลือเกือบกันของชาวบ้าน เริ่มลดลง ประเพณีการเลี้ยงผีปุยฯ จึงค่อยๆ ลดบทบาทลงด้วย จนเหลือแต่ใน ระดับป่าเจ้าเท่านั้น ต่อมาเมื่อชาวบ้านเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปุยฯ ที่จะทำการ ทดลองรื้อฟื้นเพื่อให้สามารถใช้เป็นสื่อสำหรับรับใช้เจ้าของวัฒนธรรม โดยผ่าน กระบวนการริเคราะห์ปัญหาและการหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของเจ้าของ วัฒนธรรม ผลการดำเนินงานพบว่าประเพณีการเลี้ยงผีปุยฯ สามารถเป็น “สื่อ” หรือ “ภาษา” ใน การร้อยรัดดวงใจ เชื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์ให้คนในชุม ชนมาร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อชุมชนและโดยชุมชน นั่นคือประเพณีการ เลี้ยงผีปุยฯ สามารถพัฒนาให้มีบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้นได้ทั้งในระดับป่าเจ้า ระดับ กลุ่มผีปุยฯ เดียวกันและระดับเครือข่ายด้วย

ส่วนที่ 3

ประกอบด้วยบทที่ 9,10,11 และ 12 เป็นการวิเคราะห์ผลจากการศึกษา
บทที่ 9 การวิเคราะห์สัญญาณพิชิตกรรม : ประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1 ทำไมต้อง “กินห้อมต้อมม่วน” ในพิชิตกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.2 สัญญาณพิชิตกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.3 พื้นที่/เวที สาธารณณะ : ต้นทุนทางวัฒนธรรม

9.4 ความหมายและหน้าที่ใหม่ : ทางเดินใหม่บ่นร้องรอยเดิม

บทที่ 10 ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทดลองรื้อฟื้นประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า

10.1 ผีปู่ย่า : บทบาทหน้าที่จากอดีตถึงปัจจุบัน

10.2 พลังผีปู่ย่า : การขับเคลื่อนเพื่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชน

10.3 การประเมินผล

10.4 ผลกระทบที่ต่อเนื่อง/ผลสะเทือน

บทที่ 11 แนวทางการสร้างเสริมและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน

11.1 ผีปู่ย่า : นิมิติของการสื่อสาร

11.2 แนวทางการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

11.3 สรุปบทเรียนการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อรับใช้คนในชุมชน

บทที่ 12 สรุปผลการวิจัย การขยายผล และข้อเสนอแนะ

12.1 สรุปผลการวิจัย

12.2 การขยายผล

12.3 ข้อเสนอแนะ

บทที่ 9

การวิเคราะห์สัญญาณในพิธีกรรม : ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

จากการบูรณาการทดลองรือฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในบทที่ 8 ที่ผ่านมาพบว่าในการทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่านั้น กลุ่มผีปู่ย่าทุกกลุ่มจะมีสัญญาณซึ่งเป็นสื่อในการที่จะสืบทอดความหมาย(meaning) ของสัญญาณนั้น Saussure (อ้างในกาญจนा แก้วเทพ, 2544:96-97) กล่าวว่าการใช้สัญญาณไม่ได้เป็นไปตามยถการ หากแต่เมื่อการจัดขึ้นอย่างเป็นระบบ สัญญาณบางประเภทสื่อความหมายอย่างชัดเจนแต่บางประเภทแฟ่งไว้อย่างซ่อนเร้น ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าครั้งนี้พบว่าสัญญาณที่มีอยู่ในพิธีกรรมของทุกกลุ่มนั้นเป็นการซ่อนเร้นความหมายเอาไว้ ดังนั้นผู้ศึกษาจะวิเคราะห์หาความหมายของสัญญาณต่างๆโดยใช้ทฤษฎีสัญญาณวิทยาวิมกับแนวคิดของ กาญจนा แก้วเทพ (2538:23-27) ที่แบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆคือ (1) ส่วนที่เรามองเห็นได้ อันเปรียบเสมือนส่วนของลำต้น ดอก ใบและผลของต้นไม้ ส่วนนี้เป็นส่วนของวัฒนธรรมที่มักเข้าใจกันโดยทั่วไปคือถ้าพูดถึงวัฒนธรรมก็หมายถึงรำไทย อาหารไทย การแต่งกายด้วยชุดไทยเดิมหรือการประกอบพิธีกรรม เป็นต้น ส่วนนี้อาจจะเรียกว่าเป็นส่วนของ "รูปแบบ" ของวัฒนธรรม เป็นส่วนที่สามารถสัมผัสรับต้องได้ และ (2) ส่วนที่มองไม่เห็น สัมผัสมิได้ เป็นส่วนที่อยู่ลึกถัดต้นไม้คือส่วนที่เป็นรากอยู่ใต้ดิน ต้องใช้การคิดไตร่ตรองวิเคราะห์จึงจะเข้าใจ ส่วนที่อยู่ใต้ดินนั้นได้แก่ระบบคิดระบบคุณค่า ซึ่งอาจเรียกว่าเป็นส่วนที่เป็น"เนื้อหา"ของวัฒนธรรม ฉะนั้นเวลาที่เรามองเห็นการทำพิธีกรรม จากสิ่งที่เรามองเห็น(รูปแบบ) เราจะต้องคิดพิจารณาไตร่ตรองและวิเคราะห์ลงไปหาสิ่งที่เรามองไม่เห็นได้ด้วยตาแต่สามารถสัมผัสได้ด้วยปัญญาและจิตใจ กล่าวคือในพิธีกรรมดังกล่าวมีคุณค่าอะไรอยู่เบื้องหลัง วัฒนธรรมเหล่านี้เป็นตัวแทนต้องการสื่อความหมายใด เช่นความเสียสละ ความรักเพื่อนมนุษย์ ความเมตตากรุณา ความสมถะ ความอ่อนน้อมถ่อมตน หรือเป็นตัวแทนคุณค่าของความเห็นแก่ตัว โลก ไรเมตตา ไม่สอดคล้องกับสภาพชีวิตที่เป็นอยู่

ในการทำพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าครั้งนี้มีกลุ่มผีปู่ย่าที่เป็นกลุ่มทดลองหลายกลุ่มได้มีการนำเอกสารสุดอ่อนๆเขียน แผ่นกระดาษที่มีชื่อสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่า แผ่นกระดาษเกี่ยวกับหน้าที่ของผีปู่ย่า น้ำมันส้มป่อย และเส้น/เชือกฝ่ายที่จะใช้ผูกข้อมือ เป็นต้น สรุปเป็นวัตถุใช้สำหรับเข่นไฟไว้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าด้วย ปรากฏการณ์เข่นนี้ผู้ศึกษาจะนำแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์ทางโลก-ทางธรรมมาช่วยในการอธิบาย

นอกจากนี้แล้วผู้ศึกษาต้องการวิเคราะห์ว่าในบริเวณการทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่านั้นเป็นพื้นที่/เวที สาธารณะสำหรับสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียว กันจริงหรือไม่ โดยผู้ศึกษาจะใช้แนวคิดการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทัศนะของ Habermas มาเป็นแนวทางในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

ประเด็นการนำเสนอ มีดังนี้

9.1 ทำไมต้อง “กินห้อมต้อมม่วน” ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1.1 การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1.2 การทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า

9.1.3 กินหากของผี อัญมิสุข

9.1.4 กลับจากพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.2 สัญญาในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

9.2.1 พร้อมกันตึงหมู่ตึงจุ่ม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน : ยำจิ้นไก่

9.2.2 กินอาหารแบบห่วงญาติปีนอง ได้มากิน† มาซັ້ນ มาປະກັນ : ข้าวเหนียวนึ่ง

9.2.3 ม่วนอกม่วนใจ ดีอกดีใจ : พฤติกรรมการแสดงออกของสมาชิก

9.3 พื้นที่/เวทีสาธารณะ : ต้นทุนทางวัฒนธรรม

9.4 ความหมาย และหน้าที่ใหม่ : ทางเดินใหม่บันร่องรอยเดิม

จากปรากฏการณ์ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าของกลุ่มทดลองทั้ง5กลุ่ม ผู้ศึกษาพบว่าความหมายของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าทั้งหมดอยู่ที่คำว่า “กินห้อมต้อมม่วน” ซึ่งผู้ศึกษาเชื่อว่าเป็นหัวใจและเป็นสัญญาของพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าทั้งหมด เพราะสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าทุกคนและทุกกลุ่มที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสพูดคุยด้วยจะใช้คำว่า “กินห้อมต้อมม่วน” เป็นคำหลัก ดังนั้นผู้ศึกษาจะใช้คำนี้เป็นคำหลักในการอธิบายปรากฏการณ์และสัญญาในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าในครั้งนี้

9.1 ทำไมต้อง “กินห้อมต้อมม่วน” ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

ในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า การทำพิธีกรรมนั้น พบว่าโดยทั่วไปแล้วในวันเลี้ยงผีปู่ย่าทุกกลุ่มจะมีขั้นตอนหรือ “รูปแบบ” ที่คล้ายๆกันดังนี้

9.1.1 การเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

ที่บ้านเก้าฝี สมาชิกที่มาก่อนจะช่วยกันจัดเตรียมสิ่งของ เช่นเตรียมถ้วยใส่ดอกไม้ ข้าวสาร และถูปสำหรับไหว้ผีปู่ย่า วางไว้ที่หน้าห้องฝี ถ้าห้องผีปู่ย่ามีหนึ่งห้องก็จะจัดเตรียมถ้วยสำหรับใส่ดอกไม้ ถูป ข้าวสารและถ้วยสำรับอาหารเพียงหนึ่งถ้วย ถ้าห้องผีปู่และผีย่าแยกกันก็จะจัดเตรียมถ้วยสำหรับใส่ดอกไม้ ถูป ข้าวสารและถ้วยสำรับอาหารสองถ้วยแยกกัน

เมื่อสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันมาถึงบ้านเก้าฝีแล้วจะนำสิ่งของที่จะใช้ เช่น ไหว้รวมกันแต่ละจุด เช่น ข้าวเหนียวนึ่ง ไก่หรือไก่ และ/หรือสิ่งของอื่นๆที่เตรียมมา เช่น เหล้า ผลไม้ ขนມหรือพืชผักต่างๆ จะเอาไปไว้รวมกันที่หลังบ้าน ส่วนดอกไม้ ถูปและข้าวสารจะนำไปไว้ในถ้วยที่เตรียมไว้ที่

บริเวณด้านหน้าห้องผู้ป่วย และจะมีการบอกกล่าว/แจ้งให้ผู้ป่วยรับรู้ว่าตนได้นำร่วมในพิธีครั้งนี้ด้วย หรือถ้ามีญาติพี่น้องคนใดไม่ได้นำร่วมแต่ฝากของมา ผู้ที่นำสิ่งของมานั้นก็จะบอกให้ผู้ป่วยรับรู้ด้วย

จากนั้นสมาชิกที่มาในงาน (ส่วนมากเป็นผู้หญิง) กลุ่มนี้จะช่วยกันช่วยกันไป ก่อนอีกกลุ่มหนึ่งจะช่วยกันเตรียมเครื่องที่ใช้ในการทำอาหาร เช่น พริกแห้ง หอมแดง กระเทียม ฯลฯ ตะไคร้ เม็ดมะขามวุ่น (พีซสมุนไพรภาคเหนือ) ทั้งหมดนำไปคั่วและตำให้ละเอียดรวมเรียกว่า "น้ำพริกยำจิ้นไก่" อาหารที่ทำจะมีเพียงชนิดเดียวคือยำไก่ (ยำจิ้นไก่) ตามสูตรภาคเหนือ

วิธีการทำยำจิ้นไก่ คือเอาไก่เป็นตัวที่สมาชิกนำมาร่วมไปต้มให้สุก จากนั้นช่วยกันฉีกไก่เป็นชิ้นเล็กๆ พอกำจันหมดทุกตัว นำไปที่จีกเป็นชิ้นๆ ไปใส่รวมกันในหม้อใบใหญ่ เอาเครื่องแกงที่เตรียมไว้แล้วมาผสานกับไก่ในหม้อเดิมน้ำที่ใช้ต้มไก่พอกขรุขริบ ใส่น้ำปลา หอม ผักชีที่หันเป็นชิ้นเล็กๆ อาหารที่ทำห้ามคนทำซิมก่อน เพราะผีจะไม่กิน

ผู้ที่มีหน้าที่ดังกล่าวจะจากจะเตรียมสิ่งของเหลวที่มีการพูดคุยซักถามสาระทุกข์สุขดิบกันไปด้วย ส่วนคนที่มาร่วมงานแต่ไม่มีหน้าที่ใดก็จะนั่งพูดคุยกันในบ้านหรือตามโต๊ะตันไม้ เรื่องที่พูดคุยกันส่วนมากเป็นเรื่องการทำอาหารและที่เกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว เช่นมีใครไปทำงานที่ไหนบ้าง มีความเป็นอยู่อย่างไร เป็นต้น

เมื่อเตรียมอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องเตรียมสำรับอาหาร จำนวนสำรับอาหารขึ้นกับว่าในบ้านเก้าผู้นั้นจัดทึ้งผี (ผีป่วย) หรือหอผี หรือตูบผี (ปีอะยัก) อย่างไร เช่นถ้าห้องผีป่วยมีหนึ่งห้องก็จะจัดเตรียมถ้วยสำรับอาหารเพียงหนึ่งถ้วย ถ้าห้องผีป่วยและผีป่วยแยกกันจะมีถ้วยอาหาร 2 ถ้วย หรือห้องผีป่วยหนึ่งที่จะต้องจัดเตรียมถ้วยสำรับอาหารสองถ้วยแยกกัน ด้วย

ในสำรับอาหารประกอบด้วย(1)ข้าวเหนียวนึ่ง 1 ถ้วย (ได้มาจากที่สมาชิกนำมาจากบ้านของตนเองแล้วผู้เตรียมสำรับอาหารจะนำข้าวเหนียวนึ่งจากของสมาชิกทุกคนฯลฯ ประมาณหนึ่งหิมมือใส่รวมกันเป็นหนึ่งถ้วย) ข้าวเหนียวนึ่งที่สมาชิกทุกคนนำมาบ้านส่วนหนึ่งนำไปเป็นหัวเพื่อให้ผีป่วยได้กินและส่วนที่เหลือสำหรับใช้กินร่วมกันหลังจากเสร็จพิธี (2)อาหารคือยำจิ้นไก่ 1-2 ถ้วย และซ่อน (3)ข้นและหรือผลไม้ (4)เมี่ยง บุหรี่ มากและพลุ (5)เหล้า 1 ขวดและแก้ว 1 ใบที่มีเหล้าด้วย (6)น้ำดื่มใส่น้ำตันและแก้วใส่น้ำ

9.1.2 การทำพิธีเลี้ยงผีป่วย

ฝ่ายแม่บ้านเมื่อเตรียมสำรับอาหารและสิ่งของที่จะใช้ให้เรียบร้อยแล้ว จะนำไปให้ผู้ทำพิธีสำหรับสถานที่ทำพิธีนั้นจะทำที่หน้าห้องผี (อยู่ในห้องนอนของเก้าผี) หรือหอผีหรือตูบผีที่หันหน้าดังนั้นถ้าบ้านเก้าผีมีห้องผีแห่งเดียวคือรวมห้องทั้งผีป่วย ผู้ทำพิธีจะทำที่หน้าห้องผีป่วยแห่งเดียวแต่ถ้า

บ้านเก้าฝีที่แยกฝีย่าบบ้านบ้านส่วนฝีปูข้างบ้านหรือฝีปูย่าบบ้านและฝีอะหักอยู่ด้านล่าง ผู้ทำพิธีจะต้องนำสำรับอาหารแบ่งไปทำพิธีสองแห่ง

สำรับอาหารและสิ่งของต่างๆ เมื่อนำมาวางไว้ที่หน้าหิ้งฝีหรือหอฝีหรือตูบฝีแล้ว ผู้ทำพิธีจะนั่งที่หน้าสำรับอาหารและสิ่งของที่ใช้ไหว้ นอกจานนั้นแล้วอาจจะมีเก้าฝีและสมาชิกฝีเดียวกัน(ลูกเล่าลูกแบ่ง)มานั่งดูด้วยก็ได้ จากนั้นผู้ทำพิธีจะถือสารกับฝีปูย่าเพื่อเชิญฝีปูย่ามากินโดยใช้ภาษาพื้นเมือง

จากนั้นผู้ทำพิธีและสมาชิกผู้ที่นั่งดูจะพูดคุยเรื่องต่างๆ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ เช่นการทำมาหากิน ลูกหลานอยู่ที่ไหนบ้าง เป็นต้น ซึ่งจะเป็นกลุ่มอยู่ๆ ช่วงดังกล่าวหมายถึงเป็นช่วงเวลาที่ให้ฝีปูย่าได้กินอาหารทั้งระยะเวลาประมาณ 10-15 นาที จากนั้นผู้ทำพิธีจะเข้าไปนั่งที่เดิมและจะขอเก็บสิ่งของและขอให้ลูกหลานได้กินสิ่งของที่เหลือ

ผู้ทำพิธีจะบอกให้แบนช่วยกันยกสำรับอาหารและสิ่งของที่ใช้ไหว้ออกไปข้างนอก ส่วนดอกไม้ ถูปและข้าวสารนั้นจะเก็บไว้บนทึ้งฝี ถือเป็นอันเสร็จพิธีการเลี้ยงฝีปูย่า ซึ่งจะเสร็จประมาณช่วงที่จะรับประทานอาหารกลางวัน

9.1.3 กินชากรของฝี อยู่ดีมีสุข

อาหารที่นำออกมากจากพิธีการไหว้จะถูกนำมารวมกับอาหารที่เหลืออยู่ เช่น ข้าวเหนียวที่นำไปในพิธีไหว้จะนำมารวมกับข้าวเหนียวที่สมาชิกนำมาทั้งหมดและเช่นเดียวกันกับยำจืดไก่จากในพิธีไหว้(จากในถ้วย)จะนำมารวมกับยำจืดไก่ที่อยู่ในหม้อใบใหญ่ จากนั้นสมาชิกจึงจัดแบ่งยำจืดไก่และข้าวไปกินร่วมกัน รวมทั้งเหล้าที่ใช้เลี้ยงฝีปูย่าแล้วจะนำมาแบ่งกันตามดีมกิน(เหล้าทั้งหมดเป็นเหล้าหมักและชาวบ้านต้มเอง) พูดคุยซักถามสารทุกข์สุขดิบ คนเฒ่าคนแก่สอนลูกหลานแสดงความรักความห่วงใย เช่นการที่คนเฒ่าคนแก่เอามือจับหัว ลูบหน้าและลูบหลังลูกหลาน ให้ศีลให้พร และให้ความอบอุ่นแก่ลูกหลาน และร่วมกันวางแผนการช่วยเหลือการทำไร่ทำนา(เอ็นื้อ กัน) และสนับสนานร่วมกัน จากนั้นจึงแยกย้ายกันกลับบ้าน ก่อนกลับบ้านสมาชิกที่มาร่วมแต่ละครอบครัวจะนำอาหาร(ยำจืดไก่)ที่เหลือกลับบ้านด้วย ผู้ที่ไม่ได้มาร่วมแต่ฝากเงินหรือสิ่งของมาร่วมก็จะได้รับแบ่งปันอาหารที่เหลือด้วยเช่นเดียวกัน และเมื่อทุกคนร่วมกันกินอาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว ทุกคนได้ช่วยกันเก็บภาชนะทำความสะอาดบ้านเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงแยกย้ายกันกลับ

9.1.4 กลับจากพิธีการเลี้ยงฝีปูย่า

แต่ละครอบครัวได้อาหารที่เหลือจากในงานกลับมาบ้านด้วยอาหารดังกล่าวส่วนมากใช้เป็นอาหารมื้อค่ำ เมื่อสมาชิกในครอบครัวมากินข้าวร่วมกันแล้วปูย่า ตา ยายหรือ พ่อ แม่จะสอนลูกหลาน โดยจะเริ่มพูดจากอาหารที่รับประทานในมื้อนั้นว่าได้มาจากในงานพิธีเลี้ยงฝีปูย่าและจะ

เชื่อมโยงต่อว่าฝีปูย่าคือใคร ฝีปูย่าดูแลลูกหลานเรื่องอะไรบ้าง พร้อมทั้งชี้แนะให้เด็กทำความดีไม่ทำผิดฝีถ้าทำผิดฝีแล้วจะถูกฝีปูย่าลงโทษ เช่น ทำให้เจ็บ ป่วยเป็นต้น

สรุปตั้งแต่ช่วงที่สมาชิกร่วมกันจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในการ เช่น ไฟ ช่วงพิธีการ เช่น ไฟ แล้วช่วง กินขากของฝี อยู่ดีมีสุข กระบวนการทั้งหมดนี้ชาวบ้านเรียกว่า “กินห้อมต้อมม่วน” คำว่า “กินห้อมต้อมม่วน”

พ่อนานย้าย บอกว่า

“มันเป็นกำป่าเก่า เป็นความปอ-อก-ปอ-ใจที่ได้มา กิน ตาย กัน”

พร้อมกันตึงหมู่ตึงจุ่ม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน”

“กิน” หมายถึง “ปีนอง ได้กินข้าวปลาอาหารตาย กัน”

“ห้อม” หมายถึง “ความปอใจ ในรษชาดของอาหาร จึ่นอกจึ่นใจ มีความสุขที่ได้มากิน ตาย กัน”

“ต้อม” หมายถึง “ความพร้อมเพรียงที่ได้มาอยู่ด้วย กัน กิน ตาย กัน”

“ม่วน” หมายถึง “ม่วนอกม่วนใจ ดีอกดีใจ มีความปิติยินดี หมู่ญาติปีนอง ได้มาพบ กัน”

พ่อนานอนนัต บอกว่า

“กิน” หมายถึง “กินอาหารแบบหัวมญาติปีนอง”

“ห้อม” หมายถึง “การได้มากิน มาดู มาปะ กัน”

“ต้อม” หมายถึง “คนที่เป็นญาติมาต้อม กัน”

“ม่วน” หมายถึง “สนุกสนานยินดี ม่วนอกม่วนใจ ตี้ได้มาปะ มาดู สามาทุกชีสุข ดิบ กัน”

“กินห้อมต้อมม่วน” จึงเป็นสำนวนที่สมาชิกกลุ่มฝีปูย่าใช้ ไม่ใช่การกินเพื่อเติมสารอาหาร สำหรับการเพิ่มพลังให้กับร่างกายเท่านั้น แต่การกินในพิธีการเลี้ยงฝีปูย่า เป็นการกินแบบรวมหมู่ ญาติพี่น้อง เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมความสัมพันธ์ระหว่าง พ่อ แม่ ลูกและญาติพี่น้อง อีกทั้ง เป็นการลดลอกความเกรงใจ รู้จักการเคารพผู้อื่นที่กินร่วมกัน รวมถึงเป็นการสร้างวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันอีกด้วย นั้นคือการกินแบบตักดีสีทึคือต้องมีความรักความห่วงใยและการช่วยเหลือ เกื้อกูลชึ่งกันและกัน”

ซึ่งความหมายดังกล่าวจะแสดงออกในพิธีกรรมการเลี้ยงฝีปูย่าทั้งที่เป็น “รูปธรรม” และที่ เป็น “นามธรรม”

9.2 สัญญาในพิธีกรรมการเลี้ยงฝีปูย่า

9.2.1 พร้อมกันตึงหมู่ตึงจุ่ม เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน : ยำจื้นไก่

ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่ามีอาหารชนิดเดียวคือ "ยำจีนไก่" เป็นอาหารพื้นเมืองของคนล้านนาและเป็นอาหารชนิดเดียวที่ใช้ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าประจำปีของทุกกลุ่มผีปู่ย่า ไม่มีอาหารอื่นๆเลย ดังนั้นจึงเป็นสืบสู่ลักษณะพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า

ทำไมในประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าต้อง "ยำจีนไก่" เท่านั้น ไก่เป็นตัวแทนทางสัตว์ที่เกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์

ในความหมายของการยำนั้นคือการเอาหลายๆอย่างมารวมกันเพื่อทำยำอย่างโดยอย่างหนึ่งขึ้นมา ในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นมีการทำยำจีนไก่อย่างเดียว สิ่งของที่ใช้ในการทำ เช่น ไก่ พริก ผัก และเครื่องปรุงต่างๆนั้นทั้งหมดได้มาจากสมาชิกกลุ่มผีเดียวกันไม่มีการซื้อขายหาได้จากบ้านใกล้เรือนเคียง ซึ่งมาจากหลักหลาครอบครัว ทั้งใกล้และไกล สมาชิกที่เป็นกลุ่มผีเดียวกันต้องนำมารวมกัน เช่น มีความเชื่อในสิ่งเดียวกัน และอาจจะถึงการรวมญาติสั่งใจกันใน เก้าผีเดียวกัน ที่มีความสนิทสนมกัน หรืออาจจะผิดพ้องหมองใจกันบ้าง แล้วก็มาช่วยกันทำยำจีนไก่ขึ้นมาจากการสิ่งของทั้งหมดที่ญาติพี่น้องในกลุ่มผีเดียวกันนำมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวคือ "ยำจีนไก่" เป็นการสร้างความสัมพันธ์กันใหม่และผูกมิตรกันทุกปีไม่ให้ห่างเหินกัน ดังที่มีคนกล่าวว่า

“พริกบ้านเนื้อ บ่าเขือบ้านใต้ ผักไผ่ย้อมอี้ว้า”

พ่อหนานย้าย เมื่อ มูล บอกว่า

“ ยำจีนไก่คือเอาไก่กับน้ำพริกมา-กนสูนกัน(ผสม) ยำตายกันนี่ เมื่อนอกบ้านลูกเล่าลูกแปง ญาติปืนองผีเดียวกันนี่ มากว่ากันนี่ หวานกันนี่ ห้อมีความผูกพันนี้ แน่นแฟ้น เมื่อนยำจีนไก่ “

พ่อหนานอนนัต ประวี บอกว่า

“ ยำจีนไก่เป็นอาหารพื้นเมือง เอาไก่ทุกตัวมาฉีก เป็นอันน้อยๆเขามาช่วงกันนี่ ผสมกันนี่ห้อ มันเข้มข้นขึ้น ห้อได้กินไก่ทุกตัว ไก่ของทุกคนที่เขามา เป็นการกระชับความสัมพันธ์กัน ห้อมันเนี้ยวนี่แง่น เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี่ “

จากคำพูดของปราชญ์ชาวบ้านทั้งสองท่าน จะเห็นว่าการยำจีนไก่คือการเอาไก่ ที่ต้มสุกแล้วมาฉีกเป็นชิ้นเล็กๆแล้วนำมาผัดกับน้ำพริก ให้ไก่กับน้ำพริกเข้ากัน การที่เอาไก่ทุกตัวมาฉีก ยำเลี้ยงผีปู่ย่า เสมือนเป็นตัวแทนของสมาชิกลูกเล่าลูกแปงทุกคนที่เป็นสมาชิกผีเดียวกัน ทุกคนเป็นญาติปืนองกัน เท่าเทียมกัน ที่ผ่านมาอาจเคยมีการผิดข้องหมองใจกันมาบ้าง แต่ในวันนี้ เป็นต้นไปต้องเริ่มต้นใหม่ ทุกคนต้องร่วมกันร้อยใจ เขื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์กันใหม่ให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

ยำจິນໄກຕ້ອງທ່າງມາຢູ່ໃນໜັກໄປດີຢາກນ້າມເນື້ອແນ່ມັນເຕີຍມເສົ້າຈີ່ບ້ອຍແລ້ວຈະຕັກໄສ
ດ້ວຍເພື່ອນຳໄປເຂົ້າພື້ນໃໝ່ໄວ້ຜື່ປູ່ຢ່າ

9.2.2 ກິນອາຫານແບບທ່ວມຄູາຕົ້ນນອງ ໄດ້ມາກິນ ມາອຸ້ມ ມາປະກິນ : ຂ້າວເໜີຍວນື່ງ
ເປັນສື່ສົມບູນອີກ້ານົດໜີນໍ້ທີ່ພັບໃນພົມກວມກາລີ່ຍົງຜື່ປູ່ຢ່າຄື່ອ້າຂ້າວໜີ່ສມາຊີກທຸກຄົນຕ້ອງເຂົາ
ມາຮ່ວມໃນພົມກວມກາລີ່ຍົງຜື່ປູ່ຢ່າ ເພວະຂ້າວຄື່ອ້າວີ່ເປັນອາຫານຫລັກຂອງຄົນໄທຢາມາແຕ່ອດີຕີ ຂ້າວເປັນ
ສິ່ງຈຳເປັນຕ່ອງໜີ້ວິວດ້ວຍທຸກໆຄົນ ຈຶ່ງມີຄວາມເຫຼືອແລະໃຫ້ຄວາມເຄວາພບ້າຫາດ້ອ້າຂ້າວມາໂດຍຕລອດ ຈຶ່ງໄດ້ນຳ
ຂ້າວມາເປັນເຄື່ອງພົມກວມທີ່ສຳຄັນຈະຂາດໄນ້ໄດ້ ຜູ້ເຕີຍມສິ່ງຂອງເໜັນໄວ້ຈະນຳຂ້າວເໜີຍວນື່ງຈາກ
ຂອງສມາຊີກທຸກຄົນຊະປະມານໜີ້ທີ່ຍົບມື້ອີສ່ວນກັນເປັນໜີ້ດ້ວຍ (ຂ້າວເໜີຍວນື່ງສ່ວນທີ່ເລື່ອຂອງ
ສມາຊີກທຸກຄົນນັ້ນຈະເກັບເຂົາໄວ້ສໍາຮັບໃໝ່ກິນຮ່ວມກັນຫລັງຈາກເສົ້າພື້ນ) ແລ້ວຈຶ່ງນຳດ້ວຍຂ້າວເໜີຍວນື່ງ
ໄປສ່າງໃນສໍາຮັບເດີຍກັບຂອງເໜັນໄວ້ຮູ່ນໍາ ຈາກນັ້ນກຳນົດຂອງເໜັນໄວ້ທັງໝາດໄປເຂົ້າພື້ນກວມ
ເນື້ອເສົ້າພື້ນໃໝ່ໄວ້ແນ່ມັນຈະນຳຂ້າວເໜີຍວນື່ງໃນດ້ວຍທີ່ໄດ້ຜ່ານພົມກວມມາແລ້ວ ແນ່ມັນ
ຈະນຳມາໃສ່ຈານຮັມກັບຂ້າວເໜີຍວນື່ງທີ່ສມາຊີກທຸກຄົນນຳມາຈາກນັ້ນຈັດແປງອອກເພື່ອນຳໄປກິນຮ່ວມກັນ
ສໍາຮັບຢ່າຈິນໄກຈາກໃນດ້ວຍທີ່ຜ່ານພື້ນໃໝ່ໄວ້ແລ້ວ ແນ່ມັນຈະນຳມາເກຣມກັບຢ່າຈິນໄກໃນ
ໜັກໃບເດີມທີ່ມີຢ່າຈິນໄກຢູ່ ຈາກນັ້ນຈະຜສມຄລຸກເຄລຳໃຫ້ເຂົາກັນແລ້ວຈຶ່ງຕັກໃສ່ດ້ວຍແປ່ງກັນໄປກິນ
ທັງຢ່າຈິນໄກແລະຂ້າວເໜີຍວນື່ງດັກລ່າວ້າຂ້າວໜີ້ມີຄວາມໝາຍວ່າທັງໝາດຮ່ວມເປັນໜີ້ເດີຍ
ແລ້ວເປົ້າປະເມີນສົມບູນທີ່ນັ້ນທຸກຄົນຕ້ອງຮ່ວມໃຈ ເຊື່ອມສາຍໄຍແລະສາຍສົ່ມພັນຮີເປັນໜີ້ເດີຍໃຫ້
ເໜີຍວ່າແນ່ນແລະກລມກລື້ນກັນເໜັນເດີຍກັບຂ້າວເໜີຍວນື່ງແລະຢ່າຈິນໄກໃນພົມກວມກາລີ່ຍົງຜື່ປູ່ຢ່າ
ເພວະກວ່າຈະໄດ້ຢ່າຈິນໄກເກີນທີ່ມີໜັກຕ້ອງໃຫ້ວສດຸອຸປະກົດໝາຍອຍ່າງມາພສມຮ່ວມກັນຫຼື່ສິ່ງຂອງດັກລ່າວ່າໄດ້
ມາຈາກສມາຊີກທຸກຄົນຈະຂາດໄນ້ໄດ້ ສ່ວນຂ້າວໄດ້ຈາກກາລົວບ່ານຂອງສມາຊີກທຸກຄົນເໜັນເດີຍກັນ ທັ້ງ
ໝາດໄດ້ຜ່ານພົມກວມມາແລ້ວທຳໄໝເກີດຄວາມ ”ສັກດີສີທີ່” ແລະ ”ເປັນຂົ້ອຕກລອງຮ່ວມກັນ/ສັນຍາໃຈ”
ຂອງສມາຊີກໃນກຸລຸນຜື່ປູ່ຢ່າເດີຍກັນ ດັກຄຳພູດຂອງຜູ້ທຳພື້ນໃນຂະເນົາກົດທຳພື້ນທີ່ພູດວ່າ
”ຂະນະນີ້ໜູ້ຂ້າເປັນຄູກເລ່າຄູກແປ່ງ ຕຶງໝາດເປັນອັນໜີ່ອັນເດີຍກັນ”

ດັ່ງນັ້ນທຸກອ່າງທີ່ສມາຊີກມີກາງກະທຳແລະພູດຄຸຍກັນໃນວັນນີ້ຈຶ່ງເປົ້າປະເມີນ”ພັນະສົມບູນ
ທາງໃຈແລະວາຈາ” ອ້ອນເປັນ ”ສັນຍາປະຊາມ” ທີ່ສມາຊີກທຸກຄົນໄດ້ອອກປາກກັບບ່ານພບ້າຫຼຸ່ມເຂົາໄວ້
ດັ່ງນັ້ນສມາຊີກທຸກຄົນຕ້ອງຍືດຄື່ອ້າແລະນຳໄປປົງປົບຕິ ສມາຊີກທຸກຄົນທີ່ໄດ້ມາຮ່ວມໃນພົມກວມທັ້ງທີ່ໄມ້ໄດ້ມາ
ຮ່ວມຈະໄດ້ກິນຂ້າວແລະຢ່າຈິນໄກທີ່ໄດ້ຮ່ວມໃຈເປັນໜີ້ເດີຍໄດ້ຜ່ານພົມກວມມາແລ້ວຄື່ອ້າວີ່ເປັນ
”ສິ່ງສັກດີສີທີ່” ນັ້ນຈະທຳໄໝຕົນເອງມີຄວາມສຸຂະດັກຄຳພູດຂອງແມ່ມູດ ແກ້ວຄໍາອາຍຸ67ປີ ທີ່ບໍອກວ່າ
”ກິນໜອມ ຕ້ອມມ່ວນ ກິນໜາກຂອງຜູ້ ຍະໜີ້ອູ້ອູ່ມີສູ່” ຄວາມສູ່ໃນທີ່ນີ້ໝາຍຄິດກວ່າທີ່ໄດ້ເຫັນຄູາຕົ້ນ

น้องทั้งหมดมาร่วมกันทำบุญถึงบรรพบุรุษ และได้ลั่นสัจจะว่าจะช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

9.2.3 ม่วนอกม่วนใจ ตือกตใจ : พฤติกรรมการแสดงออกของสมาชิก

นอกจากสัญญาต่างๆที่พบในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ยาดังกล่าวแล้ว ยังพบพฤติกรรมที่สมาชิกในกลุ่มผีปู่ยาเดียวกันแสดงออกในเวที เช่นการที่ลูกหลานเดิน/คลานเข้าหาผู้สูงอายุก้มกราบทีตักและถามได้สาระทุกชุดบิน ผู้สูงอายุให้มือโอบกอดให้แล้ว แล้วค่อยๆลูบหน้า ลูบหลัง พร้อมทั้งการให้ศีลให้พร ให้อุดมสุข ให้ญาติพี่น้องรักกัน และรู้จักการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ในขณะเดียวกันลูกหลานก็ให้มือทั้งสองข้างโอบกอดผู้สูงอายุโดยสัญชาตญาณธรรมชาติของความเป็นคนที่ยังบริสุทธิ์โดยไม่ต้องมีคนสอน ภาพดังกล่าวตลอดจนคำพูดที่ต่างฝ่ายต่างสื่อสารถึงกันและกันในอ้อมกอดอันอบอุ่นระหว่างคนสองร้อยที่เป็นญาติพี่น้องกันนั้นย่ออมสะท้อนและตอกย้ำให้เห็นถึงความรักความห่วงใย และความผูกพันซึ่งกันและกัน เพื่อว้อยใจ เชื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นและเป็นหนึ่งเดียว ซึ่งเป็น "สัญญาใจ" ที่ไม่ต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ยา (แม่舅และแม่เลี้ยม ทั้งสองคนเป็นเก้าฝีเล่าให้ฟังซึ่งมีข้อมูลที่สอดคล้องกัน)

9.3 พื้นที่/เวที สาสารณะ : ต้นทุนทางวัฒนธรรม

อดีตที่ผ่านมาคนในตำบลลวนแก้วมีการจัดงานที่เกี่ยวกับประเพณี/พิธีกรรมต่างๆที่เป็นของคนในชุมชน เกือบทุกเดือนบางเดือนมีการจัด 2-3ครั้ง เพราะพิธีกรรมกับการสื่อสารมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งจนจากล่าวได้ว่า พิธีกรรมก็คือรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารทางสังคม อาศัยกิจกรรมเป็นสื่อกลาง เป็นเทคนิคอย่างหนึ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสื่อสารทางสังคม เป็นกระบวนการของการกล่อมเกลาทางสังคม (Socialization) เป็นเครื่องมือที่ทำให้คนจำนวนมาก มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยการประพฤติปฏิบัติตามแนวคิดความเชื่อสืบกันมา แต่การสื่อสารโดยพิธีกรรมจะให้ผลลัพธ์มากกว่า เพราะนอกจากจะได้รับสารที่สื่อโดยตรงแล้ว ยังได้รับสารสื่อโดยทางอ้อมที่จะทำให้เกิดความรู้สึกและอารมณ์ด้วย แต่สื่อพิธีกรรมเป็นสื่อที่อาจจะส่ง "สาร" ได้ไม่เต็มรูปแบบนัก แต่ "สาร" ที่มาจากการสื่อของพิธีกรรมกลับมีความแนบเนียนกลมกลืนกับพิธีกรรม จนบางครั้งกล้ายเป็นเรื่องยากต่อการตีความ "สาร" ที่สื่อผ่านทางพิธีกรรมนั้นนพนธ์ สมมาและคณะ(2534)

พิธีกรรมมีความหมายเป็นเครื่องมือที่สามารถผูกพันคนจำนวนมากเข้าด้วยกัน คิด เห็น รู้สึกและจินตนาการในเรื่องเดียวกันด้วยแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ประเพณี/พิธีกรรมต่างๆในชุมชน จึงเป็นเวทีสาสารณะและเป็นช่องทางการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้คนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชน

ชั้นที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ ซึ่งการมีส่วนร่วมของคนแต่ละกลุ่มนั้นเป็นบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไปแล้วแต่ว่างานประเพณี/พิธีกรรมนั้นมีหน้าที่เพื่ออะไร

ในอดีตประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละกลุ่มจะต้องมีการดำเนินกิจกรรมทั้งก่อนวันทำพิธีวันทำพิธีและหลังวันทำพิธียังต้องมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ทุกกิจกรรมมีเป้าหมายเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน โดยแต่ละกลุ่มมีเวทีสาธารณะเป็นเครื่องมือหลักสำหรับให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองได้มีโอกาสพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

เดี๋ยวนี้ในระยะเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันพบว่า เวที/พื้นที่สาธารณะแบบเก่าเริ่มหายไป เวทีแบบไม่เป็นทางการ เช่น การจับกลุ่มพูดคุยกันของกลุ่มคนขนาดเล็ก ที่มีกิจกรรมหรือปัญหาคล้ายๆกันได้หายไป บทบาทของกำลังผีก็หายไปด้วย ดังนั้นพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าที่แต่ละจัดขึ้นในชุมชนจึงไม่ใช่เป็นเวที/พื้นที่สำหรับการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น/การมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่มที่มีอยู่ในสมาชิกกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน (อาจจะไม่ได้ดังใจ)

จากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เริ่มแตกต่างกัน(จากอดีตที่มีวิถีชีวิตคล้ายๆกัน) เช่นรับราชการ ไปทำงานต่างจังหวัด ทำงานต่างประเทศ ผู้นำที่เป็นทางการ(ผู้ใหญ่บ้าน, กำนันและอบต.) มีการประชุมในระดับอำเภอ จังหวัดหรืออบรมอื่นๆ ทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอก นักเรียนไปเรียนต่างจังหวัดพักหอพัก ชาวบ้านทำการผลิตภัยใต้ระบบพันธะสัญญา(ทำงานเพื่อให้ผลผลิตออกตามช่วงเวลา) ปัจจัยดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนในชุมชนไม่ค่อยมีเวลาว่างที่จะมาพูดคุยปรึกษาหารือกันหรือถ้ามีก็มีเวลาว่างที่ไม่ค่อยตรงกัน และถ้าจะใช้ช่วงเวลากลางคืนเพื่อพูดคุยกันส่วนมากจะเป็นช่วงพักผ่อน เพราะทำงานหนักมากทั้งวันประกอบกับมีสื่อสมัยใหม่คือโทรศัพท์มือถือได้ตลอด

ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมากซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ โอกาสในการที่จะเข้าร่วมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงน้อยลงตามไปด้วย แต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจึงพบมีเฉพาะผู้หญิงไม่คุ้นเท่านั้นที่ยังเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ ส่วนผู้สูงอายุไม่ค่อยได้มาร่วม เพราะไม่มีบทบาทหน้าที่ในพิธีกรรม ทั้งๆที่ในอดีตพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่า ผู้สูงอายุจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการอบรมสั่งสอน กล่อมเกล้า เพราะรักใคร่และห่วงใยลูกหลาน เป็นเวทีแสดงความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญ ในแต่ละด้านของผู้สูงอายุ/ปราษฐ์ชาวบ้าน ดังนั้นเวทีนี้จึงเป็นเวทีการถ่ายทอด"ประสบการณ์ชีวิต" ที่มีทั้งส่วนที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลวที่ผ่านมา ซึ่งไม่สามารถหาเรียนได้ในตำรา เป็นการถ่ายทอดจากผู้มีประสบการณ์ตรง(ส่วนมากเป็นผู้สูงอายุ)สู่คนรุ่นลูกและรุ่นหลาน ในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

พื้นที่/เวทีในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีแต่กลุ่มคนผู้หญิงที่เป็นแม่บ้านกลุ่มเดียวที่มาร่วมส่วนกลุ่มคนรุ่นอื่นๆ เช่นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน และผู้สูงอายุ หายไปจากพื้นที่/เวทีนี้ ความสัมพันธ์

ของระบบเครือญาติจึงเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ที่ไม่ได้นำการซ่อนแอบหลีกเลี่กอภูมิคุ้มและการดูแลผู้สูงอายุและเด็ก ดังนั้นกลไกของผู้ป่วยแบบเก่าจึงไม่สามารถควบคุม/ดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันได้ เพราะเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ผู้สูงอายุจึงไม่มีบทบาทในการที่จะให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานได้ ซึ่งกว่าจะห่วงวัยเจ็บห่างกันอย่างมาก สายสัมพันธ์ที่เคยมีในฐานะสมาชิกเครือญาติกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันก็เริ่มห่างและหายไปตามกาลเวลา

จากการดำเนินงานโครงการนี้ กระบวนการจึงเน้นที่การจัดเวทีสาธารณะแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ให้กับสมาชิกในชุมชนและสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน เช่นจากกลุ่มขนาดเล็ก 2-3 คน สูงสุดอยู่ 5-10 คน โดยจัดตามบ้านหรือศาลาวัด และมาถึงที่ของกลุ่มผู้ป่วยใช้พื้นที่บ้านเก่าฝีเป็นหลัก มีกลุ่มเป้าหมายทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้น เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผู้เดียวกัน (เช่นผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ขาดคนดูแลและเคยถูกคนในชุมชนรังเกียจ ก็สามารถเข้ามาร่วมในเวทีได้) ให้เข้ามา มีส่วนร่วมโดยเน้นให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก นอกจากกิจกรรมมีในวันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยแล้วหลังจากนั้นแต่ละกลุ่มได้มีการคิดกิจกรรมขึ้นมาเพื่อเปิดเป็นพื้นที่/เวทีสาธารณะโดยให้สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันมาร่วมกันทำกิจกรรมร้อยใจ เช่นมายายและสามสายสัมพันธ์ ระหว่างเด็ก/เยาวชนกับเด็ก/เยาวชน, เด็ก/เยาวชนกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ, ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่และผู้ใหญ่กับผู้สูงอายุ

การดำเนินกิจกรรมในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นการ “กู้” พื้นที่/เวทีสาธารณะที่เคยมีอยู่และได้หายไปแล้วให้กลับคืนมาับให้คนในชุมชน และเป็นการให้ความหมายใหม่กับเวทีเดวนะ ดังนั้น พิธีกรรมการเลี้ยงผู้ป่วยจึงเป็นพื้นที่/เวทีการก่อร่างสร้างสวัสดิการ เพื่อสมาชิกในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน โดยสมาชิกในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน และเป็นของสมาชิกในกลุ่มเครือญาติเดียวกัน ซึ่ง “มีความรู้สึกเป็นส่วนรวม” (sense of public) ตรงกับแนวคิดของ Habermas เพราะในความเป็นคนนั้น ทุกคนต้องการแสดงออกอย่างเท่าเทียมกันและสามารถแสดงออกได้ดีที่สุดในเวทีที่เรียกว่า “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” เช่นในพิธีกรรมการเลี้ยงผู้ป่วย เพราะพื้นที่นี้ถือเป็นสมบัติร่วมกันของทุกคนที่เป็นญาติพี่น้องในกลุ่มตระกูลผู้เดียวกัน ซึ่งปรากฏในรูปของ อุดมการณ์คุณค่า การช่วยเหลือ เกื้อกูลกัน และความรักความห่วงใยกัน ทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆร่วมกันและทำให้เกิดความรู้สึกการเป็นเจ้าของร่วมกันด้วย ดังนั้นในพื้นที่ทางวัฒนธรรมนี้ สมาชิกจะสามารถเรียนรู้ สร้างสรรค์ ผลิตใหม่และปรับตัวได้ ฉะนั้นพื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงเป็นเวทีสาธารณะที่เป็นต้นทุนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพลังของชุมชน

9.4 ความหมายและหน้าที่ใหม่ : ทางเดินใหม่บันร่องรอยเดิม

จากความหมายของสัญญาดังกล่าวข้างต้น คณะผู้ศึกษาได้นำไปเป็นเครื่องมือในการทำงานต่อไปเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆขึ้นมา เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยสมาชิกภายในกลุ่ม และเป็นของสมาชิกภายในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน

เมื่อผู้ป่วยกำลังจะสูญหายไปจากชุมชน สืบพื้นบ้านผู้ป่วยที่เคยทำหน้าที่ก็ไม่สามารถทำหน้าที่ได้ดังเดิม ปัญหาต่างๆจึงรุนเร้าเข้ามาอย่างต่อเนื่อง หน่วยงาน/กลุ่ม/องค์กรในชุมชนที่เกี่ยวข้องพยายามแก้ไขปัญหาทุกวิถีทาง แต่ในการแก้ไขปัญหานั้นเน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมวางแผน ไม่มีความเชื่อมั่นในการนำสืบพื้นบ้านมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนา ดังนั้นสืบพื้นบ้านจึงมีความหมายหรือหน้าที่เพียงเพื่อ "ทำตามประเพณี" หรือ "ทำพอยเป็นพิธี" เท่านั้น

9.4.1 ร่องรอยเดิม

เมื่อผู้ศึกษาเข้าไปดำเนินงานโครงการผู้ป่วยจึงค่อยๆกุบลูกขึ้นมาใหม่ แรกเดิมที่เดียว นั้นการที่ครูสักคนหนึ่งจะกล้าพูดเต็มปากเต็มคำเรื่องผู้ป่วยนั้นมีน้อยคนนัก ช่วงแรกที่มีการศึกษาเก็บข้อมูลจึงได้แค่เพียงผิวเผินไม่มีอะไรลึกซึ้งเพราความเชื่อที่ว่าเป็นสิ่งที่ล้าสมัยกลัวคนอื่นว่าดันเองมาย จนเมื่อมีการพูดถึง "รูปแบบ" และ "คุณค่า" ของผู้ป่วย ชาวบ้านเริ่มที่จะเข้าใจเรื่องผู้ป่วยมากขึ้น เพราะไม่เคยมีการพูดถึงคุณค่าหรือรากเหง้า คนที่รู้ก็ไม่มีพื้นที่สำหรับการถ่ายทอดให้ลูกหลานได้

อดีตกลุ่มผู้ป่วยเคยมี "ເຖີ/ພື້ນທີ" ให้สมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสพูดคุยปรึกษาหารือกันเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน เมื่อวิถีชีวิตชาวบ้านเปลี่ยนไปเวทีซึ่งเคยเป็นพื้นที่สาธารณะของสมาชิกก็ได้หายไปด้วย นักวิจัยได้เข้าไปร่วมกับสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเพื่อเรื่องพื้นที่ให้เป็นพื้นที่สาธารณะสำหรับคนทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้น ได้มีโอกาสพูดคุยปรึกษาหารือเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และร่วมกันแก้ไขปัญหาของสมาชิกในชุมชน ถึงตอนนี้แต่ละกลุ่มมีการพัฒนาเรื่องรูปแบบกิจกรรมผู้ป่วยมากขึ้น มีการประยุกต์เอาประเพณีอื่นมาช่วยในกิจกรรมการเลี้ยงผู้ป่วย มีการคิดกิจกรรมเพื่อเชื่อมร้อยความสัมพันธ์สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียว กัน โดยทั้งหมดชาวบ้านคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆภายใต้คุณค่าของผู้ป่วยคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

9.4.2 ทางเดินใหม่

ในการคิดสร้างสรรค์กิจกรรมนั้นแต่ละกลุ่มคิดจากฐานเรื่องปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง เช่น ในวันเลี้ยงผู้ป่วยช่วงทำพิธีกรุณ มีการเอาฝ่ายที่เป็นเส้นด้ายสำหรับที่จะใช้ผูก

ข้อมือ(มัดมือ) เตรียมน้ำมันส้มปอย มีการเขียนข้อบังคับกฎระเบียบของผู้ป่วยมาใหม่ มีการเขียนชื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวของกลุ่มผู้ป่วย และนำกระดาษเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้ป่วยที่ทางโครงการแจกให้ โดยผู้ทำพิธีนำสิ่งของดังกล่าวไปรวมกับของที่จะใช้ เช่น หัวผู้ป่วยและนำเข้าใน การทำพิธีรวมด้วย หลังจากพิธีรวมเสร็จเรียบร้อยแล้วก็มีการนำเอกสารสิ่งของดังกล่าวมาใช้ ประโยชน์ต่อ เช่น ให้ผู้สูงอายุอาบน้ำมันส้มปอยพร้อมใส่หัวลูกหลาน เอาฝ้ายมัดมือลูกหลานและ ให้ศีลให้พร มีการอ่านข้อบังคับและหน้าที่ของผู้ป่วย และมีการนำสิ่งของน้ำมันส้มปอย เส้นด้าย/ฝ้ายและรายชื่อสมาชิกในครอบครัวของตนเองกลับไปที่บ้านด้วย เพราะเชื่อว่าสิ่งของดังกล่าวได้ ผ่านพิธีรวมมาแล้วเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ (Sacred) โดยมีผู้ป่วยช่วยคุ้มครองให้อยู่ยืนเป็นสุข

หลังจากวันเลี้ยงผู้ป่วย แต่ละกลุ่มมีการคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ ขึ้นมาโดยมีเป้า หมายหลักคือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการพัฒนา/ดูแลลูกหลานของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียว กัน เช่น มีการไปเยี่ยมผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์และขาดคนดูแลโดยใช้วิธีการทำทาน ต้อด (ทาน-ทอต) สมาชิกมีการแบ่งเป็นหัวหมวด (แบ่งเป็นกลุ่ม) เพื่อดูแลช่วยเหลือกัน มีการทำ เกษตรปลดสารพิษเพื่อพึงตนเอง มีการตั้งกองทุนผู้ป่วยเพื่อลูกหลาน และมีการจัดกิจกรรมตาม ความต้องการ/ความสนใจของเด็กและเยาวชนในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง เป็นต้น

โรงเรียนก็มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น มีการบรรจุเรื่องผู้ป่วยเข้าในแผนการสอนให้นักเรียน ได้เรียนรู้ โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และก็มีข้อตกลงในชุมชนอย่างว่าในปีต่อไปโรงเรียนจะหยุด เรียนในวันเลี้ยงผู้ป่วยให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมเลี้ยงผู้ป่วยที่บ้านเกิดของตนเอง พร้อมกันนี้ ครูของก็จะเข้าร่วมสังเกตการณ์และร่วมเรียนรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงผู้ป่วยและให้นักเรียนทำเป็นราย งานด้วย ทั้งนี้เป็นความต้องการของชาวบ้านที่อยากรู้ให้ลูกหลานของตนเองได้เรียนรู้เรื่องรา ของตนเองผ่านประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย โดยที่จะมีการพูดถึงคุณค่าของผู้ป่วยมากกว่าในอดีตที่ ผ่านมา และเน้นเรื่องความสามัคคีให้มีการช่วยเหลือกันภายในญาติพี่น้องกันก่อน หลังจากนั้น ก็ มีการสร้างเครือข่ายเพื่อให้มีการช่วยเหลือกันมากขึ้น

บทที่ 10

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการทดลองรือฟันประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

ในบทนี้เป็นผลมาจากการดำเนินกิจกรรมในบทที่ 8 กระบวนการทดลองรือฟันประเพณี การเลี้ยงผีปู่ย่า ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในพื้นที่ดำเนินงานดังนี้

10.1 ผีปู่ย่า : บทบาทหน้าที่จากอดีตถึงปัจจุบัน

10.1.1 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

10.1.2 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

10.1.2 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : เพื่อชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน

10.2 พลังผีปู่ย่า : การขับเคลื่อนเพื่อการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

10.2.1 ประเด็นเรื่องจิตสำนึกของคนในชุมชน

10.2.2 เกิดภาคีความร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรในชุมชน

10.2.3 เกิดกิจกรรมใหม่ๆ ที่หลากหลาย

10.2.4 หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ามีหลากหลายมากขึ้น

10.2.5 เกิดการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

10.2.6 กองทุนผีปู่ย่า : ทุนทางสังคมที่ไม่สามารถสร้างได้ด้วยเงิน

10.2.7 การขยายผล

10.3 การประเมินผล

10.4 ผลกระทบที่ต่อเนื่อง / ผลลัพธ์ (Outcome)

รายละเอียดดังนี้

10.1 ผีปู่ย่า : บทบาทหน้าที่จากอดีต ถึง ปัจจุบัน

10.1.1 บทบาทหน้าที่ของผีปู่ย่า : วิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าในอดีต/ความเชื่อเดิม มีเป้าหมายเพื่อ

- ให้ญาติพี่น้องเคารพต่อบุพการี เคารพต่อผู้อาวุโส ปู่ย่าตายาย
- ให้ผู้อาวุโสเมืองบทบาทในการสังสอนลูกหลาน
- ดูแลศักดิ์ศรีลูกผู้ชาย ห้ามล่วงละเมิด
- การซ่อมแซมเครื่องถังของกลุ่มเครือญาติ
- เป็นที่พึ่งทางใจ ให้กำลังใจ
- สนับสนานรื่นเริงในหมู่ญาติพี่น้อง

จากการพูดคุยกับแม่เกี่ยงค์ ผู้เป็นเก้าอี้ปูย่าในพื้นที่ดำเนินงาน เกี่ยวกับลำดับความสำคัญของหน้าที่ ผู้ปูย่าในอดีตแม่เกี่ยงค์ตอบว่าถ้าจะให้เรียงลำดับความสำคัญว่าหน้าที่ไหนที่ให้หน้าที่สำคัญมาก หน้าที่ไหนสำคัญน้อย นั้น ไม่สามารถที่จะแยกลำดับได้อย่างชัดเจน เนื่องจากทุกหน้าที่จะสำคัญเท่ากันจนยากที่จะแยกแยะได้ แต่จะให้นำหน้าที่ไปในเรื่อง การซ่อมเหลือเก็บกัน การดูแล/ควบคุมลูกผู้หลง และเป็นภูมายของเครือญาติ แต่ในปัจจุบัน ความสำคัญของหน้าที่ผู้ปูย่าคือ เป็นที่พึ่งทางใจ ส่วนหน้าที่อื่นๆลดบทบาทลง และการดูแลลูกผู้หลงหายไปไม่ได้ทำหน้าที่นี้ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของพ่อหนานย้าย เมืองมูล และก้านอินจันทร์ ทันวิสัย บอกว่า หน้าที่ของผู้ปูย่าในอดีต การดูแล/ควบคุมลูกผู้หลงและเป็นภูมายของเครือญาติ จะมีความสำคัญเป็นอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆมีความสำคัญรองลงไปและมีความสำคัญใกล้เคียงกัน จนไม่สามารถจะแยกลำดับได้ เพราะทุกหน้าที่สร้างคนให้เป็นคนดี แต่ในปัจจุบัน การเป็นที่พึ่งทางใจจะมีความสำคัญอันดับ 1 ส่วนหน้าที่อื่นๆ แทบจะไม่ได้ทำหน้าที่เลย และการทำหน้าที่ของผู้ปูย่าในปัจจุบันจะอยู่เฉพาะในวัยกลางคนและผู้สูงอายุที่นับถือผู้ปูย่าเท่านั้น เพราะคนรุ่นหลังไม่ได้เข้าร่วมพิธีการเลี้ยงผู้ปูย่า กำนันเปรียบเทียบว่า “คล้ายกับมีต์ดาวแต่ไม่ได้อ่าน”

ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับการที่ชาวบ้านบอกว่าไม่สามารถแบ่งได้ว่าบทบาทหน้าที่ใดสำคัญที่สุด เพราะแต่ละบทบาทจะทำงานประสานและเชื่อมโยงกันไม่สามารถแยกจากกันได้อย่างเด็ดขาด แต่ถ้านำเอาบริบทของชุมชนในอดีตที่ชาวบ้านทุกครอบครัวต้องทำการผลิตข้าวเป็นหลักประกอบกับสภาพเมืองไทยข้อจำกัดต่างๆ เช่นเรื่องแรงงาน เป็นต้น มาทับกับวันที่ชาวบ้านประกอบพิธีการเลี้ยงผู้ปูย่า จะเห็นว่าบทบาทที่สำคัญของประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่าในอดีตคือการซ่อมเหลือเก็บกันของกลุ่มเครือญาติ ดังคำอธิบายต่อไปนี้

“พิธีกรรวม” การเลี้ยงผู้ปูย่าที่จัดขึ้นในอดีต(ก่อนปี พ.ศ. 2520) ตามความหมายแบบเดิมนั้น มีหน้าที่อย่างไร ในโครงสร้างทางสังคมระบบครอบครัวเครือญาติ

(1) “พิธีกรรวม” การเลี้ยงผู้ปูย่า โดยทั่วไปแต่ละกลุ่มจะจัดปีละ 1-2 ครั้ง คือเดือน 5(หนึ่ง) แรมหรือขึ้น 13 ค่ำ และ/หรือเดือน 9(หนึ่ง) แรมหรือขึ้น 13 ค่ำ โดยเฉพาะในการจัดซ่อมเดือน 9(หนึ่ง) แรมหรือขึ้น 13 ค่ำนั้น เป็นช่วงที่ก่อนจะถึงฤดูทำนาปีซึ่งเป็นการผลิตหลักของคนในชุมชน และการทำนาในอดีตเป็นเรื่องที่หนักมาก ครอบครัวเดียวไม่สามารถทำได้สำเร็จต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก ดังนั้นการจัดพิธีกรรวมการเลี้ยงผู้ปูย่าช่วงนี้เพื่อที่จะให้ญาติพี่น้องมาช่วยแรงงานใจเป็นหนึ่งเดียว (อีกแห่งกัน) สำหรับวางแผนการซ่อมเหลือกันในการผลิตไม่ว่าจะเป็นการเตรียมดิน การปลูกหรือการเก็บเกี่ยว ก็ตาม เพราะการทำนาถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญเกี่ยวกับความเป็นและความตายของชาวบ้าน เนื่องจากทำนาปีละครั้งเดียว ถ้าไม่ได้ผลโอกาสที่จะมีข้าว กินตลอดปีก็เป็นเรื่องยาก ดังนั้นพิธีกรรวมการเลี้ยงผู้ปูย่าในช่วงนี้จึงเป็นหลักประกันและสร้างความ

มันใจให้ชาวบ้านว่า ญาติพี่น้องจะมีการช่วยเหลือกันทำให้สามารถที่จะทำงานกับฝ่ายใต้และจะมีข้าวกินตลอดปี

(2) ในการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่าซึ่งเดือน9(เห็นอ) และหรือขึ้น13ค่ำนั้น ในชุมชนวันนี้จะมีการจัดพิธีกรรมสามระดับคือ(ก)ระดับตำบลเป็นการจัดพิธีกรรม"การเลี้ยงผีขุนน้ำ" เพื่อให้ผู้ที่ใช้ชีวิตในการทำการเพาะปลูกทั้งหมดมาช่วยกัน ทำพิธีเพื่อให้ชาวบ้านช่วยกันรักษาป่าต้นน้ำ ให้ล้ำหัวยมีน้ำตลอดปีสำหรับชาวบ้านที่จะนำไปใช้ทำการเพาะปลูก (ข)ระดับหมู่บ้านมีการจัดพิธีกรรม"เลี้ยงผีเสื้อบ้าน" เพื่อให้ช่วยปกปักษ์รักษา ดูแลลูกหลานไม่ให้เจ็บป่วย เพราะใกล้ถึงช่วงฤดูทำนาที่ชาวบ้านต้องใช้แรงงานมาก และ(ค)ระดับเครือญาติเป็นการจัดพิธีกรรม"การเลี้ยงผีปู่ย่า" ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

พ่อนานแก้ว หมื่นชัน อายุ87 ปี ผู้ทำพิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำได้เปรียบเทียบการทำพิธีกรรมทั้งสามระดับกับการปักครองในปัจจุบันว่า ถ้าเป็นผีขุนน้ำก็เปรียบเหมือนกับตำแหน่งกำนัน ,ถ้าเป็นผีเสื้อบ้านเปรียบเหมือนผู้ใหญ่บ้านและผีปู่ย่ากับผีอะซักเปรียบได้กับสาวตัวรือเป็นต้น

ในการแบ่งบทบาทหน้าที่ให้สมาชิกในครอบครัวไปร่วมในพิธีกรรมต่างๆดังกล่าวพบว่า ภายนอกครอบครัวจะแบ่งบทบาททั้งนี้คือ สำหรับพิธีกรรมการเลี้ยงผีขุนน้ำส่วนมากจะให้พ่อบ้านเป็นผู้ไปร่วม เพราะทั้งในการเตรียมและการทำพิธีกรรมมีขั้นตอนมากมายและเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับเรื่องน้ำกับการทำการทำเกษตรซึ่งเป็นงานหนักแต่ละครอบครัวจึงมอบหมายให้พ่อบ้านไปร่วมในพิธีกรรมนี้ ในส่วนพิธีกรรมการเลี้ยงผีเสื้อบ้านนั้นพบว่าส่วนมากเป็นผู้หญิงหรือแม่บ้านเป็นผู้นำสิ่งของมาช่วยในการทำพิธี จากนั้นจึงไปร่วมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าของตนเอง เพราะในการเลี้ยงผีเสื้อบ้านไม่ต้องมีคนมากจะมีเพียงผู้ทำพิธีกรรมและผู้ที่เกี่ยวข้องประมาณ2-3คนเท่านั้นซึ่งส่วนมากจะทำเมื่อเสร็จพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำแล้วชาวบ้านจะมาทำพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้านต่อ

ในแต่ละวันที่ชาวบ้านมีการจัดทำสามพิธีกรรมในวันเดียวกัน ในช่วงก่อนถึงฤดูทำนา ช่วยสำนึกรักในความเป็นปึกแผ่นของชุมชนเข้มแข็งขึ้นในยามที่ฤดูทำนากำลังจะมาถึง เป็นหลักประกันให้ชาวบ้านอบอุ่นและมั่นใจหลายชั้นคือ จะมีน้ำใช้ทำการปลูกข้าว ญาติพี่น้องจะช่วยเหลือกันในการผลิตครั้งนี้และสุขภาพจะแข็งแรงไม่เจ็บป่วยทำให้มีพลังที่จะสู้ในการผลิตปีนี้

(3) พิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าที่เกี่ยวพันกับชุมชนที่ทำเกษตรกรรมขนาดเล็ก ตัวพิธีกรรมมีลักษณะผสมระหว่างงานวิถีชีวิตของชุมชนกับพิธีกรรมทางความเชื่อ ทุกคนที่ร่วมในงานต่างก็มีระบบความเชื่ออันเดียวกัน มีวิถีชีวิตคล้ายๆกันและอยู่ในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดียวกัน ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมในพิธีกรรมล้วนมีบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ให้แล้วและต่างกันน้ำหนัก ของตนเอง ทุกคนจึงมีส่วนร่วมในพิธีกรรมแล้วแต่ว่าใครจะมีบทบาทมากน้อย

(4) ในตัวพิธีกรรมและการเตรียมงานนั้น บทบาทของผู้ที่เข้าร่วมคือการยืนยันในลำดับชั้นทางสังคมของระบบครอบครัวเครือญาติ เช่นการสอนและการควบคุมลูกหลาน เป็นบทบาทของผู้สูงอายุและเก้าอี้ ซึ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดในกลุ่มผู้ป่วยเดียวแก่เดียวแก้ รองลงมาเป็นกำลังผีและตามด้วยลูกสาวลูกแบ่ง ซึ่งในวันทำพิธีกรรมนี้ สมาชิกทุกคนที่เป็นกลุ่มผู้ป่วยเดียวแก้เดียวแก้ไม่ว่าจะยาก ดี วี จน แค่ไหนหรือเป็นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้าน และผู้สูงอายุ ทุกคนมีสิทธิ์เข้าร่วมในพิธีกรรมและมีบทบาทต่างๆร่วมด้วย

(5) จากข้อ(1)ถึงข้อ(4)มีผลทำให้ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยมีรูปแบบกิจกรรมทั้งก่อนวันทำพิธีกรรม วันทำพิธีกรรม และกิจกรรมหลังวันทำพิธีกรรม โดยมีเนื้อหาทั้งส่วนที่เป็นนามธรรมคือการพูดคุยตกลงกันเป็น"สัญญาใจ" ในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การควบคุมลูกหลาน และส่วนที่เป็น "รูปธรรม" คือพุทธิกรรมที่สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวแก้เดียวแก้แสดงออกถึงความรักความห่วงใยและความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ที่เรียกว่า "กินหมอมต่อมม่วน" เป็น "ความรู้สึกร่วมกัน" ของคนที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวแก้เดียวแก้

10.1.2 บทบาทหน้าที่ของผู้ป่วย : วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

จากอดีตที่ชาวบ้านมีวิถีชีวิตแบบพึ่งตนเอง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความอยู่รอดของสมาชิกในครอบครัวและชุมชนโดยมีสื่อพื้นบ้าน/ผู้ป่วยเดียวแก้เป็นเครื่องมือ ต่อมาเมื่อการพัฒนาจากภายนอกเริ่มเข้าสู่ชุมชน วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สื่อพื้นบ้าน/ผู้ป่วยเดียวแก้ลดบทบาทลงคงเหลือแต่เป็นเพียง "การทำตามประเพณี" หรือ "ทำพอกเป็นพิธี" เท่านั้น

(1) วิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและมากด้วย จากอดีตที่มีวิถีการผลิตแบบพึ่งตนเอง ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในระดับครอบครัว ระดับญาติพี่น้อง ระดับหมู่บ้านและระดับตำบล โดยมีปัจจัยต่างๆทั้งจากภายนอกและปัจจัยภายในที่ชับช้อนมาก ทำให้คนในชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้ว เมื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนก็ย่อมที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพราะมนุษย์เป็นคนสร้างวัฒนธรรม(เพื่อรับใช้มนุษย์) เมื่อสังคมเปลี่ยนวัฒนธรรมก็ต้องเปลี่ยน วัฒนธรรมมีหน้าที่ในการจัดโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมนั้นๆ (นิธิ เอียคปรีวิค, 2536:11) ดังนั้นเมื่อพิธีกรรมการเลี้ยงผู้ป่วยคงเหลือแต่รูปแบบส่วนคุณค่าหายไป ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนหายไปด้วย เพราะผู้ป่วยเป็นสื่อพื้นบ้านที่มีหน้าที่ยืดเหยียวยาทางด้านจิตใจของสมาชิกในกลุ่มญาติพี่น้องผีเดียวแก้

(2) "พิธีกรรม" การเลี้ยงผู้ป่วย คนในชุมชนยังมีการจัดประเพณี/พิธีกรรมในช่วงเดิมกับในอดีต แต่มีผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมมีจำนวนน้อยมาก พบร่วมส่วนมากเป็นผู้หญิงที่เป็นแม่บ้าน อายุประมาณ40ปีขึ้นไปที่มาร่วม ในประเด็นนี้มีนักวิชาการหลายท่านได้วิเคราะห์และตั้งข้อสังเกต

ดังนี้ เช่น Turton, 1972:226(อ้างในจิราลักษณ์, 2539:70) พบ เช่นเดียวกับการศึกษาครั้งนี้คือในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าจะมีผู้หญิงเข้าร่วมในพิธีมากกว่าผู้ชาย นฤ鞠, 2523:161-162 กล่าวว่าผีบรรพบุรุษไม่ใช่มีแต่เพียงผีปู่ย่าที่เป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงเท่านั้น ยังมีผีอะหังซึ่งถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษของฝ่ายชายด้วย ส่วนอันนั้นที่และตลาดชาย, 2533:131 วิเคราะห์ว่าเมื่อเปรียบเทียบผู้ชายกับผู้หญิง ผู้ชายไม่ได้ให้ความสนใจกับการนับถือผีปู่ย่ามากเท่าผู้หญิง เพราะสถานภาพในกลุ่มผีปู่ย่าไม่ชัดเจนว่าเป็นสมาชิกผีปู่ย่าของฝ่ายภรรยาหรือฝ่ายมารดาของตนเอง สงวน, 2512:89 กล่าวว่าแม้คนล้านนาจะนับถือผีบรรพบุรุษของทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย แต่การนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิงมีมากกว่า หรือพูดอีกอย่างหนึ่งได้ว่า ผู้หญิงมีหน้าที่ในเรื่อง "ถือผี" มากกว่าผู้ชาย

จากข้อมูลที่ผู้ศึกษาพบในพื้นที่และพอที่จะนำมาอธิบายว่าทำไมในพิธีกรรมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีคนมาร่วมน้อยลง และส่วนมากเป็นผู้หญิง ในเบื้องต้นผู้ศึกษาเห็นด้วยกับการวิเคราะห์และการตั้งข้อสังเกตของนักวิชาการดังกล่าว แต่จากการศึกษาครั้งนี้พบว่ายังมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เช่น เนื่องจากที่วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เช่นนี้ (อดีตชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงแต่เป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป ชาวบ้านค่อยๆ เรียนรู้การเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการปรับเปลี่ยนของตนเอง ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง หรือที่เรียกว่า "พึงตนเอง") ทำให้คนในชุมชนต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดและพบว่าในวันเดียวกันที่ทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย้านั้น ในชุมชนจะมีการทำพิธีการเลี้ยงผีเสื้อบ้านและเลี้ยงผีขุนน้ำด้วย ซึ่งแต่ละครอบครัวมีการทำบ้านและบ้านส่วนมากไปงานพิธีการเลี้ยงผีขุนน้ำโดยจะทำพิธีช่วงเข้า เช่นเดียวกับการทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า ส่วนแม่บ้านจะนำสิ่งของไปร่วมพิธีเลี้ยงผีเสื้อบ้านแล้วกลับมาทำพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มของตนเอง การแบ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นความรับผิดชอบต่อชุมชนและ "เป็นสำนิกร่วม" ของคนในชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงพบว่าในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าแต่ละกลุ่มจึงมีผู้ชายเข้าร่วมน้อยมาก

(3) จากวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ทำให้คนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่เริ่มแตกต่างกัน (จากอดีตที่มีวิถีชีวิตคล้ายๆ กัน) เช่นรับราชการ ไปทำงานต่างจังหวัด ทำงานต่างประเทศ ผู้นำที่เป็นทางการ (ผู้ใหญ่บ้าน, กำนันและอบต.) มีการประชุมในระดับอำเภอ จังหวัดหรือบรมยื่นๆ ทั้งภายในหมู่บ้านและภายนอก นักเรียนไปเรียนต่างจังหวัดพักหลัง ชาวบ้านทำการผลิตภัยได้ระบบพันธะสัญญา(ทำงานเพื่อให้ผลผลิตออกตามช่วงเวลา) ปัจจัยดังกล่าวเป็นเงื่อนไขที่ทำให้คนในชุมชนไม่ค่อยมีเวลาว่างที่จะมาพูดคุยปรึกษาหารือกันหรือถ้ามีก็มีเวลาว่างที่ไม่ค่อยตรงกัน และถ้าจะใช้ช่วงกลางคืนเพื่อพูดคุยกันส่วนมากจะเป็นช่วงพักผ่อน เพราะทำงานหนักมาทั้งวันประกอบกับมีสื่อสมัยใหม่คือโทรศัพท์มือถือได้ตลอด

ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมากซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ โอกาสในการที่จะเข้าร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงน้อยลงตามไปด้วย แต่ละกลุ่มผีปู่ย่าจึงพบมีเฉพาะผู้หญิงไม่เกิดคนเท่านั้นที่ยังเข้าร่วมอย่างสม่ำเสมอ ส่วนผู้สูงอายุไม่ค่อยได้มาร่วมในพิธีรวม เพราะไม่มีบทบาทหน้าที่ บ้านอยู่ใกล้กับบ้านเก้าฝี การเดินทางลำบากหานคนที่จะพามาส่งยาก ดังนั้นการปรับเปลี่ยนของพิธีรวมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม อาจจะโดยตั้งใจหรือไม่ได้ตั้งใจก็ตาม จึงเห็นคงเหลือแต่ส่วนที่เป็น “อูปแบบ” เท่านั้น

พื้นที่/เขตในพิธีรวมการเลี้ยงผีปู่ย่าจึงมีแต่กลุ่มคนกลุ่มเดียวที่มาร่วม ส่วนกลุ่มอื่นๆ เช่นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน และผู้สูงอายุ หายไปจากพื้นที่/เขตนี้ ความสัมพันธ์ของระบบเครือญาติจึงเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ที่ไม่ได้เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการดูแลผู้สูงอายุ และเด็ก ดังนั้นกลไกของผีปู่ย่าแบบเก่าจึงไม่สามารถควบคุม/ดูแลพฤติกรรมของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันได้ เพราะเป็นความสัมพันธ์แบบใหม่ ผู้สูงอายุจึงไม่มีบทบาทในการที่จะให้การอบรมสั่งสอนลูกหลานได้

(4) เนื่องจากชุมชนมีกลไกอื่นๆเข้ามาทำหน้าที่ทดแทน เช่นมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และตำรวจ ทำหน้าที่ทางด้านการปักครอง ควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ชาวไร่ชาวนา มีเครื่องมือทุนแรง เช่น รถไถเดินตาม พันธุ์ข้าวใหม่ๆ ปุ๋ย และสารเคมี เพื่อทำให้ข้าวมีผลผลิตเพิ่มขึ้น ญาติพี่น้องไม่จำเป็นต้องลงแรง (เขามีอีก) เพื่อช่วยเหลือกันอีก มีการสืบสารสมัยใหม่ เช่นหอกระจายข่าว โทรทัศพ์ ทำให้ติดต่อสื่อสารกันสะดวกขึ้น ไม่จำเป็นต้องมาพบหน้ากัน ประกอบกับระบบการศึกษาที่ทำให้คนในชุมชนเชื่อว่าการรับถือผีเป็นเรื่องง่าย ดังเช่นที่ อคิน รพีพัฒน์ (2540:143-144) ได้วิเคราะห์ว่าคนมีการศึกษามีความกระตือรือร้นที่จะเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆมาก กว่าชาวบ้าน แสดงให้เห็นว่าข้าราชการที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาจากการส่วนกลาง ไม่ได้มีความรับผิดชอบท้องถิ่นมากนัก พวกรเข้าไม่มีความเข้าใจอย่างท่องแท้เกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เข้าปักครอง รากแห่งปัญหานี้มาจากการศึกษาในสังคมไทย เพราะแม้แต่คนในท้องถิ่นเองที่ได้ผ่านการศึกษาจากส่วนกลางก็มีทัศนะต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเองเช่นเดียวกับข้าราชการจากกรุงเทพฯ ปัจจัยดังกล่าวสามารถเข้ามาทำหน้าที่แทนประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าได้

(5) ข้าไม่ใช่ปัจจัยหลักที่จะทำให้ชาวบ้านมีชีวิตรอดอยู่ต่อไปได้ตลอดไป แต่สถานการณ์ปัจจุบันปัจจัยหลักคือเงิน (เงินคืองาน งานคือเงิน) เพราะเงินสามารถที่จะซื้อได้ทุกอย่างดังนั้นคนในชุมชนจึงต้องดิ้นรนเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายตามกระแสสังคม(บริโภคนิยม)ที่กระหน่ำเข้ามา กลุ่มเครือญาติจึงไม่จำเป็นต้องเข้าร่วมในพิธีการเลี้ยงผีปู่ย่า เพราะไม่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือจากญาติพี่น้อง สมาชิกในครอบครัวต้องดิ้นรนช่วยตนเอง และเป็นปัจจัยมากขึ้น

(6) จริงๆแล้วผีปู่ย่ายังอยู่ในใจของทุกคนโดยเฉพาะผู้ที่เคยเข้าร่วมในพิธีรวม และ/หรือผู้ที่รู้สึกด่า/ความหมายของการเลี้ยงผีปู่ย่า เพียงแต่ไม่ค่อยได้แสดงออกเท่านั้น (กำนัน

อินจันทร์ ทันวิสัย) อาจจะเนื่องมาจากเงื่อนไขและปัจจัยต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งคำพูดดังกล่าวผู้ศึกษาเห็นด้วยเนื่องจากผู้เขียนกว่าที่จะมาเป็นประเพณี/วัฒนธรรมของชุมชนได้นั้น ชาวบ้านที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมต้องมีการปรับมาตลอดทำให้ประสบทั้งความล้มเหลวและความสำเร็จ ประสบการณ์ดังกล่าวเกิดการสั่งสมความรู้สั่นหลายข้าวอาบุคน คนเกิดที่หลังเรียนรู้จากคนเกิดก่อนทั้งทางตรงและทางอ้อม บางอย่างสอน/บอกได้ เช่นวัสดุอุปกรณ์ที่นำมาใช้ในพิธีกรรม แต่บางอย่างไม่สามารถสอนหรือบอกได้แต่รู้ด้วยจิตสำนึกรว่าจะทำอย่างไร ดังเช่นที่กล่าวผู้เขียนกว่า "สักจะการสืบทอด" เช่น เมื่อไก่ถึงวันเลี้ยงผู้ป่วยบางคนที่ทำงานต่างจังหวัด เช่นกรุงเทพฯไม่สามารถที่จะมาร่วมได้ก็ส่งเงินมาให้แม่ไปซื้อไก่เพื่อนำมาร่วมในพิธีกรรม หรือบางคนที่อยู่ต่างจังหวัดเกิดเจ็บป่วยหรือไม่สบายใจจะติดต่อกมาให้แม่ของตนเองไปป่าอกผู้ป่วย เป็นต้น

10.1.3 บทบาทหน้าที่ของผู้ป่วย : **เพื่อชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน**

ข้อสุปที่ได้จากการศึกษาครั้นี้พบว่ามีปัจจัยทั้งที่เป็นปัจจัยจากภายนอก ปัจจัยภายในและข้อจำกัดของตัวสืบเชื้อของที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่และการเสื่อมสภาพของสืบพื้นบ้าน ปัจจัยดังกล่าวที่เข้ามาทำลายการดำรงอยู่ของสืบพื้นบ้านนั้นถึงแม้เราจะไม่สามารถที่จะควบคุมได้ แต่เราสามารถรักษา/สร้างความเชื่อมั่นของเจ้าของวัฒนธรรมให้ได้ด้วยการสร้างปัจจัยใหม่ๆ ขึ้นมา

จากการทบทวนวรรณกรรมในครั้นี้พบว่างานวิชาการส่วนมากจะศึกษาแต่การสูญเสียของสืบพื้นบ้านว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ยังไม่มีมุ่งมองว่าจะสามารถ "สร้างขึ้นใหม่/รื้อฟื้น" ได้อย่างไร เพราะวัฒนธรรม/สืบพื้นบ้าน มีวัฏจักรคือ เกิด พัฒนา/รุ่งเรืองหรือค่อยๆเสื่อมและสูญเสียดับไป โดยวัฒนธรรม/สืบพื้นบ้านเกิดเพื่อทำหน้าที่ในบริบทแบบหนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อบริบทและสังคมเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/สืบพื้นบ้านก็จะต้องปรับเปลี่ยนด้วยเพื่อการดำรงอยู่ของสืบพื้นบ้านเอง และในการดำรงอยู่ของสืบพื้นบ้านนั้นต้องเพื่อรับใช้คนในชุมชน

ดังนั้นถ้าจะตอบคำถามว่า เมื่อชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยเพื่อทดลองรื้อฟื้นในบริบทที่วิถีชีวิตของชาวบ้านได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากเช่นนี้ ชุมชนให้คำอธิบายอย่างไรและประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยจะสามารถรับใช้ชุมชนได้อย่างไร

(1) จากระบวนการดำเนินกิจกรรม(บทที่3)และการทดลองรื้อฟื้นประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย(บทที่8) โดยนักวิจัยได้มีการจัดเวทีต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างพื้นที่สาธารณะและในขณะเดียวกันก็เป็นการให้ความหมายเวทีแบบใหม่ให้กับคนในชุมชนด้วย กระบวนการดังกล่าวใช้หลักการ "สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม" ซึ่งสามารถสร้างความเชื่อมั่น/ความมั่นใจให้กับคนในชุมชน (เจ้าของวัฒนธรรม) ในการที่จะนำสืบพื้นบ้าน (ในที่นี้ชาวบ้านเลือกประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยเพื่อทดลองรื้อฟื้น) มาเป็นสื่อสำหรับใช้ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

(2) การที่ชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเพื่อทดลองรือฟื้นสำหรับการแก้ไขปัญหาของคนในชุมชนด้วยนั้น ชาวบ้านเมื่อผ่านกระบวนการสร้างความมั่นใจแล้วได้อธิบายว่า ประเพณีพิธีกรรม/สืบที่พื้นบ้านทุกชนิดมีหน้าที่ของมัน ประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเป็นความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีแต่ผีไม่มีตัวตนเป็นเพียงกุศโลบายนของปราชญ์ชาวบ้านในอดีตที่สร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อใช้เป็นสื่อสำหรับให้ญาติพี่น้องได้มาช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ดังนั้นการที่ชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเพื่อที่จะทำการทดลองรือฟื้นให้รับใช้คนในชุมชนนั้น เพราะประเพณีการเลี้ยงผีปุย่ามี คุณค่า/เนื้อหา/หน้าที่เดิม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปุย่าเดียวกัน

กลุ่มผีปุย่าที่เป็นกลุ่มทดลองทั้ง 5 กลุ่ม จึงนำคุณค่า/เนื้อหา/หน้าที่เดิม คือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันของญาติพี่น้องที่อยู่ในกลุ่มผีปุย่าเดียวกัน ไปคิด/สร้างสรรค์กิจกรรมที่หลากหลายเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกภายในกลุ่มของตนเอง โดยในการคิด/สร้างสรรค์กิจกรรมนั้นแต่ละกลุ่มจะมีการวิเคราะห์ปัญหาและร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหา เช่น กลุ่มเป้าหมายได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาใหม่ (ในวันที่ไม่มีผีปุย่า) ในปัจจุบันและคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตด้วยนั้น มีดังนี้

ปัญหาของชุมชน ในปัจจุบันและในอนาคต

- คนในชุมชนไม่วุ่นจักญาติพี่น้อง
- คนในชุมชนมีการเอกสารเดาเบรี่ยบกันมากขึ้น
- ไม่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต่างคนต่างอยู่
- ขาดความสามัคคี ขาดคุณธรรม
- ใจผู้ร้ายซุกซุ่ม
- ยาเสพติดมากขึ้น

ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับที่แกนนำกลุ่มผีปุย่า(กลุ่มทดลอง)ทั้ง 5 กลุ่ม ที่แต่ละกลุ่มได้มีแกนนำมาร่วมกันวิเคราะห์ซึ่งเมื่อนำประเด็นปัญหาใหม่ในวันไม่มีผีปุย่าไปเปรียบเทียบกับการคิดสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆของกลุ่มผีปุย่าได้ดังนี้

ตารางที่ 7 สรุปภาพรวมปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มทดลองห้องทั้ง 5 กลุ่ม

ภาพรวมประเด็นปัญหาใหม่ ในวันที่ไม่มีผู้ป่วย	ภาพรวมการดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ป่วย
<p>ปัญหาเกี่ยวกับผู้ป่วย</p> <p>1. เก้าผู้และกำลังผู้ไม่มีบทบาทในการดูแลลูกหลาน และสามารถใช้ในการดูแลลูกหลาน</p>	<p>1. การให้ความสำคัญ/การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุและกำลังผู้ไม่มีบทบาทมากขึ้นทั้งในวันเดียวกับผู้ป่วยและหลังจากวันเดียวกับผู้ป่วยแล้ว เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ▪ การผูกข้อมือให้ศีลให้พรเป็นการคุ้มครองลูกหลาน ▪ การวิเคราะห์ปัญหาของสมาชิกและให้กำลังผู้เป็นผู้มีบทบาทในการประสานงานและแก้ไขปัญหา ▪ มีกิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาลูกหลาน เช่น ประชญาติบ้านที่มีความรู้เรื่องค่าใช้จ่ายสอนการซื้อขายให้ลูกหลานบังคับสอนสะล้อ ซื้อ ซึ่ง บางกลุ่มจัดด้วยนัดพบลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันทุกเดือนแล้วให้พ่อแม่หรือผู้สูงอายุมาให้ความรู้เรื่องต่างๆตามความสนใจของลูกหลานซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์และเป็นการสอนลูกหลานด้วย
<p>2. สมาชิกในกลุ่มไม่มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ส่วนที่เป็น“คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย”</p>	<p>2. มีการจัดกิจกรรมการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยแก่สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันโดยใช้สื่อที่หลากหลาย เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ ก่อนวันเดียวกับผู้ป่วย ครูให้เด็กนักเรียนไปหาความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยจากผู้รู้ในชุมชน ▪ วันเดียวกับผู้ป่วย มีการให้ความรู้โดยให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยช่วยกันเล่าให้ญาติพี่น้องฟังและมีการเปิดเทปของผู้ป่วยด้วย ▪ หลังวันเดียวกับผู้ป่วย <ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกเปิดเทปค่าใช้จ่ายในครอบครัวของตนเอง - สมาชิกเปิด VCD ผู้ป่วย และเขียนชวนสมาชิกบ้านใกล้เรือนเคียงมาดู - กลุ่มผู้ป่วยบางกลุ่มจัดกิจกรรมกับลูกหลานทุกเดือนมีการนำ VCD ผู้ป่วยมาเปิด และบางครั้งให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องผู้ป่วยช่วยเล่า เป็นการตอบข้อซักถาม

ภาพรวมประเด็นปัญหาใหม่ ในวันที่ไม่มีผู้ป่วย	ภาพรวมการดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ป่วย
3. สมาชิกกลุ่มผู้ป่วยมาร่วมในวันทำพิธีกรรมมีน้อย	<p>3. มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ แก่นำแต่ละกลุ่มผู้ป่วยไปแจ้งข่าวสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง ■ ก่อนวันเลี้ยงผู้ป่วย ผู้ใหญ่บ้านได้มีการประกาศเสียงตามสายเพื่อให้ชาวบ้านไปร่วมประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยในกลุ่มของตนเอง ■ วันเลี้ยงผู้ป่วยโรงเรียนหยุดให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมในพิธีกรรม
4. เยาวชนขาดความเชื่อถือเรื่องผู้ป่วย	<p>4. มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเช่น</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ ก่อนวันเลี้ยงผู้ป่วย ครูให้เด็กนักเรียนไปหาความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยจากผู้รู้ในชุมชน ■ วันเลี้ยงผู้ป่วย มีการให้ความรู้โดยให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยช่วยกันเล่าให้ลูกหลานฟัง และมีการเปิดเทปชອปผู้ป่วยด้วย ■ หลังวันเลี้ยงผู้ป่วย <ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกเปิดเทปค่าวาซื้อฟังในครอบครัวของตนเอง - สมาชิกเปิด VCD ผู้ป่วย และเชิญชวนสมาชิกบ้านใกล้เรือนเคียงมาดู - กลุ่มผู้ป่วยบางกลุ่มจัดกิจกรรมกับลูกหลานทุกเดือนมีการนำ VCD ผู้ป่วยมาเปิด และบางครั้งให้ผู้สูงอายุที่มีความรู้เรื่องผู้ป่วยช่วยเล่า เป็นการตอบกันยั้งช้าทวน - กลุ่มผู้ป่วยอื่นๆ ที่มีการจัดกิจกรรมกับลูกหลานบางครั้งไปจัดกิจกรรมที่บ้านเก่าเพื่อของตนเองและจะสอนแทรกให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง - กองทุนของกลุ่มผู้ป่วยให้เด็กและเยาวชนสมัครเป็นสมาชิกของทุนและมีบางกลุ่มให้เยาวชนเป็นคณะกรรมการของทุนด้วย - วันเลี้ยงผู้ป่วยโรงเรียนหยุดให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมในพิธีเลี้ยงผู้ป่วย

ภาพรวมประเด็นปัญหาใหม่ ในวันที่ไม่มีผู้ป่วย	ภาพรวมการดำเนินกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ป่วย
<p>ปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วย</p> <p>1.เด็กกำพร้า พ่อแม่ตายเพราเดอส์ เด็กอยู่กับตายายขาดคุณดูแล</p>	<p>มีการดำเนินกิจกรรมต่างๆดังนี้</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ จัดตั้งกองทุนผู้ป่วยเพื่อสมาชิกและลูกหลาน ▪ แกนนำกลุ่มผู้ป่วยไปเชิญชวนให้ผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโโรคโอดส์เข้าร่วมประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย ▪ สมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันร่วมกันบริจาคเงินและสิ่งของเพื่อไปทำบุญ(ตามต้องดูแล)และเป็นการไปเยี่ยมผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโโรคโอดส์ ▪ แกนนำกลุ่มผู้ป่วยจัดกิจกรรมการพัฒนาลูกหลานและมีการเชิญชวนผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโโรคโอดส์เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง
<p>2.ผู้สูงอายุขาดคุณดูแล /ขาดกำลังใจ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ในวันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยสมาชิกให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการอบรมลูกหลานมากขึ้น ▪ หลังวันทำพิธีลูกหลานมีการไปเยี่ยมผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ป่วยมีการทำกิจกรรมต่างๆ โดยให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการเป็นผู้สอนลูกหลาน
<p>3.ผิดหลง ผิดชาย</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กลุ่มผู้ป่วยมีกิจกรรมการพัฒนาดูแลลูกหลานมากขึ้น ▪ แกนนำกลุ่มผู้ป่วยสามารถสอนลูกหลานได้ ▪ กลุ่มผู้ป่วยมีการเขียนกฎระเบียบเพื่อดูแลลูกหลาน
<p>4.สมาชิกในกลุ่มบางคนยกงานมากและขาดการช่วยเหลือกัน</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ มีการตั้งกองทุนผู้ป่วยเพื่อให้สมาชิกกู้ยืม ▪ กลุ่มผู้ป่วยมีการสร้างกิจกรรมกลุ่มทุกเดือนเพื่อเป็นการสานสัมพันธ์การช่วยเหลือเกื้อกูลกันให้แน่นแฟ้น
<p>5.ยาเสพติด</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ กลุ่มผู้ป่วยมีกิจกรรมการพัฒนาดูแลลูกหลานมากขึ้น ▪ แกนนำกลุ่มผู้ป่วยสามารถสอนลูกหลานได้ ▪ กลุ่มผู้ป่วยมีการเขียนกฎระเบียบเพื่อดูแลลูกหลาน

10.2 พลังผู้ป่วย : การขับเคลื่อนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

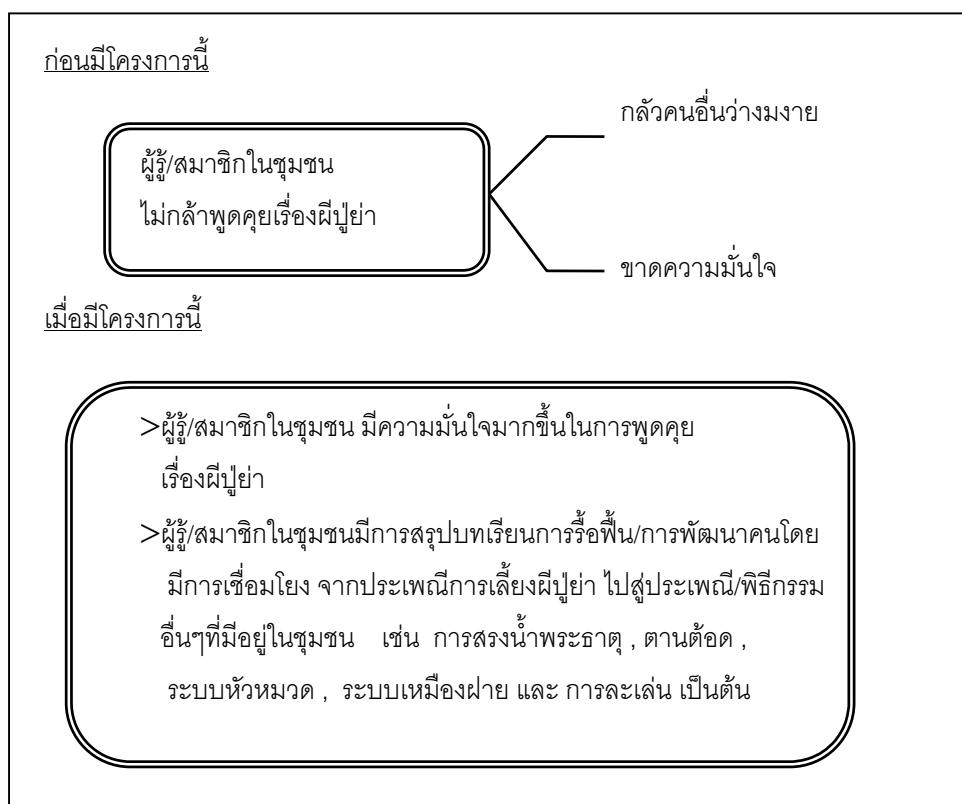
ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อทดลองรือฟื้นสื้อฟื้นบ้านสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้กระบวนการที่เน้นให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมเพื่อสร้างเวทีให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” ในการ

คิดและตัดสินใจว่าจะรื้อถอนไว้และจะรื้ออย่างไรเพื่อให้สื่อพื้นบ้านสามารถพื้นที่น้ำรับใช้คนในชุมชนได้

จากการบวนการและหลักการดังกล่าวพบว่าสามารถขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดเป็นพลังใน การที่จะดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยคนในชุมชนและเป็นของชุมชนได้

10.2.1 ประเด็นเรื่องจิตสำนึกของคนในชุมชน

กระบวนการได้สร้างความเข้มแข็งและความมั่นใจของสมาชิกในชุมชนให้กลับคืนมา ทำให้เห็นถึงคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ที่ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี การช่วยเหลือกันและ การปักป้องดูแลลูกหลาน เมื่อเกิดความมั่นใจในสื่อพื้นบ้าน(ผีปู่ย่า)แล้ว คนในชุมชนยังสามารถนำกระบวนการไปปรับใช้กับสื่อพื้นบ้านอื่นๆที่มีอยู่ในชุมชนด้วย ซึ่งเป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชน โดยดูจากพฤติกรรมการแสดงออกของคนในพื้นที่ ดังนี้

(1) ในช่วงที่ผู้ศึกษาทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ากับ ประษฐ์ชาวบ้าน, เก้าฝี, ผู้ทำพิธีและผู้ที่เกี่ยวข้อง/ผู้ที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ในช่วงแรกกลุ่มเป้าหมายไม่ค่อยให้ข้อมูลส่วนที่เป็นเชิงลึกโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความเชื่อ และวิธีการปฏิบัติ แต่เมื่อผู้ศึกษาเข้าหากลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง โดยมีท่าทีในลักษณะให้ความสนใจ มี

ทัศนคติและพฤติกรรมที่ไม่ได้ดูถูกความเชื่อของกลุ่มเป้าหมาย เช่นไม่ได้ตั้งคำถามในลักษณะที่เป็นการจับผิดเรื่องความเชื่อ

การเข้าหากลุ่มเป้าหมายอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานท่าที ทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ศึกษาดังกล่าวทำให้กลุ่มเป้าหมายเริ่มให้ข้อมูลรายละเอียดในระดับลึกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ศึกษาจึงตั้งคำถามกับกลุ่มเป้าหมายว่าทำไม่ในช่วงแรกที่ผู้ศึกษาตั้งคำถามแบบเดียวกับช่วงนี้แต่ทำไม่ช่วงแรกไม่กล้าให้ข้อมูลกับผู้ศึกษา นายอินจันทร์ ทันวิสัย ประธานสภាធัฒนธรรมตำบลบอกร่วม

“ในช่วงแรกที่ไม่กล้าให้ข้อมูลรายละเอียดมากเพราบอย่าง กลัวผู้ศึกษาดูถูกหัวร่าง莽莽 เชื่อเรื่องผีสา แต่เมื่อผู้ศึกษามากหา 2-3ครั้งดูแล้วว่าท่าทางไม่ได้ดูถูกความเชื่อของชาวบ้านจึงกล้าให้ข้อมูลมากขึ้น”

(2) เมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความมั่นใจกับคนของผู้ศึกษาแล้ว ผู้ศึกษาได้มีกระบวนการสร้างความมั่นใจเพิ่มมากขึ้นให้กับกลุ่มเป้าหมาย เช่นให้กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้รู้/ประชัญญาบ้าน, เก้าฝี, ผู้ทำพิธีและผู้ที่เกี่ยวข้อง/ผู้ที่มีความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า เป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการถ่ายทอดความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าให้กับสมาชิกในชุมชน และเป็นผู้ส่งสารกับบุคคลภายนอกชุมชนด้วย เช่นประธานสภាធัฒนธรรมตำบลและประธานองค์กรบริหารส่วนตำบลไปอกรายการวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์, ประธานสภាធัฒนธรรมตำบลเสนอกระบวนการทำงานในการประชุมคณะกรรมการสภាធัฒนธรรมระดับอำเภอและจังหวัด, ประธานองค์กรบริหารส่วนตำบลเสนอกระบวนการทำงานในการประชุมคณะกรรมการสภាធัฒนธรรมระดับอำเภอและจังหวัด, ประธานองค์กรบริหารส่วนตำบลในระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ประชัญญาบ้าน, เก้าฝี และผู้ที่มีความรู้เรื่องผีปุย่านำเสนอข้อมูลและประสบการณ์ให้กับผู้สื่อข่าวที่ไปทำข่าว และในเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ต่างๆที่มีองค์กรจากภายนอกเชิญให้ไปร่วมเวทีนำเสนอประสบการณ์

(3) แก่นนำช่วยขยายข้อมูล ความรู้และสร้างความเข้าใจให้กับคนในชุมชน เช่น เมื่อกลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสเข้าร่วมเรียนรู้ในการดำเนินงานโครงการแล้ว กลุ่มเป้าหมายได้นำความรู้ความเข้าใจเรื่องสืบที่พื้นบ้าน(ผีปุย่า) ไปขยายต่อ ดังเช่นพี่ไก่แก้วเป็นเก้าฝี เมื่อได้เข้าร่วมเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ความเข้าใจเรื่องผีปุย่าแล้ว กลับมาพี่ไก่แก้วได้นำความรู้มาบอกต่อให้แม่เหลี่ยม(เป็นเก้าฝี)ได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับประเพณีผีปุย่าด้วย, หรือกรณีในหมู่บ้านมีบางคนไม่เห็นด้วยที่คณะกรรมการเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าเพื่อทดลอง พ่อนานยำยซึ่งเป็นประชัญญาบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องผีปุย่าและได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้กับโครงการได้ไปอธิบายให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มคนดังกล่าว, หรือกรณีที่ครูบางคนไม่เห็นด้วยกับการทำจัดทำหลักสูตรท่องถินเรื่องผีปุย่า เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องงมงาย ประธานสภាធัฒนธรรมตำบล

ได้ไปอธิบายให้ครุภิความรู้และความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า พบว่าทั้งหมดที่มีการอธิบายการให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่านั้นส่วนมากจะอธิบายเกี่ยวกับคุณค่า/หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าและการนำคุณค่า/หน้าที่มาปรับใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

หรือกรณีที่กลุ่มแม่เกี่ยงคำมีการจัดตั้งกองทุนและนำเงินจากการรวมของสมาชิกไปฝากธนาคาร ตั้งชื่อ “กองทุนผีปู่ย่า” เจ้าหน้าที่ธนาคารหัวเราะและพูดในลักษณะว่าเป็นความเชื่อที่งมงาย แต่แม่เกี่ยงคำก็ยังมีความตั้งใจที่จะใช้ชื่อว่า “กองทุนผีปู่ย่า” เป็นต้น

(4) เมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความมั่นใจมากขึ้นและมีความเชื่อมั่นว่าสื่อพื้นบ้านสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองได้ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วยคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนชาวบ้าน จึงได้ใช้ประสบการณ์ที่ได้ร่วมเรียนรู้ในโครงการวิจัยนำกระบวนการไปปรับใช้กับสื่อพื้นบ้านอื่นๆ เช่น

■ ในอดีตถ้ามีกรุงสุนที่จะมาทอด คณะกรรมการจะจัดกิจกรรมต้อนรับกรุง โดยการจ้างงานตระที่มีทางเครื่องมาเต้น แต่เมื่อมีโครงการวิจัยนี้แล้วพบว่ากลุ่มเป้าหมายได้มีการบริการหารือกันแล้วไม่มีการจ้างงานตระแต่ใช้วงสะล้อ ชือ ซึ่งของเด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน นอกเหนือนี้แล้วในการต้อนรับกรุงต้องมีการเชิญนักการเมือง และข้าราชการเข้ามาร่วมด้วยและทุกครั้งจะต้องมีการเตรียมเหล้าด้วย แต่ครั้งล่าสุดพบว่าคณะกรรมการไม่ให้มีเหล้าแต่เตรียมน้ำหวานแทน

■ ปรากฏการณ์ในงานสรงน้ำพระธาตุป้อมปือดอยแล เมื่อต้นเดือน พฤษภาคม2547ที่ผ่านมา ในอดีตงานนี้เป็นของคนทั้งตำบลทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นที่ต้องเข้ามามีส่วนร่วม เพราะพระธาตุเป็นความเชื่อ ศรัทธาและเป็นสัญลักษณ์ของตำบลหลวงแก้ว แต่ในช่วง10กว่าปีที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นคือคณะกรรมการอุบหมายให้หมู่บ้านที่เป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดงานทั้งหมดและพบว่าผู้ที่มีส่วนร่วมที่เป็นคณะกรรมการของหมู่บ้านคือผู้สูงอายุและพ่อบ้าน เท่านั้นส่วนกลุ่มแม่บ้านและเยาวชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมเหมือนในอดีต นอกจานี้แล้วในงานจะจัดให้มีการแสดงดนตรีที่มีนักร้องและการเต้นของหญิงสาวที่ใส่ชุดสั้นๆ และมีการขายเหล้าในงานด้วยผลที่ตามมาคือทุกปีที่ผ่านมาในงานโดยเฉพาะบริเวณหน้าวัดที่การแสดงดนตรีจะมีการซักด้วยกันทุกปี

ในการจัดงานปีนี้(พฤษภาคม2547ที่ผ่านมา)คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล มีแนวทางใหม่คือได้มีการทบทวน หน้าที่ของประเพณีสรงน้ำพระธาตุป้อมปือดอยแล จากนั้นใช้วิธีการแบบเดิมคือให้คณะกรรมการทุกหมู่บ้านมาวางแผนร่วมกันและให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ให้มีการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านอื่นๆที่เคยมีและเกี่ยวข้องกับประเพณีสรงน้ำพระธาตุป้อมปือดอยแล เช่น การตัดตุง และการทำขนมพื้นบ้าน เป็นต้น นอกจานี้จะไม่ให้มีการจ้างดนตรีมาแสดงให้ใช้วงสะล้อ ชือ ซึ่ง และ ค่าวซือ ที่มีอยู่ในหมู่บ้านเป็นการแสดง และห้ามไม่ให้มีการขายเหล้าในบริเวณงานด้วย

ผลที่ตามมาคือในงานประเพณีสรงน้ำพระธาตุป้อมปือดอยแลเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2547 ที่ผ่านมา พบร่วมกันการ เป็นไปตามที่คณะกรรมการวางแผนไว้ พื้นที่/เรื่องงานพระธาตุฯเป็นส่วนมากขึ้นคือเป็นของคนทุกวัย ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะผู้สูงอายุและเยาวชนมีบทบาทมากขึ้น ไม่มีเหล่าชายในงานทำให้มีการซักด้วยกัน

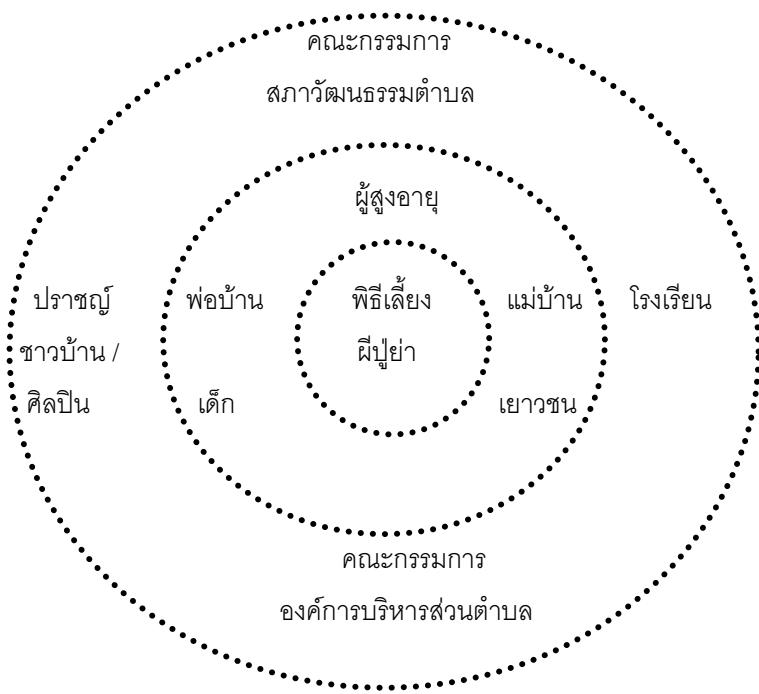
(5) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเห็นความสำคัญของเยาวชนที่จะเป็นผู้สืบทอดงานประเพณี/วัฒนธรรมของชุมชนต่อไป จึงได้มีมติว่าตั้งแต่นี้ต่อไปการประชุมคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลที่จัดทุกเดือนนั้นจะจัดประชุมช่วงที่เป็นวันหยุดเพื่อให้เยาวชนเข้าร่วมได้ด้วยโดยจะให้แต่ละหมู่บ้านหากันนำเยาวชนมาเข้าร่วมประชุมด้วย ซึ่งเริ่มทำตั้งแต่เดือนเมษายนที่ผ่านมา

(6) คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเห็นความสำคัญของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยโดยเฉพาะในวันทำพิธีกรรม คณะกรรมการจึงได้มีการประสานงานกับผู้บริหารของโรงเรียน และให้มีการหยุดสอนในวันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วยของทั้งตำบล เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเข้าร่วมในพิธีกรรม

10.2.2 เกิดภาคีความร่วมมือจากกลุ่ม/องค์กรในชุมชน

จากการร่วมกัน แล้วใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” ในการคิดและตัดสินใจ ว่าจะรื้ออะไรและจะรื้อย่างไรเพื่อให้สืบพื้นบ้านพื้นที่นี้มาสำหรับรับใช้คนในชุมชน (เจ้าของวัฒนธรรม) กระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างความมั่นใจและปลูกจิตสำนึกให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นและสืบทอดประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย เช่น คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบล โรงเรียน ปราชญาชรบ้าน ศิลปิน เยาวชน เก้าอี้กำลังผู้และสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วย ซึ่งแกนนำกลุ่มต่างๆเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรม และเกิดการประสานเชื่อมกลุ่มคนเหล่านี้ให้เข้ามาร่วมกันวางแผนและดำเนินกิจกรรมไปได้อย่างต่อเนื่อง

จากการทบทวนการทดลองรือฟันประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าครองนี้พบว่ามีภาคีต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมดังนี้

10.2.3 ເກີດກິຈກຽມໃໝ່ ຈີ່ຫລາກຫລາຍ

ສາມາຊີໃນໜຸ່ມໜຸ່ນສາມາດຄິດແລະສ້າງສວົບກິຈກຽມທີ່ຫລາກຫລາຍຂຶ້ນມາເພື່ອແກ້ໄຂປັນຫາຂອງໜຸ່ມໜຸ່ນ ໂດຍມີການດໍາເນີນງານຍ່າງເປັນກະບວນກາຮ ເຊັ່ນກາງວິເຄາະທີ່ປັນຫາ ກາວຕັ້ງເປົ້າໝາຍທີ່ຈະເດີນໄປ ແລະວິທີກາຮທີ່ຈະເດີນທາງໄປສູ່ເປົ້າໝາຍ ໂດຍກິຈກຽມຕ່າງໆຄິດບົນພື້ນຖານຄຸນຄ່າຂອງປະເທດປະເທດປູ່ຢ່າ ກາຮ່າວຍເຫຼືອເກື້ອກຸລກັນ ແລະໃຊ້ຫລັກກາຮ “ສີທີທາງວັດນ້ອຮມຂອງເຈົ້າຂອງວັດນ້ອຮມ” ຈາກກະບວນກາຮດັ່ງກ່າວໜ້າຈຶ່ງຄິດກິຈກຽມທີ່ຫລາກຫລາຍດັ່ງຕາວາງ

ຕາວາງທີ່ 8 ເປົ້າຍບເຫັນພົມກາຮທົດລອງພັດນາແລະສືບທອດປະເທດປະເທດປູ່ຢ່າ

ກ່ອນມີໂຄຮກການນີ້	ເມື່ອມີໂຄຮກການນີ້
<p><u>1.ກ່ອນວັນທຳພົມເລື້ຍງຜູ້ປູ່ຢ່າ</u></p> <p>>ຄະນະກຽມກາຮສກວັດນ້ອຮມຕຳບລ,ຄະນະກຽມກາຮອົງກາຣບວິຫາຮສ່ວນຕຳບລ,ປາຊົງໜ້າວບ້ານແລະແກນນຳກ່າລຸ່ມຜູ້ປູ່ຢ່າ ມີບທບາທ ໃນກາຮ ວ່າມກັນວາງເປົ້າໝາຍໃນກາຮພັດນາຄານ(ສາມາຊີກ່າລຸ່ມຜູ້ປູ່ຢ່າ) ໂດຍໃຊ້ປະເທດປະເທດປູ່ຢ່າເປົ້າຍປົກກັນ</p> <p>>ແກນນຳແຕ່ລະກ່າລຸ່ມຜູ້ປູ່ຢ່າ ມີເວົ້າຫາແນວທາງກາຮພັດນາຄຸນຄ່າຂອງປະເທດປູ້ຢ່າ ເພື່ອຮັບໃໝ່ສາມາຊີໃນກ່າລຸ່ມໆ</p>	<p>>ຄະນະກຽມກາຮສກວັດນ້ອຮມຕຳບລ,ຄະນະກຽມກາຮອົງກາຣບວິຫາຮສ່ວນຕຳບລ,ປາຊົງໜ້າວບ້ານແລະແກນນຳກ່າລຸ່ມຜູ້ປູ່ຢ່າ ມີບທບາທ ໃນກາຮ ວ່າມກັນວາງເປົ້າໝາຍໃນກາຮພັດນາຄານ(ສາມາຊີກ່າລຸ່ມຜູ້ປູ່ຢ່າ) ໂດຍໃຊ້ປະເທດປະເທດປູ່ຢ່າເປົ້າຍປົກກັນ</p> <p>>ແກນນຳແຕ່ລະກ່າລຸ່ມຜູ້ປູ່ຢ່າ ມີເວົ້າຫາແນວທາງກາຮພັດນາຄຸນຄ່າຂອງປະເທດປູ້ຢ່າ ເພື່ອຮັບໃໝ່ສາມາຊີໃນກ່າລຸ່ມໆ</p>

ก่อนมีโครงการนี้	เมื่อมีโครงการนี้
<p>>โรงเรียนไม่มีบทบาทในการสร้างเสริม พัฒนา และสืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยา</p>	<p>>สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการรณรงค์(ในและนอกชุมชน)ให้ความรู้ เกี่ยวกับคุณค่าของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยา โดยมีการประสานสื่อหลัก หลายชนิด</p> <p>>โรงเรียนมีการจัดทำหลักสูตรห้องถินและจัดการเรียน การสอนเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยา โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม</p>
<p><u>2.วันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ยา</u></p> <p>>เน้นรูปแบบ ที่เป็นพิธีกรรม</p> <p>>มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 100 คน</p> <p>>ผู้มาร่วมส่วนมากเป็นผู้หญิงอายุประมาณ 40 ปี ขึ้นไป</p>	<p>>เน้นรูปแบบและคุณค่า ทั้งที่เป็น "วูปธรรม" และ "นามธรรม"</p> <p>>แกนนำกลุ่มผีปู่ยา มีบทบาทมากขึ้น</p> <p>>เป็นเรื่องที่สาธารณะที่ให้สมาชิกผู้ที่ด้อยโอกาส มีส่วนร่วม</p> <p>>มีจำนวนสมาชิกมากขึ้น ผู้มาร่วมมีทั้งเด็ก เยาวชนผู้ปักครอง และผู้สูงอายุ</p>
<p><u>3.หลังวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ยา</u></p> <p>>ไม่มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง</p>	<p>>แต่ละกลุ่มผีปู่ยา มีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง</p> <p>>โรงเรียนมีกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการเลี้ยงผีปู่ยา ที่ต่อเนื่อง</p> <p>>คณะกรรมการสภានักเรียน คณะกรรมการประจำห้องเรียน ดำเนินการต่อเนื่อง</p>

10.2.4 หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยามีหลากหลายมากขึ้น

ในอดีตประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยา มีหน้าที่หลักคือ การซ่วยเหลือเกื้อกูลกัน ต่อมามีอิทธิพลต่อ ของชาวบ้านเปลี่ยนไป หน้าที่ที่ยังสามารถดำเนินอยู่ได้คือ การทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางใจเมื่อโครงการเข้าไปดำเนินกิจกรรม ได้มีการสร้างกระบวนการต่างๆ เพื่อให้ชาวบ้านคิด/สร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อ เป็นการเพิ่มหน้าที่ใหม่ๆ ให้กับสื่อพื้นบ้านเพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มฯ

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากสำนักแฟรงค์เฟิร์ตกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยาเมื่อผ่านการทดลองพัฒนาและสืบทอด

หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน	หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยา
1.ให้ความบันเทิง	1.ในลักษณะของผ่อนคลายอารมณ์ เช่นการกินหอมต้มม่วง
2.การแจ้งข่าวสาร	2.เป็นการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลกันเมื่อที่เรื่องการทำอาหารกิน เรื่อง เกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติ เป็นต้น
3.การให้การศึกษา	3.เป็นการส่งเสริม สนับสนุนและดูแลลูกหลาน และเป็นการอบรมโดยผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ชีวิตตรง
4.การวิพากษ์วิจารณ์สังคม	4. -

หน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน	หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
5.เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ	5.เป็นตัวประสานกลุ่มคนที่มีวัยต่างกัน เช่นผู้สูงอายุ พ่อแม่ เยาวชน และเด็ก ,ประสานกลุ่มคนที่ด้อยโอกาส เช่นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ ,ประสานกลุ่มผีปู่ย่าระดับหมู่บ้านและระดับตำบลและเป็นตัวประสานให้เกิดการทำงานร่วมกันระหว่างคณะกรรมการสภาวัดนนธรรมตำบล ,คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล ,โรงเรียน ,กลุ่มผีปู่ย่า
6.การสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน	6.ผีปู่ย่าเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของคนล้านนา และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเครื่องถิที่อยู่ในกลุ่มผีเดียวกัน
7.หน้าที่การทบทวนชีวิต	7. เป็นเวทีที่ทำให้ญาติพี่น้องได้มีโอกาสกราบบูชาดุษฎีบุพวนชีวิตที่ผ่านมา และร่วมกันวางแผนอนาคตการช่วยเหลือกัน
8.การเป็นทางระบายน้ำষาตภูณของมนุษย์	8. -
9.หน้าที่ในการพัฒนาภูมิปัญญา	9.เวทีผีปู่ย่าทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันของสมาชิกโดยเฉพาะเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตที่ผู้สูงอายุมีอย่างเหลือล้นที่จะถ่ายทอดให้กับลูกหลาน ซึ่งไม่สามารถศึกษาได้จากในตำราเรียน
10.หน้าที่ในการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง	10. เช่นสัจจการสืบทอด คือสมาชิกในกลุ่มผีเดียวกันต้องหาผู้ที่จะมาสืบทอดเป็นแก่ผีต่อไป ,ผีปู่ย่าทำให้คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลเห็นคุณค่าและเข้ามามีส่วนร่วมในการรื้อฟื้นเพื่อการพัฒนาคน 11.การให้กำลังใจและสร้างความมั่นใจในศักดิ์ศรีของตนเอง
	12.เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และช่วยรักษาสิ่งแวดล้อม เช่นกลุ่มออมทรัพย์และทำเกษตรโดยไม่ใช้สารเคมีเพื่อการพึ่งตนเอง

10.2.5 เกิดการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

จากการดำเนินงานที่เน้นเป็นกระบวนการและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น

โดยเฉพาะช่วงก่อนที่จะมีการจัดทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า นั้น สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักซึ่งแต่ละกลุ่มจะต้องมีเวทีให้แก่นำในกลุ่มผีปู่ย่าของตนเองเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผนปฏิบัติ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์นั้น พบร่วมกระบวนการดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นให้สมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันเข้ามาร่วมใจ เชื่อมสายใยและสร้างสายสัมพันธ์กันให้แน่นแฟ้นขึ้น เพราะกลุ่มคนรุ่นนี้มีแต่เคยได้รับรู้มาว่าผีปู่ย่าเป็นการรวมญาติพี่น้องเพื่อช่วยเหลือกันแต่ไม่เคยเห็นเป็นรูปธรรม ครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ได้ทำเป็นรูปธรรม ซึ่งทุกคนบอกว่าเป็นสิ่งที่ดีและควรทำต่อไป

ในวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า นักจากมีคืนทุกคืน ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้น ที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันมาร่วมแล้ว แต่ละกลุ่มยังมีกิจกรรมทั้งที่เป็น "รูปธรรม" และที่เป็น "นามธรรม" เพื่อการสานสายใยความสัมพันธ์ของสมาชิกให้แน่นแฟ้น

หลังจากวันทำพิธีเลี้ยงผีปู่ย่าแล้วแต่ละกลุ่มยังมีการคิดกิจกรรมที่ต่อเนื่องโดยมีเป้าหมายหลักคือการเชื่อมร้อยสายสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกันให้แน่นแฟ้นและให้มีการซุยเหลือเกือบกลับต่อไป

10.2.6 กองทุนผีปู่ย่า : ทุนทางสังคมที่ไม่สามารถสร้างได้ด้วยเงิน

“กองทุน” หมายถึง “กุญแจ” ที่ “กุญแจ” ซึ่งโดยทั่วไปหมายถึง “เงิน” marrow กัน เช่น กองทุนหมู่บ้าน กองทุนเงินล้าน และกองทุนอื่นๆ มีอีกเป็นจำนวนมากที่มีอยู่ในประเทศไทยซึ่งมีทั้งการจัดตั้งโดยคนในชุมชนเอง หรือจากหน่วยงานของรัฐ หรือจากองค์กรพัฒนาเอกชน กองทุนเหล่านี้ ส่วนมากใช้เงินเป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นปัจจัยหลัก ในอดีตที่ผ่านมาพบเห็นกองทุนเหล่านี้ล้มไป เป็นจำนวนมากแต่ก็มีบางกองทุนที่สามารถอยู่ได้

“กองทุนผีปู่ย่า” ไม่ได้เป็นแค่การนำเงินมารวมกันแล้วพอถึงเวลา ก็เปิดให้สมาชิกได้กู้เงินไปลงทุน แต่กองทุนผีปู่ย่ามีความหมายที่กว้างขวางและลึกซึ้งมากกว่ากองทุนทั่วๆ ไป เพราะไม่ได้ใช้เงินเป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นปัจจัยหลัก แต่ใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งเป็นทุนที่ยิ่งใหญ่และไม่สามารถที่จะประเมินค่าเป็นตัวเงินได้แต่มีคุณค่าสำหรับคนในชุมชน นิธิ เอียวศรีวงศ์ กล่าวว่า ทุนทางสังคมไม่ใช่เรื่องที่จะต้องสร้างขึ้นมาโดยอาศัยมาตรฐานของตะวันตกหากพิจารณาถึงทุนทางสังคมดังเดิมที่เรามีอยู่แล้ว จะพบว่ามีมาตราสูงของระบบครอบครัวเครือญาติ องค์กรหรือองค์กร เป็นต้น การลงทุนทางสังคมจึงเป็นการทำให้องค์กรประชาชนเหล่านี้ขยายตัวกว้างขวางและเปิดโอกาสให้ได้ทำงานมากขึ้น โดยไม่ถูกขัดขวางจากกฎหมายหรือระบบราชการ

ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในกองทุนผีปู่ย่า คือความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นในระดับเครือญาติ โดยผ่านระบบความเชื่อมโยงกันคือเรื่อง “ผีปู่ย่า” ซึ่งมีหน้าที่ที่ต้องซุยเหลือเกือบกลับ เคราะพนับถือให้เกียรติกัน มีความเสมอภาคในศักดิ์ศรี มีสิทธิที่เท่าเทียมกันและไว้ใจกัน

กองทุนผีปู่ย่าจึงเป็นการนำจิตวิญญาณของเครือญาติมาหลอมรวมกันเพื่อร้อยรัดให้เป็นสายใยหนึ่งเดียวในการที่จะซุยเหลือเกือบกลับ แบ่งปันกัน และเพื่อเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ญาติพี่น้องอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เช่นกลุ่มของพี่สิรันจะนำเงินไปซ่อมเหลือผู้สูงอายุที่ขาดคนดูแล ผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโรคเด้อส์ ให้เป็นทุนการศึกษาเด็กที่ขาดโอกาส ให้สมาชิกที่ยากจนกู้ยืมไปทำการเกษตรที่ไม่ใช่สารเคมีเพื่อลดรายจ่ายในครอบครัว เป็นต้น

เงินที่ญาติพี่น้องนำมารวมกันจึงเป็นปัจจัยรอง ถึงแม้ว่าแต่ละกลุ่มจะมีเงินมารวมกันเพียงน้อยนิด แต่ทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างหนึ่งหนึ่งนั้นจะเป็นเครื่องมือในการสร้างให้เงินที่มีอยู่น้อยนิดมีคุณค่ามากขึ้นได้

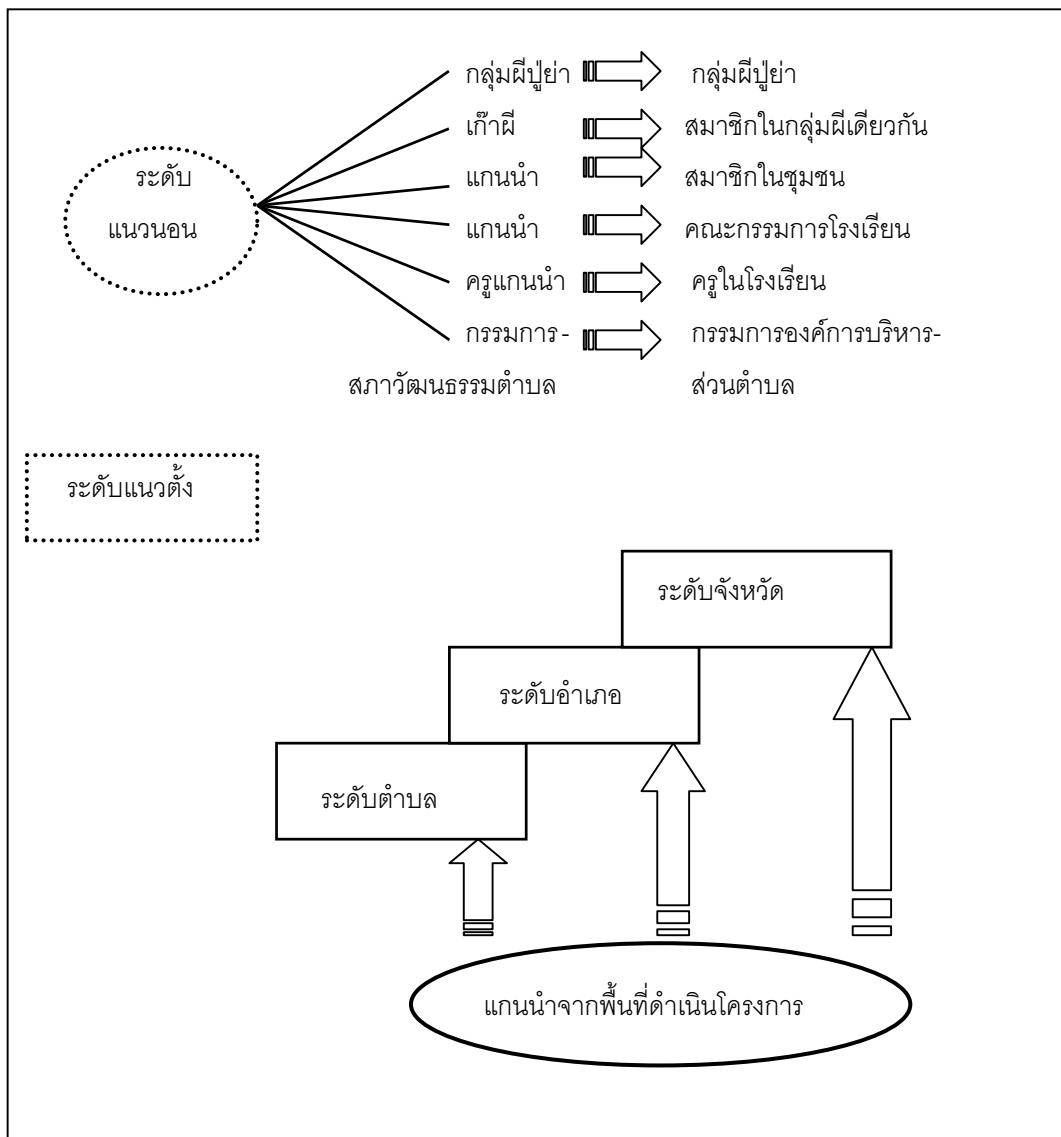
กองทุนผู้ป่วยฯ จากการที่มีการทดลองศึกษาว่าอัตราฟื้นฟูป่วยเพื่อลูกหลาน 5 กลุ่มที่ผ่านมา มีการจัดตั้งกองทุนผู้ป่วยเพื่อลูกหลาน โดยมีความคาดหวังว่าจะได้เป็นกิจกรรมใหม่ของกลุ่มผู้ป่วยจะได้มารับใช้ลูกเลี้ยงแบ่งของตนเอง ดังที่แม่เกียงคำว่า

“ถ้าเมื่อก่อนคนเจ่นป้อเจ่นแม่ได้ทำกองทุนไว้ให้เขา ป่านนี้ลูกหลานอี้มแม่ป่าต้องไปกู้เงินรื้อบาลมาเรียนหลอกเน้อ”

โดยที่ลูกเลี้ยงแบ่งแต่ละบ้านเก็บเงินรวมกันเพื่อเอาไว้ทำกิจกรรมต่างๆ ในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง

ความศักดิ์สิทธิ์ของผู้ป่วยนั้นก็คือความสามารถของแกนนำสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วย เช่นเก้าผู้และกำลังผู้ในการบริหารจัดการ/วางแผนดำเนินกิจกรรมเพื่อบรรบให้อุดมการณ์ของผู้ป่วยเป็นสื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการและเป็นที่พึ่งให้กับสมาชิกในกลุ่มได้รวมถึงการดูแลและการพัฒนาลูกหลานของตนเองด้วย ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะทำให้สมาชิก “ได้มาร่วมร้อยใจ เชื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์กันให้แน่นแฟ้นเป็นหนึ่งเดียวเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและดูแลลูกหลานด้วย ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นมีทั้งระหว่างเด็ก/เยาวชนกับเด็ก/เยาวชน, เด็ก/เยาวชนกับผู้ป่วยของ ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ, ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่ และผู้ใหญ่กับผู้สูงอายุ โดยทั้งหมดเป็นสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน ดังนั้นสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยจึงมีการคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมให้ลูกเลี้ยงแบ่งเห็นและมาร่วมกิจกรรมกันมากขึ้น ทั้งหมดนี้มีความหวังว่าผู้ป่วยที่จะทำต่อไปนี้จะเน้นในเรื่องการช่วยเหลือลูกหลาน ดูแลลูกหลานของตนเอง “ไม่ได้วังว่าจะกลับมาเหมือนเดิมในปีหน้าส่องปีแต่ด้วยความหวังว่าคนในชุมชนจะดีขึ้นในอนาคตเท่านั้น

10.2.7 การขยายผล

ในกระบวนการดำเนินงานในช่วงแรกโครงการเน้นการสร้างความเชื่อมั่น/ความมั่นใจให้กับชาวบ้านในการที่จะใช้สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อในการพัฒนาชุมชน ดังนั้นโครงการจึงจำเป็นต้องมีการสร้างผู้ส่งสารเป็นชุดๆ โดยชุดแรกเป็นการสร้างผู้ส่งสาร(ที่เป็นกลุ่มคนเดิมของประเพณี การเลี้ยงผู้ป่วย เช่น เก้าผี และกำลัง เป็นต้น) ให้เป็นผู้ส่งสารที่มีคุณภาพ จากนั้นจึงเป็นการสร้างผู้ส่งสารใหม่ๆ(ที่ไม่เคยเป็นผู้ส่งสาร)ให้สามารถเป็นผู้ส่งสารได้

จากการดำเนินการดังกล่าว กลุ่มผู้ส่งสารที่มีคุณภาพจะสามารถส่งสารจากล่างขึ้นสู่ข้างบนได้ นอกเหนือไปจากนี้แล้วผู้ส่งสารใหม่ๆสามารถขยายสารออกไปในแนวอนได้อย่างกว้างขวาง

10.3 การประเมินผล

ในการดำเนินงานโครงการนี้ผู้ศึกษาเน้นที่การทำงานเป็นกระบวนการภายใต้แนวคิดการสื่อสารและการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนตัดสินใจตั้งแต่ต้นว่าจะเลือกรับโครงการนี้หรือไม่ เมื่อรับแล้วชุมชนต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก คือเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา ร่วมคิดตัดสินใจ ร่วมวางแผนปฏิบัติ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์ โดยใช้หลักการสำคัญคือ "สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม"

สำหรับการประเมินผลครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้วิธีการสังเกต การจดบันทึก การสัมภาษณ์ การจัดเวทีสัมมนากลุ่มอย่างและการดูจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการวิเคราะห์ปัญหาร่วมในครั้งนี้

10.3.1 การประเมินองค์กรที่เป็นทางการในชุมชนที่มีส่วนร่วมในโครงการวิจัยฯ

ประเต็นที่ประเมิน	องค์กรที่เป็นทางการในชุมชน	คณะกรรมการ สภาวัฒนธรรม ตำบล	คณะกรรมการ องค์การบริหาร ส่วนตำบล	โรงเรียน
<u>1. การมีส่วนร่วมในโครงการวิจัยครั้งนี้ตั้งแต่เริ่มต้น</u>				
1.1 ร่วมตัดสินใจ	/	/		X
1.2 ร่วมวางแผน	/	/		/
1.3 ร่วมปฏิบัติ	/	/		/
1.4 ร่วมรับผลประโยชน์	/	/		/
1.5 ร่วมติดตามและประเมินผล	/	/		/
<u>2. การมีส่วนร่วมในการวิจัย/สืบต่อประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยา</u>				
2.1 ร่วมตัดสินใจ	/	/		/
2.2 ร่วมวางแผน	/	/		/
2.3 ร่วมปฏิบัติ	/	/		/
2.4 ร่วมรับผลประโยชน์	/	/		/
2.5 ร่วมติดตามและประเมินผล	/	/		/

หมายเหตุ

/ หมายถึง เกิดผล

X หมายถึง ไม่เกิดผล

10.3.2 การประเมินกลุ่มผู้ป่วยที่ทดลองรือฟัน/สืบทดสอบประเมินการเลี้ยงผู้ป่วย

ประเด็นที่ประเมิน	กลุ่มผู้ป่วยที่ทดลอง	กลุ่มแม่เกี่ยงคำ	กลุ่มแม่บีด	กลุ่มแม่มูด	กลุ่มพี่ศรีวารรณ	กลุ่มพี่บัวazon
1.จำนวนสมาชิกเข้าร่วมในประเมินการเลี้ยงผู้ป่วย						
1.1มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับปีที่ผ่านมา	/	/	/	/	/	
1.2สมาชิกที่เข้าร่วมมีความหลากหลาย เช่นเด็ก เยาวชน พ่อบ้าน แม่บ้านและผู้สูงอายุ	/	/	/	/	/	
2.การมีส่วนร่วมของสมาชิกในกลุ่มฯ						
2.1มีคณะทำงาน(กำลังฝี)ที่ชัดเจน	/	/	/	/	/	
2.2คณะทำงาน(กำลังฝี)มีส่วนร่วมในการวางแผน การพัฒนากลุ่มฯ	/	/	/	/	/	
2.3คณะทำงาน(กำลังฝี)มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามมติที่ประชุมเพื่อการพัฒนากลุ่มฯ	/	/	/	/	/	
3.ความมั่นใจของสมาชิกในกลุ่มฯ						
3.1สมาชิกกล้าพูดคุยและซักถามเรื่องผู้ป่วยมากขึ้น เมื่อเทียบกับช่วงดำเนินงานระยะแรก						
-ภายนอกกลุ่มฯของตนเอง	/	/	/	/	/	
-ภายนอกบ้านและตำบล	/	/	/	/	/	
-ภายนอกตำบล	/	/	X	X	/	
3.2เกิดเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยร่วมดับหมู่บ้าน	/	X	X	X	X	
3.3เกิดเครือข่ายกลุ่มผู้ป่วยร่วมดับตำบล	/	/	/	/	/	
4.กิจกรรมภายในกลุ่มฯ						
4.1มีกิจกรรมก่อนวันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วย	/	/	/	/	/	
4.2มีกิจกรรมในวันทำพิธีเลี้ยงผู้ป่วย	/	/	/	/	/	
4.3มีกิจกรรมที่ต่อเนื่องหลังจากวันพิธีเลี้ยงผู้ป่วย	/	/	/	/	/	

หมายเหตุ

/ หมายถึง เกิดผล

X หมายถึง ไม่เกิดผล

10.4 ผลกระทบที่ต่อเนื่อง / ผลสะท้อน (Outcome)

จากการบวนการดำเนินงานในครั้งนี้มีทั้งผลที่เกิดขึ้น (Output) ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่เกิดมาจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆโดยตรงของโครงการ และเกิดผลกระทบที่ต่อเนื่อง / ผลสะท้อน (Outcome) ซึ่งผลสะท้อนเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดขึ้น เช่น โรงเรียนเข้ามาเชื่อมโยง/สัมพันธ์กับบ้านนี้ได้อย่างไร? และเมื่อชาวบ้านตัดสินใจเลือกประเมินการเลี้ยงผึ้งฯ เพื่อที่จะทำการทดลองรื้อฟื้น ทำไมจึงเกิดเป็นกองทุนผึ้งฯ เกษตรพัฒนาเอง และการใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาผสานกับสื่อพื้นบ้าน เป็นต้น ซึ่งถ้ามองแบบ "คนนอก" แล้วผลกระทบที่เกิดขึ้นนี้ไม่เห็นจะเชื่อมโยง/สัมพันธ์กับประเมินการเลี้ยงผึ้งฯ ของชาวบ้าน เพราะประเมินการเลี้ยงผึ้งฯ เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ส่วนกองทุนและเกษตรพัฒนาเองเป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ และการใช้สื่อสมัยใหม่เป็นเรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยี แต่ผลกระทบเหล่านี้เกิดจากการคิดและสร้างสรรค์โดยชาวบ้าน (คนใน) ซึ่งเป็น "เจ้าของวัฒนธรรม"

(1) ในบทที่ 2 ผู้ศึกษาได้มีการบททวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าในช่วงที่ผ่านมานานวิจัยที่ศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเกือบทั้งหมดจะมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วย ซึ่งทั้งหมดจะศึกษาเพื่อรู้เท่านั้นไม่พบว่ามีงานวิจัยชิ้นใดที่นำผลการศึกษาเรื่องปัจจัยซึ่งเป็น "อุปสรรค" ไปเปลี่ยนเป็น "โอกาส"

(2) งานวิจัยครั้งนี้จึงได้นำผลการศึกษาปัจจัยที่ทำให้ประเมินการเลี้ยงผึ้งฯเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นอุปสรรคนั้น ไปสร้างเป็น "โอกาส" ให้กับชาวบ้านและพบว่าปัจจัยต่างๆนั้นมีความเชื่อมโยงและผสานกับประเมินการเลี้ยงผึ้งฯของชาวบ้านอย่างกลมกลืน เช่น

■ กรณีโรงเรียน ชาวบ้านบอกว่าเป็นปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งที่ทำให้เยาวชนซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ ดูถูกพ่อแม่และผู้สูงอายุที่มีความเชื่อเรื่องผึ้งฯ โดยเยาวชนที่ได้รับการศึกษาจากในระบบมองว่าเป็นเรื่องงมงาย และล้าหลัง ไม่เห็นคุณค่าร่วมผึ้งฯโดยเป็นเบ้าหลอนชีวิตของตนเอง ดังคำพูดของกำนันอินจันทร์ ทันวิสัย ที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดการจัดการศึกษาในปัจจุบันที่แยกโรงเรียนออกจากชุมชน ถึงแม้ว่าโรงเรียนจะยังต้องอยู่ในชุมชนและมีหลายโรงเรียนมีการเปลี่ยนซึ่งให้มีคำว่า "ชุมชน" ด้วยแต่นั้นเป็นเพียงการเปลี่ยนเฉพาะส่วนที่เป็น "รูปแบบ/ภายนอก" เท่านั้น ส่วน "วิธีคิด" ไม่ได้เปลี่ยนเลย เช่น โรงเรียนทั่วประเทศต้องใช้หลักสูตรพิมพ์เขียวแบบเดียวกัน และการเรียนเน้นเพื่อแข่งขัน เป็นต้น ดังนั้นการคิดที่จะนำภูมิปัญญาชาวบ้านให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กในโรงเรียนจึงมีน้อยมาก เราจึงพบทั้งโรงเรียนส่วนมากไม่ค่อยมีความสัมพันธ์กับชุมชน

ดังนั้นเด็กและเยาวชนที่ถูกบ่มเพาะโดยระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงมีวิธีคิดแบบพิมพ์เขียวฉบับเดียวนั่นคือมองวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเห็นเฉพาะส่วนที่เป็น “รูปแบบ” เท่านั้น ไม่สามารถมองเห็นถึงส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” ได้เลย

“ตะก่อนโรงเรียนกับวัดจะอยู่ต์เดียวกัน คือความรู้อยู่คุณธรรม, ศีลธรรมหรือคนมีจิตใจ อ่อนน้อม ต่อมาวัดกับโรงเรียนแยกกันคือต่างคนต่างไป คนจะบ่มความรู้อยู่คุณธรรมในใจ นี่คือการเปลี่ยนแปลงในทุกวันนี้ ตัวเปลี่ยนแปลงมานี้คือผู้เฒ่าผู้แก่ต้องไปวัด แต่เด็กนี้ บ่ำได้ทำ ผมว่าถ้าจะหื่อมันดีกลับมาเหมือนในอดีตต้องหื้อบรรจุหลักสูตรของโรงเรียนไว้ หื้อพระ ผู้เฒ่าผู้แก่เข้าไปมีส่วนร่วมในเรื่องของประเพณีพื้นบ้าน เสามาด้อยตรงตัวบ่ำได้บูรจุในหลักสูตรตัวนี้เข้า เสาของข้ามกันไป ทั้งๆที่เป็นการเรียนอย่างหนึ่ง ทำไม่ละครับเยาวชนทุกวันนี้ ถ้าวันของจีนก็หยุด วันของฝรั่งก็หยุด วันแห่งความอึ้ก ละอ่อนก็เลยไปเล่าตัวอย่าง ม.1, ม.2 กอดจูบกัน แต่ของประเพณีพื้นบ้านของเขาร่ำไม่ตึงบ่ำเอาไปสอน ทำไม่บ่ำบรรจุหลักสูตรการเรียน ทำไม่บ่ำหยุดหื้อประเพณีไทยเข้า อันนี้คือเป้าหมายตี้เข้าจะพื้นฟูประเพณี ”

กานันนินจันทร์ ทันวิสัย อายุ 51 ปี บ้านทุ่งหก

ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลลาวแก้ว

เมื่อชาวบ้านสามารถวิเคราะห์ได้ลึกซึ้งนี้ แนวทางการแก้ไขจึงไม่ใช่เรื่องยากสำหรับชาวบ้าน ซึ่งในที่นี้ชาวบ้านเสนอวิธีการแก้ไข เช่น (1)ให้ทุกโรงเรียนในพื้นที่ตำบลลาวแก้วร่วมกันจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง “ประเพณีการเลี้ยงผีปุย่า” สำหรับใช้สอนเด็กนักเรียนโดยต้องให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย และ (2)ในวันทำประเพณีการเลี้ยงผีปุย่าโรงเรียนจะต้องหยุดให้เด็กนักเรียนเข้าร่วมในพิธีรวมตัว

■ กรณีของทุนและการทำเกษตรพื้นดินเอง จากการที่ชาวบ้านได้ร่วมกัน วิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ผีปุย่าเกิดการเปลี่ยนแปลงและชาวบ้านพบว่ามีหลายปัจจัย แต่มีบางปัจจัยที่ชาวบ้านคิดว่าจะสามารถร่วมกันแก้ไขได้นั่นคือปัจจัยจากภายนอกเช่น เรื่องกระแสบริโภคเนยมและเรื่องการที่รัฐส่งเสริมให้ปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ปัจจัยภายนอกทั้งสองประเด็นนี้ชาวบ้านไม่สามารถป้องกันไม่ให้เข้ามาในชุมชนได้ แต่ชาวบ้านใช้วิธีการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ เพื่อสู้กับปัจจัยภายนอก นั่นคือการจัดตั้งกองทุนผีปุย่าเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มของตนเอง และจะค่อยๆลดการภูมิใจจากภายนอก นอกจากนี้แล้วชาวบ้านได้คิดเรื่องทำการเกษตรเพื่อพื้นดินเอง โดยไม่ใช้สารเคมีเพาะชาวบ้านมีประสบการณ์ว่าปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้ามานานแล้ว แต่ทำไม่ยิ่งทำยิ่งมีหนี้สินมาก ไม่มีเวลาให้กับคนในครอบครัวและญาติพี่น้อง และการซ่วยเหลือ

เกื้อหนุนกันของชาวบ้านเริ่มลดลง ดังนั้นชาวบ้านจึงได้คิดและสร้างสรรค์กิจกรรมกองทุนเพื่อป่ายาและทำการทำเกษตรพื้นฐานเองขึ้นมา เพื่อร้อยใจ สร้างสายใยและسانสาขสัมพันธ์ญาติพี่น้องกันใหม่ให้แarenและเพื่อนยิ่งขึ้น

■ กรณีการใช้สื่อสมัยใหม่เข้ามาผสานกับสื่อพื้นบ้าน ประเด็นนี้เกิดขึ้น เช่น เดียวกับสองประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้ว นั่นคือเมื่อชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีป่วยเกิดการเปลี่ยนแปลงและพบว่า (1) ช่องทางการสื่อสารของประเพณีการเลี้ยงผีป่วย มีข้อจำกัดคือมีการทำพิธีการเลี้ยงผีป่วยปีละ 1-2 ครั้งเท่านั้นและ (2) ปัจจุบันมีสื่อสมัยใหม่เข้ามายainer ชุมชน เช่น หอกระจายข่าวในหมู่บ้าน ทีวี วีดีโอละซีดี เป็นต้น ดังนั้นชาวบ้านจึงคิดว่าจะเพิ่มช่องทางการสื่อสารเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วยให้มากขึ้น โดยเสนอให้มีการจัดทำเป็นวีดีโอ ประเพณีการเลี้ยงผีป่วย เพื่อให้แก่นำแต่ละกลุ่มน้ำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับสมาชิกในกลุ่มและในครอบครัว นอกจากนี้แล้วจากการศึกษาข้อมูลในพื้นที่พบว่าชาวชุมชนได้สูญหายไปประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา แต่ในหมู่บ้านยังมีคลิปปี/ซ่างซืออยู่ ชาวบ้านจึงเสนอให้ซ่างซือผลิตเพลงชือเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีป่วยและทำการผลิตเป็นเทปและซีดี เพื่อใช้ในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีป่วยผ่านทางหอกระจายข่าวและเครื่องเล่นซีดี

บทที่ 11
แนวทางการสร้างเสริมและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้าน
เพื่อการพัฒนาชุมชน

ในบทนี้ผู้ศึกษาจะซึ่งให้เห็นถึงแนวทางการสร้างเสริมและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยใช้การวิเคราะห์ในมิติของการสื่อสาร และจะสรุปเป็นบทเรียนที่ได้จากการร่วมกันของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชนในครั้งนี้ โดยมีปะจังเดินเสนอดังนี้

11.1 ผู้ปูย่า : ในมิติของการสื่อสาร

- (1) ผู้ส่งสาร
- (2) เนื้อหา/ความหมายสาร
- (3) ช่องทางการสื่อสาร/ตัวสื่อ
- (4) ผู้รับสาร

11.2 ในแง่กระบวนการ : แนวทางการรือพื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อการสร้าง/หนุนเสริม
ความเข้มแข็งของชุมชน

11.3 สรุปบทเรียนการรือพื้นสื่อพื้นบ้านเพื่อวับใช้คนในชุมชน
รายละเอียดมีดังนี้

11.1 ผู้ปูย่า : ในมิติของการสื่อสาร

กัญจนा แก้วเทพ (2546,2-3) ได้ซึ่งให้เห็นว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมในงานพัฒนาต่างๆ และได้เบริยบเทียบความแตกต่างของแบบจำลองการสื่อสารเชิงการถ่ายทอดข่าวสารและแบบจำลองเชิงพิธีกรรมที่เน้นให้เห็นกระบวนการมีส่วนร่วม โดยซึ่งให้เห็นความสำคัญของการเปลี่ยนบทบาทของผู้รับสารสู่การเป็นผู้ส่งสาร ดังนี้

1. **แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร** (transmission model) เน้นการสื่อสารทางเดียว จากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร โดยบทบาทของผู้ส่งสาร และผู้รับสารมีความ “ตายตัว” กล่าวคือ ภายหลังจากการรับสารแล้ว ผู้รับสารก็จะรับรู้หรือคิดตามที่ผู้ส่งสารต้องการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ส่งสารทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่ผู้รับสารมีบทบาทและมีส่วนร่วมเป็นเพียงผู้ร่องรับข่าวสารที่ถูกถ่ายทอดเท่านั้น

2. **แบบจำลองเชิงพิธีกรรม** (ritualistic model) ซึ่งเน้นให้เห็นการสื่อสารสองทาง โดยผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถสับเปลี่ยนบทบาทไปมา ภายหลังการสื่อสาร คู่การสื่อสารทั้งสองฝ่ายก็จะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของกันและกันแบบพบกันครึ่งทาง (shared meaning) ซึ่งหมายความว่า

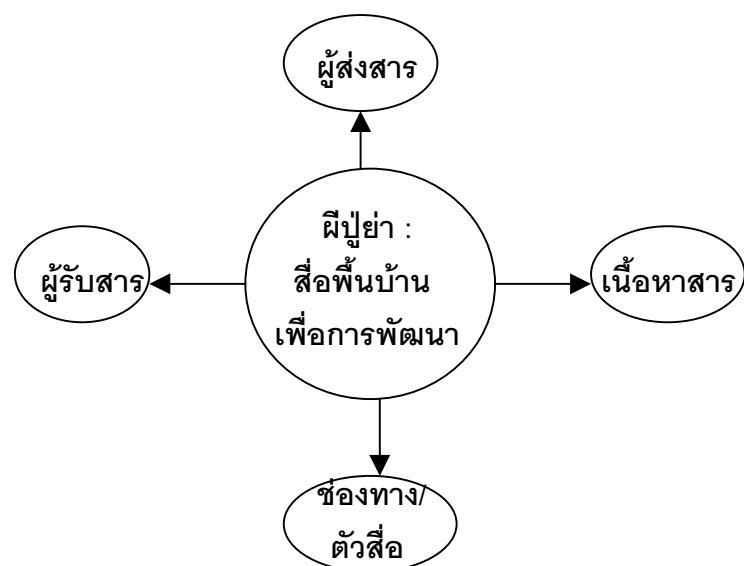
กระบวนการดังกล่าวคือการเปิดโอกาสให้ทั้งสองฝ่ายได้มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารมากกว่าแบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร

แบบจำลองทั้งสองประเภทจะมีองค์ประกอบของ การสื่อสารดังนี้คือ

- (1) ผู้ส่งสาร (Sender / S)
- (2) เนื้อหา/ความหมายสาร (Message / M)
- (3) ช่องทางการสื่อสาร/ตัวสื่อ (Channel / C , Media / M)
- (4) ผู้รับสาร (Receiver / R)

ในการดำเนินงานโครงการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการดำเนินงานเป็นกระบวนการ โดยยึดหลักการคือให้"เจ้าของวัฒนธรรม"เป็นผู้เลือกว่าจะรื้อฟื้นอะไร และจะรื้อฟื้นอย่างไร เพื่อให้สื่อพื้นบ้านนั้นรับใช้คนในชุมชน โดยคนในชุมชนและเป็นของชุมชน ซึ่งเป็นสิทธิทางวัฒนธรรมและเป็นสิทธิขั้นชอบธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

สมาชิกในชุมชนเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปูย่าเพื่อที่จะทำการทดลองรื้อฟื้น ดังนั้นผู้ศึกษาจะนำประเพณีการเลี้ยงผีปูย่ามาทำการวิเคราะห์องค์ประกอบของ การสื่อสาร ดังนี้

(1) ผู้ส่งสาร (Sender / S)

(1.1) การขยายผู้ส่งสารที่เกี่ยวกับผีปูย่า ในอดีตผู้ส่งสารประกอบด้วย เก้ามี , ผู้ทำพิธี , กำลังผี และลูกเล่าลูกแบง โดยเฉพาะในวันทำพิธีกรุณทุกคนจะมีบทบาทในการเป็นผู้ส่งสารซึ่งแล้วแต่ว่าใครจะเป็นผู้ที่มีบทบาทมากน้อยแค่ไหน สำหรับหลังจากวันทำพิธีกรุณแล้วผู้ที่มีบทบาทหลักที่จะเป็นผู้ส่งสารคือลูกเล่าลูกแบง ซึ่งประกอบด้วยปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่ที่อาศัย

อยู่ในครอบครัวเดียวกัน กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดความรู้และความเชื่อเรื่องผู้ป่วยและดูแลลูกหลานที่เป็นสมาชิกในครอบครัวไม่ให้กระทำผิดผี นอกจากนี้ก็จะมีกลังผีและเก้าผีเป็นผู้ที่มีบทบาทอีกชั้นหนึ่งในการที่จะดูแลลูกหลานที่อยู่ในเครือญาติเดียวกันไม่ให้กระทำผิดผี

แต่ในช่วงประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน (ก่อนโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงาน) พบว่าการส่งสารจะมีเฉพาะในวันที่ทำพิธีกรรมเท่านั้นและมีผู้ส่งสารประกอบด้วย เก้าผี / ผู้ทำพิธีและลูกเล่าลูกแบ่ง โดยเก้าผี/ผู้ทำพิธีจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลัก ส่วนกลังผีไม่มีเข้าร่วมในพิธีกรรม สำหรับหลังจากวันทำพิธีกรรมแล้วไม่มีการสื่อสารใดๆทั้งสิ้น ดังสาเหตุและปัจจัยที่กล่าวมาแล้ว

เมื่อโครงการวิจัยเข้าไปดำเนินงานได้สร้างผู้ส่งสารเพิ่มมากขึ้นนอกจากเก้าผี (แม่เกี้ยงคា ตาอินทร์ฯลฯ), ผู้ทำพิธี (พ่อหนานผัด ฯลฯ), กลังผี (นางมาลา ฯลฯ) และลูกเล่าลูกแบ่ง (นางคำมูล สุดตะป่า ฯลฯ) ที่เคยเป็นผู้ส่งสารหลักในอดีตแล้วโครงการได้สร้างกลุ่มผู้ส่งสารใหม่ๆ เช่นคณะกรรมการสภารัฐมนตรีรวมตัวบล (นายอินจันทร์ ทันวิสัย ฯลฯ), คณะกรรมการองค์กรฯ บริหารส่วนตัวบล (นายพินิจ สุวรรณสุรุ ฯลฯ), ราชญ์ชาวบ้าน (พ่อหนานอนันต์ ประเสริฐ ฯลฯ), ครู (อาจารย์นิภาพร กันทะอินทร์ ฯลฯ), ลูกชื่น (สามีของนางบัวชนฯลฯ) เด็กและเยาวชน (น.ส.พัชรินทร์ ศรียา ฯลฯ) ซึ่งกลุ่มคนดังกล่าวจะริบกับผู้คนต้องเป็นสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตน เองอยู่แล้ว นั่นคือทุกคนมีทุนทางสังคม/มีร่องรอยเดิมที่เกี่ยวกับผู้ป่วยอยู่แล้ว เพียงแต่ในช่วงที่ผ่านมากลุ่มคนเหล่านี้ถูกปัจจัยทั้งภายนอกและภายในกระแทกจนทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วและอย่างมาก เมื่อสถานการณ์ถูกสะสมและทับถมจนถึงขีดจำกัด ประกอบกับขาดคนที่จะช่วยกระตุ้นและหนุนเสริม จึงทำให้ชาวบ้านขาดความมั่นใจในการที่จะใช้สื่อพื้นบ้านที่เป็นของชุมชนและในอดีตคนเมืองแก่เครียใช้สื่อพื้นบ้านในการแก้ไขปัญหาของชุมชนมาแล้ว แต่คนปัจจุบันไม่กล้าที่จะนำสื่อพื้นบ้านมาปรับใช้เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน

คนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกชนชั้นสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารในเรื่องเกี่ยวกับผู้ป่วยได้ เพราะการเป็นผู้ส่งสารถือว่าเป็นการเพิ่มอำนาจให้กับตนเองดังเช่นที่ White & Nair (1999) ค้างในประชารัฐ สถาปิตานนท์ (2546:3) ที่มองว่าการสื่อสารคือการเพิ่มอำนาจให้คนระดับราษฎร์ที่ไม่เคยมีอำนาจ

(1.2) การสร้างผู้ส่งสารที่มีคุณภาพ จากการดำเนินงานวิจัยครั้นนี้พบผู้ที่สามารถส่งสารที่เกี่ยวกับผู้ป่วย เช่น รูปแบบ คุณค่า / เนื้อหา/ หน้าที่ และบางคนสามารถอธิบายสัญญาณในพิธีกรรมการเลี้ยงผู้ป่วยได้อย่างมีคุณภาพเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ดังตัวอย่างรายชื่อที่กล่าวไว้ในข้อ 1.1 ดังเช่นพี่ไฟแก้วเป็นเก้าผี เมื่อได้เข้าร่วมเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้/ความเข้าใจเรื่องผู้ป่วยแล้ว กลับมาพี่ไฟแก้วได้นำความรู้มาบอกต่อให้แม่เหลี่ยม (เป็นเก้าผี) ได้รับรู้เรื่องเกี่ยวกับ

ประเพณีฝีปุ่ย่าด้วย , หรือกรณีในหมู่บ้านมีบางคนไม่เห็นด้วยที่คณะกรรมการเลือกປะเพณีการเลี้ยงฝีปุ่ย่าเพื่อทดลอง พ่อนنانย้ายซึ่งเป็นประชัญชากับบ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องฝีปุ่ย่าและได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้กับโครงการได้ไปอธิบายให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มคนดังกล่าว , หรือกรณีที่ครูบางคนไม่เห็นด้วยกับการที่จะจัดทำหลักสูตรห้องถินเรื่องฝีปุ่ย่า เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องงมงาย ประธานสภានครรภ์ตambol ได้ไปอธิบายให้ครูมีความรู้และความเข้าใจเรื่องฝีปุ่ยานั้น ส่วนมากจะอธิบายเกี่ยวกับคุณค่า/หน้าที่ของประเพณีการเลี้ยงฝีปุ่ย่าและการนำคุณค่า/หน้าที่มาปรับใช้ในสถานการณ์ปัจจุบัน

โดยสรุปกระบวนการสร้างผู้ส่งสาร

- การหาผู้ส่งสารชุดแรก เป็นปัจจัยที่สำคัญมากเนื่องจากประเพณีการเลี้ยงฝีปุ่ย่าเป็นความเชื่อ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่จะต้องอธิบายด้วยลึกซึ้งและชัดเจนมาก ประกอบกับฝีปุ่ย่าเริ่มหายไปจากชุมชน ด้วยปัจจัยต่างๆที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะประเด็นเรื่องกลัวคนอื่นจะว่า"เชื่อเรื่องงมงาย" ดังนั้นการหาผู้ที่จะมาพูดคุยเรื่องฝีปุ่ย่าด้วยจึงเป็นเรื่องที่ยากมากดังเช่นการเก็บรวมข้อมูลเรื่องเกี่ยวกับฝีปุ่ย่าในช่วงแรก จากการกระบวนการที่ผู้ศึกษาใช้ทำให้สามารถเข้าถึงและได้ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องฝีปุ่ย่า ในชุดแรกอันประกอบด้วยนายอินจันทร์ ทันวิสัย , พ่อนنانย้ายเมืองมูด , แม่เกียงคำ ดาวินทร์, พ่อนนานอนนัต ปารามี, และพ่อนنانแก้ว วิชาไทย เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้เป็นสมาชิกในกลุ่มฝีปุ่ย่าของตนเองด้วย มีความรู้และความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงฝีปุ่ย่าในกลุ่มของตนเองด้วย มีความรู้และความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงฝีปุ่ย่าในระดับลึกแต่ไม่กันคนละส่วนมากน้อยแต่กันตามประสมการณ์ของแต่ละคน และในปัจจุบันกลุ่มคนเหล่านี้ยังได้รับการยอมรับทั้งจากสมาชิกในกลุ่มฝีปุ่ย่าของตนเองและจากสมาชิกในชุมชนด้วย

ดังนั้นในการสร้างผู้ส่งสารชุดแรกต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ เชื่อและศรัทธาในสิ่งที่เข้าทำมา มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับประเพณีการเลี้ยงฝีปุ่ย่าและได้ผ่านประสบการณ์มาในระดับหนึ่ง จึงจะสามารถสร้างให้เป็นผู้ส่งสารได้และต้องเป็นคนที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ ศรัทธาด้วยเข้าใจว่าจะสามารถเป็นผู้ส่งสารสู่ผู้รับสารอื่นๆได้

- ต้องสร้างความมั่นใจให้กับผู้ส่งสาร จากการวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ฝีปุ่ย่าเริ่มหายไปจากชุมชน สาเหตุอันหนึ่งคือการขาดความมั่นใจและเนื่องมาจากการกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ขาดความมั่นใจมานานแล้ว ดังนั้นต้องมีกระบวนการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย เช่น

- เริ่มจากการสร้างความมั่นใจในระดับบุคคล เช่นพูดคุยกับที่ลับคนหรือกลุ่มขนาดเล็ก2-3คน โดยท่าทีและทัศนะของผู้ศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมาก

เช่น ไม่ตั้งคำถามในลักษณะที่ดูถูกความเชื่อของกลุ่มเป้าหมาย และมีท่าทีที่ให้ความสนใจ

- เพิ่มความมั่นใจ โดยการจัดเรื่องที่กลุ่มอยู่ประมาณ 5-10 คน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยกลุ่ม เป้าหมายเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการนำเสนอ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มเติมความรู้และสร้างความเข้าใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย (shared meaning) เป็นกระบวนการเพิ่มความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมายขึ้นมาอีกในระดับหนึ่ง
  - มั่นใจเต็มร้อย โดยการจัดเรื่องที่ระดับต่ำบลและระดับหมู่บ้านเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการนำเสนอ ซึ่งจะเป็นการสะสมความรู้และประสบการณ์ให้กับกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เมื่อกลุ่มเป้าหมายมีความมั่นใจเต็มร้อยและสามารถที่จะสื่อสารกับคนในชุมชนได้แล้ว ผู้ศึกษาได้พยายามที่จะให้กลุ่มเป้าหมายได้มีโอกาสเป็นผู้ส่งสาร (เพราะเข้าเป็นตัวจริงเสียงจริง) ในเวทีต่างๆ นอกชุมชนของตนเอง ซึ่งเป็นการสร้างความมั่นใจที่เกินร้อยให้กับกลุ่มเป้าหมาย ผลที่ตามมาคือ กลุ่มเป้าหมายสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารได้กับบุคคลทุกระดับทั้งในชุมชนของตนเองและนอกชุมชน

- ปรับเปลี่ยนวิธีคิดของกลุ่มเป้าหมาย เนื่องจากประเพณีการเลี้ยงผึ้งป่าเป็นภัย เช่น คนในชุมชนยึดถือและปฏิบัติกันมานานหลายชั่วอายุคน (ไม่มีครอบครัวได้อาหาร) การปฏิบัติที่ผ่านมาจะใช้วิธีการสืบทอดโดยการสังเกตและการจดจำจากเช้าร่วมกิจกรรม ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายจึงมีความเชื่อว่าเข้าปฏิบัติและสืบทอดตามมาทุกอย่างไม่เคยมีการปรับ/เปลี่ยนแปลงใดๆ และเชื่อว่าไม่สามารถจะปรับหรือได้ เพราะเขายึดถือและปฏิบัติเช่นนี้มาอย่างต่อเนื่องจากบรรพบุรุษ แต่ในกรปฏิบัติที่ผ่านมาสามารถแก้ไขได้มีการปรับเปลี่ยนประเพณีการเลี้ยงผึ้งป่า ของมาอย่างต่อเนื่องเพียงแต่ไม่ได้มีโอกาสทบทวนและไตร่ตรองเท่านั้น เนื่องจากพณี/พิธีกรรมที่คนคิดสร้างสรรค์ขึ้นมาบันทึกไว้ที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขบริบทแบบเมื่อเงื่อนไขและบริบทเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/ประเพณี/พิธีกรรมก็จะเป็นจะต้องปรับนี้จากการดำเนินอยู่ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ดังเช่นที่พ่อนานกว่าอดีตกลุ่มผึ้งป่าของตนเองนั้นทุกปีสามารถเอาไก่มาเลี้ยงผึ้งป่าพอถึงปีที่สามผีนัดว่า ดังนั้นสามารถศึกษาคนต้องรวมเงินกันเพื่อซื้อหมูเป็นตัวมาทำพิธีกรรมเลี้ยงผีในครัวชุมชน ไม่ได้สามารถมีการพูดคุยกันและขอผึ้งป่าจากขอเลี้ยงไก่ทุกปีตั้งแต่นั้นมาซึ่งจึงใช้ไก่มาเลี้ยงผึ้งป่า

- ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจ ในการสร้างผู้ส่งสารจากจะต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิดแล้วจำเป็นจะต้องให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายด้วย โดยเฉพาะในส่วนที่เป็น"รูปแบบ" และส่วนที่เป็น"คุณค่า/เงื่อนไข/หน้าที่"ของประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีความรู้และความเข้าใจอย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งจะทำให้กลุ่มเป้าหมายมีความเข้าใจในการที่จะปรับเปลี่ยนเช่นว่าอะไรควรปรับและอะไรไม่ควรปรับในประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย และสามารถนำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวไปปรับใช้เพื่อการสื่อสารให้กับผู้รับสารคนอื่นๆ เข้าใจได้

(1.3) การสืบทอดผู้ส่งสาร

- ความพื้นที่/เรที่ให้ผู้ส่งสารได้มีโอกาสเป็นผู้ส่งสารอย่างต่อเนื่อง ทั้งเวทีภายในชุมชนและภายนอกชุมชน จากการดำเนินงานโครงการนี้ กลุ่มผู้ป่วยแต่ละกลุ่มจะมีการคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆขึ้นมาภายในกลุ่มของตนเองอย่างต่อเนื่อง เช่นกลุ่มแม่�ูดมีกิจกรรมทุกเดือนที่ให้เด็กและเยาวชนมาร่วมกันที่บ้านเก้าฝั่งน้ำหน้ารัฐเกียวกับเรื่องต่างๆในกลุ่มผู้ป่วย ของตนเองมาสอน/ให้ความรู้แก่กลุ่ม茫然ที่มาร่วม เช่นสอนการตัดตุ่ง และการทำขาม เป็นต้น บางกลุ่มสอนสะล้อ ชือ ซึ่ง บางกลุ่มสอนค่าวชอและบางกลุ่มสอนทำเกษตรปลดสารพิษ เป็นต้น นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการสภารัฐมนตรีรวมตัวลงมีเวทีการประชุมทุกเดือนเพื่อให้สมาชิกดังกล่าวมาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน และโรงเรียนได้เชิญราชบุรีชาวบ้านไปให้ความรู้แก่เด็กนักเรียนในโรงเรียน

- ต้องสร้างผู้ส่งสารใหม่ๆ ดังได้กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าคนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้นสามารถที่จะเป็นผู้ส่งสารเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยได้ ถ้าให้เด็กกลุ่มคนเหล่านี้น่าจะต้องเคยมีทุนที่เกียวกับประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยมาก่อน ซึ่งในความเป็นจริงทุกคนในตัวบลจะมีทุนเดิมอยู่แล้วนั่นคือทุกคนเป็นสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเองแต่กำเนิด ดังนั้นสามารถที่จะนำทุนเดิมที่ทุกคนมีอยู่แล้วเป็นหัวเชือกในการที่จะเชื่อมต่อให้สามารถติดต่อเรื่องขึ้นโดยใช้แนวคิดการสร้างตลาดผู้ชุม คือเริ่มจากการให้มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆตามข้อ1.3.1ที่กล่าวมาแล้วจากนั้นเมื่อเห็นว่าใครมีความสามารถที่พัฒนาไปได้เร็วๆสามารถพัฒนาให้ขึ้นมาเป็นผู้ส่งสารได้ตามขั้นตอนที่กล่าวมาแล้ว เช่นในการดำเนินงานโครงการนี้ซึ่งแรกโครงการสร้างผู้ส่งสารชุดแรกได้ดังนี้ นายอินจันทร์ ทันวิสัย, พ่อนานย้าย เมืองมูล, แม่เกี้ยงคำ ตาอินทร์, พ่อนานอนันต์ ประมี, และพ่อนานแก้ว วิชาไทย เป็นต้น เมื่อชุดแรกเป็นผู้ส่งสารเต็มตัวแล้ว กลุ่มคนที่ได้มีโอกาสร่วมในเวทีตลอด และได้มีโอกาสไปร่วมกิจกรรมกับกลุ่มผู้ป่วยอื่นๆด้วย สามารถที่จะพัฒนาเป็นผู้ส่งสารชุดที่สองได้เช่น นายพินิจ สุวรรณสุรัส, นางมาลา, นางคำมูล, นางศรีวรรณ, นางศรีมา, พ่อนานผัด, นายสีวัน, นางบัวชอน, นายมงคลและนางสาวพัชรินทร์ เป็นต้น

(2) การวิเคราะห์เนื้อหา/ความหมายสารที่มีความหมายร่วมกัน

(Message , Meaning / M)

ประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยในอดีตมีเนื้อหา/ความหมายเกี่ยวกับการร้อยใจ เชื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์ให้เป็นหนึ่งเดียว ความรักความสามัคคีเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการควบคุมลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน โดยแสดงออกมาทั้งส่วนที่เป็น"นามธรรม" เช่นเป็นสัญญาและเป็นคำพูดที่เป็นสัญญาใจที่สมาชิกทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติตาม ที่สมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกันเรียกว่า"สัดจะการสืบทอด" และส่วนที่เป็น"รูปธรรม" ซึ่งสมาชิกจะแสดงออกทั้งในวันที่ทำพิธีกรรมและหลังจากวันทำพิธีกรรมแล้ว เช่น การช่วยเหลือกันในการทำไร่ ทำนา(เอาจริง) การควบคุมลูกหลานไม่ให้ทำผิด เป็นต้น สำหรับการควบคุมลูกหลานไม่ให้ทำผิด ผืนนั้นจะเป็นหน้าที่หลักของ บุตร ตา ยาย และพ่อแม่ที่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกัน โดยที่สมาชิกในครอบครัวทั้งลูกหลานจะมีการสื่อสารให้ความรู้และสร้างระบบความหมายร่วมกัน(Shared meaning)

ในช่วงประมาณ20กว่าปีที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน(ก่อนโครงการเข้าไปดำเนินงาน) เนื้อหา/ความหมายยังเหมือนเดิมคือเกี่ยวกับการร้อยใจ เชื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์ให้เป็นหนึ่งเดียว ความรักความสามัคคีเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างสมาชิกที่อยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน โดยแสดงออกมาในส่วนที่เป็น"นามธรรม" เช่นเป็นสัญญาและเป็นคำพูด แต่จะไม่มีการปฏิบัติการใดๆที่เป็นรูปธรรม ไม่เว่าจะเป็นในวันทำพิธีกรรมหรือหลังจากวันทำพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว

เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานได้ร่วมกันวางแผนกับผู้ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย โดยมีเนื้อหา/ความหมายเกี่ยวกับการร้อยใจ เชื่อมสายใยและسانสายสัมพันธ์ให้เป็นหนึ่งเดียว ความรักความสามัคคีเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและการดูแลลูกหลานที่อยู่ในกลุ่มญาติพี่น้องเดียวกัน และให้สมาชิกแต่ละกลุ่มผู้ป่วยคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมขึ้นมาจากการนี้ เนื้อหา/ความหมายดังกล่าว พบว่าในวันทำพิธีกรรมกลุ่มผู้ป่วยแต่ละกลุ่มมีกิจกรรมทั้งส่วนที่เป็น"นามธรรม" เช่นเป็นสัญญาและเป็นคำพูดที่เป็นสัญญาใจที่สมาชิกทุกคนต้องยึดถือและปฏิบัติตาม ที่สมาชิกในกลุ่มผู้เดียวกันเรียกว่า"สัดจะการสืบทอด" และส่วนที่เป็น"รูปธรรม" ซึ่งสมาชิกจะแสดงออกทั้งในวันที่ทำพิธีกรรมและหลังจากวันทำพิธีกรรมแล้ว เช่น การจัดตั้งกองทุนผู้ป่วย การไปเยี่ยมผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ที่ขาดคุณแล การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้มีโอกาสสามารถกันและเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ตามความต้องการของเด็กพร้อมทั้งเป็นการสื่อสารและเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก/เยาวชนกับเด็ก/เยาวชน ,เด็ก/เยาวชนกับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ,ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่และกับผู้สูงอายุ(Shared meaning)

(3) การขยายช่องทางการสื่อสาร/ตัวสื่อ (Channel / C , Media / M)

(3.1) ผู้ป่วยในสูนະสื่อ จากคำอธิบายในข้อ2ข้างต้นที่เกี่ยวกับเนื้อหา/ความหมายสาร ในพิธีกรรมการเลี้ยงผู้ป่วยนั้น ผู้ป่วยจะเป็นเสมือนตัวกลางหรือเป็นสื่อที่เชื่อมโยงสายสัมพันธ์กับคนทุกรุ่น ทุกเพศ ทุกวัยและทุกชนชั้นที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกันให้เข้าหากันได้

(3.2) ผู้ป่วยในสูนະช่องทางการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสารเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของการสื่อสาร เช่น เมื่อมีผู้ส่งสารและผู้รับสารแล้วการที่ห้องส่องจะมาพบกันผ่านเนื้อหานั้น จะเป็นจะต้องมีช่องทางการสื่อสารเพราะถ้าไม่มีช่องทางการสื่อสารแล้วเนื้อหา/ความหมายสารที่มีอยู่ก็ไม่สามารถที่จะถึงผู้รับสารได้

ในอดีตผู้ป่วยมีช่องทางการสื่อสารหลากหลายช่องทาง มีทั้งแบบที่เป็นทางการคือในวันทำพิธีกรรมและช่องทางแบบที่ไม่เป็นทางการคือห้องก่อนและหลังวันทำพิธีกรรม โดยมี ปูย่า ตา ยายและพ่อแม่ จะเป็นกลไกหลักในการเปิดช่องทางการสื่อสารเรื่องผู้ป่วยกับลูกหลาน นอกนั้นบางครั้งอาจจะมีกลั่งผีหรือเก้าผีเป็นผู้เปิดช่องทางการสื่อสารเพื่อควบคุมลูกหลานไม่ให้ทำผิดฝี

แต่ในช่วงประมาณ20กว่าปีที่ผ่านมาจะเหลือช่องทางเฉพาะแบบที่เป็นทางการคือในวันทำพิธีกรรมเท่านั้นคือเพียงปีละ1-2ครั้งเท่านั้น

เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงาน ผู้ศึกษาได้ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มผู้ป่วยคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมให้สอดคล้อง เนมาระสมและตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย จึงเกิดช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายมากเช่น

- ช่องทางที่เป็นแบบทางการ เช่นการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของกลุ่มผู้ป่วย ,การไปนำเสนอประสบการณ์ภายนอกชุมชน,ประชุมชุมชนบ้านเข้าไปให้ความรู้เด็กนักเรียนในโรงเรียน และการทำพิธีกรรมการเลี้ยงผู้ป่วยประจำปี

- ช่องทางแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น เวทีการวิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน ,ใช้สื่อสมัยใหม่คือมีการผลิตวีดีโอเกี่ยวกับกระบวนการรือฟื้นประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วย โดยผู้ใหญ่บ้านเปิดในเวทีการประชุมประจำเดือนและ/หรือบ้าน

ครอบครัวเข้าไปเปิดในบ้านให้สมาชิกในครอบครัวและญาติพี่น้องที่มาจากต่างถิ่นดู และซีดี ค่าวีดีโอผู้ป่วย โดยผู้ใหญ่บ้านใช้เปิดผ่านห้องกระจายข่าวในหมู่บ้านและสมาชิกบางคนนำไปเปิดให้สมาชิกในครอบครัวฟัง ,ผ่านสื่อกิจกรรมต่างๆที่แต่ละกลุ่มผู้ป่วยคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมา เช่นกลุ่มแม่舅ที่จัดกิจกรรมทุกเดือน ,บางกลุ่มทำเกษตรปลดสารพิษร่วมกัน ,บางกลุ่มเรียน

สะดวก ชอ ซึ่งร่วมกัน ซึ่งกิจกรรมต่างๆดังกล่าว ผู้มาสอนจะเป็นเครื่องปฏิทิมีความรู้ความสามารถ และจะสอนแต่คร่าวเรื่องอุดมการณ์ผีปู่ยาที่เกี่ยวกับความรัก ความห่วงใยและการช่วยเหลือซึ่งกัน และกันอย่างต่อเนื่อง และผ่านสื่อบุคคลเช่นปราชญาบ้าน , เก้าอี้, กำลังผี, พ่อแม่และแغانนำเยาวชนบางคนที่เริ่มมีความรู้ความเข้าใจเรื่องผีปู่ย่ามากขึ้น

(4) การเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผู้รับสาร (Receiver / R)

ในอดีตทุกคนที่เป็นสมาชิกในกลุ่มผีปู่ยาเดียวกัน เช่น เก้าอี้ ผู้ทำพิธี กำลังผีและลูกเล่าลูกแป้งนั้น ทุกคนมีโอกาสเป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร ขึ้นกับบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน สำหรับเด็กและเยาวชนแล้วส่วนมากจะเป็นผู้รับสาร

เมื่อโครงการเข้าไปดำเนินงานได้มีกิจกรรมให้เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการรือฟื้นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ยาด้วย เช่นศิลปินช่างชอได้ฝึกให้เด็กและเยาวชนหัดร้องซองจากนั้นได้มีการบันทึกเทปเพลงซอที่เด็กและเยาวชนเป็นผู้ร้องด้วย หรือกิจกรรมอื่นๆที่กลุ่มผีปู่ยาแต่ละกลุ่มคิดขึ้นมาันมีบางกิจกรรมเยาวชนจะเป็นแغانนำหลักในการทำกิจกรรมพัฒนาตัวเองฯที่อยู่ในกลุ่มผีปู่ยาเดียวกัน

นั่นคือจากที่เด็กและเยาวชนส่วนมากจะเป็นผู้รับสาร แต่ในการดำเนินงานครั้งนี้ สามารถให้ความรู้และสร้างความเข้าใจกับเยาวชนเรื่องเกี่ยวกับประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าจนเยาวชนสามารถที่จะนำเอาอุดมการณ์ของผีปู่ยาที่เกี่ยวกับความรัก ความสามัคคีและการช่วยเหลือกันในหมู่ญาติพี่น้องเดียวกัน ไปคิดเป็นกิจกรรมต่างๆเพื่อการพัฒนาและช่วยเหลือน้องๆในกลุ่มผีปู่ยาเดียวกันได้ เท่ากับว่าเยาวชนก็สามารถที่จะพัฒนาขึ้นมาให้เป็นผู้ส่งสารที่ดีได้

11.2 แนวทางการรื้อฟื้นสืบพื้นบ้านเพื่อการสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

- ถ้าถามว่างานนี้รื้อแล้วทำไม่เจ็บปื่นได้ ?
- คำตอบคือ
  - ❖ การทำงานต้องเน้นที่ “กระบวนการ”
  - ❖ ต้องใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”
  - ❖ ในการรื้อต้อง “ครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น”

จากคำตอบดังกล่าวสามารถสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้แบ่งขั้นตอนและกระบวนการดำเนินกิจกรรมเป็น 6 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1. การเตรียมนักวิจัย : แนวคิด/ทฤษฎีเป็นพื้นฐานสำคัญของคนทำงาน

ขั้นที่ 2. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน : การทำงานเป็นการพบกันของสองวัฒนธรรม

ขั้นที่ 3. การร่วบรวมข้อมูล : การสร้างความมั่นใจให้กับลุ่มเป้าหมาย

ขั้นที่ 4. การรือพื้นสืบพื้นบ้าน : ศิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

ขั้นที่ 5. การติดตามและประเมินผล

ขั้นที่ 6. การขยายผล

แต่ละขั้นตอนมีกิจกรรมและมีรายละเอียดมาก ผู้ศึกษาสรุปเป็น 4 ช่วงดังนี้

ช่วงที่ 1 การเตรียมนักวิจัยและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

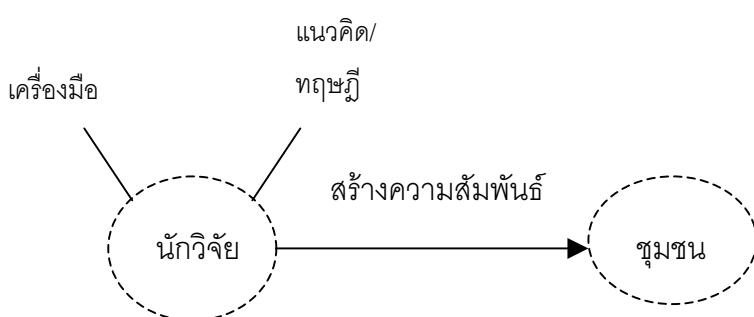
ช่วงที่ 2 การสร้างความมั่นใจ : การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ แนวคิดหลัก 3 แนวคิด

ช่วงที่ 3 ครบเครื่องเรื่องรือพื้น : การผลิตข้าเพื่อรือพื้น / สืบต่อประเพณีการเลี้ยงผึ้งป่า

ช่วงที่ 4 การดำเนินกิจกรรมและการขยายผล

แต่ละช่วงสรุปได้ดังนี้

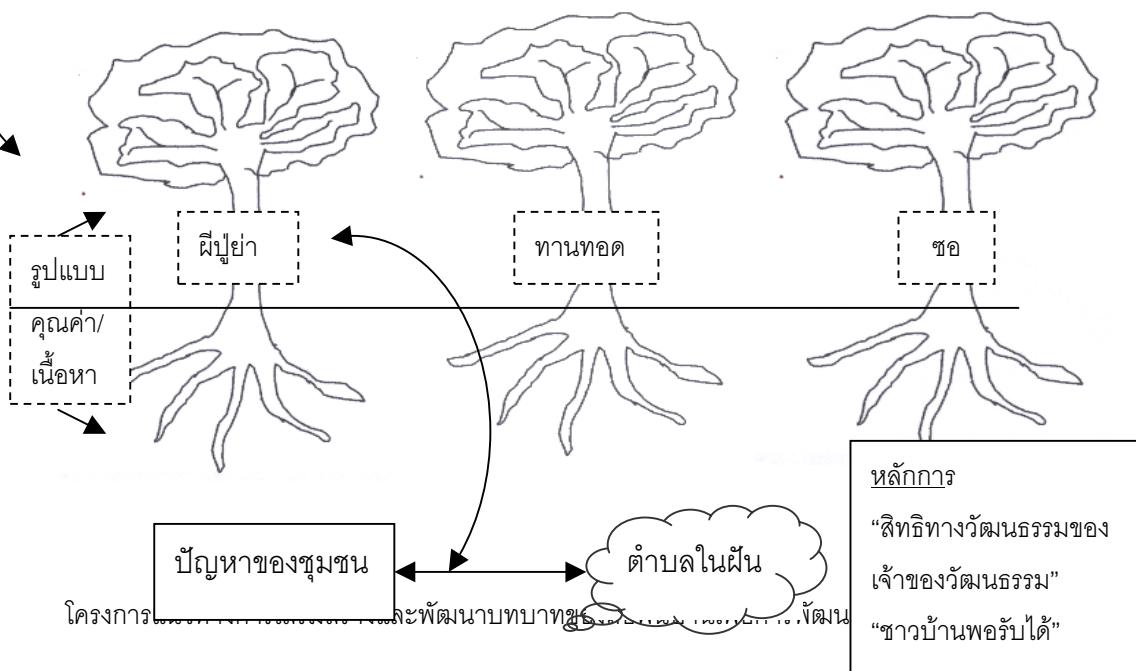
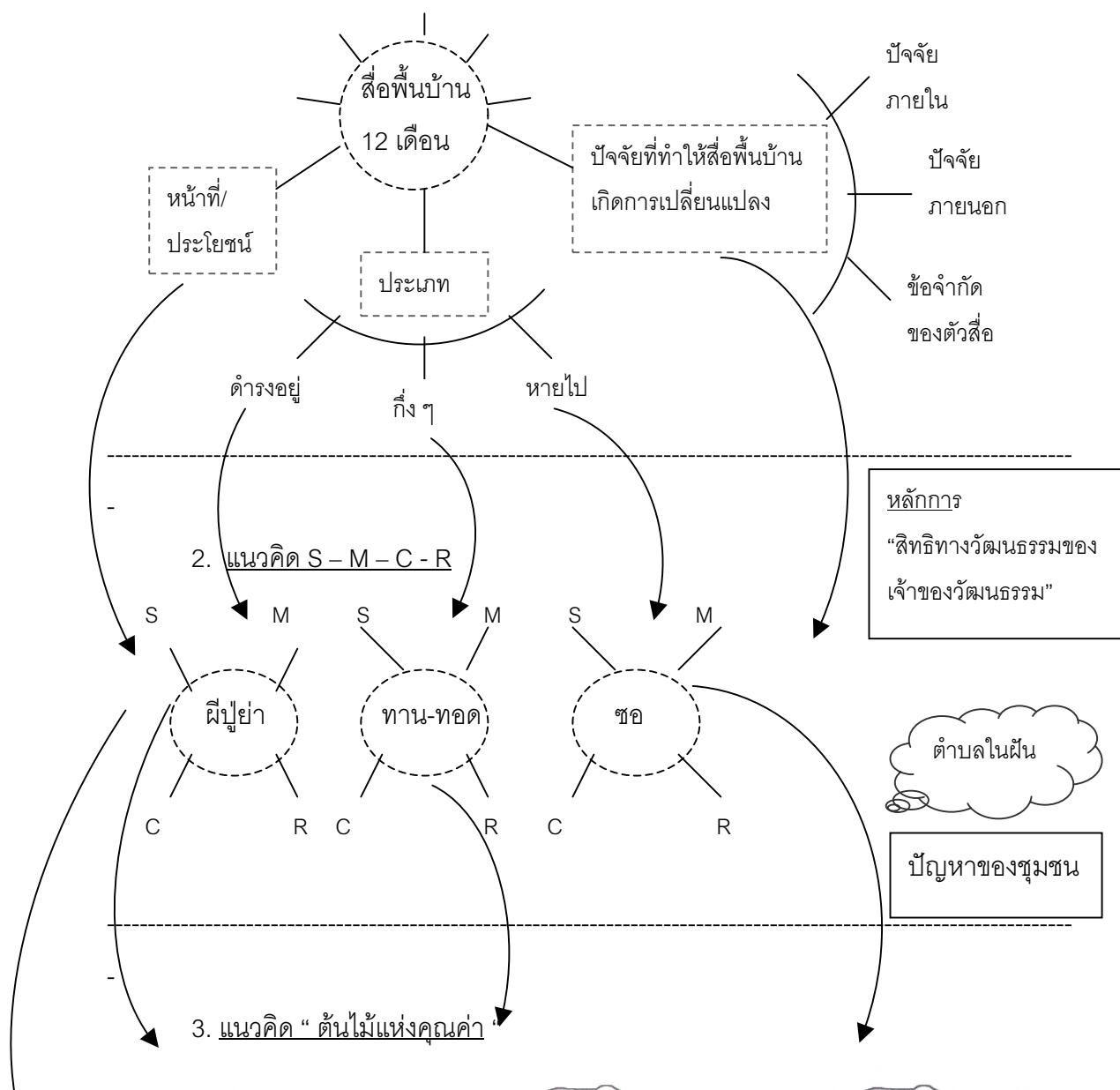
ช่วงที่ 1 การเตรียมนักวิจัยและการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

งานครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำงานในประเด็นวัฒนธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่จะเอื้อต่อการร่วมมือกัน กระบวนการสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับมนุษย์ , มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งหนึ่งอื่นๆ ความร่วมมือ ดังนั้นคณะผู้ศึกษาจำเป็นต้องมีแนวคิด ทฤษฎี และเครื่องมือที่สอดคล้องและเหมาะสมสมกับประเด็นที่ทำการศึกษา เพื่อให้สามารถที่จะทำงานได้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ช่วงที่ 2 การสร้างความมั่นใจ : การให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ แนวคิดหลัก 3 แนวคิด

1. แนวคิดเรื่องสื่อพื้นบ้าน

1. แนวคิดเรื่องสื่อพื้นบ้าน โดยการระดมความรู้จากเวทีหมู่บ้าน(ระดับกว้าง) และใช้ริชีวิชีการสัมภาษณ์เจาะลึก เพื่อเป็นการกระตุ้นและปูเส้นทางให้ชาวบ้าน คำถานหลักเช่น

○ ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา ในหมู่บ้านมีการทำประเพณีพิธีกรรมอะไรบ้างรวมทั้งการละเล่นด้วย (คำถานนี้เป็นการให้ความรู้และการสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้าน)

○ ประเพณีพิธีกรรมและการละเล่นเหล่านี้ทำเพื่ออะไร (คำถานนี้เป็นการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจ/วิธีคิดเรื่องบทบาทหน้าที่/ประโยชน์ของสื่อพื้นบ้าน)

○ ในอดีตที่ผ่านมา มีประเพณีพิธีกรรมและการละเล่นอะไรบ้างที่เคยทำแต่ปัจจุบันไม่ได้ทำแล้ว (คำถานนี้เป็นการกระตุ้นและให้วิธีคิดเรื่องการดำรงอยู่ / กิจฯ และการสูญหายไปของสื่อพื้นบ้าน)

- คำถานดังกล่าวผู้ศึกษาจะถานที่จะเดือนจนครบ 12 เดือน เมื่อชาวบ้านตอบคำถานผู้ศึกษาจะเขียนคำตอบลงบนกระดาษชาร์ทที่ติดไว้ด้านหน้า และบอกชาวบ้านว่า “นี่คือสื่อพื้นบ้าน”
- ให้ชาวบ้านช่วยกันแบ่ง/จัดประเภทของสื่อพื้นบ้านเป็น 3 ประเภทคือ สื่อพื้นบ้านที่ยังดำรงอยู่/ประเภทกิจฯ และที่สูญหายไปแล้ว (เพื่อให้วิธีคิดว่าสื่อพื้นบ้านมี กิจ – แก่ – เจ็บ – ตาย)

■ ผู้ศึกษาตั้งคำถามว่า ทำไม่มีสื่อพื้นบ้านประเภทบางปีทำและบางปีชาวบ้านไม่ทำ(กิจฯ) และทำไม่มีสื่อพื้นบ้านบางประเภทที่ชาวบ้านเลิกทำเลย(ประเภทที่สูญหายไปแล้ว) ทำไม่จึงเป็นเช่นนั้น มีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง (คำถานนี้เพื่อให้ได้รับทราบสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง)

2. แนวคิด S – M – C – R

○ ใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” โดยให้ชาวบ้านเลือกสื่อพื้นบ้านประเภทละ 1 ชนิด เพื่อเก็บข้อมูลเจาะลึกสำหรับทดลองรื้อฟื้นต่อไป (การใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” เพราะเชื่อว่าชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เป็นผู้ก่อร่างสร้างสรรค์และปรับใช้วัฒนธรรมของตนเองมาอย่างต่อเนื่อง ชาวบ้าน “เจ้าของวัฒนธรรม” จึงเป็นผู้ที่รู้เรื่องวัฒนธรรมของตนเองมากกว่าคนอื่น ดังนั้นใครเป็นคนก่อตั้งต้องให้คนนั้นเป็นคนเลือก ในที่นี่สื่อพื้นบ้านที่ดำรงอยู่ชาวบ้านเลือกประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า ประเภทกิจฯ ชาวบ้านเลือก ทาน – ทอด และประเภทสื่อพื้นบ้านที่หายไปแล้วชาวบ้านเลือกค่าวาซอ

○ สัมภาษณ์เจาะลึก ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านทั้งสามชนิดเนื่องประเด็น S – M – C – R (เวทีนี้เป็นการเตรียมตัวปราชญ์ชาวบ้านทั้งในประเด็นเรื่องการสร้างความมั่นใจและเรื่องสื่อพื้นบ้านในระดับลึกคือ S-M-C-R) มีคำถานหลักเช่น

- ใครเป็นผู้ส่งสาร ทำไม

- เนื้อหาสารมีความหมายอย่างไร ใช้อะไรเป็นสื่อ ทำอย่างไรและมีความหมายอย่างไร
- ทำพิธี / แสดงในวาระ โอกาส ไหน เมื่อไหร่ ทำไม่ใช่ช่วงตั้งกล่าว
- ผู้รับสารเป็นใคร

○ จัดเวทีสนทนากลุ่มป้าย และแกนนำเวทีระดับตำบล เพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจเพิ่มขึ้นให้กับประชาชนชาวบ้านและเป็นการถ่ายโอนความรู้จากผู้รู้ ซึ่งเป็นความรู้ “ส่วนตัว” สร้างไม่รู้และถูกลายเป็นความรู้ “ส่วนรวม”

3. แนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า”

○ ผู้ศึกษาใช้กลยุทธ์การสื่อสารแบบ “อุปมาอุปมัย” ในสิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคยนั้นคือต้นไม้เป็นสื่อ แล้วตั้งคำถามว่าต้นไม้มีองค์ประกอบอะไรบ้าง จากนั้นใช้เกณฑ์เรื่อง “ส่วนที่มีองค์แห่ง” (รูปแบบ) และ “ส่วนที่มองไม่เห็น” (คุณค่า/เนื้อหา) ไปเปรียบเทียบกับต้นไม้

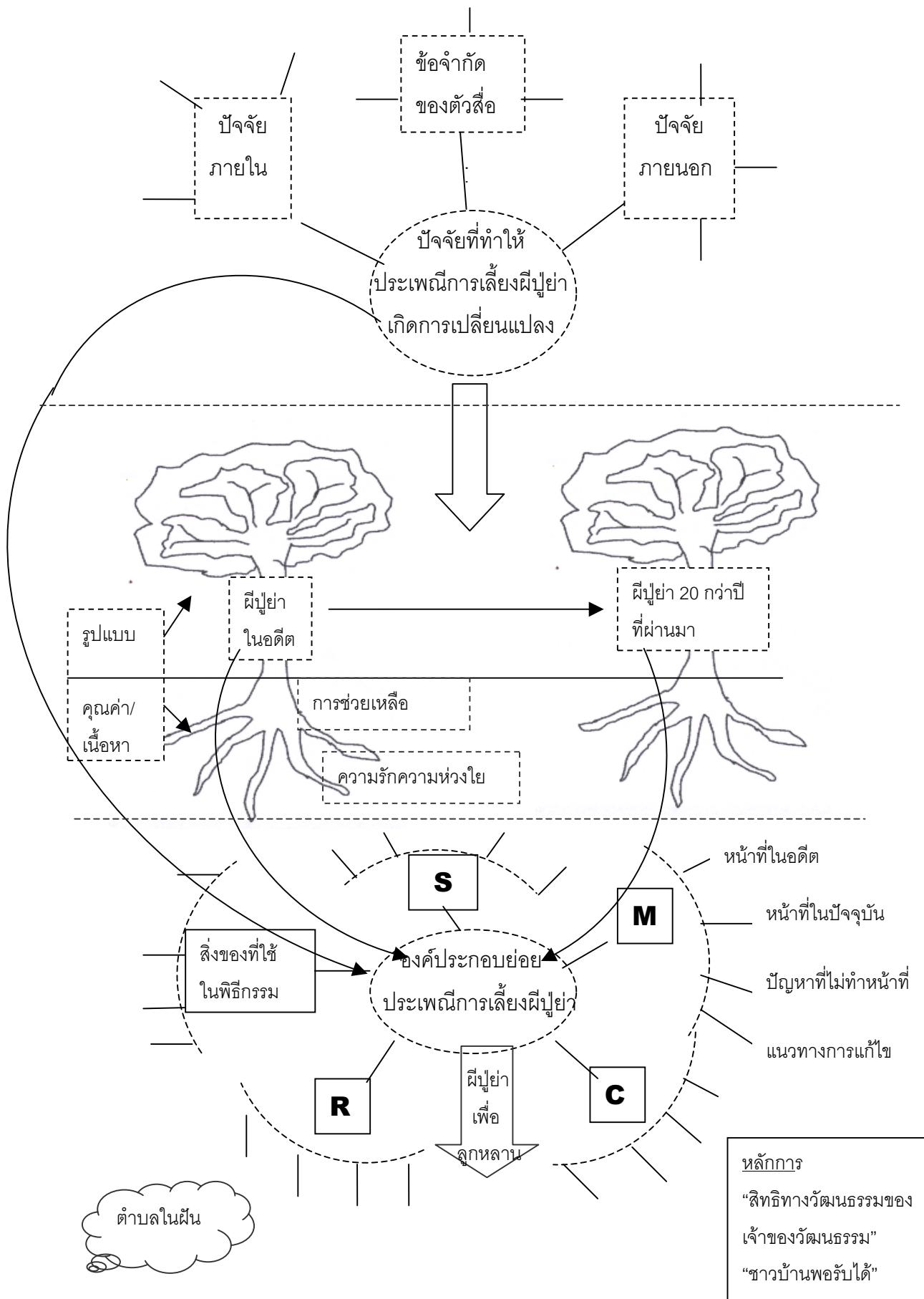
○ เปรียบเทียบสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิด(ผีปูย่า, ทาน-ทodor และซอ)กับต้นไม้ โดยเอา S – M – C – R มาจัดระบบ เช่นในประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า มีส่วนที่ “มองเห็น” (รูปแบบ) คล้ายเป็น กิง / ก้าน / ใบ / ดอก ของต้นไม้ คือ มีเก้าฝี, สมาชิกในกลุ่มผีเดียวกัน, นำของ เช่น ไหว้ เช่น ไก่ แมว ร่วม ในพิธี, สมาชิกช่วยกันทำยำจืด ไก่, ทำพิธี เช่น ไหว้ผีปูย่า, มีวังสนทนาร่วมกัน เป็นต้น สำหรับส่วนที่ “มองไม่เห็น” (คุณค่า) นั้นคล้ายกับส่วนที่อยู่ใต้ดินหรือเป็นรากของต้นไม้ เป็นส่วนที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ถ้าต้องการเห็นจะต้องใช้วิธีการขุดลงในดิน ซึ่งถ้าเป็นสื่อพื้นบ้าน แล้วส่วนนี้จะต้องได้รับการวิเคราะห์

○ กระบวนการ การให้แนวคิด “ต้นไม้แห่งคุณค่า” นี้เป็นการให้วิธีคิดการวิเคราะห์ วัฒนธรรมแบบครัวเรือน คือทั้งส่วนที่เป็น “รูปแบบ” และส่วนที่เป็น “คุณค่า” เนื่องจากวิธีคิดของ คนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์วัฒนธรรมโดยทั่วไปแล้วมักจะมีแต่เฉพาะ “ส่วนที่มองเห็น” (รูปแบบ) เท่านั้น ส่วนที่ขาดหายไปคือส่วนที่ “เป็น” คุณค่า ซึ่งเป็นส่วนที่มองไม่เห็น

○ ชาวบ้านร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน และภาพตำบลในฝัน (อนาคต) จากนั้นเชื่อมโยงว่าสื่อพื้นบ้านแต่ละชนิด (ผีปูย่า, ทาน-ทodor และซอ) จะสามารถแก้ปัญหาของชุมชนและจะสามารถนำพาชาวบ้านไปสู่ตำบลในฝันได้อย่างไร

○ ใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” คือให้ชาวบ้านเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะเลือกสื่อพื้นบ้านชนิดใด ที่จะทำการทดลองรื้อฟื้นเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนและไปสู่ตำบลในฝันต่อไป ในที่นี้ชาวบ้านเลือก ประเพณีการเลี้ยงผีปูย่า ที่จะทำการทดลองรื้อฟื้น เพราะอยู่ในหลักการที่ชาวบ้านคิดว่าจะสามารถรับได้ เช่น ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก และทุกครอบครัวมีผีปูย่าของตนเองอยู่แล้ว

ช่วงที่ 3 ครบเครื่องเรื่องรือฟื้น : การผลิตข้าเพื่อรือฟื้น / สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

จากช่วงที่ 2 ซึ่งเป็นการให้หลักการต่างๆ แก่ชาวบ้านเพื่อเป็นการให้ความรู้สร้างความเข้าใจและสร้างความมั่นใจแก่ชาวบ้านแล้วให้ชาวบ้านซึ่งเป็น “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้ตัดสินใจว่า จะเลือกสื่อพื้นบ้านชนิดใดเพื่อทำการทดลองรือพื้นซึ่งในที่นี้ชาวบ้านเลือก “ประเพณีการเลี้ยงผีบุญ”

ในการรือพื้นประเพณีการเลี้ยงผีบุญเพื่อการผลิตข้าวันั้น มีคำถามว่าจะทำอย่างไรให้ “ครอบครีองเรื่องรือพื้น” นั้นคือต้องรือทั้งส่วนที่เป็น “รูปแบบ” และส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” ด้วยนอกจากนี้แล้วได้มีการศึกษาปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีบุญเกิดการเปลี่ยนแปลง คำถามต่อมาคือจะนำผลการศึกษาที่เป็นปัจจัยดังกล่าวไปให้ชาวบ้านเพื่อใช้เป็นโอกาสในการแก้ไขปัญหาด้วยได้อย่างไร และในการรือนั้นต้อง เพื่อคนในชุมชน โดยคนในชุมชนและเป็นของชุมชน

○ ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลผลการศึกษา “รูปแบบ/ส่วนที่ม่องเห็น” และ “คุณค่า/เนื้อหา/ส่วนที่ม่องไม่เห็น” ของประเพณีการเลี้ยงผีบุญ เป็นแบบอุปมาอุปมาภิแบบตัวไม่โดยแบ่งเป็นสองส่วน

- ส่วนที่หนึ่งเป็นการนำเสนอ “รูปแบบ” และ “คุณค่า” ของประเพณีการเลี้ยงผีบุญในอดีตคือประมาณ 50-60 ปีที่ผ่านมา
- ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอ “รูปแบบ” และ “คุณค่า” ของประเพณีการเลี้ยงผีบุญในอดีตคือประมาณ 20 ปีที่ผ่านมา

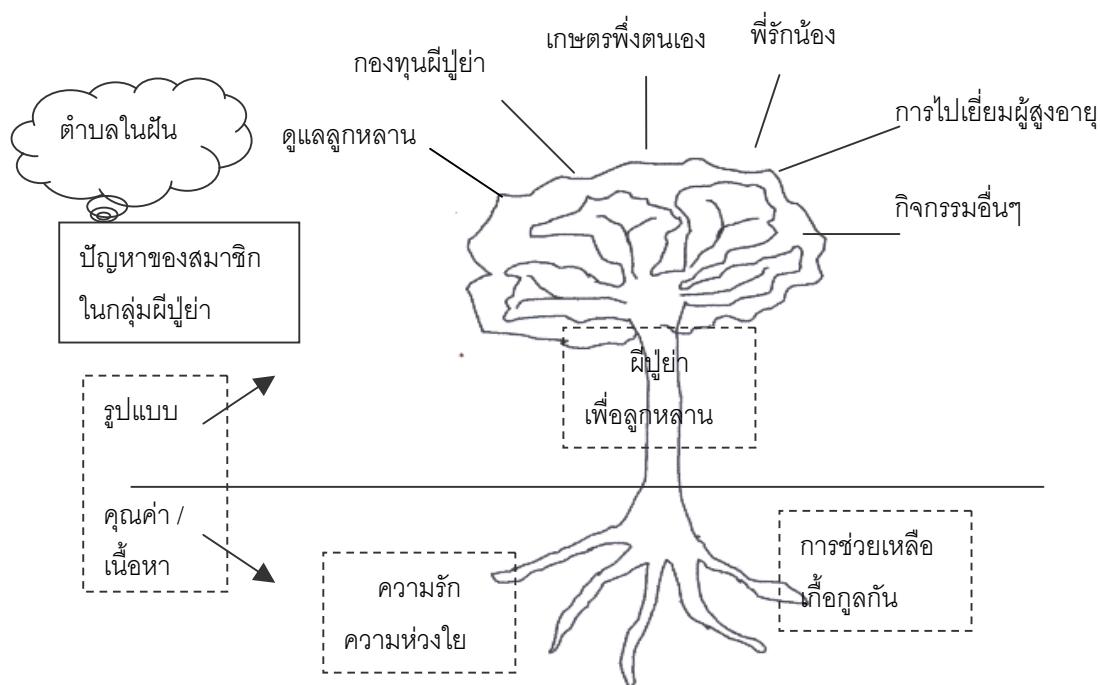
กระบวนการเช่นนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านได้คิดบททวน ได้ว่าต้องการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเพณีการเลี้ยงผีบุญ และต้องการซึ้งตัวให้เห็นว่าประเพณีการเลี้ยงผีบุญที่ชาวบ้านทำกันทุกปีนั้นมีการปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่อง โดยการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการปรับเปลี่ยนเฉพาะส่วนที่เป็น “รูปแบบ/ส่วนที่ม่องเห็น” เท่านั้น สำหรับส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ส่วนที่ม่องไม่เห็น” นั้นไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนแต่เกิดการสูญหายไปเลย ฉะนั้นประเพณีการเลี้ยงผีบุญที่ทำกันทุกปีนั้นจึงเป็นการ “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพ่อเป็นพิธี” เท่านั้น

○ ผู้ศึกษาให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีบุญเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีทั้งปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในและข้อจำกัดของประเพณีการเลี้ยงผีบุญ

○ เพื่อให้ครอบครีองเรื่องรือพื้นต้องศึกษาองค์ประกอบอยู่ที่เกี่ยวข้องกับประเพณีการเลี้ยงผีบุญ เช่น S-M-C-R และสิ่งของที่ใช้ในพิธีกรรม เป็นต้น โดยเชื่อมโยงกับ “รูปแบบ/ส่วนที่ม่องเห็น” และ “คุณค่า/เนื้อหา/ส่วนที่ม่องไม่เห็น” ของผีบุญในอดีตและในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา เพื่อเปรียบเทียบเรื่องบทบาทหน้าที่ เนื้อหาและความหมาย นอกจากนี้แล้วต้องเชื่อมโยงกับปัจจัยที่ทำให้ประเพณีการเลี้ยงผีบุญเกิดการเปลี่ยนแปลง เพื่อวิเคราะห์เรื่องปัญหาที่ไม่ทำหน้าที่ และแนวทางการแก้ไขปัญหานั้นต้องดูที่ปัจจัยดังกล่าวและดูที่เป้าหมายคือต่ำลงในผ่านด้วย

กระบวนการเช่นนี้ เป็นการใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” โดยชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม เป็นผู้วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับองค์ประกอบอย่างของประเพณี การเลี้ยงผีปู่ย่าทำไม่ทำหน้าที่ และตัดสินใจหาแนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยตั้งบนพื้นฐานที่ชาวบ้านสามารถที่จะทำได้ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดของชาวบ้าน

ช่วงที่ 4 การดำเนินกิจกรรมและการขยายผล

เมื่อแกนนำกลุ่มผีปู่ย่าผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในช่วงที่ 3 ครบเครื่องเรื่องรือพื้น : การผลิตข้าเพื่อรือพื้น / สืบทอดประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า มาแล้ว แกนนำกลุ่มผีปู่ย่าแต่ละกลุ่มนำข้อมูลความรู้เรื่อง “รูปแบบ/ส่วนที่มองเห็น” “คุณค่า/เนื้อหา/ส่วนที่มองไม่เห็น” และองค์ประกอบอย่างของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า ไปจัดเวทีพูดคุยกับสมาชิกในกลุ่มของตนเองเพื่อ

- ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของสมาชิกในกลุ่ม
- เริ่งลำดับความสำคัญของปัญหา
- ร่วมกันหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
  - เชื่อมโยงกับตำบลในพื้นที่เป็นเป้าหมาย
  - เชื่อมโยงกับส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา” ของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
  - เชื่อมโยงกับส่วนที่เป็นองค์ประกอบอย่างของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า
  - วางแผนดำเนินกิจกรรม ส่วนที่เป็น “รูปแบบ”

- ✓ ทำอะไร (กิจกรรม)
- ✓ ทำเพื่ออะไร (วัตถุประสงค์)
- ✓ ทำอย่างไร (วิธีการ)
- ✓ ใครเป็นคนทำ (ผู้ดำเนินกิจกรรม)
- ✓ ทำกับใคร (กลุ่มเป้าหมาย)

11.3 สรุปบทเรียนการรือฟื้นสืบพื้นบ้านเพื่อรับใช้คนในชุมชน

การรือฟื้นสืบพื้นบ้านเพื่อรับใช้คนในชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน ให้ประสบการณ์ 10 บทเรียนดังนี้

10.3.1 บทเรียนเรื่องการพัฒนาทีมกิจัย เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและทำงานในประเด็นวัฒนธรรมชุมชน เป็นเรื่องที่จะเอื้อต่อการอ่อนและลึกซึ้ง เนื่องจากเกี่ยวข้องกับความเชื่อและมีผลกระทบกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และทีมกิจัยมีประสบการณ์เฉพาะงานพัฒนาชุมชน ดังนั้นทีมกิจัยจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจเรื่องทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่พบเห็น/ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ขณะที่ดำเนินงาน จะทำให้เราเข้าใจปรากฏการณ์อย่างละเอียดและลึกซึ้ง ซึ่งจะสามารถอธิบายให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจได้ง่ายขึ้น และสามารถนำข้อมูลไปวางแผนการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประสบการณ์ครั้งหนึ่งเมื่อเดือน พฤษภาคม ที่ผ่านมาผู้ศึกษาได้มีโอกาสไปเป็น ผู้ดำเนินกิจกรรม/ผู้สนับสนุนกิจกรรม (facilitator/external support) เพื่อให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสืบพื้นบ้าน กลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวส่วย โดยใช้กระบวนการจากงานวิจัยชิ้นนี้ เมื่อกลุ่มเป้าหมายเลือกกรุ๊ปที่จะทำการทดลองรือฟื้น ผู้ดำเนินกิจกรรมได้ตั้งคำถามเกี่ยวกับคุณลักษณะ(attribute) ของกรุ๊ป ซึ่งกลุ่มเป้าหมายให้ข้อมูลดีมาก ซึ่งนี้ผู้ดำเนินกิจกรรมสังเกตเห็น ย้ายคนหนึ่งกำลังจะให้ข้อมูลแต่เมื่อผู้หูถูงคนหนึ่งสะกิดไม่ให้ย้ายพูด เมื่อเสร็จจากเวทีผู้ดำเนินกิจกรรมไปนั่งคุยกับย้ายคนดังกล่าว และย้ายเล่าให้ฟังว่า

“ในงานกุ๊นของชาวส่วยจะต้องมีการคาดฐูปผู้หูถูงและฐูปผู้ชายที่ใช้วัชภัยเพศด้วย เพราะวุปผู้หูถูงเป็นการล่อให้เปรตผู้ชายมาหลงรักส่วนวุปผู้ชายต้องการให้เปรตผู้หูถูงมาหลงรัก เปรตจะได้ไม่ทราบกวนในงานกุ๊น”

ผู้ดำเนินกิจกรรมถามยายว่าเรื่องนี้ใช่ไหมที่เมื่อกี้เห็นยายจะพูดแล้วหายไม่พูด ยายบอกว่า ใช่ เพราะผู้หูถูงคนหนึ่งในเวทีบอกไม่ให้ย้ายพูด ซึ่งต่อมาผู้ดำเนินกิจกรรมทราบว่าผู้หูถูงคนดังกล่าวเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มาร่วมสังเกตซึ่งเป็น “คนนอกรัฐนธรรม”

นั่นคือเจ้าหน้าที่คนดังกล่าวที่เป็น “คนนอกรัฐนธรรม” ไม่เข้าใจวัฒนธรรมของชุมชนเลย โดยเฉพาะส่วนที่เป็นคุณค่า/เนื้อหา/ความหมายของวัฒนธรรม ดังนั้นเข้าใจว่าการที่ย้ายจะ

พูดเรื่องอวัยวะเพศที่มีอยู่ในงานกุญแจของชาวส่วนนั้นเป็นเรื่องที่น่าอายไม่สมควรพูด ไม่เห็นเกี่ยวกับกุญแจ เนื่องเดียวกันถ้าผู้ดำเนินกิจกรรมไม่ได้มีความรู้เรื่องทฤษฎีมาก่อนก็จะไม่เข้าใจด้วยเช่นกัน และก็จะมองเช่นเดียวกับผู้หญิงคนนั้น เพราะผู้ดำเนินกิจกรรมก็เป็น"คนนอกวัฒนธรรม"

10.3.2 บทเรียนเรื่องการหาคนในพื้นที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย เนื่องจากหัวหน้าโครงการวิจัยเป็นคนนอกวัฒนธรรม การทำงานครั้งนี้จะเป็นการพอกันของสองวัฒนธรรมคือระหว่างวัฒนธรรมของนักวิจัยกับวัฒนธรรมของชาวบ้านซึ่งมีบางส่วนเหมือนกันและบางส่วนต่างกัน และด้วยเงื่อนไขข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาการดำเนินงานโครงการวิจัย ประกอบกับการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เน้นการดำเนินงานเป็นกระบวนการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ดังนั้นผู้ศึกษาจึงตัดสินใจเลือกคนในพื้นที่เป็นผู้ช่วยนักวิจัย ซึ่งเป็นผู้ที่เคยทำงานร่วมกับผู้นำทั้งที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการในพื้นที่นี้ ทำให้ผู้ศึกษามีข้อมูลเกี่ยวกับแนวความคิดของผู้นำแต่ละคนซึ่งสามารถนำมาเป็นข้อมูลในการวางแผนเพื่อเข้าหาผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการได้ทำให้โครงการเป็นที่ยอมรับของผู้นำของชุมชน

นอกจากนี้แล้วถือว่าเป็นการพัฒนาคนของชุมชนด้วย เนื่องจากผู้ช่วยนักวิจัยก็ต้องได้รับการพัฒนาทักษะทั้งทางทฤษฎี เทคนิค การปฏิบัติและกระบวนการวิจัยด้วย ซึ่งเมื่อโครงการสิ้นสุดแล้วประสบการณ์ยังติดตัวผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการทำงานพัฒนาอื่นๆได้ด้วย

10.3.3 บทเรียนเรื่อง"สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม" เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้ศึกษาจึงได้มีการประสานงานกับประธานและคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลเพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการและเพื่อให้ตัดสินใจว่าจะร่วมรับโครงการนี้เข้ามาดำเนินงานหรือไม่ ซึ่งคณะกรรมการได้ตัดสินใจรับโครงการนี้เข้ามาและคณะกรรมการจะต้องมีส่วนร่วมในการร่วมคิดวางแผน ตัดสินใจ ร่วมการปฏิบัติ ร่วมติดตามและร่วมรับผลประโยชน์

ซึ่งจากการที่คณะกรรมการร่วมกันตัดสินใจรับที่จะร่วมกันในการดำเนินงานโครงการนี้ ผลที่ตามมาคือคณะกรรมการชุดนี้เป็นกลไกหลักในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง นั่นคือเพราคณะกรรมการเหล่านี้มีความรู้สึกว่าตนเองมีส่วนร่วมและ"เป็นเจ้าของ"

ในการใช้หลักการ "สิทธิทางวัฒนธรรม" โดยการให้ "เจ้าของวัฒนธรรม" เป็นผู้ตัดสินใจเลือกสื่อพื้นบ้านเพื่อทำการทดลองรือพื้นนั้น ต้องมีการดำเนินงานอย่างเป็นกระบวนการ นั่นคือการที่เจ้าของวัฒนธรรมจะตัดสินใจเลือกสื่อพื้นบ้านชนิดใด จะรือ/พัฒนา/ปรับ/ประยุกต์อะไร และ

รืออย่างไรนั้น เจ้าของวัฒนธรรมต้องตัดสินใจบนฐานข้อมูลของชุมชนและมีเป้าหมายที่จะไปร่วมกัน

10.3.4 บทเรียนเรื่องชุดผู้ส่งสาร ในช่วงแรกของการดำเนินงานเมื่อชาวบ้านเลือกประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่าเพื่อทำการทดลอง ผู้ศึกษาได้ผู้ส่งสารชุดแรกที่เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจำนวน 5-6 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่า แต่ละคนมีความรู้ความเข้าใจไม่เท่ากัน (บางคนมีความรู้ความเข้าใจมากแต่ไม่ลึก บางคนมีความรู้ความเข้าใจไม่มากแต่ในระดับลึก) ต่อมาผู้ศึกษาได้มีกระบวนการสร้างผู้ส่งสารชุดแรกนี้ให้สามารถเป็นผู้ส่งสารที่มีคุณภาพได้ จากนั้นกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดเมื่อเห็นผู้ส่งสารชุดแรกมีความสามารถในการที่จะส่งสารได้กับคนทุกรดับทั้งกับคนภายในชุมชนและกับคนภายนอกชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีการสร้างชุดผู้ส่งสารชุดที่สองและชุดที่สามตาม

โดยผู้ส่งสารชุดแรกทั้งหมดในอดีตจะเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในประเมินการเลี้ยงผีปู่ย่าในกลุ่มผู้ของตนเองอยู่แล้วและปัจจุบันสามารถชี้กในกลุ่มผีปู่ย่าและสามารถชี้กในชุมชนให้การยอมรับและศรัทธา สำหรับผู้ส่งสารชุดที่สองและชุดที่สามส่วนมากเป็นผู้ส่งสารในระดับกลุ่มผีปู่ย่าของตนเอง เป็นผู้ทำกิจกรรมต่างๆ และสื่อสารกับสมาชิกภายในกลุ่มผีปู่ย่าเดียวกัน

10.3.5 บทเรียนเรื่องการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้าน เครื่องมือในการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน เป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากวัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่เป็น "รูปธรรม" (รูปแบบ) และส่วนที่เป็น "นามธรรม" (คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัย/นักพัฒนาที่เข้าไปทำงานในหมู่บ้านกับชาวบ้าน ดังนั้นนักวิจัย/นักพัฒนาต้องหาเครื่องมือที่จะทำให้ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ได้ง่ายทั้งส่วนที่เป็น "รูปธรรม" (รูปแบบ) และส่วนที่เป็น "นามธรรม" (คุณค่า)

โครงการวิจัยครั้งนี้มีทั้งการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล จัดเวทีกลุ่มย่อย จัดเวทีระดับหมู่บ้านและจัดเวทีระดับตำบล โดยมีนักวิจัยเป็นผู้คุยด้วยประเด็นคำถาม ตั้งข้อสังเกต ช่วยสรุปประเด็นให้ชัดเจน เชื่อมโยงและสรุปเป็นภาพรวมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้แล้วนักวิจัยได้เครื่องมือที่เรียกว่า "ต้นไม้แห่งคุณค่า" ในการวิเคราะห์ส่วนที่มองเห็น "รูปธรรม" (รูปแบบ) และส่วนที่มองไม่เห็น "นามธรรม" (คุณค่า) ซึ่งเครื่องมือดังกล่าวช่วยทำให้ชาวบ้านมองเรื่องของวัฒนธรรม ประเมินและพิธีกรรมซึ่งเป็นเรื่องที่อธิบายเข้าใจยาก สามารถมองเรื่องดังกล่าวได้อย่างเป็นระบบและมีการแยกแยะได้ชัดเจนขึ้น

การตั้งคำถามที่ไม่ได้ต้องการเพียงแค่คำตอบแต่ต้องเป็นคำถามที่กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมายได้คิด ทบทวนและไตร่ตรองด้วย เช่นในการจัดเวทีระดับตำบลที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นคณะ

กรรมการສภาวัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนชาวบ้าน นักวิจัยให้กลุ่มเป้าหมายร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของหมู่บ้านในอดีต จากนั้นนักวิจัยตั้งคำถามว่า "ในช่วงที่ผ่านมาชาวบ้านมีปัญหามากมายแล้วชาวบ้านอยู่กันได้อย่างไร? และมีวิธีการแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้อย่างไร" หรือในเวทีครุฑ์โครงการจัดขึ้นเพื่อกระตุ้นและสร้างความตระหนักรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ย่า นักวิจัยตั้งคำถามว่า "เก้าผีปุ่ย่าของครุฑ์ที่ไหน?" การตั้งคำถามในลักษณะดังกล่าววนอกจากจะได้คำตอบแล้วยังทำให้กลุ่มเป้าหมายได้ทบทวนและไตร่ตรองเรื่องที่เกี่ยวกับตนเองด้วย ซึ่งเป็นการปลูกจิตสำนึกและสร้างสามัญสำนึกว่ามีได้ด้วย

การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจต้องเป็นกระบวนการและต่อเนื่องนั้นคือต้อง ตอก ย้ำ ซ้ำ ทวน เป็นระยะๆ โดยเน้นการถ่ายทอดจากผู้รู้สู่ผู้ที่ไม่รู้ ซึ่งเป็นการสื่อสารในแนวอนและควรเป็นคนในวัฒนธรรมเดียวกันด้วย

10.3.6 บทเรียนเรื่องการรื้อฟื้น ต้องครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น ประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ย่าเป็นวัฒนธรรมชุมชน คุณสมบัติอย่างหนึ่งของวัฒนธรรมคือก่อตัวมาในบริบทแบบหนึ่งเพื่อรับใช้คนในสังคมช่วงนั้นๆ เมื่อบริบทเปลี่ยนแปลงไปวัฒนธรรมก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วยเพื่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมนั้นๆ

ประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ย่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ซึ่งเป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อนและซับซ้อนมาก ดังนั้นในการพัฒนา/ปรับเปลี่ยนนั้น นักวิจัย/นักพัฒนาต้องค้นหาสิ่งที่ชาวบ้านเคยปรับเปลี่ยนมาแล้วในอดีตเพื่อชี้ชัดให้เข้าเห็นว่าในช่วงที่ผ่านมาเขามีกิจกรรมที่เคยมีการปรับเปลี่ยนมาอย่างต่อเนื่อง

การมองวัฒนธรรมชุมชนตามความเป็นจริงและมองให้เห็นเป็นองค์รวมนั้นคือเห็นทั้งส่วนที่เป็น"รูปแบบ"และส่วนที่เป็น"คุณค่า"

การทำงานแนววัฒนธรรมเป็นเรื่องที่จะเอียดอ่อนและลึกซึ้ง โดยเฉพาะในการจำแนกแยกแยะถ้านักวิจัย/นักพัฒนาไม่ลึกซึ้งพอ ก็จะเห็นเฉพาะส่วนที่เป็น"รูปแบบ"แต่ขาดส่วนที่เป็น"คุณค่า" เมื่อจะไปทำการรื้อฟื้นก็จะรื้อฟื้นได้เฉพาะส่วนที่เป็น"รูปแบบ" เท่านั้น ขาดส่วนที่เป็น"คุณค่า" ซึ่งกัญจนาน แก้วเทพ (2538) เรียกว่า "เหลือแต่ซาก ปราศจากชีวิต" หรือหากเป็นการประกอบพิธีกรรมก็เรียกว่า "ทำพอเป็นพิธี" ซึ่งหมายความว่ามีแต่รูปแบบพิธีกรรมเท่านั้น แต่ขาดเนื้อหาคุณค่า สาระของพิธีกรรม เช่นในประเพณีการเลี้ยงผีปุ่ย่าโดยรูปแบบดังเดิมนั้นมีคุณค่าพื้นฐานคือการเคารพต่อผู้อาวุโส และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน/ความรักความห่วงใย โดยวิเคราะห์จากพิธีกรรมและคำว่า"กินหมอมต้มม่น" หากเราไม่ลึกซึ้งพอเราจะเห็นสมาชิกคาดอกไม้ ข้าวและไก่มารวมกัน จากนั้นทำพิธี กินข้าวด้วยกันและแยกย้ายกันกลับ ซึ่งเป็นเพียงรูปแบบภายนอกเท่านั้น ยังไม่สามารถเจาะลึกเพื่อค้นหาส่วนที่เป็นคุณค่าได้เลย

ในการรื้อฟื้นเพื่อการพัฒนานั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้ทั้งส่วนที่เป็น"รูปแบบ"และส่วนที่เป็น"คุณค่า"เนื่องจากต้องนำส่วนที่เป็น"คุณค่า"ไปให้ชุมชนคิด/ดัดแปลงเป็นกิจกรรมต่างๆที่จะดำเนินการต่อไป

10.3.7 บทเรียนเรื่องทัศนะและท่าทีของนักวิจัย การทำงานวิจัย/พัฒนาเป็นการทำงานระหว่างนักวิจัย/นักพัฒนา กับชาวบ้าน ดังนั้นเมื่อนักวิจัย/นักพัฒนาลงไปทำงานกับชาวบ้านจึงเป็นการพบกันของสองวัฒนธรรม คือนักวิจัย/นักพัฒนาซึ่งเป็นคนนอกมีวัฒนธรรมของตนเอง ส่วนชาวบ้านก็มีวัฒนธรรมของตนเองเช่นกัน การพบกันระหว่างสองวัฒนธรรมนี้ควรเป็นแบบพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน เคารพในวัฒนธรรมของกันและกัน(เป็นความสัมพันธ์แบบแనวนอน) ดังนั้นนักวิจัย/นักพัฒนาต้องไม่弄งชุมชนแบบสุดโต่ง(คือมองแบบดูถูกเหยียดหยามหรือมองแบบironic) แต่มองวัฒนธรรมชุมชนตามความเป็นจริงเพื่อการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกัน

ประสบการณ์จากการงานวิจัยครั้งนี้ คือช่วงที่นักวิจัยไปเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่ากับผู้รู้ในชุมชน ในระยะแรกผู้รู้ในชุมชนไม่ค่อยให้ข้อมูลเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าคือถ้ามีคำ-ตอบคำและตอบแบบไม่ค่อยเต็มที่เท่าไหร่ (นักวิจัยให้เกียรติกลุ่มเป้าหมายคือไม่รุกเพื่อเอาข้อมูลอย่างเดียว และมีท่าทีคือเป็นกันเอง ให้ความสนใจในข้อมูล ต้องการเรียนรู้ ไม่ตั้งคำถามในลักษณะของการซักใช้ไม่เลี้ยงหากความจริงดูถูกเรื่องความเชื่อและเข้าหากลุ่มเป้าหมายหลายครั้งพร้อมทั้งตรวจสอบความสัมพันธ์อยู่เสมอ) จากวิธีการดังกล่าวผู้รู้ในชุมชนเริ่มกล้าให้ข้อมูลมากขึ้น ดังเช่นกำนันอินทร์จันทร์บอกว่า

“ที่ตอนแรกไม่ค่อยกล้าพูดเรื่องผีปู่ย่ามาก เพราะกลัวเดี๋ยวจะหาว่าเป็นเรื่องงมงาย แต่เมื่อถูกระทีจะรับฟังแล้วและคิดว่าไม่ได้มาดูถูกความเชื่อชาวบ้านแต่จะมาทำงานร่วมกันจึงกล้าพูดมากขึ้น”

คำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัย/นักพัฒนา กับชุมชน เพราะขณะที่นักวิจัย/นักพัฒนาเก็บข้อมูลนั้น ชุมชนก็ได้ศึกษาท่าทีและจุดยืนของนักวิจัย/นักพัฒนาไปพร้อมๆกัน ดังนั้นทัศนะและท่าที ของนักวิจัย/นักพัฒนาต่อสื่อพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก

10.3.8 บทเรียนเรื่องการทำงานที่เน้นกระบวนการ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นการดำเนินงานต้องทำเป็นกระบวนการเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยใช้หลักการที่สำคัญคือการให้ “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นคนตัดสินใจว่าจะรื้อฟื้นอะไร และรื้อฟื้นอย่างไร ซึ่งเป็น “สิทธิทางวัฒนธรรม” และเป็น “สิทธิอันชอบธรรม” ของเข้า ดังนั้นในการรื้อฟื้นจึงไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่าอย่างเดียวเท่านั้น จะเป็นสื่อพื้นบ้านประเภทใดก็ได้ เพียงแต่ใช้หลักการดังกล่าวข้างต้นและใช้กระบวนการดังนี้

- หาผู้ส่งสารชุดแรกที่มีความสนใจ สมควรใจ และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านของตนเอง

- สร้างความมั่นใจ
- ปรับเปลี่ยนวิธีคิดผู้ส่งสาร
- ให้ความรู้และสร้างความเข้าใจ
- ให้เจ้าของวัฒนธรรมเลือกว่าจะรือฟื้นอะไรและจะรือฟื้นอย่างไร

ในช่วงที่ผ่านมาผู้ศึกษาได้มีโอกาสนำกระบวนการดังกล่าวไปใช้กับชาวส่วยที่จังหวัดพิจิตร พบร่วงกลุ่มเป้าหมายได้เรียนรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านจากกระบวนการดังกล่าวและชาวบ้านเลือกถือเพื่อที่จะทดลองรือฟื้น

10.3.9 บทเรียนเรื่องบทบาทและการหนุนเสริมของนักวิจัยชั้นเป็นคนนอก_ (external support)

ในการทำงานช่วงแรกบทบาทจะเป็นผู้กระตุ้น ตั้งคำถาม และสรุปประเด็นให้ชัดเจนเพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย

ช่วงที่สองบทบาทของนักวิจัยจะเพิ่มมากขึ้นกว่าช่วงแรกคือจะเป็นผู้กระตุ้น ตั้งคำถาม สรุปประเด็นให้ชัดเจนเพื่อเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับกลุ่มเป้าหมาย และต้องให้ความรู้สร้างความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านด้วย

ช่วงที่สามเป็นช่วงที่นักวิจัยมีบทบาทลดลง และกลุ่มเป้าหมายต้องเป็นผู้ที่มีบทบาทมากขึ้น เพราะเป็นช่วงที่ให้กลุ่มเป้าหมายเลือกสื่อพื้นบ้านเพื่อทำการทดลอง และช่วงต่อไปเป็นกระบวนการทดลองรือฟื้น และช่วงติดตามประเมินผลนั้น

10.3.10 บทเรียนเกี่ยวกับผู้ประสานงานชุดโครงการวิจัย "การสื่อสารเพื่อชุมชน"

ในการคิดงานวิจัยอย่างเป็นระบบจำเป็นต้องมีที่ปรึกษาที่มีความรู้ ความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการทำงานชุมชนโดยเฉพาะในประเด็นวัฒนธรรมชุมชนที่เป็นเรื่องละเอียดอ่อน และลึกซึ้ง เพราะเกี่ยวกับความเชื่อและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นเพื่อที่จะทำให้ผู้ศึกษาเติบโตทั้งทางด้านความคิด ทฤษฎีและมีประสบการณ์จากการปฏิบัติด้วยนั้นและคนในชุมชนได้รับประโยชน์จากการทดลองด้วยโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมนั้น ผู้ประสานงาน/ที่ปรึกษาจำเป็นจะต้องค่อยช่วยแนะนำและแนะนำทั้งในส่วนที่เป็นแนวคิดทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติตัวอย่าง แบบครั้งต่อครั้งมีการสนับสนุนเอกสารทางวิชาการด้วย เพราะนักวิจัยมือใหม่ยังขาดเอกสารที่เกี่ยวข้องแบบตัวจริงเป็นจำนวนมากวิจัยชั้นนั้นๆ ซึ่งในช่วงที่ผ่านมา รศ.ดร.กาญจนานา แก้วเทพ ที่เป็นผู้ประสานงานโครงการวิจัยชุดนี้ได้ทำบทบาทดังกล่าวเป็นอย่างดีเยี่ยม

นอกจานี้แล้วเครื่องข่ายนักวิจัยก็เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อจะเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และเป็นการเรียนรู้ว่ามีกันจากการปฏิบัติจริง และเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วย ซึ่งจะช่วยเติมเต็มให้กับนักวิจัยอีกทางหนึ่ง

บทที่ 12

สรุปผลการวิจัย การขยายผล และข้อเสนอแนะ

ในงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน” เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) มีวัตถุประสงค์คือ(1) เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน เนื้อหาและความหมายของตัวสื่อ ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และ(2)เพื่อสำรวจหาแนวทางการพัฒนาในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านสำหรับสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้แนวคิดและทฤษฎีที่สำคัญดังนี้

1. กลุ่มทฤษฎีที่ใช้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน เนื้อหาและความหมายของตัวสื่อ ตลอดจนปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism)
2. กลุ่มทฤษฎีที่นำมาวิเคราะห์พิธีกรรมและเวทีต่างๆ ประกอบด้วย ทฤษฎีสัญญาณวิทยา แนวคิดการสื่อสารกับพื้นที่สาธารณะ : ทัศนะของ Habermas และแนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคมโดยพิจารณาจากเกณฑ์ทางโลก-ทางธรรม(Secular v.s Sacred)
3. กลุ่มทฤษฎีที่ใช้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่สอง คือเพื่อสำรวจหาแนวทางการพัฒนาในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านสำหรับสร้าง/หนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ใช้ทฤษฎีกระบวนการผลิตช้า ทางวัฒนธรรม (Reproduction)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากโครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ศึกษาประเด็นเรื่องสื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นวัฒนธรรมชุมชน เป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อซึ่งมีความซับซ้อนและละเอียดอ่อนมาก ดังนั้นจำเป็นต้องมีเครื่องมือที่หลากหลายเช่น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ,การจัดเวทีสนทนากลุ่มย่อย, การจัดเวทีระดับหมู่บ้าน, การจัดเวทีระดับตำบล, การวิเคราะห์สื่อพื้นบ้านส่วนที่ “มองเห็น” และส่วนที่ “มองไม่เห็น” (ต้นไม้แห่งคุณค่า) และการวิเคราะห์องค์ประกอบของสื่อพื้นบ้าน เป็นต้น เครื่องมือเหล่านี้เพื่อใช้สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ตั้งไว้และใช้สำหรับในการทำกิจกรรมเพื่อกระตุนให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้านด้วยเฉพาะในประเด็นเรื่อง “รูปแบบ/ส่วนที่มองเห็น” และ “คุณค่า/ส่วนที่มองไม่เห็น” ของสื่อพื้นบ้าน เครื่องมือแต่ละชนิดมีเป้าหมายเฉพาะที่แตกต่างกัน

ในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านนั้นผู้ศึกษาเชื่อในหลักการที่ว่า “ควรสร้างต้องให้คนนั้นรื้อ” นั่นคือ ชาวบ้านผู้เป็น “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นคน ก่อ ร่าง สร้างและใช้วัฒนธรรมของเข้า ดังนั้นต้องให้ชาวบ้านผู้ซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรมเป็นคนรื้อตามหลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรม” ของ “เจ้าของวัฒนธรรม”

ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย แบ่งเป็น 6 ขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1. การเตรียมนักวิจัย : แนวคิด/ทฤษฎีเป็นพื้นฐานสำคัญของคนทำงาน

ขั้นที่ 2. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน : การทำงานเป็นการพบกันของสองวัฒนธรรม

ขั้นที่ 3. การรวบรวมข้อมูล : การสร้างความมั่นใจให้กลุ่มเป้าหมาย

(1) ศึกษาปัจจัยและสถานภาพของสื่อพื้น

(2) จัดกลุ่มประเภทของสื่อพื้นบ้าน

(3) คัดเลือกสื่อพื้นบ้านเพื่อทดลอง

(4) เวทีคืนข้อมูลให้ชุมชน

ขั้นที่ 4. การรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน : สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม

(1) การมีส่วนร่วมของกลุ่มผู้ปูย่า

(2) การมีส่วนร่วมของชุมชน

(3) การมีส่วนร่วมของโรงเรียน

(4) ประเพณีการเลี้ยงผู้ปูย่า

ขั้นที่ 5. การติดตามและประเมินผล

ขั้นที่ 6. การขยายผล

12.1 สรุปผลการวิจัย

12.1.1 สื่อพื้นบ้านกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป

สื่อพื้นบ้านซึ่งเป็นผลิตผลที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์อันยาวนานหลายชั่วอายุคน จนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่แสดงถึงเอกลักษณ์แต่ละท้องถิ่นอย่างชัดเจน และปรากฏออก มาในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น เพลง ดนตรี การแสดง การละเล่น ประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น สื่อพื้นบ้านมีประโยชน์ที่หลากหลาย กาญจนฯ แก้วเทพ (2544) ได้สรุปหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ดังนี้(1)ให้ความบันเทิง เป็นหน้าที่หลักที่สื่อพื้นบ้านมีความเชี่ยวชาญ (2)การแจ้งข่าวสาร (3) การให้การศึกษา (4)การวิพากษ์วิจารณ์สังคมหรือการต่อต้านผู้มีอำนาจ (5)การทำหน้าที่เป็นตัวประสานความสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ (6)หน้าที่ในการสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน(7)หน้าที่การบทวนชีวิต(8)หน้าที่การเป็นทางระบายสัญชาตญาณของมนุษย์ (9)หน้าที่ในการพัฒนาภูมิปัญญาและ(10)หน้าที่ในการสร้างจิตสำนึกทางการเมือง นอกจากนี้สื่อพื้นบ้านยังมีข้อเด่นมาก ตรงที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้พับประสังสรรค์ และเปลี่ยนความคิดเห็นและทำกิจกรรมร่วมกันอันจะยังผลให้เกิดความสนิทสนม เสริมสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน กระทั่งสามารถสร้างความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวได้โดยง่ายและเป็นไปอย่างสอดคล้องกับเงื่อนไขของสังคมนั้นๆ

ในอดีตคนในชุมชนมีวิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้านที่หลากหลาย แต่ในสถานการณ์

ปัจจุบันพบว่าชาวบ้านได้เปลี่ยนวิถีการผลิตโดยเน้นการผลิตเพื่อการค้า(แบบพันธะสัญญา) การเปลี่ยนวิถีการผลิตกระทบกระเทือนต่อคุณค่าของการพึ่งตนเองและการพึ่งพาภัยเป็นอย่างมาก ชาวบ้านเริ่มเปลี่ยนจาก "การทำมาหากิน" มาเป็น "การทำงานทางเงิน" ชาวบ้านเริ่มไม่มีเวลาที่จะพูดคุยปรึกษาหารือกัน ไม่มีเวลาที่จะนิ่งถึงคนอื่นที่อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหรือแม้แต่คนที่เป็นญาติพี่น้องกัน

เมื่อวิธีชีวิตของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไป วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านของชุมชนก็ได้เปลี่ยนไป ด้วยโดยพบว่ามีสื่อพื้นบ้านบางประเภทได้สูญหายไป บางประเภทที่ยังดำรงอยู่ก็ไม่ได้ทำหน้าที่ทำให้ระบบคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านหายไปด้วย ชุมชนจึงขาดกลไกในการที่จะสื่อสารเพื่อทำหน้าที่หล่อหลอมจิตใจของคนในชุมชน ผลที่ตามมาคือเราจึงเห็นคนรุ่นใหม่(ส่วนมาก)ไม่มีความรู้และความเข้าใจเรื่องคุณค่าของสื่อพื้นบ้านเลย บางคนถึงขั้นดูถูกสื่อพื้นบ้านของตนเองด้วยซ้ำ โดยมองว่าเป็นเรื่องงมงาย และล้าสมัย ทั้งๆที่สื่อพื้นบ้านนั้นเคยเป็น **“มรดกอนชีวิต”** เกี่ยวกับการพัฒนาขั้นพื้นฐานทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคมและทางจิตวิญญาณ ให้เข้าตอนที่เขยองอยู่ในชุมชนนี้มาก แม่เบ้าหลอมชีวิตเริ่มแตก (คนทั่วไปไม่เห็นคุณค่าของสื่อพื้นบ้าน) เราจึงเห็นปัญหาของคนรุ่นใหม่ร่วมทั้งเด็กและเยาวชน เช่น คนในชุมชนเริ่มไม่รู้จักกัน ขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ลูกหลานไม่เชื่อฟังคำสั่งสอนของผู้สูงอายุ/พ่อแม่ เยาวชนชาย/หญิงติดยาเสพติด มีเพศสัมพันธ์กัน ก่อนวัยอันควร เยาวชนหลงตัวเองท่องโดยไม่ตั้งใจ ชาย/หญิงติดเชื้อเอชไอวี ผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโรคเอชไอวีขาดคนดูแล ปัญหาดังกล่าวได้ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ ชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้ เพราะขาดการรวมพลังและขาดความมั่นใจในการใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นสื่อในการแก้ไขปัญหา

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างรวดเร็ว เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้วัฒนธรรมชุมชน/สื่อพื้นบ้านเกิดการเปลี่ยนแปลง โดยจะเห็นชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมผลิตซ้ำวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเฉพาะส่วนที่เป็น “รูปแบบ” เท่านั้น ส่วนที่เป็น “คุณค่า/เนื้อหา/ความหมาย” ได้หายไปจากชุมชน เพราะชาวบ้านบอกว่าเป็นการ “ทำตามประเพณี” หรือ “ทำพอกเป็นพิธี” เท่านั้น

12.1.2 ผลที่เกิดขึ้นจากการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน (ผีป่าย)

จากขั้นตอนและกระบวนการวิจัย ซึ่งแบ่งเป็น 6 ขั้นตอนหลักๆ ดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปผลที่เกิดขึ้นจากขั้นตอนและกระบวนการ ได้ดังนี้

(1) กลุ่มเป้าหมายเกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับผู้ศึกษา โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การดำเนินงานเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การตัดสินใจที่จะรับโครงการ ร่วมคิด/วางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผลและร่วมรับผลประโยชน์ สำหรับการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านนั้นชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมต้องเป็นคนตัดสินใจ

ว่าจะรื้อสื่อพื้นบ้านชนิดใด จะรื้อ/พัฒนา/ปรับและประยุกต์อย่างไร เพื่อคนในชุมชน โดยชุมชน และเป็นของชุมชน

จากการกระบวนการและหลักการดำเนินงานดังกล่าวทำให้กลุ่มเป้าหมายที่ร่วมในโครงการได้มีโอกาสเรียนรู้กระบวนการดำเนินงานและวิธีคิดจากคนผู้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง เมื่อโครงการจบลงแล้วพบว่ากลุ่มเป้าหมายได้นำกระบวนการและวิธีคิดที่ได้เรียนรู้มาจากโครงการวิจัยสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาสื่อพื้นบ้านอื่นๆได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวชี้วัดตัวหนึ่งที่บ่งบอกถึงความยั่งยืนของโครงการ

(2) ชาวบ้านมีความมั่นใจในการใช้สื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนา จากการดำเนินงานที่เน้นกระบวนการและใช้เครื่องมือที่หลากหลายในการให้ความรู้และสร้างความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้าน ทั้งส่วนที่เป็น “รูปแบบ” และส่วนที่เป็น “เนื้อหา/ความหมาย/คุณค่า” แก่ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้เรียนรู้จากกันเอง โดยใช้กระบวนการ/เวทีส่วนบุคคลหรือมือ เมื่อชาวบ้านมีความรู้และมีความเข้าใจเรื่องสื่อพื้นบ้านมากขึ้นแล้วจะค่อยๆพัฒนาขึ้นมาเป็น “ความมั่นใจ” เมื่อชาวบ้านมีความมั่นใจมากขึ้นแล้ว ชาวบ้านจะกล้าที่จะตัดสินใจเลือกสื่อพื้นบ้านเพื่อทดลองรื้อฟื้น และในคราวรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านนั้นชาวบ้านรู้ว่าจะรื้อ/พัฒนา/ปรับและประยุกต์อะไรบ้าง เพื่อให้สื่อพื้นบ้านสามารถรับใช้คนในชุมชน โดยชุมชนและเป็นของชุมชน

(3) การมีส่วนร่วมของกลุ่ม/องค์กรในชุมชนในการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน (ผู้ปูย่า)

ในช่วงที่ผ่านมา ก่อนที่โครงการวิจัยจะเข้าไปดำเนินงานในพื้นที่ พบร่วมกับ กลุ่ม/องค์กรที่มีอยู่ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน ศิลปิน ปราษฎ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้ปูย่า โรงเรียน คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและคณะกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบล กลุ่ม/องค์กรเหล่านี้ไม่เคยได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด วางแผน การรื้อฟื้น/พัฒนา/ปรับและประยุกต์สื่อพื้นบ้านเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมและเพื่อรับใช้ชุมชน จะมีบางกิจกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลที่มีบทบาทในการจัดงานประจำปี/พิธีกรรมต่างๆตามที่เคยจัดมา “ทำตามประจำปี”

เมื่อโครงการวิจัยนี้เข้าไปดำเนินงานโดยเน้นที่กระบวนการและให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม พบร่วมกับ กลุ่มเยาวชน ศิลปิน ปราษฎ์ชาวบ้าน กลุ่มผู้ปูย่า โรงเรียน คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและคณะกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบล เข้ามาร่วมในกระบวนการ ต่อเมื่อโครงการดำเนินงานไปได้อีกระยะหนึ่งเริ่มมีกลุ่ม/องค์กรอื่นๆที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมด้วย เช่นกลุ่มผู้ปูย่า โรงเรียน กลุ่มศิลปินและกลุ่มเยาวชน เป็นต้น

การดำเนินงานโดยมีกลุ่ม/องค์กรต่างๆในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมแบบที่เห็นประยุกต์ชุมชนจะได้รับโดยตรง นั่นเท่ากับว่าเป็นการขับเคลื่อนพลังของชุมชนในการที่จะเดินไปข้างหน้าโดยใช้สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อ/เครื่องมือในการทำงานเพื่อรับใช้คนในชุมชน

(4) ผลที่เกิดขึ้นในกลุ่มทดลองห้างห้ามลุ้ม

- แกนนำกลุ่มผู้ป่วยที่เป็นกลุ่มทดลองทั้งห้ากลุ่ม ได้เรียนรู้กระบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการหาแนวทางการแก้ไขปัญหา ทำให้กลุ่มเป้าหมายสามารถคิดและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆขึ้นมาเพื่อตอบสนองการแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเองได้ เช่น เกิดกิจกรรมทั้งก่อนวันทำพิธีการเลี้ยงผู้ป่วย มีกิจกรรมต่างๆในวันทำพิธีและหลังวันทำพิธียังมีกิจกรรมอื่นๆอีกเป็นจำนวนมาก

กิจกรรมต่างๆที่กลุ่มเป้าหมายคิดและสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อแก้ไขปัญหาของสมาชิกในกลุ่มนั้น มีทั้งการใช้วิธีการแบบเก่า เช่นการไปเยี่ยมให้กำลังใจกัน การใช้วิธีการแบบใหม่ เช่นการตั้งกองทุนผู้ป่วย และการใช้วิธีการผสมระหว่างแบบเก่ากับแบบใหม่ เช่น การให้ความรู้เรื่องประเพณีการเลี้ยงผู้ป่วยโดยการเปิดเทป/ซีดีค่าซื้อ ผู้ป่วย เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าวครอบคลุมทั้งประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ สังคม การให้การศึกษา วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการสร้างเครือข่ายการหนุนเสริมช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่ม

- แกนนำกลุ่มผู้ป่วยมีบทบาทมากขึ้นในการดูแลลูกหลานและการวางแผนเพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลกันของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยเดียวกัน เช่น เก้าฝี/ผู้ทำพิธี ผู้สูงอายุ กำลังผี ลูกเล่าลูกแบ่ง เด็ก/เยาวชน และลูกขี้น แกนนำกลุ่มคนเหล่านี้เป็นผู้มีบทบาทหลักในการวางแผนการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มผู้ป่วยของตนเอง

12.2 การขยายผล

การขยายผลการวิจัยจากโครงการนี้ ดำเนินการใน 3 ลักษณะคือ (1)เผยแพร่ผลงานในรูปแบบที่เป็นวิชาการโดยมีนักวิชาการเป็นกลุ่มเป้าหมาย (2)เผยแพร่ผลงานในลักษณะของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยมีผู้ที่ทำงานด้านการพัฒนาเป็นกลุ่มเป้าหมาย และ(3)การเผยแพร่ผลงานผ่านทางสื่อมวลชนไปยังผู้ที่สนใจทั่วไป

12.2.1 การเผยแพร่ผลงานในรูปแบบที่เป็นวิชาการ

(1) การนำเสนอผลงานวิจัยในเวที การประชุมระดมสมองเรื่อง "ทิศทางการวิจัยเรื่องสื่อ

พื้นบ้านเพื่อการพัฒนา" วันที่ 30 – 31 พฤษภาคม 2546 ณ วัดทุ่งศรี

ตำบลทุ่งศรี อำเภอร้องกวาง จังหวัดเพชรบุรี

ผู้เข้าร่วม ทีมประสานชุดโครงการภารกิจสื่อสารเพื่อชุมชน , เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการภารกิจสื่อสารเพื่อชุมชน, ศิลปินสื่อพื้นบ้านจากภาคเหนือ อีสาน ใต้และภาคกลาง , ผู้สนใจอื่นๆ เช่น นักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์ และสื่อมวลชน

รวม 70 คน

จัดโดย ทีมประสานงานวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน

(2) การนำเสนอผลงานวิจัยในเวที การประชุมคณะกรรมการสภានธรรมจังหวัดลำปาง
วันที่ 19 กรกฎาคม 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น. ณ ห้องประชุม 1 ศากาลา จังหวัดลำปาง

ผู้เข้าร่วม คณะกรรมการสภានธรรมจังหวัดลำปาง จำนวน 23 คน

จัดโดย คณะกรรมการสภានธรรมจังหวัดลำปาง

(3) การนำเสนอผลงานวิจัยในเวทีการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ
วันที่ 27 – 29 กรกฎาคม 2546

ณ ห้องประชุมศรีบริยัติ วัดสวนดอก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม ทีมประสานชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชนภาคเหนือ, เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชนภาคเหนือ, ผู้สนใจอื่นๆ เช่นนักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์ และนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชน รวมประมาณ 60 คน

จัดโดย ทีมประสานงานวิจัยชุดโครงการ การสื่อสารเพื่อชุมชน

(4) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเดิมกระบวนการวิจัย

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น.

ณ วัดเชตวัน จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม พระที่เรียนวิชาการวิจัย(ระดับปริญญาตรี)จาก มจร. จำนวน 27 รูป

จัดโดย อาจารย์ที่สอนวิชาการวิจัยที่ มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

(5) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเดิมกระบวนการวิจัย ในเวทีการเรียนรู้

“ การวิจัยสำหรับพระสงฆ์นักวิจัยเครือข่ายโพธิยานลัย ”

วันที่ 24 - 25 พฤศจิกายน 2546 ณ วัดสวนดอก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม ทีมประสานโครงการวิจัยสื่อสารเพื่อชุมชน, เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชนภาคเหนือ, ผู้สนใจอื่นๆ เช่นนักวิชาการท้องถิ่น ครู พระสงฆ์ เครือข่ายโพธิยานลัย และนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชน รวมประมาณ 60 คน

จัดโดย เครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ ภายใต้ชุดโครงการการสื่อสารเพื่อชุมชน

(6) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเดิมกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

วันจันทร์ที่ 1 มีนาคม 2546 (13.30-16.30)

ณ ห้องชินสภาน คณavarสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผู้เข้าร่วม อาจารย์ประจำวิชาการวิจัย, นักศึกษาปริญญาเอก 10 คน

และผู้ประสานงานโครงการวิจัยต่างๆภายใต้งานวิจัยชุดโครงการภารกิจสารเพื่อ
ชุมชน รวม 16 คน

จัดโดย คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ ชุดโครงการฯ
สื่อสารเพื่อชุมชน

(7) การนำเสนอผลงานวิจัย ประเด็น สื่อพื้นบ้าน : ผู้ป่วย ในการดูแลผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 ในงานการประชุมนานาชาติเรื่องโควิด-19 ครั้งที่ 15 วันที่ 13 กรกฎาคม 2547 ณ อิมแพ็ค เมืองทองธานี

ຈັດໂດຍ ດົນຮະກວມກາຈົນງານງາງເຈົ້າເຈື້ອງໂຄໂຄດສ

(8) การนำเสนอประสบการณ์งานวิจัย ประเด็นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของเจ้าของวัฒนธรรม จำนวน 4 ครั้ง ณ โรงเรียนเดอราออยล์เจมส์ลอร์จ 2000 จังหวัดนครปฐม ผู้เข้าร่วม นักวิชาการวัฒนธรรมสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม จากภาคต่างๆ ทั่วประเทศ

- ครั้งที่1 วันที่ 23 กันยายน 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.
ผู้เข้าร่วมจากการตระวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 42 คน
  - ครั้งที่2 วันที่ 28 ตุลาคม 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.
ผู้เข้าร่วมจากการกลาง จำนวน 42 คน
  - ครั้งที่3 วันที่ 25 พฤศจิกายน 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.
ผู้เข้าร่วมจากการเหนือ จำนวน 42 คน
  - ครั้งที่4 วันที่ 16 ธันวาคม 2547 เวลา 19.00 – 21.30 น.
ผู้เข้าร่วมจากการใต้ จำนวน 42 คน

จัดโดย สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหาด

(9) การนำเสนอบรรஸบการณ์งานวิจัย ประดิษฐ์การกระบวนการกวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

- ครั้งที่ 1 วันที่ 12 - 13 มิถุนายน 2547 เวลา 09.00 – 16.00 น.
ณ วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่
ผู้เข้าร่วม พระที่เรียนวิชาการวิจัย (ระดับปริญญาตรี) จาก มจร. ,นักศึกษา
ปริญญาโท คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย , ผู้ประสานงานโครงการ

สื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข , นักวิจัยโครงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และนักศึกษา
ปริญญาตรีสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ จำนวน 38 คน

จัดโดย โครงการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ

- ครั้งที่ 2 วันที่ 23 - 24 สิงหาคม 2547 เวลา 09.00 – 16.00 น.
ณ มหาวิทยาลัย วัดบวร กรุงเทพฯ
ผู้เข้าร่วม พระนักพัฒนาและที่เรียนวิชาการวิจัย (ระดับปริญญาตรี)
จาก มมร. , จำนวน 25 รูป

จัดโดย โครงการพัฒนาเครือข่ายนักวิจัยภาคเหนือ

12.2.2 การเผยแพร่ผลงานในลักษณะของการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

(1) เที่ยวนำเสนอประสบการณ์ ประเด็นกระบวนการวิจัยและการรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้าน
วันที่ 18 มิถุนายน 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น.

ณ ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน อำเภอตอยสะเกิด
จังหวัดเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม คณะนักวิจัยของศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน
และนักวิชาการท้องถิ่นจำนวน 14 คน

จัดโดย ศูนย์วิจัยและฝึกอบรมศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน

(2) เที่ยวนำเสนอประสบการณ์การใช้งานวิจัยแก่ปัญหาผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบ
จากโรคเอดส์

วันที่ 24 กันยายน 2546 เวลา 09.00 – 12.00 น.

ณ ห้องyanoy ศูนย์ประชุมนานาชาติ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผู้เข้าร่วม นักพัฒนาองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นผู้สูงอายุที่ได้รับผลกระทบ
จากโรคเอดส์ ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจำนวน 30 คน

จัดโดย องค์กรช่วยเหลือผู้สูงอายุระหว่างประเทศ

(3) เที่ยวนำเสนอประสบการณ์ประเด็นสิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม
ในงาน ย่ำมกิน ข้อมกัน ย่ำมดานสีบ้านงานพื้นบ้านหนองหล่ม

วันที่ 7 พฤศจิกายน 2546 เวลา 10.00 – 21.00 น.

ณ วัดหนองหล่ม ตำบลศรีบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ผู้เข้าร่วม ทีมประสานโครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข , เครือข่ายนักวิจัยชุดโครงการ
การการสื่อสารเพื่อชุมชนภาคเหนือ, ผู้สนใจเช่นนักวิชาการท้องถิ่น ครู พระ
สงฆ์ หนองเมือง นักศึกษาจากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ เชียงรายและลำปาง

ສາມາชືກອບດ. ກລຸ່ມພ່ອບ້ານ ແມ່ນ້ຳ ຜູ້ສູງອາຍຸ ເດັກແລະເຢາວ້ານ ແລະນັກພັ້ນນາຈາກ
ອົງຄໍກອົງພັ້ນນາເອກະນາ ລວມປະມານ 180 ດວຍ
ຈັດໂດຍ ໂຄງການ ສື່ອພື້ນບ້ານສື່ອສາຮສູ່ .

- (4) ເກືດການນໍາເສັນອປະສົບກາຣນົປະເດືນສິທິທາງວັດນອຣມຂອງເຈົ້າຂອງວັດນອຣມ
ໃນງານ 10 ປີ ສກວ.ສູນຈະການເໜືອ
ວັນທີ 21 ພັນວັນ 2546 ເວລາ 10.00 – 11.00 ນ.
ณ ຜູ້ນະຄົນຢືນຢັນວັດນອຣມ ມາຮວັດວາງໄສ່ຢັນຢັນໃໝ່
ຜູ້ເຂົ້າວ່າມ ຜູ້ສັນໃຈທີ່ໄປເຊັ່ນນັກວິຊາການທ້ອງຄືນ ດຽວ ພຣະສອງ ໄມອເມື່ອງ ນັກສຶກສາ
ແລະປະຊາຊານທີ່ໄປ
ຈັດໂດຍ ສຳນັກງານກອງທຸນສັນບັນດາກວິຈີຍ (ສກວ.).

- (5) ເກືດການນໍາເສັນອປະສົບກາຣນົປະເດືນກະບວນກາຣວິຈີຍແລະສິທິທາງວັດນອຣມຂອງ
ເຈົ້າຂອງວັດນອຣມ ໃນງານຂ່າງຜູ້ນ້າ ລ້ານນາ “ພລັງຝູ່ຢ່າ”
ວັນທີ 6-7 ກຸມພາພັນທີ 2547 ເວລາ 10.00 – 15.00 ນ.
ณ ໂອງເຂົ້າວ່າມສືບສານລ້ານນາ ຈັງຫວັດເຊື່ອງໃໝ່
ຜູ້ເຂົ້າວ່າມ ຜູ້ສັນໃຈທີ່ໄປເຊັ່ນນັກວິຊາການທ້ອງຄືນ ດຽວ ພຣະສອງ ປະຈຸບັນ
ກລຸ່ມຝູ່ຢ່າຈັງຫວັດເຊື່ອງໃໝ່ ສື່ອມວລະນຸມແລະອົງຄໍກອົງພັ້ນນາເອກະນາ
ຈັດໂດຍ ໂອງເຂົ້າວ່າມສືບສານລ້ານນາ

- (6) ເກືດການນໍາເສັນອປະສົບກາຣນົປະເດືນກະບວນກາຣວິຈີຍ ສື່ອພື້ນບ້ານ ເພື່ອຮັບໃຫ້ໜຸ່ມໜຸ່ນ
ໂດຍໜຸ່ມໜຸ່ນແລະເປັນຂອງໜຸ່ມໜຸ່ນ

- ຄວັງທີ 1 ວັນທີ 2 ພຸດຍການ 2547 ໃນ ວັດບ້ານຍາງຕະພາຍ ຈັງຫວັດພິຈິຕາ
ຜູ້ເຂົ້າວ່າມ ພຣະສອງ, ຜູ້ໃໝ່ບ້ານ, ສາມາຝຶກ ອບດ., ປະຈຸບັນຫວັນບ້ານ, ພ່ອບ້ານ
ແມ່ນ້ຳ ເຢາວ້ານ, ເຈົ້ານ້າທີ່ອນນັມຍ ແລະຜູ້ປະສານງານໂຄງກາຣສື່ອພື້ນບ້ານ
ສື່ອສາຮສູ່ ລວມຈຳນວນ 35 ດວຍ
- ຄວັງທີ 2 ວັນທີ 5 ມິຖຸນາຍັນ 2547 ໃນ ທ້ອງປະຊຸມສກາບນາຈັກກັງຈັນທບ່ຽ
ຜູ້ເຂົ້າວ່າມ ຈາກຈັງຫວັດຊລບູ້, ຈັນທບ່ຽແລະປ່າຈິນທບ່ຽ ລວມຈຳນວນ 50 ດວຍ
ປະກອບດ້ວຍ ສກາວວັດນອຣມຈັງຫວັດ, ຜູ້ນໍາທີ່ເປັນທາງການ, ປະຈຸບັນຫວັນບ້ານ,
ພ່ອບ້ານ ແມ່ນ້ຳ ເຢາວ້ານ, ນັກສຶກສາ ແລະຜູ້ປະສານງານໂຄງກາຣສື່ອພື້ນບ້ານ
ສື່ອສາຮສູ່

12.2.3 ກາຣເພຍແພຣັງລົງນາຜ່ານທາງສື່ອມວລະນຸມ

- (1) ເພຍແພຣັງທາງໜັງສື່ອພິມເຫັນໃໝ່ນິວ໌ ຈົບບັນວັນທີ 8 ມິຖຸນາຍັນ 2546
“ສື່ອພື້ນບ້ານ ມຽດກາຂອງແຜ່ນດິນ”

- (2) เมย์เพร์ทางหนังสือพิมพ์เชียงใหม่นิวส์ ฉบับวันที่ 13 มิถุนายน 2546
 “เลี้ยงผีปุ่ยฯ” กระบวนการสืบทอดเพื่อชุมชน
- (3) การสัมภาษณ์ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดลำปาง รายการสีแง่ วันที่ 5 สิงหาคม 2546 เวลา 11.30 – 12.00 น.
 ผู้นำเสนอนายพินิจ สุวรรณสุราร (ประธานองค์กรบริหารส่วนตำบลลาวแก้ว)
 นายอินจันทร์ ทันวิสัย (ประธานคณะกรรมการสภាពัฒนธรรมตำบลลาวแก้ว)
จดโดย คณะกรรมการสภាពัฒนธรรมจังหวัดลำปาง
- (4) เมย์เพร์ทางหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 7 สิงหาคม 2546
 “ธนาคารฝีปุ่ยฯ จากพิธีกรรมสู่สำนึกรุ่มชุมชน”
- (5) เมย์เพร์ทางหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ฉบับวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2547
 “ปฏิบัติการปลูกผี ไม่เชื่ออย่าลบหลู่”
- (6) เมย์เพร์ทางหนังสือพิมพ์ข่าวสด ฉบับวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2547
 “พื้นผีปุ่ยฯ สร้างสังคมร่วมเย็น”
- (7) เมย์เพร์ทางหนังสือพิมพ์มติชน ฉบับวันที่ 2 มีนาคม 2547
 “พลังผีปุ่ยฯ ภูมิปัญญาคนเหนือแก่ปัญหาลูกหลานยุคใหม่”

12.3 ข้อเสนอแนะ

12.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับพื้นที่ศึกษา

(1) คณะกรรมการสภាពัฒนธรรมตำบล ควรหาแนวทางการขยายผล นั่นคือการดำเนินกิจกรรมกับกลุ่มผีปุ่ยฯทั้งตำบล ที่มีอยู่จำนวน 42 กลุ่ม เช่น อาจจะจัดเป็นเวทีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือการสร้างเครือข่ายในระดับหมู่บ้านของกลุ่มผีปุ่ยฯที่ผ่านการทดลองกับกลุ่มผีปุ่ยฯอื่นๆที่มีอยู่ในหมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านให้คณะกรรมการสภាពัฒนธรรมตำบลที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นเป็นผู้ประสานงานหลักในการดำเนินกิจกรรม

(2) คณะกรรมการสภាពัฒนธรรมตำบล คณะกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบล ประชุมชาวบ้านและผู้ที่มีส่วนร่วมในงานวิจัยครั้งนี้ ควรนำประสบการณ์และบทเรียนที่ได้รับจากงานวิจัยครั้งนี้ไปวางแผนการรื้อฟื้น/พัฒนา/ปรับและประยุกต์ สื่อพื้นบ้านชนิดอื่นๆเพื่อให้สื่อพื้นบ้านสามารถทำหน้าที่รับใช้ชุมชนได้ เช่น การพัฒนา/ปรับและประยุกต์ พิธีการเลี้ยงผีชุมชน ให้ทำหน้าที่ในการรักษาป่าและน้ำ และการใช้พิธีกรรมในงานศพเพื่อลดเรื่องเหล้า เป็นต้น

(3) คณะกรรมการสภาพัฒนธรรมตำบลควรมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างชัดเจน เพื่อที่จะประสานงานกับคณะกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบลในการที่จะจัดสรรงบประมาณให้ดำเนินการต่อไป

(4) คณะกรรมการสภาพัฒนธรรมอำเภอและจังหวัด ในพื้นที่ดำเนินงานวิจัย นำเชื้อประโภคจากงานวิจัยครั้นนี้ โดยใช้พื้นที่ทำวิจัยครั้นนี้เป็นแม่น้ำเพื่อสร้างเครือข่ายในการขยายแนวคิดและกระบวนการดำเนินงานให้กับคณะกรรมการสภาพัฒนธรรมตำบลอื่นๆ

12.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับพื้นที่อื่น

(1) ในการคิดที่จะทำการรื้อ/การพัฒนา/การปรับเปลี่ยนการประยุกต์ วัฒนธรรม/สืบพื้นบ้าน เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสืบ/เครื่องมือสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ดีนั้น จะต้องไม่นำสืบพื้นบ้าน(ผิปุย่า)ที่เป็นผลลัพธ์จากการคิดที่จะนำไปใช้ในพื้นที่อื่นๆโดยตรง แต่ควรเน้นที่กระบวนการดำเนินงาน ตามที่งานวิจัยครั้นนี้พบ(นั้นคือชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมจะเลือกสืบพื้นบ้านชนิดใดก็ได้) โดยใช้หลักการดำเนินงานดังนี้คือ

- “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”
- ต้อง “ครบเครื่องเรื่องรื้อพื้น”
- ต้อง “เป็นกระบวนการ”
- ต้อง เพื่อ ชุมชน โดย ชุมชนและเป็น ของ ชุมชน

(2) คณะกรรมการสภาพัฒนธรรมตำบล ควรเป็นผู้มีบทบาทหลักในการเริ่มต้นดำเนินงานในพื้นที่ โดยอาจเริ่มจากการทบทวนบทบาทหน้าที่ และทำการศึกษาเรียนรู้กระบวนการทำงานจากงานวิจัยครั้นนี้ และจำเป็นจะต้องมีคนทำงานในลักษณะ “เคียงบ่าเคียงไหล” ด้วยนั้นคือต้องเป็นบทบาทของนักวิชาการจากสภาพัฒนธรรมระดับอำเภอ

นอกจากนี้แล้วคณะกรรมการสภาพัฒนธรรมตำบลควรจะมีการประสานงานกับคณะกรรมการองค์กรบริหารส่วนตำบล เพื่อร่วมกันหาแนวทางให้องค์กรบริหารส่วนตำบลสนับสนุนงบประมาณให้สภาพัฒนธรรมตำบลเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมกับชาวบ้านเพื่อการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ซึ่งจะตอบสนองตามนโยบายของกระทรวงมหาดไทยที่ว่า “เมืองน่าอยู่ เชิดชูคุณธรรม”

12.3.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) กระทรวงวัฒนธรรม มีปรัชญาการทำงานว่า

“กระทรวงวัฒนธรรมเป็นเจ้าภาพ ประชาชนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม”

มีโครงสร้างการทำงานที่เรียกว่า “สภาวัฒนธรรม”

-ระดับจังหวัดและอำเภอ มีข้าราชการ เป็นกลไก

-ระดับตำบล มีตัวแทนชาวบ้าน เรียกว่า “คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล”

กระทรวงฯ ควรมีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนควบคู่กับการอนุรักษ์โดย

ให้ “เจ้าของวัฒนธรรม” เป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกที่จะรื้อฟื้น/พัฒนา/การปรับและการประยุกต์ใช้ วัฒนธรรม/สืบพื้นบ้าน เพื่อการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคม โดยใช้หลัก การ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”

ดังนั้นควรมีนโยบายการรื้อวัฒนธรรม/สืบพื้นบ้านที่ต่ายไปแล้วและที่กำลังจะตาย ให้พื้นที่น้ำมา สร้างวัฒนธรรม/สืบพื้นบ้านที่ยังคงดำรงอยู่ต้องมีการพัฒนา/ปรับ/ประยุกต์ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต/บริบทแบบใหม่ เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสื่อสำหรับการแก้ไขปัญหา/ สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคมนั้นๆ ได้

ในการรื้อ/การพัฒนา/การปรับและการประยุกต์ วัฒนธรรม/สืบพื้นบ้าน เพื่อให้ สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสื่อสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือสังคม นั้นๆ ได้ จะต้องใช้หลักการดำเนินงานดังนี้คือ

- “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”
- ต้อง “ครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น”
- ต้อง “เป็นกระบวนการ”
- ต้อง เพื่อ ชุมชน โดย ชุมชนและเป็น ของ ชุมชน

เพื่อที่จะให้ตอบสนองตามปรัชญาการทำงานของกระทรวงฯ ที่ว่า “กระทรวงวัฒนธรรมเป็นเจ้าภาพ ประชาชนเป็นเจ้าของวัฒนธรรม” นั้น กลไกของกระทรวงฯ ในระดับจังหวัด และอำเภอต้องมีแนวทางการปฏิบัติที่ชัดเจน สามารถนำไปปรับใช้ในแต่ละพื้นที่ได้ โดยบุคคลที่ เป็นกลไกเหล่านี้ต้องผ่านกระบวนการเสริมสร้างและพัฒนาให้เห็นความสำคัญและตระหนักรู้ใน คุณค่าของวัฒนธรรม/สืบพื้นบ้าน ให้มีความรู้และความเข้าใจอย่างลุ่มลึกเรื่องวัฒนธรรม/สืบพื้น บ้าน และแนวทางการรื้อฟื้น/การพัฒนา/การปรับและการประยุกต์ ใช้วัฒนธรรม/สืบพื้นบ้าน เพื่อ ให้สามารถทำหน้าที่ในการเป็นสื่อสำหรับการแก้ไขปัญหา/สร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนหรือ สังคมนั้นๆ ได้ โดยดำเนินงานภายใต้หลักการดังกล่าวข้างต้น

แนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามปรัชญาของกระทรวงฯ และดำเนินงาน ภายใต้เงื่อนไข ข้อจำกัดที่เป็นอยู่ เช่นมีข้อจำกัดเรื่องทรัพยากรทั้งคนและบประมาณ ดังนั้นใน

โครงการนำร่อง แต่ละอำเภอจะเลือกอำเภอละ 1 ตำบลเพื่อทดลองทำจากนั้นเมื่อได้เรียนรู้กระบวนการและมีประสบการณ์มากขึ้นแล้วจึงวางแผนการทำงานขยายเครือข่ายให้ระดับตำบลได้เรียนรู้จากกันเอง

- จัดทำโครงการนำร่อง ลักษณะโครงการเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ มีส่วนร่วม ใช้หลักการ “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”, ต้อง “ครบเครื่องเรื่องรื้อฟื้น”, ต้อง “เป็นกระบวนการ” และ ต้อง เพื่อ ชุมชน โดย ชุมชนและเป็น ของ ชุมชน มีระยะเวลาการดำเนินงานโครงการ 2 ปี
- สร้างเสริมและพัฒนาคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมจังหวัด เพื่อให้สามารถเป็นพี่เลี้ยงสำหรับหนุนเสริมให้กับกลไกระดับอำเภอ
- สร้างเสริมและพัฒนาคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมอำเภอ เพื่อให้สามารถเข้าไปดำเนินกิจกรรมกับคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลได้ และสามารถที่จะเชื่อมประสานกับครุในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่การดำเนินงานได้ ซึ่งกระบวนการดำเนินงานดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาวิธีคิดของคณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบล
- มีบุคคล/หน่วยงานจากภายนอกที่มีประสบการณ์ (ต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ทั้งทางทฤษฎีและกระบวนการนำทฤษฎีไปปรับใช้) จะเป็นผู้ที่มีบทบาทหนุนเสริม ทั้งในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ

(2) กระบวนการศึกษาธิการ

● หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการผลิตบุคลากรเพื่อที่จะอุปกรณ์ทำงานรับใช้สังคมนั้น หน่วยงานดังกล่าวควรที่จะต้องมีการจัดกิจกรรม/การเรียนการสอนเพื่อที่จะเป็นการระดับนี้ นักศึกษาเห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้าน ซึ่งเป็นรากเหง้าและเป็นเบ้าหลอมชีวิตของเข้า และรู้จักการนำวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

การจัดกิจกรรม/การเรียนการสอนเพื่อที่จะเป็นการระดับนี้ให้นักศึกษาเห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านนั้น การให้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นการให้ความรู้ซึ่งเป็นเพียงส่วนเล็กหนึ่งเท่านั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องควรจะหาแนวทางให้นักศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้และสัมผัสถูกของจริง (“รูปแบบ” และ “คุณค่า”) โดยต้องมีการจัดระบบการเรียนรู้อย่างเป็นกระบวนการ ซึ่งจะเป็นการสร้างตลาดผู้ซื้อมที่ยั่งยืนได้

ผู้ที่จะเป็นคนจัดกิจกรรม/การเรียนการสอนเพื่อที่จะระดับนี้ให้นักศึกษาเห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านได้นั้น ไม่ใช่ครูก็ได้ ผู้จัดกิจกรรม จำเป็นจะต้องมีความรู้และมีความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สืบทอดบ้าน เช่น ในประเทศไทย บริบทสังคมการก่อเกิดของวัฒนธรรม/สืบทอดบ้านและบทบาทหน้าที่ เพื่อให้เห็นถึงว่าวัฒนธรรม/

สื่อพื้นบ้านเกิดมาในบริบทสังคมแบบหนึ่งและเพื่อทำหน้าที่รับใช้ในช่วงหนึ่งเท่านั้น เมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านจะต้องปรับ/ประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ และจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจเรื่อง “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม”

ดังนั้นผู้ที่จะจัดกิจกรรมดังกล่าวได้จำเป็นต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้และสร้างและพัฒนา ทั้งจากผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านทฤษฎีและผู้ที่มีประสบการณ์ในการนำทฤษฎีไปปรับใช้ การปฏิบัติ เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านแบบสร้างสรรค์

● กระบวนการมีอยู่อย่างเรียนรู้และสร้างสรรค์ที่ต้องมีส่วนร่วมอยู่แล้วซึ่งเป็นสิ่งที่ดี และถ้าโรงเรียนสามารถจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อ/เครื่องมือในการทำงานร่วมกันระหว่างครูในโรงเรียน กับประชาชนชาวบ้าน สร้างวัฒนธรรมตำบล สมัชิกในชุมชนและเด็กนักเรียน เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของเด็กและแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วย ซึ่งจะทำให้วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านมีบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้แล้วโรงเรียนต้องหาแนวทางให้เด็กนักเรียนได้มีโอกาสเข้าร่วมในประเพณี/พิธีกรรม ที่เป็นวัฒนธรรมของชุมชนด้วย

ครูที่จะจัดกิจกรรมดังกล่าวได้จะต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องประยุกต์ของการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และกระบวนการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม เห็นความสำคัญและตระหนักรู้ในคุณค่าของวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน จะต้องมีความรู้และมีความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เช่น ในประเด็นเรื่องบริบทสังคมการภารกิจของวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านและบทบาทหน้าที่ เพื่อให้เห็นถึงว่าวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านเกิดมาในบริบทสังคมแบบหนึ่งและเพื่อทำหน้าที่รับใช้ในช่วงหนึ่งเท่านั้น เมื่อบริบทสังคมเปลี่ยนไปวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านจะต้องปรับ/ประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ และจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจเรื่อง “สิทธิทางวัฒนธรรมของเจ้าของวัฒนธรรม” เป็นต้น

ดังนั้นผู้ที่จะจัดกิจกรรมดังกล่าวได้จำเป็นต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้และพัฒนา ทั้งจากผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านทฤษฎีและผู้ที่มีประสบการณ์ในการนำทฤษฎีไปปรับใช้ การปฏิบัติ เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านแบบสร้างสรรค์ อย่างรอบด้านและลุ่มลึก

(3) กลุ่ม / องค์กรที่ทำงานด้านการพัฒนา

ควรมีการนำประเด็นเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน มาเป็นสื่อ/เครื่องมือในการดำเนินงานพัฒนา โดยใช้วิธีการผสมผสานกับประเด็นงานพัฒนาที่ทำอยู่แล้ว ในการทำงานควรเริ่มจากการสร้างความมั่นใจให้เจ้าของวัฒนธรรม และเริ่มทำกิจกรรมจากสิ่งที่ชาวบ้านมีอยู่แล้ว

12.3.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

(1) จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ยังไม่มีงานวิจัยที่ทำเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในประเด็นการรื้อ/การพัฒนา/การปรับและการประยุกต์วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เพื่อรับใช้ชุมชน ดังนั้นควรที่จะทำวิจัยในลักษณะและประเด็นดังกล่าวให้มากขึ้น โดยใช้แนวทางจากงานวิจัยโครงการนี้ไปปรับใช้ในพื้นที่อื่นๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และที่สำคัญคือต้องรับใช้ชุมชน

(2) ความมีการวิจัยในลักษณะเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ประเด็นเรื่องวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้าน เป็นสื่อ/เครื่องมือในการดำเนินงาน เพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและกันระหว่าง คณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล กับ คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลและโรงเรียน สำหรับการแก้ไขปัญหาและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

បរទនានុក្រម

กิ่งแก้ว อัตถากร. คติชนวิทยา. เอกสารการนิเทศการศึกษา ฉบับที่ 184, หน่วย
ศึกษานิเทศก์, กรมการฝึกหัดครู, พิมพ์ครั้งที่ 1, 2519.

กาญจนฯ แก้วเทพ . มรดกทางวัฒนธรรมและศาสنسฯ : พลังสร้างสรรค์ในชุมชนชนบท . กรุงเทพฯ, ร่องเรืองศาสنسการพิมพ์, 2530 .

กาญจนा แก้วเทพ . การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยถือมุขย์เป็นศูนย์กลาง.
สภาคากลลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา , MILD PUBLISHING , 2538.

กาญจนฯ แก้วเทพ . **เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน**.

ສາກາທອລິກແຮ່ງປະເທດໄທຢູ່ກາງພັດນາ , MILD PUBLISHING , 2538.

กาญจนฯ แก้วเทพ . สีอสังห์ดมธรรม . มูลนิธิภูมิปัญญา, กรุงเทพฯ,
บริษัท ออมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด , 2539 .

กาญจนฯ แก้วเทพ. (บรรณาธิการ) โลกของสื่อ วัฒนธรรม : สื่อสารเพื่อسانสร้าง. กรุงเทพฯ, ห.จ.ก. เค.ซี. พรินท์ แอนด์ แอด, 2541.

๗ แก้ไขบทแปลและคณะ, สืบค้นพื้นที่อุบัติภัย การบูรณะแล้วค

សំបស្តុនការវិទ្យា , 2543 .

กัญจนा แกวเทพและคณะ. มองสอ เหม มมองลงคอม เหม. กรุงเทพฯ
เอ迪สัน เพรส โปรดักส์ จำกัด, 2543.

กานูจนา แกวเทพ. ศึกษาดูงานและวิเคราะห์แผนพัฒนาฯ กรุงเทพฯ,

เอดิสัน เพรส พร็อกซ์ จำกัด, 2544.

จิตตนา หนูณะ. บทบาทและการเลือมສละຍของรองเงิงตันหยง.วิทยานิพนธ์ในเทศศาสตรมหาบัณฑิต (การประชารสัมพันธ์) , บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2533.

จิราลักษณ์ จงสถิตย์มัน. วิกฤตทางวัฒนธรรมกับการดำเนินชีวิตของเยาวชนศรี:กรณีศึกษา ผลกระทบของการพัฒนาชนบทภาคเหนือ. การวิจัยเอกสารเรื่องสถานภาพและบทบาทของสตรีภาคเหนือกับพัฒนาการของภารกิจทางการเพศ เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2535.

จันทร์เพ็ญ ชาติพันธุ์. การรับข่าวสารทางด้านจริยธรรมจากสื่อพื้นบ้านประเทศของ
ประชาชนในอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร
มหาบัณฑิต(การประชาสัมพันธ์) บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2530.

จุนพล รอดคำดีและคณะ . รายงานผลการวิจัย เรื่องบทบาทสื่อพื้นเมืองต่อการศึกษาของชาวบ้าน. ภาควิชาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2521.

นัตรพิพิพ นาดสุภา . วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2540 .

ฉลาดชาย ร่มิตานนท์. ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาชาวบ้าน . เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาเรื่องความเชื่อและพิธีกรรม : ภูมิปัญญาชาวบ้านไทย , 2537.

ฉลาดชาย ร่มิตานนท์. ฝีเจ้านาย. กรุงเทพฯ , พายัป ออกฟ์เซท พรินท์, 2527.

นนิ เอี่ยวงศ์ร่วงศ. ผ้าขาวม้า, ผ้าซิน, กางเกงในและฯลฯ ว่าด้วยประเพณี, ความเปลี่ยนแปลงและเรื่องสรรพสาระ . กรุงเทพฯ , สำนักพิมพ์มติชน, 2538.

นิรัตร สุวรรณพัฒนา. ชุมชนค้าประภานี . ศูนย์สตูดีกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , โรงพิมพ์มิวเมืองเมือง, 2541.

ณณี พยอมยงค์. ประเพณีสีสองเดือนล้านนาไทย (รวมเล่ม). เอกสารวิชาการชุดล้านนาคดีศึกษาลำดับที่ 3, โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 4, 2543.

พรพิไล เทพคำ. เพลงคำเมืองกับวัฒนธรรมล้านนา : วิเคราะห์เนื้อหาเพลงคำเมือง ช่วงมกราคม-ธันวาคม 2537. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต (การประชาสัมพันธ์) , บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.

ลุมูล จันทร์หอม. วรรณกรรมท้องถิ่nl้านนา. พิมพ์ครั้งที่ 4, หจก. สำนักพิมพ์ตัวสิน, 2538.

วัลลภจก. บุณยสุรัตน์. จิตวิญญาณล้านนา. ในสีบ้านล้านนา สืบต่อลมหายใจของแผ่นดิน, ชัชวาล ทองดีเลิศ บรรณาธิการ , มิ่งเมืองเนาวรัตน์การพิมพ์ , 2542 .

ศรีปาน รัตติกาลชลากร. บทบาทของสื่อพื้นบ้านในวัฒนธรรมอยุ่ในอดีตประดิ่ง. วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตร์มหาบัณฑิต (การประชาสัมพันธ์) , บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.

สีลากรณ์ บัวสาย. พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยด้านชุมชน . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

เสรี พงศ์พิศ . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร , สำนักพิมพ์หมู่บ้าน , 2536.

- สุริยา สมุทคุปต์และคณะ . ทรงเจ้าเข้าฝี : วากរณของลักษณ์และวิถีการณ์ของ
ความทันสมัยในสังคมไทย . เอกสารทางวิชาการลำดับที่ 17 , ศูนย์มนุษยวิทยา
สิรินธร , บริษัท พิชเนส พรินท์ดิ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด , 2539.
- สุริยา สมุทคุปต์และพัฒนา กิติอาชา . สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟอีสาน:
การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา . เอกสารประกอบนิทรรศการ,
ห้องไทยศึกษานิทศน์ สาขาวิชาทั่วไป สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีสุรนารี , บริษัท สมบูรณ์การพิมพ์ จำกัด , 2541.
- สมฤทธิ์ ลือชัย. ความตระหนักของช่างชอในบทบาทนักสื่อสารเพื่อการพัฒนา,
วิทยานิพนธ์วารสารศาสตร์ มหาบัณฑิต, คณะวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรม
ศาสตร์, 2534.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. ความเชื่อถึงเดิมของชาวล้านนา : การศึกษาจากตำนานและพิธีกรรม
ใน ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม. เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสังคมและวัฒน
ธรรมภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2535.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์และฉลาดชาย รmitanun. พิธีกรรมและความเชื่อ ล้านนา: การผลิต
ใหม่ของคำนึงทางศิลธรรม ใน ล้านนาในมิติทางวัฒนธรรม. เอกสารประกอบการ
บรรยายวิชาสังคมและวัฒนธรรมภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่ , 2535.
- อมรา พงศ์พาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยและมนุษย
วิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 2 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2534 .
- อมรา พงศ์พาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชา
สังคม . พิมพ์ครั้งที่ 3 สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2545 .

ภาคผนวก

โครงการแนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาบทบาทของสื่อพื้นบ้านเพื่อการพัฒนาชุมชน

ภาคผนวก ก.

ธรรมนูญสภាភัฒนธรรม ตำบลหลวงแก้ว อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง พุทธศักราช 2544

หลักการและเหตุผล

วัฒนธรรม เป็นวิถีการกระทำของมนุษย์ที่บ่งบอกถึงความมีอารยธรรมอันสูงส่ง มีคุณค่า และความโดดเด่นเฉพาะตัว และมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม ความเป็นอยู่รวมทั้งการเสาะแสวงหาสิ่งใหม่ๆ เพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานจนกระทั่งวิวัฒนาการไปสู่ยุคใหม่ แต่วัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการสั่งสมประสบการณ์และการสืบทอดจากยุคสู่ยุค จากรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นหนึ่ง อย่างมีระบบแบบแผน เพราะวัฒนธรรม คือ สังคมที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างมีกฎเกณฑ์ มิใช่เกิดจากธรรมชาติหรือสัญชาตญาณ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเรียนรู้และจะต้องมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้เห็นเด่นชัด โดยเด่นเฉพาะตัวในแต่ละแขนง เพื่อที่จะสามารถช่วยมนุษย์ชาติในการแก้ไขปัญหาสนองความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

จากการสำรวจของวัฒนธรรมที่กล่าวมา และทางคณารัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2537 กำหนดให้ปีพุทธศักราช 2538 – 2540 เป็นปีสืบสานวัฒนธรรมไทยเพื่อให้มีการอนุรักษ์ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมให้เป็นประจักษ์ แต่เท่าที่ผ่านมาสภากරดำเนินงาน สืบทอดวัฒนธรรมของตำบลหลวงแก้ว ยังต้องการพัฒนาและวิวัฒนาการเพื่อกระจายจากหลายหน่วยงานอีกมากมาย จึงจะทำให้ศักยภาพในการดำเนินงานทางวัฒนธรรมสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ดังนั้นเพื่อเป็นการระดมสมอง ระดมพลังความคิด อันจะเป็นการสร้างเสริมஆம்ஹர்யதா ปัญญาในด้านของวัฒนธรรม บุคลากรจากทุกๆ หน่วยงานในตำบลหลวงแก้ว ซึ่งเปรียบเสมือนทรัพยากรที่มีคุณภาพ จึงควรมาร่วมกันสร้างสรรค์ และดำเนินงานทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และประสานกับนโยบายของรัฐบาล กลุ่มบุคคลทั้งภาครัฐและเอกชนในตำบลหลวงแก้ว จึงพร้อมใจกันก่อตั้ง “สภាភัฒนธรรมตำบลหลวงแก้ว” ขึ้นมา เพื่อดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของตำบลหลวงแก้ว ให้เจริญก้าวหน้าสืบไป

หมวด 1

บททั่วไป

- ข้อ 1 ສภาວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ ເປັນອົງຄ່ອງສູນຍົກລາງໃນການດຳເນີນງານດ້ານວັດນອຮມຂອງຕຳບລ
- ข้อ 2 ສປາວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ ປະກອບດ້ວຍ ອົງຄ່ອງເຄື່ອງຂ່າຍ 5 ກລຸມ ເຮັດວຽກວ່າ “ເບີນຈາກີ” ໄດ້ແກ່ ພາກຄວັງ ພາກເອກະພານ ອົງຄ່ອງກະຊຸມໜັນ ອົງຄ່ອງກະຊຸມໜັນ ອົງຄ່ອງກະຊຸມໜັນ ແລະອົງຄ່ອງກະຊຸມໜັນ
- ข้อ 3 ໃນທີ່ນີ້
- “ສປາ” ມາຍຄື່ງ ສປາວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ ອຳເກີດຫ້າງຈັດ ຈັງຫວັດລຳປາງ “ປະຈາກສປາ” ມາຍຄື່ງ ປະຈາກຄະນະກວມກາງກາງປະບົງກາງສປາວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ
- “ຄະນະກວມກາງ” ມາຍຄື່ງ ຄະນະກວມກາງປະບົງກາງສປາວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ
- “ສປາວັດນອຮມ” ມາຍຄື່ງ ສປາວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ ອຳເກີດຫ້າງຈັດ ຈັງຫວັດລຳປາງ
- ข้อ 4 ໃ້າທີ່ທຳກາຮອງຄ່ອງກາງປະບົງກາງສ່ວນຕຳບລວອແກ້ວ ເປັນທີ່ທຳກາຮສໍານັກງານສປາວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ
- ข้อ 5 ໃ້າປະຈາກກວມກາງປະບົງກາງສປາວັດນອຮມຕຳບລວອແກ້ວ ເປັນຜູ້ຮັກໜ້າກາງຕາມ ອົງນູ້ນູ້ນູ້
- ข้อ 6 ໃ້າໃຊ້ອົງນູ້ນູ້ນູ້ຕັ້ງແຕ່ວັນທີປະຊຸມສາມາຊີກັ້ອຕັ້ງແລະທີ່ປະຊຸມມືມຕິໃ້ຄວາມເຫັນຂອບ

หมวด 2

ວັດຖຸປະສົງຄໍ

- ข้อ 7 ສປາຕັ້ງຂຶ້ນໂດຍມີວັດຖຸປະສົງຄໍ ດັ່ງນີ້

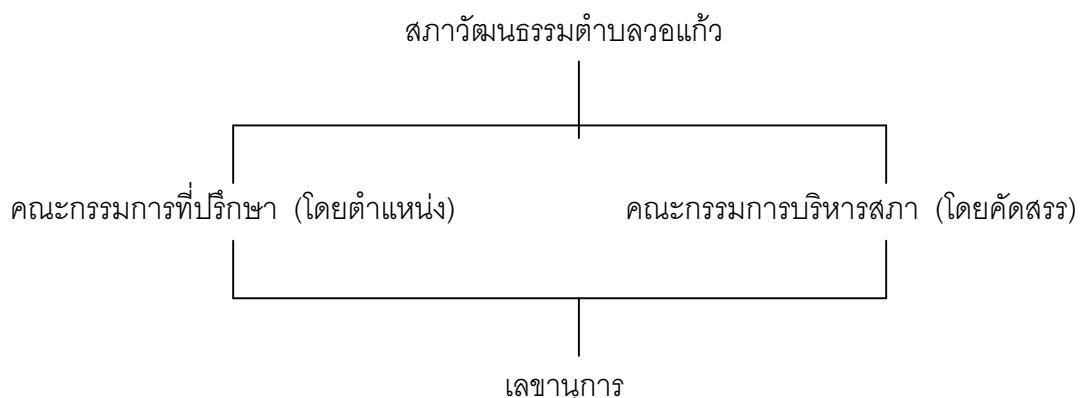
- 1) ເພື່ອສູນຍົກລາງໃນການແລກເປີ່ມຄວາມຮູ້ ປະສົບກາງຄົນແລະແນວຄວາມຄິດໃນ ການດຳເນີນງານ ວັດນອຮມຂອງຕຳບລວອແກ້ວ
- 2) ເພື່ອໃ້ເກີດກາຮວມຕ້ວຈັດຕັ້ງອົງຄ່ອງກະຊຸມໜັນຂອງປະຊາຊົນໃນທົ່ວອັນ ທັ້ງໃນ ຮະດັບໜູ່ນັ້ນ ຕຳບລ ເພື່ອດຳເນີນກິຈກາງສັງຄນນຳໄປເປົ້າກັ້ນເປົ້າເປົ້າແລະ ພັນນາທ້ອງຄືນຂອງຕະນາອຸນດອນ

- 3) เพื่อให้เกิดการรวมพลังระหว่างองค์กรชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ เข้าด้วยกันในลักษณะของเครือข่ายวัฒนธรรม มีการติดต่อสื่อสาร พบปะแลกเปลี่ยน ข่าวสารข้อมูล ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ระหว่างเครือข่ายอย่างกว้างขวาง
- 4) เพื่อให้เกิดการระดมสรรพกำลังในตำบลหลวงแก้ว และผลักดันการดำเนินกิจกรรมวัฒนธรรมในตำบลหลวงแก้ว ให้สามารถดำเนินงานวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน
- 5) เพื่อให้เกิดหน่วยงานปฏิบัติงานวัฒนธรรมของประชาชน ในท้องถิ่นและเชื่อมประสานกับหน่วยงานภาครัฐได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ
- 6) เพื่อจัดกิจกรรมในการอนุรักษ์ ส่งเสริม พื้นฟู พัฒนา และเปลี่ยนและวิจัย เผยแพร่วัฒนธรรมของตำบลหลวงแก้ว

หมวด 3

คณะกรรมการสภาวัฒนธรรมตำบลหลวงแก้ว

ข้อ 8 สภากำหนดโครงสร้างทางการบริหาร ดังนี้

ข้อ 9 คณะกรรมการที่ปรึกษา ประกอบด้วย

- 1) เจ้าอาวาสทุกวัดตำบลหลวงแก้ว
- 2) นายบุญญู ตระทอง สมาชิกสภาน้ำหม้อน้ำแข็ง
- 3) นายจินดา วงศ์สวัสดิ์ สมาชิกสภาน้ำหม้อน้ำแข็ง
- 4) นายคำภอยห้างจัตุร
- 5) สมาชิกสภากองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำปาง เขตอำเภอห้างจัตุร
- 6) สมาชิกสภากองค์การบริหารส่วนตำบลหลวงแก้ว
- 7) หัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอห้างจัตุร

- 8) ศึกษาอิทธิการอำเภอห้างจัตรา
- 9) นายไกรทอง ณ ลำปาง ผู้ทรงคุณวุฒิ
- 10) นายจันทร์ ปามาคำ ผู้ทรงคุณวุฒิ
- 11) นายไว ปาระมี ประธานประจำคณะกรรมการตำบลลาวอแก้ว
- 12) นายแก้ว หมื่นขันติ ผู้ทรงคุณวุฒิ

ข้อ 10 คณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลลาวอแก้ว ประกอบด้วย

10.1 คณะกรรมการโดยตำแหน่ง ประกอบด้วย

1. ประธานกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลลาวอแก้ว
2. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทุกหมู่บ้าน
3. สมาชิกสภากองค์การบริหารส่วนตำบลลาวอแก้ว ทุกคน

10.2 คณะกรรมการโดยการคัดสรร ประกอบด้วย

1. ภาควัฒนธรรม จำนวน 5 คน
2. ภาคเอกชน จำนวน 2 คน
3. องค์กรชุมชน จำนวน 10 คน
4. องค์กรวิชาการ จำนวน 3 คน

10.3 เลขานุการสภาก

10.4 ผู้ช่วยเลขานุการสภาก

ข้อ 11 ให้คณะกรรมการโดยการคัดสรรตามข้อ 10.2 เลือกตั้งกันเองทำหน้าที่ประธาน

1 คน รองประธาน 1 คน ประธานและรองประธานต้องไม่เป็นข้าราชการหรือ
ลูกจ้างประจำ เลขานุการสภาก และผู้ช่วยเลขานุการสภาก ให้ประธานแต่งตั้งโดย
ความเห็นชอบของคณะกรรมการ

ข้อ 12 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารสภาวัฒนธรรมตำบลลาวอแก้ว

- 1) กำหนดนโยบายในการดำเนินงานของสภาวัฒนธรรมตำบลลาวอแก้ว
- 2) พิจารณาให้ความเห็นชอบแผนงาน โครงการ และการดำเนินงานทาง
วัฒนธรรม
- 3) ให้คำปรึกษา แนะนำ เกี่ยวกับการพื้นฟู อนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาและแลก
เปลี่ยนทางวัฒนธรรม
- 4) พิจารณารายงาน และประเมินผลการปฏิบัติงานตามนโยบาย แผนงานและ
โครงการ

5) ออกคำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม

ข้อ 13 คณะกรรมการมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละ 4 ปี นับแต่วันแต่งตั้ง

ข้อ 14 นอกจากพั่นจากตำแหน่งตามวาระ คณะกรรมการพั่นจากตำแหน่งด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ดังต่อไปนี้

1) ตาย

2) ลาออก

3) มีการยกเลิกสปา

4) คณะกรรมการมีมติให้พั่นจากตำแหน่งโดยเห็นว่ามีความประพฤติในทางที่จะนำมายั่งคุณภาพเสื่อมเสียประโยชน์ ซึ่งเสียง เกียรติยศของสปา มติดังกล่าวต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนคณะกรรมการทั้งหมดที่มีอยู่

ข้อ 15 เมื่อคณะกรรมการว่างลงเพราะเหตุอื่นใดนอกจากครอบครัว หรือมีการยกเลิกสปา ให้ประธานดำเนินการแต่งตั้งภายใน 60 วัน ให้คณะกรรมการผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งแทนนั้นอยู่ในตำแหน่งได้เพียงวาระที่เหลืออยู่ของผู้ซึ่งตนแทน

ข้อ 16 เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการมีหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการและการจัดประชุมและงานอื่นใดตามที่คณะกรรมการมอบหมาย

ข้อ 17 บทบาท หน้าที่ของสปา มีดังนี้

1) เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และแนวความคิดในการดำเนินงานวัฒนธรรม ตอบรับความต้องการของลูกค้า

2) ส่งเสริมและพัฒนาองค์กรที่ดำเนินงานวัฒนธรรมท้องถิ่นให้เข้มแข็งและก้าวไปข้างหน้า

3) เป็นศูนย์กลางเครือข่ายการดำเนินงานวัฒนธรรมขององค์กรชุมชนในท้องถิ่น

4) ระดมทุรพยากรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในการดำเนินงานวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมทั้งการสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนส่งเสริมงานสปา วัฒนธรรมต่ำบล

5) เสนอข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อสภาวัฒนธรรมอำเภอห้างฉัตร เพื่อดำเนินงานทางวัฒนธรรมของตำบลแก้ไข

6) สืบทอดการสืบสานงานวัฒนธรรมไทย และทศวาระโลกเพื่อการพัฒนา

วัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

- 7) ดำเนินการจัดกิจกรรมด้านการอนุรักษ์ ส่งเสริม พัฒนาและเผยแพร่วัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 8) ดำเนินการอื่นๆ ตามที่ต้องบล หรือสภាភัฒนธรรมอำเภอ จังหวัด ขอความร่วมมือ

หมวด 4

การประชุม

- ข้อ 18 ให้มีการประชุมคณะกรรมการปีละ 2 ครั้ง และเมื่อเห็นความสมควร ประชุมอาจเรียกประชุมเป็นการนี้พิเศษๆได้
- ข้อ 19 การประชุมคณะกรรมการ จะต้องมีกรรมการเข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ของกรรมการทั้งหมด จึงจะถือว่าครบองค์ประชุม มติของที่ประชุมคณะกรรมการให้ถือคะแนนเสียงมาก ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันก็ให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีก 1 เสียง เป็นเสียงขึ้นขาด
- ข้อ 20 ใน การประชุมคณะกรรมการ ถ้าประธานสภามีอยู่ในที่ประชุมหรือไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ได้ ให้รองประธานสภารับหน้าที่ประธานในการประชุม ถ้ารองประธานไม่มีอยู่ในที่ประชุมให้กรรมการที่เข้าประชุมเลือกตั้งกันเอง เพื่อให้กรรมการคนใดคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นประธานในการประชุมคราวนั้น
- ข้อ 21 ให้ประธานจัดทำรายงานสรุปผลการดำเนินงานกิจกรรมในรอบปี เสนอคณะกรรมการอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง
- ข้อ 22 ให้ประธานเป็นผู้นัดเรียกประชุมคณะกรรมการ
- ข้อ 23 เมื่อมีกิจกรรมต้องกระทำ แต่ประธานไม่เรียกประชุม กรรมการไม่น้อยกว่าสองในสามจะลงชื่อเรียกประชุมคณะกรรมการได้
- ข้อ 24 คณะกรรมการอาจกำหนดวิธีปฏิบัติในการประชุมและการดำเนินงานของคณะกรรมการได้เท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับธรรมนูญสภាភัฒนธรรมนี้หรือกฎหมาย หรือความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

หมวด 5

สมาชิกสภាភัฒนธรรมตำบลหลวงแก้ว

- ข้อ 25 สมาชิกสภាភัฒนธรรมตำบลหลวงแก้ว มาจากตัวแทนขององค์กรดำเนินงานด้านวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตำบล ซึ่งเป็นการรวมตัวขององค์กรเครือข่ายทางวัฒนธรรม 5 กลุ่ม เรียกว่า “เบญจภาคี” ดังต่อไปนี้

- 1) องค์กรภาครัฐ ได้แก่ องค์กรบริหารท้องถิ่น หน่วยงานของทางราชการ และรัฐวิสาหกิจ
- 2) องค์กรเอกชน ได้แก่ สมาคม มูลนิธิ องค์กรสาธารณะประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน สมอสรา ชุมชนและกลุ่มต่างๆ
- 3) องค์กรชุมชน ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา กลุ่มอาสาสมัคร คณะกรรมการหมู่บ้าน กลุ่มสาธารณะสุขมูลฐาน องค์กรประชาชนอื่นๆ ประชาชนในตำบลและหมู่บ้าน
- 4) องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน โรงแรม ศูนย์การค้า ธนาคาร ชุมชนนักธุรกิจ ห้องสมุดและองค์กรธุรกิจรูปอื่นๆ
- 5) องค์กรวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา พิพิธภัณฑ์ ศูนย์วัฒนธรรม หอวัฒนธรรมนิทัศน์ ศิลปิน ศิลปินแห่งชาติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม คนดีศรีสังคม ปราษฐ์ ชาวบ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญการต่างๆ

หมวด 6

การเงินและทรัพย์สิน

- ข้อ 26 การเงินและทรัพย์สินทั้งหมด ให้อยู่ในความรับผิดชอบของคณะกรรมการ เงินสัดของสภา ถ้ามีให้นำฝากไว้ในธนาคารในเขตพื้นที่อำเภอห้างฉัตร
- ข้อ 27 การฝากเงินของสภาให้เปิดบัญชีชื่อ “สภาวัฒนธรรมตำบลหลวงแก้ว” ให้มีผู้ฝากสามคน ประกอบด้วย ประธาน เลขานุการสภา และผู้แทนองค์กรเครือข่าย 1 คน การเบิกจ่ายต้องมีผู้ลงนามไม่น้อยกว่าสองในสาม
- ข้อ 28 การปฏิบัติเกี่ยวกับระบบบัญชี ให้ใช้ระบบแบบแผนของทางราชการโดยอนุโถม
- ข้อ 29 อำนาจการสั่งจ่าย
  - 1) ประธานไม่เกินครั้งละ 5,000 บาท
  - 2) ถ้าเกิน 5,000 บาท จะต้องได้รับความเห็นชอบของคณะกรรมการ

หมวด 7

เบ็ดเตล็ด

- ข้อ 30 ธรรมนูญของสภาจะเปลี่ยนแก้ไขได้ โดยมติของที่ประชุมสภา และองค์ประธาน จะต้องมีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของสมาชิกทั้งหมด นติของที่ประชุม

ในการให้เปลี่ยน-แปลงแก้ไขธรรมนูญจะต้องไม่น้อยกว่าสองในสามของสมาชิกที่เข้าร่วมประชุมทั้งหมด

- ข้อ 31 การยกเลิกสภាភัฒนธรรม จะยกเลิกได้โดยมติของที่ประชุมสภा มติของที่ประชุมที่ให้ยกเลิกสภាភัฒนธรรมจะต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของสมาชิกทั้งหมด
- ข้อ 32 เมื่อสภាភัฒนธรรมต้องเลิก ไม่ว่าเหตุใดๆ ก็ตาม ทรัพย์สิน ของที่เหลืออยู่ หลังจากที่ได้ชำระบัญชีเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ให้ตกเป็นขององค์กรบริหารส่วนตำบล วอแก้ว

หมวด 8

บทเฉพาะกาล

- ข้อ 33 ให้ปลัดองค์กรบริหารส่วนตำบลเป็นเลขานุการคณะกรรมการชั่วคราวจนกว่าจะมีการเลือกเลขานุการคณะกรรมการ

ภาคผนวก ข.

1. สภาพทั่วไปของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

ตำบลลาวแก้ว มี 7 หมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้านต่างๆ (จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน)

1.1 เล่าขาน ต้านาน 7 หมู่บ้าน

ตำบลลาวแก้ว มี 7 หมู่บ้าน ประวัติความเป็นมาของชื่อหมู่บ้าน ต่างๆ (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในพื้นที่)

หมู่ 1 บ้านทุ่งผา จากปากคำเล่าสืบ บริเวณนี้มีหินผาจำนวนมากและมีหินผาโดยเด่นอยู่ ก้อนหนึ่ง เล่าว่า เป็นหินอันศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพระนางจามเทวีเคยมาประทับ เป็นหินใหญ่กว้างขนาดที่ วางโตกอาหารได้เจ็ดโตกเป็นหินที่ทำให้หมู่บ้านนี้มีชื่อว่าบ้านทุ่งผา ในหมู่บ้านนี้มีชาวบ้านทุกตุ่น เข้ามาเป็นชุมชนรุ่นสอง โดยไม่ทราบว่ารุ่นแรกมาแต่เมื่อไร ส่วนชาวบ้านรุ่นที่สามคือชาวบ้านในเขตด้านใต้ของวัดทุ่งผาที่เป็นเจ้าของที่นามาแต่เดิม กิจยัครัวมาตั้งเป็นชุมชนบ้านเรือนเพิ่มเติม

สภาพภูมิศาสตร์ก่อนตั้งชุมชนแห่งนี้ คือเป็นที่อุดมด้วยป่าไม้สัก มีลำห้วยไหลผ่าน 1 สาย อุดมด้วยสัตว์น้ำ มีสัตว์ร้ายจำพวกเนื้อคือด้วย ทำให้ตอนกลางคืนชาวบ้านไม่กล้าออกจากบ้าน แต่ ปัจจุบันป่าไม้เหลือเพียง 10 % สัตว์ป่าจึงถูกล่าหนีหายไปที่เหลือก็ถูกล่าจนไม่มีภาพสัตว์ป่าให้เห็น ต่อไป อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านคือการเผาถ่านโดยอาศัยไม้ในป่าเป็นทรัพยากราประสภากป่า เป็นที่นา

หมู่ 2 บ้านทุ่นแม่ติว จากปากคำเล่าสืบ แต่เดิมย่านนี้เป็นบ้านป่าและทุ่งโดยมีสัตว์ชนิดหนึ่งเรียกว่าตุ่นคำปราภูอยู่ จึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่าบ้านทุ่นแม่ติว ชื่อบรรพบุรุษรุ่นแรกๆ ไม่มีการสืบ ทอตเพาะชาวบ้านไม่มีที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของตนเอง จากสภาพเดิมเป็นที่ป่าและทุ่งหญ้า เมื่อ ขยายตัวเป็นชุมชนเข้ามามากสร้างบ้าน ป้าไม้ก็เริ่มลดปริมาณลง อาชีพส่วนใหญ่คือการทำนา ทำสวน ทำไร่

หมู่ 3 บ้านวอแก้ว จากคำบอกเล่าเดิมเรียกว่าบ้านว่อ แต่ก็มีนิทานเรื่องพระนางจามเทวี เสด็จสู่สถานที่นี้โดยเสลี่ยง ชาวบ้านดีใจจึงเรียกวอแก้ว ชาวบ้านจำได้ว่าชุมชนแห่งนี้คือชุมชนใหม่ ที่มาจากการบ้านหนองราม และบ้านหนองหล่ม โดยเหตุที่ไม่มีที่อยู่อาศัยในกินเดิมของตน สภาพดังเดิมของบ้านวอแก้ว มีภูเขา มีป่าและลำห้วยเหมาะสมแก่การเกษตร อาชีพแรกของชาวตำบลลาวแก้วคือการทำนา

หมู่ 4 บ้านหล่ายทุ่ง จากคำบอกเล่าสืบกันมา ชาวบ้านหล่ายทุ่งแยกมาจากการบ้านวัวแก้ว และไปตั้งบ้านเรือนอยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้านปัจจุบัน เหตุที่ไปสร้างหมู่บ้านชายป่า ทางทิศเหนือนั้น เพราะว่าสะดวกต่อการประกอบอาชีพ อพยพกันมาจากการบ้านวัวแก้วสมัยบ้านวัวแก้วขึ้นกับตำบลหนองหล่มก่อนแยกเป็นตำบลวัวแก้ว เหตุที่อพยพกันมา เพราะสะดวกต่อการประกอบอาชีพ มีวัตถุดิบช่วยอาชีพเพียงต้น ชาวบ้านบางกลุ่มก็เคยทำไร่เลื่อนลอย ทำสวนก็มี สภาพภูมิศาสตร์ เป็นเนินเขาและป่าไม้ มีลำห้วยแม่เตื้อ และห้วยแม่ติว ขนาดอยู่สองข้างปัจจุบันยังมีน้ำไหลอยู่ อาชีพของชุมชนแห่งนี้คือ ปลูกข้าว ทำไร่ ปลูกถั่ว ปลูกอ้อย ปลูกยาสูบ พืชต่างๆ การเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้งานและเป็นอาหาร ได้แก่โค วัว หมู เป็ด ไก่

หมู่ 5 บ้านทุ่งหก จากคำบอกเล่าบ้านทุ่งหก คำว่า"หก"หมายถึงวิริมีด้านน่าเล่าว่า มีชายคนหนึ่งไปหาของป่า พบสัตว์ประหลาดครึ่งคนครึ่งลิงวิ่งหายไปทางซ่องห้วย แต่แรกชาวบ้านเรียกว่าห้วยหก แต่สมัยเป็นป่า ครั้นสภาพป่าแปรเป็นที่นาภายหลังต่อมา ชาวบ้านจึงเรียกเรียกว่า ทุ่งหก ภูมิประเทศบ้านทุ่งหก เป็นป่าที่มีห้วยแม่ไพรไหลผ่าน ตลอดปี จึงมีประชาชนจากถิ่นอื่นเข้าไปอยู่อาศัยทำกิน เพราะเป็นเหมาะสมแก่การเกษตรอาศัยน้ำลำห้วยแม่เงินซึ่งมีน้ำตลอดปี

หมู่ที่ 6 บ้านทุ่งจิ้ว จากคำบอกเล่าชาวบ้านทุ่งจิ้ว แต่ก่อนมีสภาพป่าและมีต้นจิ้วโอดเด่น ก่อตั้งมาแต่ พ.ศ.2344 คนกลุ่มแรกที่เข้ามาประกอบอาชีพทำกินรุ่นบุกเบิกมีพ่อบุญตัน แม่แสงหล้า และ พ่ออ้าย จากบ้านหนองหล่ม หนองขาม ต่อมากลุกหานานพ่ออ้ายได้มีนามสกุลว่า "จิ้วคำ" คือตระกูลรุ่นบุกเบิกชุมชนแห่งนี้ ภูมิศาสตร์บ้านทุ่งจิ้วเคยเป็นแหล่งอุดมด้วยป่าไม้และแหล่งน้ำที่เรียกว่า"บวก"มีบวกอยู่สองบวกปัจจุบันสภาพบวกน้ำยังมีอยู่ แต่บวกน้ำที่เคยเรียกว่าบวกดอกบัว ก็ได้แปลงสภาพบวกน้ำที่ไม่มีบัว อาชีพแรกของชุมชนแห่งนี้คือการทำนา โดยอาศัยน้ำห้วยแม่ไพรเป็นส่วนสำคัญหล่อเลี้ยงพื้นที่การเกษตรดังกล่าว แต่ก็มีนาบางแห่งที่ยังอาศัยน้ำฟ้า

หมู่ที่ 7 บ้านน้ำจาม เพียงแยกเป็นหมู่บ้านใหม่เมื่อเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2545

1.2 เล่าขาน สืบสาน ต้านน้ำวัวแก้ว : ทรัพยากรพื้นฐานคุณิตานำนานภาษาพื้นถิ่นคำเมือง

โดยภาพรวมของคำเรอห้างฉัตร อันเป็นแหล่งทรัพยากรพื้นฐานคุณิตานำนานประวัติศาสตร์ชุมชน ก็เป็นแหล่งกำเนิดน้ำหนานทิพย์ซึ่ง ต้นทิพย์จกรวงศ์ เป็นปัญมวงค์คนท้องถิ่นจาก การสถาปนาของชาวเมืองนครลำปาง ในฐานะวิรุณรุชกุ้บ้านเมืองขณะที่ตกลงมาเจ้าศรีเชียงใหม่ ลำพูนสืบตระกูลวงศ์เจ้าเจดอนร่วมกองทพ.ไทยปลดแอกพม่าเชียงใหม่จับดำรงตำแหน่งกษัตริย์ ประเทศาชโดยพระราชนัดดาเจ้าจัดตั้งพระเจ้ากรุงสยามแห่งราชจักรีเป็นตระกูลท้องถิ่นที่สืบแผ่นดินปักครองโดยชนชาติไทยถิ่น "คนเมือง" บนแผ่นดินยอดขวนแห่งประเทศไทย

อำเภอห้างจัตรเป็นแหล่งสำคัญทางนิท่าน้านป่าวติศาสตร์โดยองค์สำคัญ ทางบริบท ชุมชนท้องถิ่นนี้สืบเนื่องความเก่าแก่อันยาวนานที่ชัดเจนดังนี้(1)ยังมีศิลารากฐานอักษรฝักขามหมาย เลขทะเบียน ลบ.7 หลัก พ.ศ.2045 สมัยลำปางตกในอำนาจ พิงคงศรีชัยใหม่ จารึกไว้ที่วัดร้าง ถ้ำดอยขุนตาล เขตอำเภอห้างจัตรที่มีคำารีกบอกชื่อชนเผ่า “คนเมือง” สองครัว และ “ลัวะ” 1 ครัว ปัจจุบันนี้ ชุมชน “คนเมือง” ยังอยู่เป็นชาวลำปางแต่ “ชุมชน” ลัวะ “หายไป” (2)ที่ตำบลวังแก้ว มี ร่องรอยชุมชนเก่ารุ่นคนเมืองเจ้าถิ่นดังเดิมกับชาววัดร้างคนลัวะ 3 แห่งคือ วัดบ้านบก วัดป้าง ก้อย และวัดบุญนาค มีม่อน(ดอย/ภูเขาไม่สูงมาก)ที่เรียกว่า “ม่อนขุ่นลัวะ” อันเชื่อว่าเป็นม่อน ฝังศพลัวะ และ(3) มีตระกูลที่สืบเรื่องราวมาถึงชนรุ่นหลัง

นิท่าน้านวัดร้างเหล่านี้อยู่คู่คำสืบเล่าตระกันทั้งหมู่บ้านตำบลด้วยความยำเกรงใน สถานศักดิ์สิทธิ์ คือสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมสำนึกรักษาภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา ทั้งนี้สืบต่อมาตั้งแต่ในอดีตโดยแท้ ทั้งยังมีเจดีย์เก่าบนเนินเขาที่เรียกว่า วัดพระธาตุป้อมปือ ดอยแล อันเป็นชื่อ โบราณไม่มีใครแปลความได้ เป็นศูนย์กลางรวมความศักดิ์สิทธิ์ทางสืบปีปฏิทินประเพณี ของชุมชน ระดับตำบล บูชาทุกวันเพ็ญแปดค่ำหนือ และ มีคติบูชาพระธาตุสืบเนื่องเป็นประเพณี วัดพระ ธาตุลำปางหลวงเป็นสืบวันประเพณีทุกวันเพ็ญเดือนยี่หนือ หรือเพ็ญเดือน 12 ได้ จัดเป็น ทรัพยากรแห่งศาสนาคริสต์นิกาย “คนเมือง” ในวิถีงานบุญ จากนิท่าน้านพื้นบ้านและความเชื่อ ชาวตำบลวังแก้วฝักความศักดิ์สิทธิ์คริสต์ ไว้กับพระ นางจามเทวี แม่ชื่อตำบลวังแก้วมีนิท่านเรื่องเสด็จด้วยพระเสลี่ยง โดยผลผลัดหมายสู่ตำบลวัง แก้ว เชื่อว่า ชื่อบ้านทุ่งผา สืบแต่ชื่อผากก้อนใหญ่มีพื้นที่สำรับอาหารเจ็ดโถก เป็นที่พักเสวยพระ ภรรยาหารกลางวันของพระนางเป็นที่จัดด้าเครื่องไทยทานห้างจัตรเพื่อไปประดิษฐ์ในพิธีต่างจัตร ธาตุวัดลำปางหลวง จนกลายเป็นชื่ออำเภอห้างจัตร

ตำบลวังแก้ว อำเภอห้างจัตร จังหวัดลำปาง เป็นอีกชุมชนหนึ่ง ที่มีประวัติชุมชนอันยาวนาน มีความเชื่อและประเพณีไม่ต่างไปจากชุมชนอื่นในภาคเหนือ ข้อมูลโดยการเล่าสืบต่อ กันมา ทำให้ทราบว่า เมื่อประมาณ พ.ศ.สองพันสามร้อยกว่าๆ(กว่าเท่าไหร่ไม่ได้) พระนางจาม เทวีผู้ครองนครหิรัญไชย(จังหวัดลำพูน) ได้เสด็จมาสร้างพระธาตุลำปางหลวง (ปัจจุบันคือวัดพระ ธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่ในอำเภอเกาะคาจังหวัดลำปาง) ได้เดินทางโดยนั่งบนเสรี่ยง(มีคนหาม) ซึ่ง ประดับด้วยแก้ว จากอำเภอห้างจัตรเพื่อมาเยี่ยมชาวบ้าน พomoถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง(ตำบลวังแก้ว ในปัจจุบัน) มีชาวบ้านมาต้อนรับต่อมาก็จึงตั้งชื่อว่า “บ้านวอหลวง” (คำว่า “วอ” หมายถึงเสรี่ยงที่พระ นางจามเทวีนั่งมา ส่วนคำว่า “หลวง” หมายถึง “ใหญ่” เนื่องจากหมู่บ้านนี้มีคนอาศัยอยู่เป็น จำนวนมาก) ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น “วอแก้ว” เพราะเสรี่ยงที่พระนางจามเทวีนั่งมาบ้านนั้นประดับด้วย แก้ว แต่ชาวบ้านเรียกสั้นๆว่า “บ้านวอ” โดยให้เหตุผลว่าคำว่า “วอ” เรียกยาก นอกจานี้ชาวบ้าน

ยังเล่าไว้ในตำบลωแก้วมีพระราศุองค์หนึ่งชื่อ "พระราศุป้อมปือดอยแล" ก่อสร้างก่อนพระราศุ ลำปางหลวง

ในอดีตพื้นที่แห่งนี้มีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น ลัวะ ชุม ไทยลื้อและไทยล้านนา เป็นต้น โดยบางกลุ่มเข้ามาเพื่อเป็นคนเลี้ยงช้าง บางกลุ่มเข้ามาจับจ้างตัดไม้สัก ต่อมากลุ่มคนเหล่านี้ก็ได้ปักหลักอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้

1.3 สืบต้านน้ำปักกะตีน : ระบบสื่อทางปฏิทินประเพณี พื้นบ้าน

สืบประเพณีสืบต้านน้ำปักกะตีน หรือปฏิทิน พื้นบ้าน แบ่งเป็น

1. กิจกรรมศาสนานือประเพณีสำคัญที่ถือร่วมทำบุญตั้งธรรมหลวง โดยถือวัดพระราศุ ลำปางหลวง(อยู่ในเขตอำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง) เป็นศูนย์ประเพณีศักดิ์สิทธิ์ของทุกวัดในเขต ต. วอแก้ว คือถือวันเพ็ญเดือนยี่หนึ่ง (ตรงกับเพ็ญเดือน 12 ได้ ราวดีอน พย) ส่วนวันประเพณี ของวัดในตำบลωแก้วคือเพ็ญเดือน 8 เหนือ (ราวดีอน พ.ค.) ถือเป็นประเพณีทำบุญชาววัดใน ตำบลωแก้วคือเพ็ญเดือน 8 ที่วัดป้อมปือดอยแล วัดถือเป็นศูนย์กลางประเพณีชุมชนระหว่างชาว วัดชาวบ้าน ที่มีส่วนแยกเป็นหมู่บ้านต่างๆ เช่น วัดวอแก้ว วัดดอนเปียง วัดทุ่งหก วัดแมติว วัดทุ่ง จิ้ว และวัดทุ่งผา ยังมีวัดร้างโบราณที่เหลือแต่ชูโบสถ์ไม่พังที่สีมาและตันโพธิ์ใบตกหนา ชื่อวัดฟ้า เพียะไกลั่ห่วยฟ้าผ่า ซึ่งไม่ทราบประวัติความเป็นมา วัดโบราณที่เหลือได้ยินเดชีไม่มีผู้ใดทันเห็น ชุมชนเก่า คือวัดร้างบ้านบก วัดปางก้อย และวัดบุญนาค เชื่อว่าเป็นของชนเผ่าลัวะที่สูญหายไป แต่เรื่องราวของวัดร้างชนเผ่าลัวะก็สืบทอดกันมาให้ทราบว่าชนเผ่าลัวะจะนำศพผู้ตายไปฝังบน ม่อนชุมลัวะ ปัจจุบันยังมีชาวกชุมอยู่ เป็นการฝังศพครั้งที่สองหรือครั้งที่หนึ่ง(ข้อมูลจำกันไม่แน่ชัด) โดยจะนำศพนั้นไปเผาต่อ ชาวลัวะรุ่นวัดร้างบ้านบก วัดปางก้อย และวัดบุญนาค มีวิถีชีวิตเป็นชาว ลุ่มน้ำห่วยทราย เศยเมือขี้พ่อ่อนทองวิมน้ำห่วยช้อน เรื่องราวของชาวลัวะที่เล่าสืบกันมาได้ไม่ขาด สายแสดงถึงระบบสืบในสังคมเลื่อมใสศาสนานิยมชาววัดชาวบ้านยังรู้จักเรื่องราวของลัวะชาวตำบล

ภาพแม่หมา ฟองเกตุ อายุ 82 ปี

วอแก้วรุ่นเก่าเคยเห็นปักกะตีน (ปักชิน) เป็นแผ่นไม้ เลขปฏิทิน อันถือเป็นสื่อนัดหมายทางกำหนดนัดวัน ประเพณี แต่ก็สูญหายไปwanปฏิทินสื่อนัดหมายทาง ประเพณีศาสนานิวาระต่าง ๆ ทำให้ชุมชนชาวแก้วมี ความสัมพันธ์กันในงานบุญระหว่างชาวบ้านใน ตำบลและชุมชนรอบๆ อาทิเช่น ประเพณีวันแม่ส่วนประเพณีท่านกวยสถาภัตร์ ประเพณีวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา งานบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ท่านทดสอบ และ ประเพณีบวชนาค เป็นต้น

บ้านทุ่งหก กำลังอธิบายปั๊กกะตีน (ปักขทิน)

2. ประเพณีพิธีกรรมผีปูย่า ถือการเคารพบูชาผีปูย่า ญาติพี่น้องได้ไปกลับต้องกลับมาพบกันในพิธีกรรมบูชาผีปูย่า (กลุ่มชุมชนที่มาจากการร่วมพิธีเครื่องญาติผีปูย่า) ถือเป็นประเพณีเครื่องญาติทางสายตระกูลผีปูย่าต้ายายในเดือน 5 (ราศี กพ.) และเดือน 9 (ราศี มี.ย.) แต่เดิมชุมชนจะแก้ไข จะมีที่โล่งเรียกว่าเด่นมีศาลเจ้ายื่องไฟ เป็นศาลเลื่อบ้านที่มีประเพณีเลี้ยงผี เดือน 5 และเดือน 9 เช่นกัน แต่ต่อมามีการเปลี่ยนชื่อยังตัวร่องทำพิธีศาลผีปูย่าแยกกันไป ระบบลื้อ กำหนดนัดวันประเพณีเลี้ยงผีปูย่า นับมีความสำคัญกับวัฒนธรรมต่างๆ มาก ดังจะเห็นว่า บุตรหลานชาวต่างด้าวกลับมาแก้ไขวันที่ไหน จะเดินทางกลับมาสู่พิธีเลี้ยงผีปูย่า

2.1 เปรียบเทียบ สรุปผล darüberhaupt นักวิชาการในรายงานคดีชาวลำปางคนแรกที่ไปคลุกคลีศึกษาเรื่องการนับถือผี ในหมู่บ้านภาคเหนือ จังหวัดลำปาง ถึงบ้านแม่เสี้ยวใต้ หมู่ 7 ต.วังเหนือ อ.วังเหนือ จ.ลำปาง แต่ปี พ.ศ. 2514 เขียนลงในวารสารเมืองโบราณ ปีที่ 5 เล่มที่ 4 พ.ศ. 2522 พบว่า ศาลผีที่เกี่ยวกับหมู่บ้านในภาคเหนือ มีความสำคัญมากกว่าการใช้วัดเป็นศูนย์กลาง เช่น การถือในภาคกลางจากข้อมูล สมัยแรกเริ่มของบ้านแม่เสี้ยวใต้ บรรพบุรุษคือ แสนไชย ขุนนาง เชื้อสายลั่ว เดิมที่มาจากการบ้านแม่สันเมืองยะ (อ.ห้างฉัตร) แขวงเมืองครล้ำปางแต่ประมาณ 150-200 ปีก่อน ในหมู่บ้านแบ่งหอผี 3 กลุ่ม คือ 1) ผีเจนเมือง 2) ผีวงศ์หรือผีตระกูล 3) ผีเรือน ประเพณีหลักของผีเจนคือ ต้องมีการเล่นไฟทั่วทุกบ้านปี ปีละ 2 ครั้ง ในวันขึ้น 12 ค่ำ และ 13 ค่ำเดือน 5 (รา ก.พ.) และเดือน (รา ม.ย.) ความเชื่อในการนับถือผีมีบทบาทเกี่ยวข้องกับสังคมทุกด้าน นับแต่ระบบเศรษฐกิจ การปกครอง ความคิด ความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ของชาวบ้าน

3. ຜື່ເທິພຍາແຮ່ງອາຮັກໝົງທາງຂຽນໝາດ ທ່ານຕົ້ນນໍາທີ່
ໜ່ວຍເລື່ອເລີ່ມຊົມໝາດມີການສືບສາດນໍາແນ່ໄພ ໃນວັນເພື່ອເດືອນ 9 (ຮາວ ມ.ຍ.) ໂດຍນິມນົດພະທຳພື້ນ ສືບ
ສາດນໍາແນ່ໄພ ບ່າດຄາດຂຽນປານສູຕາ ແລະ ຕາລາຕາລືສູຕາ ເປັນປະເພີນທີ່ມີກາຮົບອາໄຟ ອົງຈຸດ
ປຶ້ງໄຟມີກາຮົບແຂ່ງຂັນອາໄຟ ກິຈກະນົມບູ້ຫ້າວທີ່ສືບໃນພື້ນເຂົມຂລອງຄາວວັດຖຸ ອົງເທິກາລ
ມທກຮ່ວມຕ່າງໆ

4. ສື່ອການໝາດກັບຂະໜາດ ທ່ານຕົ້ນນໍາທີ່
ມີການສືບສາດນໍາແນ່ໄພ ນັບເປັນເຈື້ອນວິຈີຍມືດີໃໝ່ທີ່ຜູ້ຈິຍນຳມາໃໝ່ເປັນຄວັງແຮງຈາກສະນາມບວບທ
ຊົມໝາດເພະ່າງທີ່ນີ້ ນັບເປັນຊົມໝາດທີ່ຄະລະເຄົ້າດ້ວຍຊົມໝາດເຝົ່າວັດນອຽມໄທ-ລາວມາພບກັນໃນວິຖີ່ວັດນ
ຂຽນແບບໄທ-ລາວພຸທ່ອ ນັບແຕ່ປະເພີນບົວຊານາດ ແລະ ສົງການຕື່ມປີໃໝ່ກ່ຽວກັບປົງກົງທີ່ເດືອນແບບທາງ
ເໜືອແລະ ລາວທີ່ຮ່ວມຕ່າງກັບການນັບເດືອນໄທຢາກຄາລາງ ການໝາດກັບຂະໜາດພື້ນໃນລາວໃໝ່
ຮ່ວມສັນຍາຄານຈັກລ້ານຊ້າງ-ເຊີ່ຍ່າຍໃໝ່ ເປັນການໝາດກັບນໍາມື່ອງ"ດ້ວຍກັນ" ຈຶ່ງທຳໄໝຕະກູລພ່ອໜານ
ອັນນົດ ປະລົມ ທີ່ເປັນຕະກູລໃໝ່ຢ້າມມາຈາກຝ່າງລາວເປັນຕະກູລທີ່ໃໝ່ຄົມກົງວິກົດຮ່ວມ ອົງຕ້າ
ເມື່ອນເປັນສື່ອພື້ນໃນວັດປະຈຳໜູ້ນໍານັກ ໄດ້ເປັນເຈົ້າພິຈີນບຸ້ນປະເພີນເຮືອກຂວັງ ແລະ ການເຂື່ອນ
ໂປ່ງເຫັນບູ້ຫຼາກໝົງ ຂາຕາ ຕ່າງໆ ໃນກິຈປະເພີນໝາດນໍານັກ ອັນເປັນສື່ອທາງທາງໝາດກັບພື້ນໃນລາວ
ຄື່ອສັກດີສິທິທີ່ເປັນອັນເດືອນຈັກລ້ານຮ່ວມການໝາດກັບລາວ ແຕ່ກົດອາສີຍການ
ລາວ-ຄຳເມື່ອນເປັນສື່ອຮ່ວມວັດນອຽມການໝາດກັບລາວ ແຕ່ກົດອາສີຍການພື້ນໃນລາວ-ຄຳເມື່ອນ
ຍັງມີໜັນເຝົ່າຂຸ່ມ ຈາກແຂວງໄທຮຸງວິທະບາງແມ່ຕ່າງຕະກູລການໝາດກັບລາວ ແຕ່ກົດອາສີຍການ
ລາວ-ຄຳເມື່ອນເປັນສື່ອຮ່ວມວັດນອຽມການໝາດກັບລາວ ແຕ່ກົດອາສີຍການພື້ນໃນລາວ-ຄຳເມື່ອນ

5. ສື່ອການໝາດສັນຍານທາງຈະບຸບັດ ສື່ອການໝາດສັນຍານທາງຈະບຸບັດເສີຍງານຕົວໃໝ່
ໝາດນໍາແນ່ໄພ ແບ່ງອອກເປັນ

5.1 ເຄື່ອງກະທບປະເທດໂລຫະໄດ້ແກ່ ສ້ອງ ທີ່ໃຊ້ກັບໝາວດ ມີການໝາດກັບອາສີຍ
ວ່າ "ບຸ້ຍ້າ" ອົງຈຸດ "ມຸ້ຍ້າ"

5.2 ເຄື່ອງກະທບປະເທດໄມ້ ທີ່ເຮືອກວ່າເກຣະ ທຳດ້ວຍໄມ້ເຈາະເປັນໂພລງວູນ
ກະບອກ ໃຫ້ໄມ້ເຄາະທຳ ເສີຍສັນຍານ ຄລ້າຍໄມ້ໄຟ ຮ່ວມທັກການໃຊ້ເກຣະໄມ້ໄຟ ເປັນເຄື່ອງສັນຍານໃຫ້
ຮ່ວມກັບໝາດນໍານັກ ມີການບອກເສີຍວ່າ "ກ້ອກ້າ" ເກຣະໄມ້ແນີຍມໃຫ້ໃນການເດີນທາງປ່າດ້ວຍ

5.3 ເຄື່ອງກະທບປະເທດເຄື່ອງໜັນທີ່ເຮືອກວ່າ "ກ້ອງບູ້ຈາ" ດືອກ ກລອງບູ້ຫ້າ ເປັນກລອງທີ່
ໜຸດຈາກລ້າງສູງໄໝ້ນາດໃໝ່ ຂາດກວ້າງເສັ້ນຜ່າສູ້ງກາລາງຮາວ 60 ຊມ.-80 ຊມ.ລືກຫົ້ວຍວາງຮາວ 90 ຊມ.
ຂຶ້ນໄປ ເປັນກລອງສອງໜັນ ເຮືອກວ່າກລອງໜັນ ແລະ ກລອງເລື້ອກືກ 3 ໃບທີ່ເຮືອກວ່າກລອງສູກຕຸ້ບ້ານ
ເລື້ອກວ່າກລອງໜັນ ຮາວ 1/2 ອົງຈຸດ 1/3 ໂດຍມີໜັນໄມ້ເທົ່າກັນ ໃບທີ່ສອງແລະ ທີ່ສາມຈະລົດໜັນເສັ້ນຜ່າ
ສູ່ນົງຮາວ 1-2 ນິ້ວຸຟຸຕາມລຳດັບ ກລອງບູ້ຫ້າເປັນເຄື່ອງດົນຕົວໃໝ່ກະທບປະດ້ວຍເຄື່ອງໜັນສັດວົງ ວັງເຮືອງ
ບົນແທ່ນ ອົງຈຸດ "ຄ້າກລອງ" ເປັນເຄື່ອງສັນຍານ ປະຈຳວັນຂຶ້ນໄວ້ແຮມ 8 ຄຳແລະ 14 ຄຳ ເພື່ອ
ເປັນສັນຍານຂ່າວວັນພະຈະມີໃນວັນພຸ່ງນີ້ ໂດຍຄື່ອເປັນສັນຍານປົງກົງທີ່ເດືອນຂອງໜູ້ນໍານັກແລະ

ใช้ในรัตนคัมมัสระบบทางการเมืองและเทคโนโลยีทางการเมืองที่ทันสมัย โดยใช้จังหวะสบัดไชยใช้แสฟด ประสานเสียงกลองโดยต้องมีผู้ตีอย่างน้อยสองคน ในคติติกลองสบัดไชยว่าเพื่อฉลองชัยชนะพญา มาก กลองบูชา庄严ใช้เป็นประไชยในการฉลองเสนาสนะ ฉลองกฐิน รับองค์ผ้าป่า เป็นเสียงป่า ประกาศงานบูชา และใช้เป็นสัญญาณบอกเหตุต่างๆ เช่นเรียกประชุมทั้งชาวัดและชาวบ้าน

ภาคผนวก ค.

ตัวอย่างบทเพลงของประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่า

แต่งโดย : ศรีมา เศียรรุ่น (อดีตเป็นช่างชอ ของตำบลวอแก้ว)

ก่ออย่าง ยังก่อน เตีอะเจ้า ตามแต่ เก้าเหล้า อันนี้เป็นของ โบราณ ของคนสมัยป่าเก่า
ตีเป็นเกยนับ ถือกัน เค้ามาสอนลูกสอนหลาน อย่าได้สันดาณใจบ้าป
ก่อตั้ง ใจฟังอย่าได้เสียงดังแจ้งด่า อันนี้เรื่องผีปู่ย่า อย่าได้ดูถูก ดูแคลน เป็นของป้อมแม่
แก่เม่า ตีเป็นได้หงได้แหน เป็นสิ่งตีได้ตอบแทน เป็นทางใจตลอด
อันนี้เป็นกำโบราณ เค้ามาสอนหลาน สอนลูก คิดอะไรยังขอห้อมันถูก อย่าได้ลับหลู่
ดูแคลน ห้อเจ้าหม่นสาหม่น ให้จะได้มีความทรงจำ อันนี้เป็นวัฒนธรรมของบ่าเดิมป่าเก่า
เดือนห้าแย่มสิบสาม ต้ามต้านนเป็นเล่า ของคนบ่าเดิมบ่าเก่า เป็นเจัญผีเย้า ผีเยือน
ห้อมาอักษาปืนอง ตีเป็นญาติมิตรวงศ์ ห้อมาขับของเช่นไห้วปุจา มีมาหลายอัน
หลายอย่าง มีตึงน้ำเหล้าสุรา มีตึงขันยา ขันมาก ฝูงหมูปืนองญาติฯ เป็นปากันแต่ง
กันดา มีตึงไก่ตัวใหญ่ตัวน้อย เป็นเค้ามา ถวาย หวังห้อลูกหลานตั้งหลาย ได้สบายกู้อย่าง
แต่ละอ่อนรุ่นหลัง บ่าเกยจะหันคุณค่า ปากันบ่น กันว่า อันนี้เป็นสิ่ง งมงาย ไปหลัง
อบายมุข เช้าหาดตุกไส้ตัว ปากันหลง เมามัว บกีดถึงอกป้อมแม่
จับบางคนนั่นก้า ป้อมแม่ส่งไปศึกษาต่อ ไปหันสิงลงล่อ ปากันเข้าคลับเข้าบาร์
ปากันกินยา กินเหล้า บ้าได้เล่าเรียน ศึกษา ปานกีถึงปิดต้ามารดา เป็นหมวดเงินไป
หลายหมื่น จับบางคนนั่นก้า ไปติดยา มั่วเพศ พองก์ไปติดเอดส์ เป็นเพราเหตุ
อันได ขอป้อมแม่ปืนองจ่วยกันแก่ ปั่นหา ห้อลูกหลานเมืองลำปางได้ปลอดดยา ปลอดเอดส์
ขอเตือนลูกหลานตั้งหลาย อย่าได้ใจกล้าหินห่าง อย่าได้ละ ได้ครัวง ของบ่าเก่าบ่าเดิม
อย่าได้รุ่นน้อยห่มน้อย เป็นตีล้อหู ล้อตัว ฝูงหมูป้อจายตันหา ฝูงหมูบ้ากามหลายแบบ
ใส่เสื้อสายเดี่ยวใส่เตัวเขินสะดือ กีปากันลือว่าเด่น บ่าสูบีนจะเข่น ว่าเป็นคนเหลือเด่น
กอนเอวบางย่างน้อย นั่นก็ปอ ดูไห ผ่อชี้ปุ่ม ก็ลายเหมือนอย่างกับตึกโตเก'
คนบ่าเดี่ยววันนั่นก้า ปากันลีมของเดิมบ่าเก่า แม่นแต่สาวยังแอ่หวานบ่า อันนี้ผิดประ เพนี
เกิดเป็นแม่ภูง แม่ภูร่า ขอห้อเจ้าอักษาศักดิ์ศรี อย่าทำสิ่งตีป่าดี มันจะมีรากีหอมองหม่น

ลูกหลานตั้งหน้าย ขอจะไปปนกอก กจะไปเสียนแบบ เมื่อจะนอก อันนี้เป็นสิ่งบ่ำดี เสียนจริง
มังค่า ย้อมผุมแดงตีหีบ ปากันลือว่าดี ผุมแดงอย่างกับกุ่งจี

ใส่เสื้อสายเดี่ยว ใส่เตัวเขินสะดือ ปากันพกมือถือว่ากุนีเท่ ปากันออกบ้านเที่ยวเตร่
ไปเป็นวันเป็นคืน กอนป้อแม่ซักให้ ว่าไปยะอะหยังกัน หัวว่าไปทำ รายงาน

ป้อแม่ตึงบัตัน เล่เหลี่ยม

ป้อแม่หวังได้หันลูกจบเอกจบโภ แต่ลูกห้องโตเสียก่อน เพราจะว่ามีจะอ่อน เกิดในต้อง[†]
ในครรภ์ เพราเจ้าปากันมัวเพศ เป็นตีสังเวช นักหนา พองกีเกิดออกมาแล้วเอาไปปละ[†]
ไปครัวง สวนหมู่จะอ่อนป้อจาย ก็มีกันมาหลายแบบ พองเจาะหูเป็นเหลบ ไปเสียนแบบ[†]
ให้นมา ปากันกินยา กินเหล้า บ่าสู้จักเดียก จักก้าร ป้อแม่ใจทำอะหยังทำเป็นเสียงดัง[†]
แจ้งด่า จับบางคนนั้นนอ ขีมอเตอร์ไซด์ทำซิ่ง ทำเป็นเย่อหึง บิดร้อยสิบ ร้อยชา[†]
กอนเอาไปชูกไปตั้ง ปางกะด่างนอนหงาย ชีวิตเจ้าตึงวางวาย บ่ได้หันหน้าป้อ หน้าแม่[†]
คนสมัยตาก่อนบ่ได้จับมือ ถือแขน เป็นสิ่งหวงแหนล้าค่า กลัวผิดผีปูย่า ป้อแม่จะด่า[†]
ตีเข้า ป้าได้เอ่อเนื้อเอ่อได้ มีแต่ยะเวียกยะก้าร บ่ได้ผิดศีลธรรม บ่ได้ผิดผีปูย่า[†]
ลูกหลานตั้งหน้ายหือเข้าใจไกล หินห่าง ปากันละ กันครัวง สิ่งตึมมันบ่ำดี บ่ร่าวยาอี ยาน้ำ[†]
หือปากันห่างไกลๆ ถ้าคนใดหลงไป มันจะต่าย ผ่อนส่ง

กว่าจะสู้ ก็สาย ว่าลูกไปไหนกันเล่า ลูกไปติดยาติดเหล้า แม่ปอจะล้มลงยืน ป้อแม่ทันตีก[†]
ทันยก ทนแบกฯ หามฯ จากหยาดเหงื่อแรงงานตีแลกสะตราคหือลูก[†]
หือหมั่นร่า หมั่นเรียนศึกษา หือเล่นกีฬา ยามว่าง จะไปปละไปครัวง ประเพณีตั้งเดิม[†]
บ่ร่าวยาศีลห้าศีลแปด หือเจ้านั้นจ้ำขึ้นใจ บ้านปูย่าต่ายาย หือหมั่นไปแวงไปเอ่อ[†]
กอนคนได้มีศีลธรรม ประจำใจ เข้าจะสนับยตลดอด รับรองว่า เอาตัวรอด ชีวิต เข้าจะ[†]
ปลอดภัย เข้าหลีกเรื่องยาเรื่องเหล้า สิ่งอย่างมุข ตั้งหนาย ผุ่งหมูปืนอง เมืองไทย[†]
จะได้ปันตึก ปันยาก

อยู่กันอย่างเพียงพอ อย่างมีมือ หือเป็นจ่าย อันนี้ตึงบ่ำหันด้วย เข้าต้องจ่วยตัวเข้าเอง[†]
ทำปุยหมกไว้ใจ ปลูกผักไม่ไวกัน จวยกันตึงจายดึงถิง แผ่นดินจะได้มีก้า[†]
ชีวิตจะมีความหมาย ต้องมีใจ เปื่อยแส่ ยาฟื้นแผ่นดินแม หือเป็นแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง[†]
ปลูกผักไว้กินไว้ใจ ปลูกไม่ไว้ เป็นแກ ตามตี้เป็น แนะนำ สนองยุคลบท[†]
บทนี้เป็นต้าบทหน้าฟังกัน กัวลະอ่อนจะจังขอจบท์้าอีก่อน กอนโครงร่างเสียงซอกบ้านน้ำจำ[†]
บ้านหย่อน วันหน้าจะมาเล่า หือฟัง วันนี้ป์ต้า วันหน้าฟังกัน ของปั่งลงวางแผนไว้เต้านีก่อน[†]
เลย...ว่าง

ภาคผนวก ง.

ข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิผู้มีประสบการณ์การทำงานพัฒนาในแนววัฒนธรรมชุมชน โดย คุณชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

ข้อคิดเห็นเบื้องต้นในโครงการวิจัยสื่อพื้นบ้าน พื้นที่ จ.ลำปาง บทนำ

รายงานสั้นๆฉบับนี้เกิดขึ้นจากการเข้าร่วมพูดคุยกับผู้นำผู้เชี่ยวชาญ คณาจารย์ นักเรียน และสังเกตการณ์ จากการเข้าไปในพื้นที่ที่โครงการได้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่องสื่อพื้นบ้าน 1 วัน และการอ่านเอกสารข้อมูลเบื้องต้นของการศึกษาวิจัย จึงมีข้อจำกัดอย่างมากในการที่จะนำเสนอความคิดเห็นได้ แต่อย่างไรก็ตามผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญและกระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมมาโดยตลอด จึงมีความสนใจต่อกระบวนการทำงานของโครงการอย่างมาก ผู้ทรงคุณวุฒิได้เรียนรู้ถ่ายทอดความคิดเห็น ของชาวบ้านและนักวิจัย

จึงขอแสดงความคิดความเห็นโดยสรุปเพียงสั้นๆเท่าที่เห็นนี้ ขอขอบคุณโครงการอย่างสูงและหวังจะได้เรียนรู้ผลการทำงานวิจัยของโครงการเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วในอนาคต

ผู้เชี่ยวชาญ: อุดมการณ์แห่งความรักและเกื้อกูลของชุมชนล้านนา

ความเชื่อผู้เชี่ยวชาญเป็นอุดมการณ์ด้วยความรักและเกื้อกูลของชุมชนล้านนาที่เป็นฐานอันเข้มแข็งของระบบความสัมพันธ์ในแต่ละตระกูล ที่เกี่ยวโยงกับตระกูลอื่นๆ โดยผ่านการแต่งงาน “การไข่ผี” ขณะเดียวกันก็เป็นฐานในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนอื่นๆ อย่างเช่นการสร้างระบบความสัมพันธ์ของศรัทธาวัดต่างๆ ที่เรียกว่า “หัววัดเติงกัน”

ระบบผู้เชี่ยวชาญเป็นฐานความสัมพันธ์ทั้งระดับเครือญาติ ระดับชุมชน และระหว่างชุมชนต่อกันที่ยังมีบทบาทมาจากการถึงในปัจจุบัน

นอกจากนั้นอุดมการณ์ผู้เชี่ยวชาญสร้างความเข้มแข็งทางด้านศีลธรรม จริยธรรม นับถั่งแต่การเคารพในบุพการี การเคารพต่อผู้อาวุโส ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันของครอบครัวและเครือญาติที่จะมีผู้อาวุโสศอโยนนานำแนวทางในการดำเนินชีวิต สืบทอดองค์ความรู้ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลังรุ่นหลาน

การเคารพในศักดิ์ศรีสตรีเพศแม่ ซึ่งได้รับการคุ้มครองจากระบบค่าแห่งผู้เชี่ยวชาญอย่างสูง ห้ามล่วงละเมิด ห้ามล่วงล้ากำกับ เกิน มีกรอบกำหนดของจริยธรรมเพื่อป้องกันความ

สัมพันธ์และการจัดการมรดกของครอบครัว ขณะเดียวกันก็มีข้อห้ามการแต่งงานของหนุ่มสาวที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน เป็นการป้องกันความอ่อนแอก่อนลูกหลานในวงศ์ตระกูล

คุณธรรมแห่งการเกื้อกูล การช่วยเหลือแบ่งปัน ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมแก้ปัญหาภัยมาโดยตลอด โดยมีผู้ป่วยเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ

ผู้ป่วย vs โลภภิวัตต์

ระบบความเชื่อผู้ป่วยต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมอย่างรุนแรงโดยลำดับ กระแสแห่งการพัฒนาเพื่อนำไปสู่สังคมที่ทันสมัยอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมของไทยและทุนนิยมโลก

อุดมการณ์ใหม่ของระบบทุนนิยมที่วางแผนอยู่บนพื้นฐานการผลิตเพื่อเงินตราสร้างระบบการแข่งขันเสรี กรรมสิทธิ์ป้าเจก ตัวโครงตัวมัน และการบริโภคนิยมที่มีเงินเป็นพระเจ้า

อุดมการณ์ทุนนิยมซึ่งเป็นด้านตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับอุดมการณ์ผู้ป่วย มีสถานะเป็นกระแสหลักของสังคมมาโดยตลอดในช่วงระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 50 ปี จึงส่งผลให้คุณค่าอุดมการณ์ผู้ป่วยตกเป็นกระแสรอง มีพื้นที่ทางสังคมลดน้อยถอยลงตามลำดับการจัดทำพิธีกรรมจัดกันอยู่ในวงของคนเด่าคนแก่ คนอธิบายเรื่องราวของผู้ป่วยลดลง คนเข้าร่วมพิธีกรรมลดลง จนผู้นำของระบบผู้ป่วยเองก็ยากที่จะควบคุมและทابตาม

แต่เนื่องจากอุดมการณ์ผู้ป่วยนั้นเป็นอุดมการณ์ที่เป็นคุณธรรมขั้นพื้นฐานของมนุษย์ อยู่ในวิถีชีวิทที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนาน จึงยังคงมีพลังในการปรับตัวและพยายามรักษาพื้นที่ทางสังคมในชุมชนท้องถิ่นไว้โดยไม่สูญหายไปอย่างลื้นเชิง

โครงการวิจัยสืบพื้นบ้าน: กระบวนการผลิตข้าวและผลิตใหม่

กระบวนการพูดคุยในลักษณะการอภิปรายกลุ่มสนใจ (Focus group) กับกลุ่มผู้นำตระกูล และสภាពัฒนาชุมชนตำบล นั้นเป็นกระบวนการสำคัญในการเก็บข้อมูลไปพร้อมๆ กับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม ทำให้ได้ข้อมูลที่มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงโดยช้าบ้านตลอดเวลา โดยมีนักวิจัยเป็นผู้อยู่ตั้งคำถามให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สิ่งที่ทำให้เกิดการวิเคราะห์ได้คือ การใช้เครื่องมือง่ายๆ “ต้นไม้แห่งคุณค่า” ช่วยทำให้มองเรื่องวัฒนธรรมประเพณี พิธีกรรมที่เข้าใจยาก เป็นระบบ มีการแยกแยะได้ชัดเจนขึ้น และกลุ่มผู้นำพูดคุยแลกเปลี่ยนนั้นเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในเรื่องผู้ป่วยและเป็นกลไกชุมชนของชุมชน ส่วนปัจจัยภายในชุมชนเองนั้นมีส่วนสำคัญยิ่งในหลายส่วนด้วยกัน

1. กลุ่มตระกูลที่แข็งขันนั้นมีผู้นำที่มีความเข้าใจพิธีกรรมอย่างดี รวมทั้งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน ตลอดจนเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากตระกูลสูง ทำให้เป็นตัวอย่างของตระกูลที่ดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม ให้แก่ตระกูลอื่นๆ ได้เรียนรู้ได้

2. กลไกของสภាភัฒนธรรมตำบล ที่เริ่มนีบทบาท และเป็นกลไกที่เชื่อมประสานกลุ่มผู้นำที่มีความสนใจด้านงานประเพณี พิธีกรรม ถ้ามาทำงานร่วมกันได้

3. การพูดคุยในกลุ่ม สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง คือเป็นเรื่องที่ชุมชนมีระบบกลไกของผู้นำ อย่าง เก้าฝี

กำลังฝี และมีลูกเหล่าลูกแบ่ง หรือสมาชิกที่ชัดเจนสามารถเชื่อมประสานมาพูดคุยกันได้โดยง่าย และเนื้อหาที่เป็นเรื่องที่ทุกคนมีพื้นฐานจากการปฏิบัติสืบทอดกันมาอยู่แล้ว

4. ผู้นำให้เหตุผลในการตัดสินใจหรือพิจารณา ไม่ต้องใช้ทุนสูง เป็นการพูดคุยในเครือญาติให้เข้าใจ และในตัวประเพณีรองแล้วก็มีความเรียบง่ายไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก ทำให้ทุกคนในตระกูลไม่เดือดร้อนใดๆ

อีกส่วนหนึ่งของข้อเสนอของสภាភัฒนธรรมตำบล ที่วิเคราะห์ว่าเด็กๆ ในชุมชนไม่มีความรู้เรื่องผีปู่ย่า เพราะโรงเรียนไม่มีหลักสูตรให้เด็กเรียนรู้ประเพณีผีปู่ย่า จึงเสนอให้โรงเรียนทุกโรงเรียนในตำบล มีการสอนเรื่องผีปู่ย่าและหยุดเรียนในวันที่มีการเลี้ยงผีปู่ย่า

จากการพูดคุยกับครูที่เริ่มสอนนิวัชานิพัฐ์ฯ โดยให้เด็กไปคุยกับพ่อ แม่ คนเฒ่า คนแก่ ตลอดจนเข้าร่วมพิธีเลี้ยงผีปู่ย่า ทำรายงานสังคู่

ผลกระทบจากการนี้ น่าจะเกิดผลดีอย่างน้อย 4 ประการ

1. ครูเองรับรู้เรื่องราวผีปู่ย่าด้วย เพราะเป็นคนเมือง แต่ยังไม่ได้เข้าใจเรื่องผีปู่ย่าอย่างเป็นระบบ ทำให้ครูเองก็เริ่มนึกษาเรื่องผีปู่ย่ามากขึ้น เพื่อเตรียมมาสอนเด็ก ตรงจุดนี้เองน่าจะเป็นการเริ่มต้นที่ดีที่ครูจะมาศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นมากขึ้น

2. กระบวนการให้เด็กไปพูดคุยเก็บข้อมูลจากพ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ เก้าฝี ทำให้เด็กได้พูดคุยกับเครือญาติตระกูล เข้าใจจากเห็น เข้าใจเรื่องผีปู่ย่าในเบื้องต้น

3. พ่อแม่ คนแก่คนเฒ่า เก้าฝี อาจรู้สึกแปลงใจ แต่ไหนแต่ไรไม่เคยมาตามเรื่องนี้ ก็เกิดการพูดคุยข้อมูลนี้ให้ฟังแล้ว เรื่องผีปู่ย่ามากบ้างน้อยบ้าง แต่ได้มีกระบวนการเริ่มต้น

4. เมื่อเด็กทำรายงาน ตลอดจนนำเสนอต่อครุนั้นก่อให้มีการเรียนรู้ ทั้งเด็กเองก็เข้าใจเห็นคุณค่านำมาเสนอความเป็นระบบขั้นตอนที่ครูเองก็จะมีความรู้เพิ่มขึ้น จากข้อมูลที่เด็กทำรายงานนานำเสนอ

ผลกระทบที่สำคัญจากการทำงานของโครงการ

1. กระบวนการสร้างความเชื่อมั่นและเห็นคุณค่าของประเพณีผีปู่ย่า ที่ก่อให้เกิดความรักความสามัคคี ตลอดจนการดูแลปกป้องลูกหลานให้อยู่ในพื้นฐานจริยธรรมที่ดี

2. กระบวนการปรับตัวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ใหม่ การจัดการตั้งแต่การประสานงาน นัดหมายรูปแบบการจัดประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า การจัดกิจกรรมเสริมความรู้ข้อมูลเรื่องผีปู่ย่า

3. การจัดกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น ให้กับสมาชิกของกลุ่มผีปู่ย่า

4. การพัฒนากิจกรรมใหม่ๆ ที่สอดคล้องต่อสภาพปัจจุบัน เช่น กองทุนผู้ป่วยฯ การดูแลผู้สูงอายุและเด็กที่ได้รับผลกระทบจากโควิด-19 การช่วยดูแลเรื่องยาเสพติด การทำเกษตรแปลงсадาริชและเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ฯลฯ

5. กลไกที่มีบทบาททางด้านวัฒนธรรมในห้องถินเข้าใจและเห็นความสำคัญพร้อมที่จะร่วมกระบวนการทำงาน

6. คณะกรรมการที่มีความเชื่อมั่นในท้องถิน และเริ่มมีความเชื่อมั่นในการจัดการเรียนการสอนให้กับเด็กและเยาวชนในห้องถิน

ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อโครงการ

1. กระบวนการที่จะนำไปสู่ความเข้าใจคุณค่าของผู้ป่วยฯ นั้นขณะที่ศึกษาวิเคราะห์เรื่องผู้ป่วยฯ ร่วมกับกลุ่มตระกูลต่างๆ แล้ว ควรมีการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ลังคมสมัยใหม่ และอุดมการณ์ที่เป็นอุปสรรคในการลดทอนความเข้มแข็งของอุดมการณ์ผู้ป่วยฯ และการเข้าใจบริบทการเปลี่ยนแปลง ยุคใหม่นี้จะทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการปรับตัวของอุดมการณ์ผู้ป่วยฯ ได้อย่างเหมาะสมสมสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน

2. กระบวนการหลักยังควรเน้นที่กลุ่มตระกูลต่างๆ และควรมีการผลักดันให้โรงเรียนมีบทบาทในการจัดกระบวนการเรียนรู้เรื่องผู้ป่วยฯ ให้มีคุณภาพมากขึ้น เข้มแข็งมากขึ้นโดย

2.1 การเตรียมตัวครูที่สนใจทำหลักสูตรเรื่องผู้ป่วยฯ โดยอาจสนับสนุนให้ครูมีเวลาทำการศึกษาเรื่องผู้ป่วยฯ ในระยะเวลาหนึ่ง เพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นฐานของครู ที่จะช่วยจัดกระบวนการเรียนรู้ให้เด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.2 การเตรียมผู้ปกครอง เก้าอี้ กำลังผู้ทุกตระกูลว่าโรงเรียนกำลังดำเนินการสอนเด็กเรื่องผู้ป่วยฯ ขอให้แต่ละตระกูลเตรียมตัว เตรียมข้อมูลที่จะให้กับเด็กที่เข้าไปสอบตาม เพราะว่าช่วงที่เด็กไปถ้ามีข้อมูล พ่อแม่บางคนไม่รู้ คนเฒ่าคนแก่ไม่รู้ ไม่พร้อมตอบ จึงไม่เกิดกระบวนการการถ่ายทอดข้อมูลที่ดีพอ

2.3 การเตรียมเด็กในการเก็บข้อมูล การเข้าหาคนแก่คุณเฒ่า การตั้งคำถาม ท่าทีเวลาที่เหมาะสม ตลอดจนการบันทึก หรือครูอาจเชิญเก้าอี้ หรือผู้มีความรู้เรื่องผู้ป่วยฯ มาบรรยาย ปลุกเร้าให้เด็กเบื้องต้นก่อน

3. ควรมีการสรุปบทเรียนกระบวนการรู้อีกที ออกมานเป็นข้อสรุปที่สามารถนำไปประยุกต์ในชุมชนอื่นๆ ได้

4. ควรมีการรวมมองค์ความรู้เรื่องผู้ป่วยฯ ให้เป็นระบบที่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ทั้งระดับเยาวชน ผู้นำ ตลอดจนสถาบันการศึกษาต่างๆ

5. ในความเป็นจริงแล้วผู้ป่วยฯ มีชีวิตรอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงเรื่องเดียวเท่านั้น หากมี

ความสัมพันธ์กับอุดมการณ์ดังเดิมของชุมชนอีกหลายมิติ ที่จะต้องศึกษาความเชื่อมโยงเหล่านี้ ควบคู่กันไปด้วยเช่น อุดมการณ์ของศาสนาพุทธที่ผสานกับอุดมการณ์ใจกลางลายเป็นพุทธพื้นบ้านในแบบล้านนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ เทศกาลยี่เป็ง พิธีตามตดอด ฯลฯ โครงการจึงควรศึกษาต่อไปว่าอุดมการณ์ผู้บูรณะนั้นสัมพันธ์เชื่อมโยงกับอุดมการณ์พุทธศาสนาและอุดมการณ์ใหม่อย่างไรบ้าง กระบวนการทำงานของโครงการจึงมีสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ภาคผนวก จ.
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหลัก

ที่	ชื่อ - สกุล	ที่อยู่
1	นายอินจันทร์ ทันวิสัย	43/1 หมู่ 5 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
2	นายอนันต์ ปาระมี	189 หมู่ 5 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
3	นายย้าย เมืองมูล	59 หมู่ 5 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
4	นายแก้ว วิชาไทย	53 หมู่ 7 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
5	นายจันทร์ สุวรรณสุรัส	117 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
6	นายมงคล ช่างสัก	61/1 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
7	นายໂහລ່ງ ຕີະຈີ	109/1 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
8	นายพินิจ สุวรรณสุรัส	35/1 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
9	นางเกี้ยงคำ ตาอิน	100 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
10	นายผัน ชิยะ	76/1 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
11	นายแก้วเมือง ผาววงศ์	47 หมู่ 6 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
12	นายแก้วมูล ณ ลำปาง	41 หมู่ 6 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
13	นายผัด ตันมา	88/1 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
14	นายบรรจง ลือชัย	21 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
15	นายเสาร์แก้ว จันกันทะ	27 หมู่ 1 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
16	นางรำพรรณ ยศสุรินทร์	42/1 หมู่ 1 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
17	นางศรีมา เศียรฉุน	166 หมู่ 7 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
18	นางปวน ถาวน์	59 หมู่ 3 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
19	นายสว่าง ใจนา	27 หมู่ 2 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
20	นางคำมูล สุดทะปา	35 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
21	นางมาลา ปันพันธ์	63 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
22	นางคำมูล สุวรรณสุรัส	23 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง
23	นางศรีวรรณ มูลยะ	39 หมู่ 4 ต.วอแก้ว อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง